

ALEXANDRU DAVILA

Vlaicu - Vodă

COLECTIA LYCEUM

EDITURA ALBATROS

cafe și a fost sfătuit să aștepte maturizarea spiritului artistic. Dar antrenarea acestui martor este ulterioară morții acestuia.

O operă minoră este pantomima-balet *États* eu iom și a din vis, având o tematică reînnoită a felicității pentru obișnuința palatului din Cotroceni. Cele șapte tablouri, beneficiind de adaptările lui Gh. Dinicușescu, compozitori clasici sau mai noi concentrează câteva personaje de basm românesc într-un conflict de feerie muzicală vieteală tradiționalizată încă prin Raimund. Un Făt-Frumos iară înclinații domestice refuză să sărute o Mumă a pădurii blestemată să iubească și bătrânețe și ajunge să fie blestemat la rândul său un vâlc fi aduce o domniță pe care o va regăsi în realitate; o căsătorie reactualizează posibilitățile de damnare ale vrăjitoarei care finalmente își va descoperi un sentiment de milă față de îndrăgostiți, ceea ce va declanșa mila și viața ei. ea totuși, prin care este ansamblată

în condițiile în care se activesc specii: ceea ce se oferă este ceva superficial și îneduarduilor clasice și mondenitatea folclorică a țapului. Dar testul e mai mult literatură decât sernas tineri-profesionist; sub acest aspect ar fi de reținut. Umorul din prezentarea slugilor Beasadea și jolosit în linia mucaliisafului țon și Beasadea a fost interpretat ca Mar de Davila.

Un text dramatic este *Sutașii Troian* primul și unicul act întreg proiectat în cinci acte. Există, în sfârșit, *Vlaicu-Vode*. Dacă dorise să compună o trilogie istorică, despre cauzele beștele pe larg în *Scrisori către un actor* (Târziu, domo etc.). Este interesant că în fond aceste foiletoane apărute în 1919 ar fi pe urma primii date emise cu aproximativ 12 ani în urmă într-o adunare literară de la „Berăria Cooperativă”, Martori nu sînt nominalizați. Oricum, la cererea mescol Davila vorbește despre trilogia *Miniada* în care

najele centrale ale pieselor ar fi fost Vlaicu, Dan și Mircea cel Bătrîn. într-o variantă inițială, trilogia ar fi purtat titlul *Român Grue* și ar fi avut drept conținut toată istoria românilor} proiectul i se pare imposibil de realizat, și va face din Român Grue un personaj simbolizînd straturile sociale cele mai profunde ale țării. Mircea cel Bătrîn urma să constituie personajul dezvoltat de-a lungul trilogiei către imaginea istorică familiară posterității^ poate că noutatea propusă de Davila în ipotezele sale scenice era prezentarea unui personaj shakespeareian din seria candidaților la putere: Mircea -...voia domnia *prin orice mijloc*, voia coroana pe-a *oricui*. Pofta asta de suveranitate putea să-1 ducă departe. Istoria ne lasă să înțelegem că 1-a dus departe.-

în afara trilogiei amintite, aceleiași epoci i-ar aparține *Sutașul Troian*, din care a redactat numai primul act. Și despre această dramă s-a afirmat că ar fi fost scrisă sau cel puțin povestită de Odobescu (v. și *Pro dotno, Scrisori*)... în propria caracterizare, *Sutașul Troian*, în care nu se respectă 'autenticitatea documentară; nu e o dramă istorică propriu-zisă, ci numai un fel de jvignetă"; o -ilustrație" a conflictelor interne proprii unei epoci avînd drept pretext un episod din războiul • Banoveșilor. Vlad Dracul promite fiului său Radu Turcitul, care i-a salvat viața în încăierarea de la Glava, să-i îplinească prima dorință: aceasta e Dina, fiica sutașului Troian logodită cu Stancu> fiul lui Dan. Acceptarea ar însemna pierderea unui partizan și prier ten. Stancu și Dina sînt răpiți în timpul slujbei de la Cozia. Drama ar fi concentrat o serie de probleme prin jSersonaje ilustrînd probabil articulațiile unei acțiuni ftetmatice în stil romantic, iar ideologic ar interesa conflictele politice tipice unei feudalități oscilînd între comportamentul arbitrar și subiectivitatea rezolvării ,nnor probleme decisive pentru soarta unui popor,- jtanenințat de distrugere prin vecini dușmani și puternici. j\$tttașul Troian ar fi ilustrat drama boierului credim j^ios- domnului și domniei, care-și vede spulberate

iluziile și în privința individului și a instituției reprezentate prin el. E o tragedie pură, finalizată fabulos, într-un fel de apoteoză negativă: Sutașul Troian s-ar fi pierdut în apele Oltului cu fiica și ginerele mort, lîngă cetatea sa asediată de soldații lui Ioan Corvin. Planul piesei e grandios, impresionant, impecabil. Dar piesa lipsește. în lipsa celorlalte patru acte, primul act e interesant mai mult ca o provocare a imaginației decît ca o realitate literară.

Ceea ce e scris, actul întii, pune abia premisele conflictului. Stancu, logodnicul Dinei, fiica Sutașului, conduce o acțiune armată a boierilor contra lui Vlad Dracul, autorul multor nedreptăți de cînd are domnia. Aceasta se face fără știrea lui Troian, partizan al fostului domnitor Dan, ucis de Vlad, al cărui fiu e în realitate Stancu, Troian ignoră și ascendența lui Stancu și acțiunea luiș nu i se divulgă aceste lucruri pentru că el respectă orbește instituțiile țării și automat pe cei ce le reprezintă, indiferent de ultragiile făcute de aceștia. Situațiile sînt conrplîcafe istoric și politic prin evident țierea aspectelor negativei din domhia lui Mircea cel Bătrîn odată cu Stancu a cărui familie avusese de suferit. Complicații în sensul tensiunilor dintre datorie și pasiune, dintre dreptate și convențiile existenței tradiționale apar spre sfîrșitul actului, cînd se anunță venirea lui Vlad Dracul lâ cetatea lui Troian. Stancu nu se pgate răzbuna pentru ca amiridoi sînt oaspeții Sutașului. Din punct dș vedere literar, s-ar reține evocarea luptei eșuate de la Glava,- care amintește prin dinamism și culoare de reconstituirea similară din *Scrisoarea III* de Eminescu. Conducerea personajelor este impecabilă dramatic, cjeși două sau trei neoiogismej deranjează nu neapărat spiritul epocii sub aspectul reconstituirii documentare,- cît atmosfera piesei, mai ales în cazul unui autor de tip tradițional. i

A generaliza pornind de la un fragment e însă imposw bil, dacă el nu e cumva rezultatul unei concepții anume^ bunăoară a celei romantice care considera fragmentul

drept o posibilitate de realizare artistică și indiciul unei concepții de cuprindere totală a realității și ficțiunii. Așadar, rămîne *Vlaicu-Vodă*, piesa terminată, independentă, dar virtualmente aparținînd unei trilogii față de care ea însăși e numai un fragment.

Vlaicu-Vodă ar avea întrucîtva soarta *Cîntării României*: au existat și vor mai exista desigur istorici literari care se vor ocupa de paternitatea dramei, și vor mai fi unii care se vor strădui să afle cît îi aparține lui Alexandru Odobescu și care este aportul lui Alexandru Davila, dacă drama era mai bine să fi fost numită *Doamna Clara* după Odobescu, sau *Vlaicu-Vodă* după Davila. Dar aceste lucruri ne preocupă prea puțin; ne interesează în schimb faptul că piesa există ca un moment al literaturii dramatice românești. Privită în sine, piesa are puține cusururi; privită într-o raportare istorică, ea are unele – dacă se ține seama de un plan universal – ce pot fi însă lesne convertite în calități pentru existența națională a literaturii. Piesa a fost jucată pentru prima dată la 12 februarie 1902 pe scena Teatrului Național din București, unde desigur că au venit spectatori purtînd fracuri și jobene, pantofi de lac și un anumit tip de rochii lungi; această dramă apare după ultimele producții ale unor Ibsen și Strindberg, și cam în aceeași vreme cu piesele de apogeu semnate de Hauptmann, Maeterlinck, Shaw sau Cehov. Ea are prin urmare neajunsul de a fi apărut cu trei sau patru veacuri mai tîrziu decît trebuia și sîntem obligați să recunoaștem că întîrzierea e totuși relativ mare. Să nu ne mire, deci, că piesa lui Davila prezintă un caracter limitat într-o epocă de modernizare generală a lumii și de refuz sau de subminare parodică a teatrului istoric | dar nu ne putem împiedica să ne pară rău totuși că problemele de care se ocupă dramaturgul sînt acum în aparență probleme strict naționale, mai ales că aceleași probleme ar fi fost în vremea unor Calderon > Corneille sau

Shakespeare definatorii pentru umanitate și chiar pentru univers.

Dacă ignorăm pe cît ne e cu putință această ieșire din universalitate, vom ajunge lesne și la însușirile piesei: sînt însușiri ce țin de matca stilistică a unei națiuni, de problematica organică a acesteia, peșt care nu se poate trece decît cu o mare pagubă pentru înțelegerea eului colectivității respective. Drama reflectă fără îndoială evenimente consumate într-un anumit moment istoric | dar confruntarea lor cu evenimentele altor momente ne conduce la ideea existenței; unor stereotipuri. Repetiția dă naștere la rîndu-i ideii; de problemă; prin inversare, această problematică primește în sfîrșit un caracter politic concret, de la un moment la altul pînă în contemporaneitate. Davila i pare să continue din acest punct de vedere pe Alecsandri din *Despol-Vodă*, pe Hasdeu din *Răzvan și Vidra*, și să se dezvolte simultan cu Delavrancea din trilogia sa dramatică; realitatea este că mai mult decît oricare altul, autorul lui Vlaicu-Vodă intuiește caracterele esențiale ale problematicii politice românești. De-abia după el va începe ilustrarea acestei problematice prin Victor Eftimiu din *Ringala*, prin Mihail Sorbul din *Letopiseși*, și îndeosebi prin Eugen Barbu din *Prințepele*. Să vedem prin urmare care sînt aceste probleme și să urmărim simultan sensibilizarea problematicului. Căci, în fond, drama există atît cît există această posibilitate a estetizării unei problematice printr-o tehnică adecvată. Vom parcurge deci deopotrivă dezvoltarea evenimentelor și reprezentarea lor estetică, montajul dramatic și valoarea lui de reprezentare. Ne interesează mai puțin valoarea documentară a piesei, efortul depus în reconstituirea unei atmosfere, sau ne interesează în măsura în care-1 interesează și pe Davila: i adică exact atît cît este necesar pentru a structura j datele unei probleme prin relative evenimente istorice. i De altfel, relativitatea faptică are o mare importanță, în măsura în care atestările puțin numeroase dau ima^

ginației posibilitatea să completeze în sens fenomenos logic, transformînd printr-un aranjament ipotetic pe atunci în oricînd, prin miza pusă pe valoarea de corn tinuitate a lui aici.

V

7 Dar să lăsăm întîmplările piesei să se desfășoare și să se închege în jocul lor specific. Muntenii s-au aflat într-o expediție în Transilvania, supusă de către regele maghiar, și au avut sorți de izbîndă zădărniciți însă de o trădare: doamna Clara da ordin să se retragă o parte din armată și astfel este slăbită puterea de luptă a românilor. Prințul ungar Mikloș este anunțat de acest lucru, și masacrarea resturilor taberei române sau uciderea lui Nicolae, fratele domnului, devin niște posibilități la îndemîna lui. Apoi, doamna Clara închină țara regelui Ungariei și bisericii catolice, cheamă trupe străine și-l transformă pe Vlaicu într-un vasal. Țara este astfel înstrăinată de trei ani, și ne aflăm în anul de grație 1370. Boierii, cîți nu sînt întemnițați, sînt umiliți, cîrtesc și complotază; luîndu-se după aparențe, ei îl acuză pe domnitor de lașitate și îngăduință. Pe de altă parte, se zvonește că Vlaicu își pierde vremea împreună cu Grue pentru a aduna o comoară, lăsînd astfel țara în seama mamei sale vitrege? ale cărei acțiuni sînt în fapt ordonate de baronul Kaliany, solul regelui maghiar. Guvernarea acestora este însă aparentă. În deplinătatea facultăților sale mintale, Vlaicu contracarează ițele străine prin Grue sfetnicul său taciturn și fanatic. Din cele enunțate pînă acum se conturează originea tensiunilor dramei. Dacă politica înseamnă un joc al relațiilor, ea nu este mai puțin unul al conflictelor neutralizate sau aprofundabile? Dacă drama este un joc de personaje, ea nu este, mai puțin unul al tensiunilor. Și, în genere, cu cît tensiunile interpersonale, intergrupale și internaționale vor fi mai numeroase, cu atît valoarea dramatică va crește, căci cu cît complexul de articulații umane va fi mai mare, cu atît mai dificil de rezolvat va fi el. Piesa figurează așadar uri prim antagonism funda-

mental: acela între suzeran și vasalul care aspiră către o dezvoltare liberă, independentă. Din acest joc priit de tensiuni decurg toate celelalte: între două religii, între două spiritualități, între două civilizații. Sotrt categorii de indivizi avînd mentalități opuse.

Cum se poate lupta împotriva unei asemenea forțe brutale și totodată subtile? Evident, prin soluția occir dentală a eroismului exterior, misionarist-militar, sar prin eroismul inteligenței diplomatice, servită la momentul potrivit și de forța fizică. Românul, s-a observat de multe ori, este prea inteligent pentru a-și asuma mitul misionarismului armat chiar și pentru apărarea propriei țări: metoda lui predilectă va fi aceea subordonată unei diplomații externe și interne flexibile, materializată prin gînduri care nu se traduc în fapte și prin fapte care nu lasă să transpară intențiile finale. De aici, posibilitatea transformărilor care nu se lasă bănuite, a aparențelor devenite insesizabil esențe și invers; de aici, dramatic vorbind, posibilitatea declanșării unor tensiuni care fac drama.

i
Vlaicu-Vodă cunoaște deci o tensiune între domnitor și doamna Clara, o tensiune însă mascată vreme multă prin disimularea impecabilă a supunerii smerite din partea lui Vlaicu; apoi, o tensiune între boieri și grupul doamnei Clara și, în sfîrșit, o tensiune între boieri și masca lui Vlaicu modelată pentru raporturile față de doamna Clara.* Desigur, se vor manifesta și alte tensiuni marcirid raporturile familiale sau pur și simplu poziționale: ele vor fi amintite pe parcurs. Drama debutează în momentul în care situația explozivă pare a se fi constituit, cînd tensiunile principale trebuie rezolvate sau măcar convertite temporar prin alte distribuții. Iată-i așadar pe boieri adunați într-o noapte conspirativă: sînt tot felul de boieri, e de față reprezentantul bisericii și Groza, boierul moldovean exilat care caută să reinstaureze dreptatea și pe pămîntul natal. Groza este cel care propune să se ceară lui Vlaicu o alegere între țară și doamna Clara și tot el indică

un non suveran pentru Moldova prin persoana lui Mircea. Dar Pala, un spion al doamnei aflat la postul său, **este** prins: în cursul controverselor privind soarta sa, **ei** încearcă să fugă, nu reușește și atunci apelează la Mircea, aflat și el în împrejurimi Pala este deocamdată salvat, boierii îi propun direct lui Mircea scaunul Moldovei și, prin intermediul tânărului de douăzeci de ani se creează o nouă tensiune: el este constrâns de fapt să aleagă între domnia asupra unei colectivități și domnia asupra iubirii prin Anca. Iată prin urmare o situație dilematică în sensul eroismului cornelian altfel, trecerea lui Mircea de la jocurile cu mingea și de la pasiunile tinereții către perspectivele domniei, amintește și de dialectica shakespeariană a rnutățiilor absolute: el nu e deocamdată decât un Henric care ezită să treacă de la divertismente la gravitate, care refuză domnia stîrnind disprețul justificat al boierilor.

-O nouă tensiune în desfășurarea subiectului vine apoi din exteriorul complexului de personaje intrate în joc: sora și cumnatul lui Vlaicu, ostatici pînă atunci la Gomneh, sînt eliberați grație purtării exemplare a domnului față de regele Ungariei și urmează să sosească în trei zile.. Sosirea lor echivalează cu eliberarea donnului de grija disimulării pe care și-o asumase doar din dorința de a-și scăpa pe cei apropiați. Înaintea lor ar trebui să sosească un mesager care să-i anunțe și lui Kaliany noua situație; acesta dispăre suspect dar foarte util în Olt, astfel încît Kaliany devine la rîndu-i un fel de ostatec. Pe de altă parte, de dincolo de Dunăre pornește spre Curte o frumoasă solie alcătuită din o mie de oameni înarmați, care au misiunea de a o cere în căsătorie pe Anca din partea voievodului Simon Stareș. Acumularea acestor noi fapte generează astfel noi conflicte, realizate deocamdată într-un mod latent, prin pregătiri psihologice. În alt plan, plîngerile lui Miked, banul Severinului și delegat al boierilor conspiratori, sînt ascultate de Vodă, care-l investește cu dreptul de a spune ce vrea din partea sa celor nemu-

țumiți. Miked boicotează în consecință deciziile Clarei; care vine la rîndu-i să ceară socoteală lui Vlaicu. Doamna pretinde pedepsirea cîtorva zeci de boieri pentru încercarea de asasinare a lui Pala, dar Vlaicu i-1 făgăduiește numai pe Groza, care ar fi fost capul răutăților. Arestat, Groza e de fapt înarmat și ținut ascuns pînă la cîmpul decisiv Clara cere în schimbul rudelor, pe carte le cedează în schimb privilegiul pentru Ludovic î de a construi o cetate la Severin și renunțarea la sprijinul acordat lui Strașimir, voievodul de Vidin și soții surorii lui, care e și fata Clarei. Cererile Clarei sînt prin urmare cunoscute și eterne: concesiile înrobitoare, construirea de baze militare pe teritorii străine cu scopul de a înrobi noi popoare.

După cum se poate observa, antagonismul principal e avansat prin descompunerea lui în multe și mici antagonisme provocînd situațiile dilematice: ' sancționarea sau absolvirea boierilor, cedarea sau păstrarea ființei naționale, respectarea sau ultragierea unei poziții familiale. Conflictul se desfășoară în mod firesc pe mai multe planuri, poate pe prea multe, dînd în orice caz sugestia complexității realizării politice și, automat, tensiunile dramei. Kaliany află de sosirea soliei peștoare dinspre Dunăre și nu ignoră faptul că legătura de rudenie dintre doi suverani va fi și un mijloc de consolidare a două state. Clara nu crede că Vlaicu ar poseda deocamdată vreo informație în privința soliei și cu atît mai puțin e în stare să accepte disimularea domnului; în noua situație, ea o încurajează pe Anca în dragostea pentru Mircea, și consimțămîntul ei are rolul de a sabota posibila legătură interstatală. Dar exact acum Mircea se află într-un fel de balansoar afectiv cu Anca: disprețuit de boieri cu o noapte în urmă, sufletul îi e catalizat de ideea puterii domnești și visul de mărire începe să-l întunece pe cel de iubire. Planurile lui Vlaicu în legătură cu Anca sînt cunoscute de el odată cu reinnoirea mai vechii alternative, moldovenii solicitîndu-1 din nou pentru înlocuirea lui Lațcu.

Dar Mircea cere boierilor să se revolte și împotriva lui Vlaicu, motivația sa fiind de data această? dictată de interese pur personale. Exact în momentul în care boierii sînt cîștigați de planul lui, se naște însă o nouă tensiune temporară: în plenul noii adunări apare doamna Clara care este și ea de acord cu anularea domniei lui Vlaicu pe care o vede printr-o soluție radicală: asasinarea acestuia în aceeași noapte. Propunerea displace boierilor, care vor doar o detronare cinstită. Modelată perfect pe situație, cîștigînd efemer un ascendent asupra asistenței, Clara se repliază, devenind din nou disprețuitoare și Pala primește însărcinarea de a-l ucide pe Vlaicu. Boierii ajung să, se spovedească domnului; Mircea nu-i urmează și pentru el Anca apare din nou propunînd fuga, de data aceasta acceptată. Exact atunci cînd era nevoie, se ivește însă și garda care-l areștează în numele lui Vodă, și Pala mai are încă timpul să-l asigure că a doua zi va fi domn. Boierii sînt iertați de Vlaicu, dar absolvirea este la rîndu-i o alternativă care are drept preț sancționarea Clarei prin boieri, domnul păstrîndu-și în continuare mîinile curate. Este însă și momentul ca în prezența boierilor, domnul să-și deschidă faimoasa culă din care ies o serie de viteji înarmați, despre care se credea că sînt închiși, și pe care Vodă îi pregătise pentru o revoltă împotriva cotropitorilor. Tot acum, pentru ca acumularea de lovituri teatrale să fie și mai strivitoare, apare și Dragomir, un luptător mazilit de Clara, care apăruse patru decenii granițele țării. Vestmîntul de catolic minorit îl face necunoscut la început; boierii se iau din nou după aparențe și domnul îi mustră din nou. Se ivește din culise și Anca mărturisind lui Vodă partea ei de vină din faptele necugetate ale lui Mircea, izvorîte din iubire; Vodă acceptă bucuros situația și, sacrificîndu-i iubirea, o iartă cu condiția să-l ia de bărbat pe Simon Stareț. Cînd ea e consolată cu jertfa, își face intrarea și Mircea, pocăit, deconspirînd planul Clarei de ucidere a domnului prin pumnalul lui Pala. Este chemată

XX

Clara și, ca într-o scenă din Dumas-tatăl, se reconstruiește istoricul faptelor de după prima ei trădare. Jocul cu cărțile pe față e, în sfîrșit, și un bun pretext pentru a confrunta odată cu cele două personaje două concepții asupra guvernării: prin sprijinul pe tradiție, feau prin opțiunea pentru o schimbare radicală, ruptă de realități, așa cum o practică doamna Clara. Vlaicu e susținut în dispută de țară; Clara de regele Ungariei. Teatral vorbind, scena e rezolvată mai ales prin intervenția lui Mikeș, care dă o definiție a tradiției poetizată fără cusur. Doamna Clara iese înfrîntă din această confruntare, dar ura ei este sporită. Vlaicu nu ignoră complotul care urmează să-i aducă moartea și asistă cu calm cum atentatorii prinși în cursă sînt măcelăriți. De-abia acum poporul inexistent pînă atunci e informat; doamna Clara e în continuare liberă, detașamentul lui Kaliany e dezarmat și arestat; baronul se încapățînează o vreme să fie trufaș și apostrofează chiar pe domn, dar lucrurile se lămuresc repede și pentru el, cel care se va întoarce singur în țara lui. Partizanii Clarei încearcă eliberarea arestaților. Închisoarea e însă probabil deschisă chiar din ordinul domnului, căci evadații sînt întîmpinați de mulțimea înarmată tot din ordinul domnului de către Grue. Din masacrul genial organizat scapă, iarăși, doamna Clara. Dar, ea cunoaște de acum explicația machiavelică a păstrării ei în viață de către Vlaicu: „Nu mai sunt primejdioasă; deci am voie să trăiesc”. Doamna Clara va fi închisă, la Snagov, ca o -fiară”. Pentru ca lucrurile să se lămurească global, se pregătește ad-hoc și campania de eliberare a Moldovei și se epuizează posibilitățile situaționale prin apariția soliei lui Simon care cere pe Anca. Mircea încearcă să-l înjunghie pe Vlaicu, acesta e salvat de Grue care moare în locul lui. Vlaicu nu-l pedepsește nici acum pe Mircea, care de altfel cere îndurare: în viață fiind, el va lua locul dispărutului Grue lîngă domn.

XXI

x

Caracterele personajelor oferă într-o mare măsură posibilitățile de ilustrare a tensiunilor conflictuale. Determinând direct sau indirect acțiunile celorlalte personaje, în centrul piesei se află Vlaicu, alias Vladislav IV Basarab, fiul lui Alexandru Basarab, învingătorul glorios al lui Carol Robert, tatăl lui Ludovic I, suveranul maghiar contemporan lui Vlaicu. Domnul românesc reprezintă tipul de guvernare care-și găsește un fond universal într-un machiavelism aproximativ, echivalent însă unui orientalism specific, și în identitatea națională particularitățile relevante. Prin el literatura română își are primul personaj care se află în fața marilor probleme eterne: unificarea teritoriilor de limbă română, alianțele posibile pentru apărarea integrității ființei naționale, colaborarea în Balcani. În acest nod de complicații și de instabilități funciare, condiția de existență a suveranului este minată și de relativa sa determinare în raport cu celelalte pături sau clase care-l pot priva de exercițiul funcțiunii: "Ce e domnul? O păpușă fără preț. / Spargeți-o: ne-om face alta!" Reflecția aceasta, datorată domnitorului, nu este mai puțin a oricărui personaj similar dintr-o piesă istorică shakespeariană. Într-o țară aservită, când boierii nu au destulă competență pentru marile jocuri politice, când însăși familia „suveranului” este divizată după interese mai mult sau mai puțin personale, domnul trebuie să se gândească singur la destinul țării, care nu e mai puțin șansa sa de a exista superior, dar care altfel se poate confunda cu destinul propriei familii. „Sfânt se face orice mijloc pentru-a țării apărare!” este deviza domnitorului, o deviză machiavelică ce trebuie fără îndoială puțin rețușată. Practic, Vlaicu este promotorul apărării prin disimulare, prin supralicitări ale supunerii, prin refuzul agresivității exteriorizate. El vrea să câștige fără lupte inutile, fără glorie antumă, prin diplomația echilibrului. Orice zăngănit de arme, afirmă el, ar deștepta atenția celor de afară. E fericit atunci când

nu e obligat să dea o decizie categorică într-o situație dilematică, dar el însuși devine astfel un complex dilematic, de iradieri dilematice. Conduita față de doamna Clara e smerită; el își arată cealaltă ipostază în raporturile cu Grue, oglinda sa. Față de boieri e binevoitor, înțelegător, probând însă o ambiguitate marcată prin chiar univocitatea masei boierești incapabilă să prindă sensul complicatei dualități. Aflat undeva deasupra tuturor, înțeles de ceilalți întotdeauna în funcție de un moment anume și niciodată în viziune, Vlaicu în ipoteza lui Davila aparține rasei marilor conducători pentru care raționamentele politice se bazează pe scepticismul superior apt să facă din oamenii supuși și chiar din sine nu atât personalități cât figuri și instrumente de manevrat într-un uriaș și frumos spectacol colectiv. În acest sens, Vlaicu poate fi comparat cu Cezar văzut de (Shakespeare sau cu Romulus cel Mare văzut de Dürrenmatt; iar dacă piesa este considerată în aspectul ei pur fictiv, comparația își poate găsi un termen în Prospero din *Furtuna* shakespeariană.

Doamna Clara, soția lui Alexandru Basarab și mamă vitregă a lui Vlaicu, este deja personajul univoc, iluzi trînd monotonia rigidității trufașe.

În activitatea sa distructivă. Clara este ajutată de baronul Kalianyf solul ungar e plămădit din aceeași materie caracterologică simplă, evidențiind și mai mult forța suplă a lui Vlaicu. Kalianyf îl disprețuiește pe Vodă fără să se ostenească să-l observe mai atent. Vlaicu, în schimb, îi laudă vestmintele strălucitoare ignorând capacitățile intelectuale ale celui alt, și Kalianyf este anihilat în modul cel mai eficace.

Grupul boierilor este prea puțin plasticizat. Lipsesc individualitățile, personajele definindu-se mai ales prin replici ale căror idei sînt însă lesne interschimbabile. Boierii sînt de fapt aduși în scenă pentru a schița configurația sociologică) puterea le este altfel nulă și oscilațiile lor de situație politică sînt elocvente. În

fapt, ei reprezintă destul de exact condiția unui grup social inferior puterii absolute aflate în plin proces de afirmare în stat. Grue, sfetnicul cel mai apropiat de domn, e un fanatic și un taciturn; moartea sa care-l salvează pe Vlaicu este pe măsura vieții sale nu lipsită de un oarecare mister. Groza reprezintă boierimea moldoveana mazilită care ține să-și revadă țara scoasă de sub jugul puterilor militare și spirituale străine astfel, el e o marionetă, ca și Costea Mușat, spătarul Dragomir, Vlad Dobceanul, Manea, Aldea Algiu, Român Herescu, Murgu, Baldovin etc. Banul Miked, și el un rol ilustrativ, se diferențiază poate de ceilalți printr-o tiradă a tradiției:

Doamnă, datina străbună e mai mult decât o lege.
Domnul ce-și cunoaște țara, din chiar traiul ei culege
Obiceiuri de tot felul, trebuințe de-orce soi,
Năzuințe, doruri, vise, ure, patime, nevoi.
El le cerne, le frământă, le topește, le strecoară,
Și le toarnă, ca-ntr-o matcă, în cuvintu-i către țară.
Din aceste vorbe-nalte, ale domnilor români,
Timp de veacuri, neamul țese datina de la bătrâni.
Pruncul, de la sîn o soarbe-n fiecare strop de lapte
Leagănul, în care doarme, i-o șoptește-n blinde șoapte |
I-o mai spune vechiul basmu de bunică povestit;
Doina lung i-o cîntă-n frunză cînd e vîrsta de iubit |
Arcul, ghioaga din perete pururi i-o aduc aminte \
O citește-n pomenirea de pe lespezi de morminte.
Și, sub pajera cu cruce, dezmierdîndu-și visul său,-
Sufletul i-o face una cu credința-n Dumnezeu!

Un personaj oarecum diferit este Mircea, „viitorul Mircea cel Bătrîn, deocamdată numai nepot^s al lui Vlaicu și tînăr în vîrstă de douăzeci de ani. Instabilitatea explicabilă prin atracțiile variate ale vîrstei și prin chemările încă nedeslușite ale sîngelui Basarabilor,- el oscilează între iubire și fascinația puterii; dar trebuie precizat că oscilațiile sale nu sînt întru totul inițiative personale, ci și efecte ale presiunii sistemului. El este pentru iubire, atunci cînd nu are

Imposibilitatea tronului, este atras de tron cînd acesta i se oferă, este gata pentru o sîngeroasă răzbunare atunci cînd e frustrat de iubire.

Un alt personaj singular, deși cu o circulație redusă în piesă, este Pala. Aventurier și spion, intrigant și ucigaș la comandă, altfel copil încă, Pala știe să fie diabolic și să impună personajelor, cu destulă grație, cînd iubirea, cînd puterea. Prin Pala e ilustrat un tip specific pentru literatura noastră istorică: acela al străinului aventurier, care, într-un fel sau altul cu mai multe sau mai puține puteri, la ordin sau din proprie inițiativă încearcă să influențeze istoria unei țări aflată în stagnările tradiției. Anterior, se poate reține tentativa unui Despot-Vodă prin Alecsandri; ulterior, un misterios cavaler francez trece prin Moldova din vremea lui Duca-Vodă în *Zodia Cancerului* de Mihail Sadoveanu, pentru ca în sfîrșit, messer Ottaviano din *Princepele* lui Eugen Barbu să nu fie în fond decât ipostaza superioară a lui Pala.

Așadar, prin caracterele acestor personaje și ale grupărilor de personaje se realizează tensiunile piesei, situațiile dilematice decurgînd paralel sau dezvoltîndu-se potrivit principiilor cauzalității. Tensiunile principale au fost deja amintite prin schișarea subiectului și descrierea personajelor. Tensiunile secundare necesită însă amănunțirea piesei, în măsura în care ele au o natură cauzală și sînt strict de context. O exemplificare a corelațiilor dintre tensiunile principale și cele secundare poate fi făcută pornind de la orice punct al piesei. Iată bunăoară tabloul acestor tensiuni din actul întii, el fiind edificator pentru întreaga piesă.

Mircea este, după cum s-a mai spus, cuplat cu Anca. Această pasiune e complicată prin situarea ei într-o raportare confuză la problemele succesiunii în guvernare: fiind mezinul, Mircea nu poate ajunge domn, ci, cel mult, cîndva, ban. S-ar părea deci că Anca este o compensație pentru lipsa

tronului și tînărul își găsește în erotism o uitare pentru măririle care-i sînt atît de aproape și în același timp atît de departe. La începutul piesei se sugerează că Vlaicu este pornit împotriva lui; la rîndu-i, doamna Clara îl consideră prea tînăr și neexperimentat pentru viața politică. Totuși, Mircea, jucătorul de oină, dăduse dovadă de vitejie pe cîmpul de luptă; în sfîrșit, există o tensiune chiar între această iubire și frămîntarea generală, iubirea fiind aici situare atemporală, ieșire din conflict.

Altfel, tensiunile situațiilor sînt produse și prin clasicele denivelări, unele personaje divulgîndu-se în cadrul prezenței nemarcate a altora. Pala se află ascuns într-o' scorbura și aude tot ce-și vorbesc îndrăgostiții Mircea și 'Anca; la rîndu-le aceștia se ascund cînd vin boierii conspiratori și la rîndu-le par a avea o poziție privilegiată față de aceștia din urmă, dar nu atît de privilegiată ca a lui Pala care, la rîndu-i, nu este chiar atît de privilegiat în raport cu spectatorul-realizatorul tuturor denivelărilor. Dar Pala este ulterior descoperit de un căușel și scos din scorbura în care se ascunsese: jocul tensiunilor în evoluția lor spre anulare se desfășoară acum în sens invers. Eliberarea spionului Clarei este echivalentă cu deconspirarea boierilor, uciderea lui e un preț prea mare pentru faptele lui și pentru profilul lor moral; pe de altă parte, dacă Pala a fost trimis acolo, înseamnă că doamna Clara știe totul despre conspirație, în afară de amănunte: tensiunea devine acum sinonimă cu amenințarea. O altă tensiune se produce în măsura în care Pala deconspirat poate deconspira pe Mircea, ascuns și el în împrejurimi și rămas într-o poziție privilegiată. Salvarea lui Pala prin divulgarea prezenței lui Mircea are drept efect însă compromiterea boierilor față de doamna Clara. Iată deci într-un singur act, un joc magistral de situații care țin în destul de redusă măsură

de gravitatea dramei istorice eroice. De altfel, piesa este construită ea însăși pe o primă tensiune care adeseori trece neobservată: acțiunile lui Vlaicu sînt de la bun început legate de răgazul celor trei zile necesare întoarcerii ostatecilor de la Gomneh. Acest interval; similar aceluia din unele comedii ale lui Shakespeare; creează un suspense și domină toate celelalte fapte care intervin între Vlaicu și Clara sau boieri. Această denivelare o realizează de fapt numai spectatorul; o altă denivelare de același tip, dar cu o circulație și mai redusă, reductibilă exclusiv în persoana lui Vlaicu, e constituită de însăși disimularea domnitorului, autenticitatea sau masca fiind divulgate doar prin vagile priviri schimbate uneori între Vlaicu și Grue, potrivit unui cod care scapă tuturor. În sfîrșit, mai poate fi menționat debutul tradițional al piesei printr-o scenă oarecum exterioară conflictului principal, pe care numai îl anunță. E tehnica dramatică a privirii *corn* centrice mutate dinspre panoramicul social către cei care se încadrează în spectacolul propriu-zis. Moș Neagu ilustrează într-un fel infrastructura socială conflictuală: el este ecoul lumii, echivalentul corului antic. Prin această manieră de introducere laterală a conflictului principal, valoarea tensională e augmentată, sugerarea problematicii sporind ambiguitatea și punînd pe spectator în imposibilitatea, iarăși temporară; de a ghici desfășurarea întîmplărilor. Această scenă are într-un fel și rolul uverturii unei opere, prin care se anunță cîteva motive melodice fără să se spună ceva asupra subiectului.

Piesa uzează de versuri tradiționale, rimele definind convenționalitatea academică, chiar dacă versul șchioapătă uneori. Este corect întrebuițată și tehnica de constituire a replicilor mai multor personaje într-un singur vers. Nu lipsesc, evident, tiradele

atît de iubite de romantici: Davila are însă grijă ca ele să nu fie prea lungi.

Vlaicu-Vodă are pentru momentul apariției un caracter simbolic, reactualizînd problema resurecției naționale. Dacă ne amintim că în aceeași vreme își publica Goga cele mai importante poeme, și că Sadoveanu tipărea *Șoimii*, putem înțelege mai bine funcția piesei lui Davila. Vrem să afirmăm că, pentru contemporani, Davila reprezintă în cadrul muntenesc ceea ce este Goga pentru Transilvania și Sadoveanu pentru Moldova.

MARIAN POPA

TABEL CRONOLOGIC

S-a născut la Parma (Italia), Carol Davila, presupusul fiu natural al pianistului maghiar Franz Liszt și al contesei d'Agoult-, cunoscuta sub pseudonimul Daniel Stern.

§3 13 martie. Doctorul Carol Davila se stabilește în Țara Românească, unde primește misiunea de a organiza serviciul sanitar.

Este numit adjutant al principelui Ion Alexandru Cuza, cu gradul de colonel.

tO Este înaintat la gradul de general.

ti mai. Doctorul Carol Davila se căsătorește cu Ana Racos viță, fiica Zincăi Goleșcu și nepoata lui Dinicu Goleșcu.

12 februarie. S-a născut la Golești (Muscel)-, Alexandru Davilă fiul cel mai mare al doctorului Carol Davila, inspector general al serviciului sanitar din Principatele Unite și dl Anei Racoviță, născută Goleșcu.

; urma examinării-, de către Adunarea legislativă, a y/o'actului de lege-, doctorul Carol Davila dobîndește cetățenia română.

Davila a întemeiat Societatea Medicală din <N a pus bazele școlii naționale de medicină și a <•• :iouă orfelinate.

- 7569 Alexandru urmează cursurile școlii prifbare la GȘk^ (Argeș) cu învățătorul Cum Starostescu; apoi în Oțk < rești, la școala luterană.
- 1871- Urmează cursurile gimnaziale la Institutul particular
1874 al lui V.A. Urechia, din strada Astronomului. Despre atmosfera din internatul gimnaziului, își va reamintii cu neplăcere, în Corespondența sa.
- 1873 Vara. Vizitează, împreună cu tatăl său, expoziția din Viena și admiră Opera, actorii și costumele; continua studiul limbii germane, și ia lecții de înot.
- 1874 13/25 ianuarie. Moartea tragică a Anei Davila. în această perioadă cunoaște marile figuri ale vieții culturale românești: poetul Vasile Alecsandri, pictorul N. Grigorescu, Șt. O. Iosif ș.a.
- 1876- Urmează cursurile liceului Saint-Louis din Paris;
1879 aici este coleg cu viitorul comediograf George Feydeeu și cu Jacques- de Feraudy, viitor societar al Comediei Franceze. La 14 ani citește <-dintr-o suflare".pe Shaln speare. în anii studiilor pariziene leagă cunoștință ca N. Xenopol, Take Ionescu, N. Filipescu ș.a.-, iar dintre • prietenii săi românii de aceeași vîrStă; amintim pe frații Brăiloiu, verii săi Grant ș.a. Deși se zbate și depune mari eforturi, nu izbutești, svt i atingă nivelul cerut de profesori.
- 1879 Are prilejul să cunoască pe Paul Verlaine, la berăriei La Source din Boulevard Saint-Michel.
- 1877- Doctorul Carol Davila organizează ambulanțele amidl^
1878 române.
- 1879 21 martie. Alexandru își anunță rudele dm țară că nu & izbutit la examenul de bacalaureat.
- 1880 Plânuiește să se prezinte din nou U e •/•• '^nul de. hacail laureat și continuă să vizioneze \$pe/>i ••y'ele Tfairu m
- francez cu piesele lui Moliere, în Interpretarea marelui Got.
Cele dintii versuri în franceză, Au peuplier de la maison, cuprind o rememorare sentimentală a anilor copilăriei} petrecuți în casa din Cotroceni.
- Este numifr atașat supranumerar în centrala Minisi ierului Afacerilor străine.
- 52 Numit atașat neretribuit la legația din Roma.
- \$83 în aceeași calitate este încadrat la legația din Bruxelles. Intenționează să se prezinte, acolo, la examenul de bacalaureat.
- %84 Moare doctorul Carol Davila. Alexandru părăsește cariera diplomatică și este numit inspector de politie în capitală,
- \$85 Demisionează. Continuă să studieze istoria și literatura. Colaborează cu cronici teatrale la Epoca, fondată în același an și la Independența română. Publică versuri în Revista literară a lui Alexandru Macedonski.
- \$85 5 decembrie. Alexandru Davila se căsătorește cu Hon tensia Keminger, fostă elevă la Azilul Elena Doamna; întemeiat de Ana Davila.
- I decembrie. Se naște Carol (Citta) Davila, cel mai mare fiu al lor.
- împreună cu profesorul și bibliotecarul Nerva Hodoș vizitează mănăstirea Vieroșu, din apropierea Goleștilor. Se pare că tovarășul său de drum, privind inscripția de pe mormîntul lui Albii Golescu, i-a sugerat ideea unei piese istorice.
- Se pronunță divorțul soților Alexandru Davila-Horz tensia Keminger, în favoarea soției.
- Numit administrator al plășii Macin (Dobrogea), • tînde se pare că s-a ocupat de prinderea banditului -' Lcscinsky.

1891 Alexandru Davila este numit controlor la serviciul arhitecturii de la Eforia Spitalelor Civile.

1896 Tipărește Revista sportivă.

1898 5 martie-4 septembrie. Se îndrăgostește de Ana • Pherekyde, nepoata ministrului justiției din acea vreme } familia tinerei îi înscenează un proces, cu urmăriri penale. Alexandru Davila povestește aceste întâmplări în Journal intime, scris într-o frumoasă limbă franceză (tipărit în traducere românească în 1972).

1900 16/28 februarie. Propune lui Scarlat I. Ghica, directorul general al Teatrului Național, să i se concesioneze Opera națională, pe termen de trei ani, ~fără nici o subvențiune specială, pentru a contribui la dezvoltarea și propășirea artei la noi", „obligându-se a da pe fiecare an câte o operă absolut nouă pentru publicul bucureștean și câte trei opere din repertoriu, cîntate în întregime lor în limba românească". Se mai obliga, de asemeni, să stipendieze, cu câte 300 de lei pe lună, doi elevi sau eleve de conservator, -sau a se perfecționa în arta lor pe Ungă profesorii .celebri din străinătate".

1901 Alexandru Davila scrie Vlaicu-Vodă. După lectura piesei, la care au participat Iacob Negruzzi, D. Ollă* nescu-Ascanio ș.a., tînărul, pe atunci, Vășile Enesci i-a transcris actul I al piesei, iar directorul Teatrului Național, Al. Sihleanu, a primit-o spre reprezentare.

19%2 12 februarie. Premiera piesei Vlaicu-Vodă, pe scena Teatrului Național din București, în ziua cînd autorul ei împlinea 40 de ani. Din distribuție: C. Nottara în rolul principal, Agatha Bârsescu în doamna Clara-, Titi Gheorghiu în Anca, Aristide Demetriade în Mircea Basarab, Ioan Livescu în baronul Kality, Ioan Petrescu în Costea Mușat, V. Cemat în spătarul Dragomir și Vasile Leonescu în baronul Miked; rolurile secundare erau interpretate de tinerii, pe atunci:

Marioara Voiculescu, Tony Bulandra-, V. Maximii Han, Zaharia Bîrsan.

Apare ediția I-a a dramei în 5 acte, în versuri-, Vlaicra Vodă, la editura Socec.

02 în casele generalului Poenaru i se reprezintă actul scris în limba franceză și intitulat Le Cottillon.

704 21 mai. în grădina palatului Cotroceni s-a reprezentat pantomima-balet Basmul cu domnița din vis de A. Davila, în regia autorului.

705- Primul directorat al său la Teatrul Național din Bua
908 curești.

906 Dorește să introducă la -matineurile școlare conferințele istorice sau literare apropiate cu spectacolul și univers sarea zilei". Directotatul său a fost caracterizat de o dez-s voltare remarcabilă a mișcării teatrale: înmulțirea numărului de reprezentații pe stagiune (de la circa 100, înaintea venirii sale, la 250), triplarea bugetului teatrului, îmbunătățirea situației materiale a actorilor care încep a fi retribuiți și în vacanțe.

708 Este obligat să-și dea demisia din funcția de director general al teatrelor (și director al Teatrului Național din București), din pricina unei reprezentații de gală în limba franceză. Ordinul de destituire din funcție poartă data de 12 martie.

Apare ediția a II-a a piesei Vlaicu-Vodă în Biblioteca românească enciclopedică, nr. 32-34, a editurii Socec.

\$909 înființează Compania dramatică Davila, prima încen care de teatru nesubvenționată de stat.

La 1 august încep repetițiile, iar la 12 septembrie se inaugurează prima stagiune a Companiei Davila cu instantaneul lui I. L. Caragiale intitulat începem și cu Stane de piatră de H. Sudermann, tradusă de Emil D. Fagure. Inovațiile aduse de dramaturgul român în montarea pieselor, indicațiile regizorale, akăt tuirea repertoriului și distribuțiile cele mai reușite au

asigurat succesul întreprinderii sale teatrale și au creat o tradiție în teatrul nostru.

Unul dintre membrii fondatori ai Societății scriitorilor români.

Face parte din comitetul de redacție al revistei Țara nouă.

Face parte din comitetul de conducere al S.S.R.-ului condus de Emil Gîrleanu.

În vara anului 1912 Compania Davila se destramă din cauză că numeroși artiști valoroși (Tony Bulandra, Ion Manolescu, Romald Bulfinski etc.) se întorc la Teatrul Național.

Amintindu-și de experiența companiei sale teatrale, Alexandru Davila recapitula: „Vream succes moral și l-am avut. Am cheltuit cu întreprinderea mea mult-pușinul care îmi rămăsese de la părinți, dar am croit potecă nouă. Nu se croiește drum nou fără cheltuială.”*

18 octombrie. Al doilea directorat al lui Davila, la Teatrul Național din București, începe cu îndemnul său: "Să facem ca publicul să fie atras spre teatru, indiferent de evenimentele externe"...

14 decembrie. Premiera lui Hagi Tudose de Barbu Delavrancea, constituie o „cădere” nemerită; schimb de scrisori între cei doi prieteni Davila-Delavrancea.

Înfățișează, împreună cu scriitorul N. D. Cocea, ziarul Rampa.

Începe în presă o campanie de denigrare a autorului lui Vlaicu-Vodă. CD. Anghel, P. Locusteanu și alții pun la îndoială paternitatea dramei istorice scrisă de Alexandru Davila. Marele om de teatru român, întristat, declară că Vlaicu-Vodă este al său, dar nu va comite greșala de a cheltui 15.000 lei ca să Urască de zgardă, la bara justiției, niște cerberi cu multe guri.

714 Lucrează la drama istorică Sutașul Troian.

1914 4 ianuarie. Ministrul Cultelor și al Instrucțiunii Publice primește demisia lui Davila din funcția de director general al teatrelor: motivul principal este neînțelegerea și izbucnirile pătimașe, subiective cu care au fost întâmpinate reformele sale,

1914 întemeiază Cercul bibliofil român, menit să publice capodoperele românești în ediții de lux.

1915 5 aprilie. Încercare de asasinat înfăptuită de un slujitor al casei lui.

1915 20 octombrie. / se decemează premiul Teatrului Național.

1915-1918 Duce o viață de adevărat martir. Țintuit în jilț, autorul lui Vlaicu-Vodă dorește să se facă util țării și în această perioadă furnizează informații trupelor române (din relatările lui I. Massoff).

W-1917 Colaborează la Scena cu Scrisori către actorul X.

0921 Ediția a III-a a dramei Vlaicu-Vodă.

{923 Traduce *Ulcica spartă* din H. von Kleist și colaborează la revista clujeană *Cultura poporului*.

1925 Continuă să se intereseze de activitatea teatrală. Propune directorului Teatrului Național pentru Vlaicu-Vodă o distribuție din care să facă parte Calboreanu, Ana Luca, Lily Popovici și Pop-Mar'țian. În același an se adresează lui Ovid Densusianu, cu articolul despre *Alfabetul românesc*) profesorul universitar îl asigură efr va fi citit într-una din ședințele Congresului filoloilor români.

1925 25 octombrie. Apare ediția a patra din Vlaicu-Vodă,

într-o serie de interviuri, apărute în revistele Cinema, Film și în ziarul Rampa, Davila își exprimă admirația pentru arta cinematografică.

28 noiembrie. Acceptă propunerea Institutului de arte grafice Oltenia și precizează ca tirajul fiecărui volum al ciclului Din torsul zilelor să fie de 2 000 de exemplare, iar suma de 144.000 de lei -să fie plătită de mine, în trei rînduri, la terminarea tipăritului fiecărui volum".

28 noiembrie. Constrîns de lipsuri materiale, propune Ministerului Artelor să-i cumpere piesa.

19 iulie. Volumul prim al seriei Din torsul zilelor apare în luna iunie, iar Camil Petrescu întîmpină cu multă căldură această tipăritură. Romancierul român menționează -„marea valoare documentară și literară" și susține că nimeni nu se va putea lipsi de acest volum „atunci cînd va dori să evoce o epocă, de acum dispărută".

12 octombrie. Davila mulțumește Ministerului Artelor pentru, ordinul dat teatrelor naționale din țară să-i reprezinte piesa Vlaicu-Vodă.

26 noiembrie. Dintr-o scrisoare, către același Institut de arte grafice Oltenia, se pare că apăruse și volumul al II-lea al trilogiei Din torsul zilelor.

Corespondența cu copiii săi dezvăluie trista stare fizică și materială în care se află Alexandru Davila în ultimele sale luni de viață.

19 iunie. O ultimă rază de bucurie mai pătrunde în camera lui Davila: decernarea Premiului Național de poezie al anului 1929. Presa timpului aplaudă această recunoaștere a meritelor dramaturgului român.

Se tipărește ediția a V-a din Vlaicu-Vodă cu o Pre? cuvîntare datată: ^aprilie 1929", testamentul său literar.

19 octombrie. Moare, la București, în spital. La înmormîntare au rostit discursuri „foarte simțite și însușite de emoție" Aristide Demetriade, Vasile Enescu și Ion Marin Sadoveanu. Este înmormîntat la Cimitirul Bellu.

\4 13 septembrie. în Rampa, care ajunsese la nr. 5 000, se publică articole, cu prilejul împlinirii unui sfert de veac de la înființarea Companiei Davila, semnate de Ion Manolescu, Lucia Sturdza-Bulandra, Ana Luca, Paul Prodan, Marioara Voiculescu și Ion Massoff care retipărește Viața lui Alex. Davila povestită de el însuși.

D. D. PANAIȚESCU

VLAICU - VODĂ

dramă în 5 acte, în versuri

PREC U VÎN TA RE

(la ed. V)

O producție a închipuirii omenești nu trebuie zisă definiție cît mai e în viață autorul ei. Deci, nici acest al cincilea avatar al lui Vlaicu nu trebuie considerat ca fiind cel de pe urmă.

După numeroase îndreptări și prescurtări, acesta este însă, pînă xîna-alta, textul pe care aș dori să-l întrebuițeze teatrele cari ar juca această piesă.

Experiența meu de douăzeci și șapte de ani mi-a dovedit că un spectacol nu trebuie, în zilele noastre, să depășească vreo trei ore, cu antracte cu tot.

Consecvent acestei păreri, am prescurtat piesa mea într-astfel încît să nu ocupe scena mai puțin de vreo trei ore.

Nu m-am atins de caracterele personajilor, ci numai de tiradele lor. Îndreptările au avut de țintă unele versuri și tranziții.

Nu am suprimat, îndeosebi, nici un cuvînt vechi pentru că aceste cuvinte sunt, cred eu, la locul lor.

Limba folosită de mine este aceea a poporului românesc; nu există în Vlaicu-Vodă cuvinte sau locuții cari să nu fie întrebuițate în vreun colțișor al României.

Aprilie 1929

A. DA VILA

MAMA

*Care, mai presus de toate
Datina străbună proslăvind-o
Ne-ai sădit în suflete credința
întru reînvierea neamului.
Acest rod al învățămîntului tău
îl închin*

POMEȘIRII TALB

PERSONAGHLE

-AICU-VODĂ, domnul țării	PÎRCĂLABUL CURȚII
TMÂN GRUE, credinciosul lui	SOLUL SÎRBESC
RCEA BASARAB, nepotul domnului	MOȘ NEAGU
STEA MTIȘAT	UN CĂUȘEL
NUL MIKED	ÎNȚIUL BOIER
ĂTARUL DRAGOMIR	AL DOILEA BOIER
OZA MOLDOVEANUL	AL TREILEA BOIER
EACUVIOSUL NICODIM	ÎNȚIUL MOȘNEAN
LA ITALIANUL	AL DOILEA MOȘNEAN
RONUL KALIANIY	UN BOIER BĂTRÎN
AD DOBCEANUL	CLARA-DOAMNA,
NEA	– rTârâ vitregă a lui vodă
DEA ALGIU	și mama bună a domniței
MÂN HERESCU	Anca
RGU	DOMNIȚA ANCA,
LDOVIN	fiica doamnei Clara și soră,
	despre tată, cu vodă
	SANDA
	UN COPIL DE CASA

Boieri – ostași – moșneni etc.

Acțiunea se petrece pe la 1370, la Curtea de Argeș.

Pe scena Teatrului Național din București s-a jucat mai întâi drama *Vlaicu-vodă*. Prima reprezentație a fost dată în 12 februarie 1902.

ACTUL I

(Teatrul reprezintă o poiană muntoasă și sălbatică de unde se vede valea Argeșului. La mijloc, spre fund, tulpina scorburoasă a unui vechi stejar trăsniț. La dreapta o stincă mare, concavă. În Bușteni, buturugi etc. E o seară luminoasă. Lumina lunei bate în mijlocul poenii.)

f

SCENA I

PALA, MOȘ NEAGU

(Scena rămâne cîțva goală; apoi apare, din stînga, moș Neagu căutînd cu hîire-aminte. El face semn în culisă de se arată și Pala. Ei înaintează în scenă și se asigură că sînt singuri.)

MOȘ NEAGU

Am ajuns, jupîne Pala.

4? ALA

Drace! locu-i fioros

| Ca de vrăji.

MOS NEAGU

Sau vrajbe. Iată și stejarul scorburos.

PALA

De minune.

MOȘ NEAGU

Dar, jupîne, ierte-mi-se o-ntrebareî
pîndești aci?

PALA

Habar n-am.

MOȘ NEAGU

Ba nu. zău?

PALA

He! mi se **pare**

te joci de-a hămișliu!!

MOȘ NEAGU

Hămișliu, eu? N-am nici **gînd**.
să aflu de la tine ce nu stiu de mult?

PALA

De cînd?

MOȘ NEAGU

: cînd casc la curte ochii. Decît să mă rîzi, mai bine
-ai încrede și m-ai crede.

PALA

Ce să cred?

MOȘ NEAGU

Ce se cuvine.

10... Ia privește-n vale, despre tîrg.

PALA

Ei? ce e?

î Hămișliu însemnează șiret (*na.*).

MOȘ NEAGU

Vezi

Două umbre, așa strînse una deValta, dă să crezi
|; Crar fi numai una?

PALA

Și-apoi?

MOȘ NEAGU

Dar sunt două] e domnița
| Anca și cu Mircea-domnul.

PALA

Ce spui?

MOȘ NEAGU

Amîndoi din vița
Basarabilor.

PALA

Prea bine. Dar ce cată?

MOS NEAGU

Se iubesc.

PALA

Ce? Nepotul cu mătușa?

MOS NEAGU

Ce e drept că se-nrudesc.

PALA

Și apoi?

MOȘ NEAGU

Păi... ei sunt ținta.

PALA

* Care țintă}

MOȘ NEAGU

Vezi, jupînej
i ei vin încoa, chiar unde stai la pîndă?

PALA
(*priceplnd*)

Mă rumâne,-
' ești hămîșliu ca vulpea, sau grozav ești de nătîng!
;! ce4 pasă doamnei Clara că doi bieți copii se string;
taptea, -n brațe!

MOȘ NEAGU
(*după gîndire*)

Oh! atuncea, știu pe cine...

PALA

Zău? Pe cine?

MOȘ NEAGU
(*îngrijorat*)

boieri...

PALA
(*nepăsător*)

O fi.

MOȘ NEAGU

Stăpîne, oh! atunci amar de tine!
tru dîșii ești vrăjmașul, veneticul, un latin;
deși de mult în țară, ai rămas ce ești: străin,
i străin, jupîne Pala. Mii de patimi asmuțite
u la pîndă, te-nconjoară; și boierii adPcuțite
ucid, deși sub haină tu porți zale de oțel,
îa subțire de Milano, împletită mărunțel. –
ă bună-n așa vremuri pentru omul doamnei Garai
Vii ciuda ohridimei, catolicizează țara.

PALA

Moșule, tu ții cu dîșii!

MOȘ NEAGU

Eu! Că doară nu-s român!

Sunt maghiar, ca Clara-doamna. Și-apoi, tu-mi ești bun
stăpîn.

Dar îți zic: fă ochii-n patru; de boieri să-ți fie teamă:
E-n primejdie iscoada cînd e taina mai de seamă.
Am aflat și eu destule despre cei ce-aștepți aci.

PALA

Ce?

MOȘ NEAGU

He! multe! Tu ești mîndru că te vei învrednici
Să spui, mîine, Clarei-doamnii ce-au făcut aci boierii;
Mîndră e și Clara-doamna, azi – cînd frînele puterii
Par pe mîini a-i fi lăsate de nevrednicul voivod —ș
Mîndră și papistășimea că se-nfige prin norod;
Și e mîndru Kaliany – ce-și închipuie, nerodul,
Că el toate le-nstrunează, sfatul, doamna și voivodul –..
Toți-îs mîndri, toți-îs falnici. Vodă singur e smerit.
Dar smerenia-i e umbră, ce de pizmă l-a ferit.
El mereu în ea se-afundă și, cucernic, pururi tace?
Dar din umbră și tăcere vodă face și desface,
îi ajunge – ca să țină toate-n mîna sa de fier –
Să-l priceapă Rumân Grue – Grue, ce nu-i nici boier –
Ce cutreieră domnia și, pe-ascuns, orînduiește
Ce, pe-ascuns, gîndește vodă, și, pe-ascuns, îi poruncește.
Și, de-s frîne și zăbale între voi – voi toți – și el,
l-a lui frîna; iar a voastră, doar zăbaua de oțel.
– Astfel se rostesc bătrîinii din adîncul cugetării;•
însă voi nu le dați seamă și tociți răbdarea țării
Și-a lui vodă.

PALA

Taci, moșnege. Vlad, cucernicul voivod
Este domn fără domnie și voivod fără norod.
N-are oaste, n-are curte, abia streji – o mîngîiere

i să-și dea măcar cu gândul c-are-o umbră de putere. —
espărit, prin Clara-doamna, de nebunii ce l-au pus
i se lupte cu crăimea și biserica de-Apus,
Și, deși cu vitejie cucerise Făgărașul,
, deși arsesse Alba, drept răsplată că vrăjmașul
prinsese robi suroră și cumnat, pe Strașimir,
>tuși — de cînd oropsit e vel-spătarul Dragomir —
aicu, ca-ntr-un vis, pierdut-a judecata lui săracăf
, de-i domn, e că se-ndură doamna, buna lui dădacă.
nu e nimic. Iar Grue — crede-mă, că bine știu —
jălește ca pe-o babă văduvă de timpuriu7
, de umblă prin domnie, asta numai ca să-i spună
:-i belșug sau sărăcie, or de-i vremea rea sau bună.

MOȘ NEAGU

! Dar boierii mișcă; s-ar putea să nu mai vrea
-i frămînte sub călcîie, pururi, o muiere rea.
-l tîrăști prin bătătură, vorba ceea, rupi zăblăul;
:hisoriile sunt pline și-ntr-o zi...

PALA

Avem călăul!
i-te-acum. Fii fără grijă; mi-am pus zaua de oțel.
apoi, scorbura e mare și m-oi face mititel.

(Moș Neagu îl ajută să intre în scorbura.)

MOȘ NEAGU

mnezeu să te păzească.

PALA

Aud șoapte... Haide, du-te.

(Moș Neagu iese repede prin dreapta. Pala
ascultă puțin, apoi)

O fi? Ura sau iubirea?

(Mai ascultă, călînd spre slînga.)

E iubirea... trece iute.

(Se ascunde în scorbura.)

1Zăblăip — cergă de cal; țol mare, pe care cade griul cînd se
tură sau se ciuruiește.

" • M

SCENA II

PALA, ascuns, MIRCEA, ANCA, îmbrățișați,
venind din stînga, urmați de SANDA.

ANCA

,rea ne depărtăm de curte, azi... Ce crîng întunecat.
J*arcă nici-un om pe-aceia de cu veacuri n-a călcat.
•Jn covor de mușchi se-ntinde sub picioare.

Simți? Ai crede

•ă tărîmul ăsta rece raza soarelui nu-l vede...
li-e răcoare.

MIRCEA

Stă-mi aproape, mai aproape, draga mea.
inima-mi să te-nfășoare cu iubirea ce e-n ea.
3ît"de dulce mi-ești cînd tremuri și te strîngi de mine, cînd
fi se mlădie de pieptu-mi trupușorul tău plăpînd.
^nco, mîna ta mă arde, deși-i rece... De ce oare?
T-o lua, nu: ci pe buze, și, deschisă ca o floare,
?une-mi-o; tu, să mă farmeci cu parfumul ei, și, eu,-
^-un sărut pe veci într-însa, să-mi aștern tot dorul meu.
|Ăpoi, tu, să-l pui la sînu-ți inima să și-o pătrunză.
Vdă mîna, ad-o.

ANCA

Du-mă mai la lună. — Ce de frunză!
Insă nici o vietate. Uite, singură să fiu,
li se pare că, de frică, aș muri-n așa pustiu.
)ar cu tine mi-e pustiul plin de farmec, nu mi-e teamă
|De nimica și de nimeni...

MIRCEA

Adă mîna.

ANCA

Că te cheamă
îMircea Basarab, că-n tine e mai cald și mai vioi,
Decît în toți Basarabii, sîngele ce curge-n noi.

MIRCEA

Fie. Dar la ce mi-s bune sînge, neam, străbuni și nume?
Nu. Iubirea ta mi-e totul, Anca mea, pe-această lume.
Uite, astăzi chiar, boierii, cu moș Costea-n capul lor;
Vreau să țină, nu știu unde, o-ntrunire, un sobor;
Ca să facă, nu știu care, vitejie boierească.
Meargă ei. La ce mi-e slava? Anca mea să mă iubească!
Și de mi s-ar da domnia – dac-aceasta s-ar putea! –
Eu m-aș lepăda de dînsa ca să fiu cu Anca mea.

ANCA

Dacă s-ar putea? Ce vorbă?... Dacă s-ar putea? Cum oare?
Strămoșeasca noastră casă nu e casă domnitoare?

MIRCEA

(nestăpinindu-și ciuda, lămurește)

Zu, nepot mezin, domnia n-o s-o am... Dar am ce dai;
"e nu poate da coroana cu tot mîndrul său alai,
Km iubirea ta, iubirea! Adă mîna.

ANCA

Stai... îndată...

ar, în lipsă de domnie, poți ajunge ban...

MIRCEA

Vreodată.

idă mîna ta.

ANCA

Și banul e cît un voivod.

MIRCEA

Nu știu.

mo să ședem alături, ca la sînu-mi să te țiiu.

ANCA

(mergînd spre un buștean, la dreapta)

a nu este tot atîta, căci pe ban îl stăpînește
odă; pe cînd peste vodă numai Dumnezeu domnește.

12

MIRCEA

(așezîndu-se pe buștean, cu Anca)

Eu sunt dar cît e și vodă de stăpîn în tronul său,
Căci domnit îs doar de tine și te am de Dumnezeu.

ANCA

)h! prea mult!

MIRCEA

Nu, nu! Sunt robul lănțuit de-a ta voință,
3unul plac al tău în viață fi-va singura-mi credință.
Precum chipul tău icoana către care-oi închina
)rce rugă pîn'ce ceasul adormirii va suna.

ANCA

lirele meu!

MIRCEA

Vai! nu încă! Nu, nu-ți sunt pe față mire!
B-Ce va zice doamna Clara de gingașa-ne iubire?
teînd de mine pomenește, spune că nu-s încă bun
INici de cușma bărbătească, nici de numele străbun.
|Și de ce? Că fug de curte, că-n ogoi¹ mă joc de-a hoina²
|Și că-n loc de liturghie pui să mi se cînte doina.
|Ei! și-apoi? Dar în războaie, la Vidin, la Făgăraș,
Cînd era mai cruntă lupta, fost-am coadă sau frunțaș?

ANCA

l-Ba erai în fruntea oastei. Flamura basarabcască
|Tu, se zice, c-ai înfipt-o-n Alba Iulia crăiască.

MIRCEA

^Da! Și unchiul meu, pe-atuncea, mă iubea, pe cînd acum
jE pornit asupra-mi, Anco, mă-ndoiesc de vodă.

ANCA

Cum?

¹ Ogoi – liniște, tihnă.

² Hoină – oină, joc cu mingea.

13

MIRCEA

Cine știe ce nădejde pune el pe alba-ți frunte?
Pentru ce-nfrățire nouă mîna ta i-ar fi o punte?
Ce menire îți vor ție, inimă care iubești,
îmbinările sucite ale rîvnelor domnești?
Dac-ar vrea să te mărite cu-altulL.

ANCA

Năluciri nebune.
Și, de-altminteri, tu știi bine că nicicînd nu m-aș supune.

Te-ai împotrivi?

ANCA

Oh! Mirceo, te-ndoiești!

MIRCEA

Iertare-ți cer!
M-aș putea-ndoi, vreodată, de luceafărul din cer!
De-adierile pădurii, de blîndețea lunii line.
Și de soare, șt de ziuă, și de noapte... nu de tine!
Adă mina ta.

(Anca i-o dă, el o sărută lung. O tăcere.)

ANCA

Ascultă. Frate-meu, orcum, e bun.
El nu vrea nefericirea soră-si. Ce zici? Să-i spun
Tot. Da?

MIRCEA

(cu obrazul în mîna ei)

ANCA

O să priceapă că nu-i vorba de-o iubire
Trecătoare, ci adîncă. Că nu-ncape-mpotrivire.
Da?

MIRCEA

(ca mai sus)

Da

ANCA

La-nceput va zice nu; dar îl voi dezmierda
Ice, dulce, de va zice mai la urmă și el da.

MIRCEA

(aidoma)

Da.

ANCA

Și la urma urmei vei vedea că și coroana
Itoate da iubirea, dînsa care-ți va fi dat pe Ana.
)a?

MIRCEA

(tot așa)

l Da.

ANCA

Mirceo, dar mai spune cîte-o vorbă.

MIRCEA

Cum să spun?
ti-ai pus mîna peste gură ca să tac... și mă supun.

ANCA

ragul meu!

* *(Se amncă la sînul lui. Amîndoî rămîn îmbră-
fișați, ca în extaz.)*

SCENA III

ACEIAȘI, SANDA, care de la începutul scenei
ține laturile și acum vine repede din stînga.

SANDA

Se-aude zgomot... Vine lume dinspre vale.

ANCA
(tresărind)
Doamne, ce să fie?

MIRCEA
(oprind-o)
Nimeni. Oameni care-si văd de cale.
Stai la sînul meu.

ANCA
Dar dacă vin aci?

MIRCEA
E h! ca și noi.
Se iubesc și trag la codru, cum făcurăm amîndoi.
Vino.

SANDA
Ba nu, doamne Mirceo. Cei de vin au alte gînduri.
Toți bărbați cu arme lucii. M-am uitat cum rînduri-rînduri
Au ieșit din tîrg prin toate părțile, ca pe furis;
Apoi o luară-ncoace ca să între-n tufăriș.
Sînt aproape-acum.
*(In timpul acesta Mircea s-a sculat de pe
buștean, finind pe Anca, s-a încredințat că
spada îi e alături, șt a ascultat.)*

ANCA
Mi-e frică!.,.

MIRCEA
(zîmbind)
Cum? Ți-e frică lîngă mine?

ANCA
(asemenea)

lart
a-ma.

SANDA
(arătînd la fund spre dreapta.)
Pe- aici desîșul e cit de stufos.

MIRCEA
Prea bine^
ne-adăpostim într-insul.
(Către Anca,;)
Ca-ntr-un cuib ne-om pituli
castă mantă largă tainic pe-amîndoi ne va-nveb>
I nimic nu vom mai spune. Nu?

ANCA
Nu.

MIRCEA
Și pușin mai tare
te-oi strînge, nu vei zice nu?

ANCA
Nu.

MIRCEA
Dar o sărutare...
*(Anca face semn, cu un zîmbet, că ba da.
Dispar printre stînci, pe unde a ieșit Sanda.)*

PALA
*(Scoale binișor trupul din scorbura și se încre-
dîncează că e singur.)*
îf! mi-ajunge!
(Se aud pași.)
Vin boierii... voi avea ce asculta.
*(El reîntră în scorbura. încep a sosi, cîte trei-patru, din
dreapta și din stîngă, boieri, hotnogi, căușei, moșneni, ostași
de tot soiul, cari se recunosc, își dau mîna și formează gru-
puri în planul al doilea. în înlîiul plan se înaintează apoi,
din dreapta, Nicodim cu Groza, iar din stînga, Costea Mușat
cu Vlad etc.)*
Hotnog grad militar: sutaș, căpitan al unui grup de o sută
ie ostași.

SCENA IV

PALA, ascuns, GROZA MOLDOVEANUL, COSTEA MUŞAT, IGUMENUL NICODIM, VLAD DOBCEANUL, MANEA, BALDOVIN, ROMÂN HERĂSCU, ALDEA ALGIU, MURGU, CĂUŞELUL, boieri, hotnogi, moşneni, ostaşi etc.

COSTEA MUŞAT

Bun venit, boieri şi oameni.

(Către Nicodim:)

Mă închin, sfinţia-ta,-

Dar cu noi nu văd pe domnul Mircea.

GROZA

N-avusesem vreme

Să-i spun locul întâlnirii, şi când trimisei să-l cheme*

Adineaurea, plecase. Dar ne-ajunge, la un sfat,

Să vii tu, jupîne Costeo, capul neamului Muşat.

(Aprobare din partea tuturor.)

COSTEA

(către Groza)

Mulţumesc, jupîne Grozo.

(Către ceilalţi:)

Voi căta dar a vă spune

Pentru ce norodul vostru potrivit-am să se-adune

Azi, aci, şi-n taină. – Gîndul, cerul ni-1 va cerceta;

Căci cu noi e, Nicodime, sfînt igumen, rasa ta.

Mai întîi, blagosloveşte.

(Toţi se-nchină sub blagoslovirea lui Nicodim, apoi Costea trmează, către Groza:)

Dc-acum, spune, Grozo frate.

GROZA

(după o tăcere)

I Suferinţele Moldovei ce să vi le mai arate
tlGlasul nostru! Laţcu-vodă, un mişel, un rcnegat;
Către Ludovic şi către papa Urban s-a legat
Să se-nchine lor, crăimei cu domnia şi norodul,
• Iar papimei cu credinţa. Dar boierii şi sinodul,
\\ Credincioşi în legea sfîntă şi-n Ohrida^mpărtaşiţi,
' Răzvrătindu-se, vai! fură biruiţi, măcelăriţi.
– Doamne, Dumnezeul nostru, cîte suflete curate
Către tine-atunci zburat-au de pe ruguri!

COSTEA

(strîngîndu-i mîna) .

Grozo frate!

GROZA

Eu scăpai. Pribeag prin lume, fără pîine, fără rost,-

La căminurile voastre am aflat un adăpost.

Pentru ţara mea, Moldova, pentru legea creştinească,

Mi-aţi întins, cu-n ea frăţia, mîna voastră românească.

Dar şi-aci, la obîrşia neamului, ca şi la noi,

Şi-a lăţit papistăşimea necuratul ei puhoi.

Vlaicu-vodă, care-n vremuri, harnic, priceput, cucernic,-

Către datina străbună, către Domnu-atotputernic,

' A oblăduit moşia pentru slava ei şi-a lui,

Azi, e robul doamnei Clara, prin urmare-al craiului.

Ea domneşte; şi printr-însa-n ţara voastră românească,-

Au ajuns, de-o parte, craiul, de-alta, papa să domnească.

COSTEA

Da, aşa e, da: la toamnă, patru ani s-or împlini

De cînd Vlad, voivodul nostru, a-ncetat a mai domni...

Ah! nu pot uita ce iute s-a-nvîrtit a soartei roată:

Vodă Vlad ducea războiu-n Transilvania sculată)

' Oraş din sudul Serbiei, pe marginea lacului Ohrida. în veacul XIV era' reşedinţa patriarhului ortodox şi, prin urmare, centrul religiei ortodoxe (n. a.).

Pretutindeni erea țara curățată de vrăjmasf
Hațegu-1 ținea spătarul, Vla'd era la Făgăraș,
Iar voivodul Nicolae, frate-său, cu-o mică oaste.
Urmărea pe Mikloș-hertzeg¹ în Ardeal cu spada-n coaste.
Ce s-a petrecut atuncea nu se știe.

VLAD

Ba știu eu!

O trădare.

TOTI

Da, asa e.

COSTEA

(*către Vlad*)

E-ndrăzneț cuvîntul tău!

Că trădarea n-a fost, chipu, prin nimica dovedită...

VLAD

Oh! nedovedită încă poate-o fi, dar e vădită:
Doamna Clara, prin poruncă grabnică, chemă-napoi
Toate cetele – aproape – ce-n Ardeal ereau cu *no* \\
Și, cum starea oștii noastre o știa² fără-ndoială,
Mikloș, chiar în acea noapte, peste noi dădu năvală.
Tabăra ne fu cuprinsă și voivodul omorît!
Doamna, cum află, crăimii se-nchină numaidecît!
Și, ca vodă să nu poată pacea să nu i-o-ntărească,-
Se grăbi s-așeze-n Argeș sol și oaste ungurească.

TOTI

Da, asa e.

VLAD

Toate-acestca, mi sc pare, se numesc

O trădare.

NICODIM

Da, trădare. însă eu învinuiesc

De trădare și pe vodă, nu numai pe doamna Garaj

i Herzeg – duce, prinț.

jjCăci cu voia lui trădarea de trei ani închină țara.
I Wașterea¹ e vinovată că crăimei ne-a-nchinat;
K îngăduitorul vodă, însă, e mai vinovat:
|iprin tăcerea-i, ne-njosește.

ALDEA

Și, când plînge biata țară,

| M se zice că, cu Grue, *stronge-n culeP-i, o comoară.*

BALDOVIN

"Iar noi suntem prada doamnei.

VLAD

Casele ne sunt pustii

Și boierii drepti la cuget umplu beciuri și chilii...

MURGU

(*întrerupînd*)

Pe cînd soiul Kaliany, îmbrăcat cu-a sa solie,
Pînă-n sfatul țării poartă ungureasca-i fudulie.

VLAD

Ah! ne-ajunge!

TOTI

Da, ne-ajunge!

NICODIM

Trebuie cu toții-aci

Să jurăm în roiul țării trîntorii a-i nimici.

Mai întii, pe vodă Vlaicu să-l dăm jos.

COSTEA

Oh! nu, părinte!

A ne răscula cu arme, chiar și pentru cele sfinte,

Ar fi să lovim domnia, ar fi mîna să ne-o dăm

Cu vrăjmașul din afară; și, cu dînsul, să surpăm

¹ *Mașteră* – mamă vitregă.

² *Culă* – vistierie, turn, boltă sub pămînt.

Tot un lucru sfânt, coroana, scaunul, altarul țării;
 Cula-n care stă de veghe sufletul neatfîrnării.
 Pas lui vodă! Nu pot crede că un om așa vînjos
 Să se schimbe-așa de iute și să cadă-așa de jos!
 Nu se poate: se preface. Tace, rabdă, dar pîndește
 Și așteaptă – cu credință – ceasul tainic ce sosește.
 Ca să-și numere părtașii, Vlad, adînc și nepătruns,
 Vrea să vadă cine-i prinde gîndul, pentru toți ascuns!
 Iacă ce zărește-n vodă judecata mea.

NICODIM

Oh! mie .
 Mi jle pare că te-nșală vechea ta prietenie
 Pentru dînsul. Dar, să zicem. – Ce rămîne de făcut?

GROZA

Lucrul e ușor: pe față, noi să-i facem cunoscut
 C-ați îmbrățișat cu toții cererea Moldovei mele;
 Pentru datină și lege că trăim; și, pentru ele>
 Că vom ști, la trebuință, ridica, și voi și noi,
 Steag de răzvrătire-n țară și,-n afară, de război.
 Pricepîndu-vă pornirea, vodă Vlad o să-nțeleagă,
 Că-ntre voi și doamna Clara, ceasul a sosit s-aleagă!
 Sau avem aceleași rîvne, și vom fi părtașii lui.
 Ori, de nu, el e vrășmașul datinii și-al neamului.

NICODIM

Dacă Vlad e cum l-arată cele spuse-aci de tine,-
 Grozo, cererea Moldovei o va-ntîmpina cu bine.

GROZA

Da, sunt sigur. Și fiindcă cugetul ne e curat;
 Că e ceasul ca să rupem taina ce ne-a-nfășurat,
 Că voim ca steagul nostru sfînt să filfiie lă soare,
 Că,-n sfîrșit, e timp ca rîvna paloșul să ne-o măsoare
 Să jurăm aci credință, boieri, căpitani, norod,
 Celui ce-am ales Moldovei și oștirilor voivod.

22

COSTEA
 Jn flăcău iubit de vodă și,-n moșie, cu renume]
 omnul Mircea.

VOCI
 Domnul Mircea?

VLAÎ)
 ' . ^ Mircea?

NICODIM
 Mircea?

COSTEA
 El anume.

(O scurtă tăcere.)
 ALDEA

IE viteaz.

MANEA
 E blînd

CĂUȘELUL
 E darnic.

MURGU
 E frumos

VLAD

E drept

ÎNTÎIUL MOȘNEAN E bun
 . Cu rumâni.

RUMÂN HERESCU
 Nu se face apă sîngele străbun.

BALDOVIN

E deștept.

23

VLAD

E suflet mare, care zilnic se mărește.

AL 2-LEA MOȘNEAN

Salcia de ani se surpă, iar stejarul se-ntărește.

GROZA

Să jurăm lui Mircea-vodă ascultare!

TOȚI

O jurăm!

Ura! Ura!

COSTEA

(dupe ce i-a potolit cu gestul)

Dragi prieteni, noi, de-acum, să ne-nturnăm în oraș. Umblați cu grijă;- nu purcedeți în grămadă! Căutați, pe cât se poate, nimenea să nu vă vadă!..

VLAD

(înterupînd)

Fii pe pace.

COSTEA

(către Nicodim)

Sfinte preot, dă-ne alduirca ta,
(Toți se descoperă și se închină.)

NICODIM

(după ce îi binecuvîntază)

Domnul e cu voi!

COSTEA

(către cei din scenă)

Să mergem,

(Ei încep a ieși prin diferite părți, grupuri-grupuri. Grozd, mai la urină, iese, după Costea și Nicodim, prin stînga. Manea și Vlad ies, prin dreapta, urmași și precedați de alții.)

Alduire – binecuvîntare.

24

MANEA

(către Vlad, ieșind la dreapta)

• Vere, cine se-aștepta
teri, cînd Mircea bătea hoina și gonea cu noi ogoiul;
C-astă-seară va fi vodă?

VLAD

(ieșind)

Așa, vere.

MURGU

(către Groza, ieșind, la stînga)

De-acum roiul

re matcă,

GROZA

(ieșind)

Și din matcă am ieșit.
(Scena se golește cu încetul. O tăcere. Deodată, un căușel, trecînd pe Ungă stejarul trăsniit, zărește pe Pala, ascuns în scorbura.)

CĂUȘELUL

(zărind pe Pala)

Ho!... Cine-i?... Stai.

VOCI

Ce e? Cum?

CĂUȘELUL

(apucînd pe Pala)

Ieși din tulpină, diavole, c-ar.i te tai!
(Se luptă cu Pala, care vrea să fugă. Alții îi vin în ajutor.)

GROZA

(întumîndu-se repede)

Ce-i acolo?

25

CĂUȘELUL
(din fund)
 Un om care se-ascundea într-o tulpină
 Scorburoasă.

GROZA
 O iscoadă!

CĂUȘELUL
 Chiar!
*(Scena s-a umplut repede din nou. în fund, mai mulți oameni
 au scos pe Pala din scorbură și-l înconjoară.)*

COSTEA
 Scoateți-1 la lumină.
*(Cei din fund se urnesc, trăind în scenă pe Pala care se
 zburciună.)*

ÎNTÎIUL MOȘNEAN
(din acel grup)
 Ține-1 bine!

CĂUȘELUL
(finind pe Pala de coate)
 Stai cuminte, drace, că te...

AL 2-LEA MOȘNEAN
 Să nu dea

DosulS

CĂUȘELUL
(îngenunchind pe Pala sub lună)
 Ași
(Toți se apropie să-l privească.)

GROZA
 E Pala!

COSTEA
 Pala? Doamna Clara ne pîndeai

NICODIM

*Da.

VLAD
 Suntem trădați!

GROZA
 Se poate. Să vedem. Pala, răspunde!
 : Ai venit aci trimis de doamna Clara?

PALA
(îngenuchează)
 Da.

GROZA
 De unde
 Știa locul de-ntrunirc?

PALA
 Nu mi-a spus.

GROZA
 Ah! spune drept.
 E primejdie de moarte dacă minți!

PALA
 Nu mint.

GROZA
 Aștept.

PALA
 •Mi-a zis să m-ascund aicea, într-acel stejar anurnef
 W Și s-ascult.

GROZA
 Și-apoi ? Urmează.

PALA
 C-o să vină multă lume.

^

Cinc? GROZA

N-a spus. PALA

Minți! GROZA

PALA
N-a spus-o! Mă jur!...

GROZA Fie. Dar stia.

PALA
Nu știa! Mă jur pe mama!

GROZA
(îmbucurat de răspuns, dar insistînd)
Nu?... Nu!...

PALA
Nici nu-nchipuia.

GROZA
Bine!
(La semnul lui Croia, boierii se trag la stîngă și formează un grup. Ei se cliibzuiesc. Toii îl aprobă, afară de Costea Mușat, care se înfioară. In timpul acesta, ceilalți formează alt grup, mai la dreapta, cu Pala în mijlocul lor. O tăcere.)

PALA
(către căușelul care-l ține)
Lasă-niă... de ce mă strîngi așa?... mă doare mina.

ÎNTÎIUL MOȘNEAN
E iscoada unguroaicei, măre!

AL 2-LEA MOȘNEAN
Ne pîndea bătrîna.

CĂUȘELL'L
P Bine că ne eăzu-n gheare!

ÎNTÎIUL MOȘNEAN
De noi bine, de el rău,-
Că ne stie taina.

AL 2-LEA MOȘNEAN
Cine știe multe...

ÎNTÎIUL MOȘNEAN
Așa zău!

GROZA
(înainhid in mijloc)
Ascultați-mă cu toții, căci primejdia e mare
Și ne-atinge deopotrivă. Deopotrivă, prin urmare^
Se cuvine să ne lege sfatul ce vom ținc-aci,
Am jurat vrăjmașii legii nemilos a-i nimici;
Ara jurat pe vodă Mircea la Suceava că-1 vom duce?
Am jurat c-aceste brațe ridica-vor sfînta cruce,
— Sîntul prapurc-al Ohridei dușmănit de papistași —
Și că blînda-i umbră fi-va umbra morții pe vrăjmași.
Ah! cumplite sunt acestea!... Singeros e jurămîntul
Ce dă toate biruinței; biruitului, mormîntul!
Zis fu însă.. Vorba noastră vîntul n-apucă s-o ia,
Și dușmanul cel mai crîncn, doamna, calea ne-o tăia!
Dar iscoada-i, de-astă dată, însuși cerul ne-a predat-o;
Taina noastră, pîn-acum, doamna Clara n-a aflat-o,
— Chiar aci v-o spuse însuși acest om nesocotit —
Mîine însă,, chiar de mîine...

PALA
(aparte)
Singur eu ra-am osîndit!

GROZA
Spuneți voi, de-acum, ce soartă va avea dușmanul vostrtt*)

VOCI
Moartea! Moartea!

PALA
Doamne sfinte!

COSTEA
Nu! pe Dumnezeuul nostru,-
Buni prieteni, nu-l ucideți. E o vină, vă zic eu,
Și o vină în cântarul veșniciei trage greu.
Nu se cade ca-n menirea ce croit-o-ne-am senină
Să ne fie spada roasă de-a păcatului rugină.
Piază rea e ca războiul drept și sfint, ce l-am jurat;
Să-l începem cu vărsarea sîngelui nevinovat.
Ascultați-mă pe mine, bătrînețea mea pătrunde
Viitorul...

GROZA
Dar el, miine...

COSTEA
Să-l închidem...

VÍ.AD
Ce fel? Unde?

COSTKA
în vreo temniță, departe.

GROZA
Mai departe e-n pămînt.

NI COD IM
Pentru taine, cea mai bună temniță c un mormînt.

COSTEA
"Nu l ucideți!..."

VLAD
Pe noi, miine, ne cruța-vor papistașii?

COSTEA
Un copil!...

GROZA
El e vrăjmașul; nu se caută vrăjmașii
După vîrstă.

COSTEA
Vai! de milă!...

VOCI
Moarte! Moarte!

COSTEA
Inimi cruntei
Pata sîngelui acesta să nu radă pe-a mea frunte!

GROZA si VOCI
Moarte! Moarte!
*(Mai mulți se năpustesc, împreună cu Grota, spre grupul
lui Pala și scot pumnalele. Costea, înconjurat de Nicoaitu
și de cîtiva boieri, stau la stînga.)*

PALA
(sfîșietor)
Stați! O vorbă! Numai una!
(Năvălitorii se opresc în îndoială. Pala, thîndu-se pe genunchi.)
Voi, bărbațijj
Nu se poate să ucideți un copil! Nu vă-ndurați,
Nu-i așa? Voi doar la luptă scoateți paloșul!...
(Căitșehl ridică brațul. Pala îi îmbrățișează genunchii.)
Stai!

GROZA
(pășind)
Haide!

PALA

(îmbrățișînd genunchii lui Groza)

Nu lovi! Să fac o cruce mai întîi... O, doamne! Vai de Mine! Ce să zic...

(Groza face un gest. Pala, zvîrcolindii-se, se întoarce în jurul lui Gro:a.)

Nu încă! Nu, nu! E păcat să mor...

Sunt un biet copil! Oh! milă! milă!

(Si Groza și toți privitorii par înduioșați și-și întor.: fețele.)

GROZA

(hotărîndit-se, se întoarce spre Pala)

Haide!

(Dar Pala, care îl observă, sare deodată în picioare, îl îmbrîncește și aleargă, spre dreapta., scoțînd spada și sperghia'.)

PALA

(sărînd în picioare)

Ajutor!

Ajutor!

GROZA

(imbi-ÎHci)

Ob!... Ah! năpîrcă!

VLAD

Taie-i drumul!

CĂUȘELUL

Stai la spate!

ALDEA

Nu lăsa?

(Topi se reped, cu paloșele în mină. Pala, neavînj pe unde să iasă, se sprijinește de o stîncă mare și dă față cu agresorii, cari îl a/a-ă viu. Luptă.)

?Sperghie – sabie.

32

COSTEA

(din stînga)

Oh! Ce rușine!...

GROZA

(din dreapta)

Dă-i!

VLAD

(tot în dreapta)

Lovește!

BALDO VIN

(tot în dreapta)

Cum se bate!

CĂUȘELUL

(tot în dreapta)

Zău, e diacul!

COSTEA

(în stînga)

..Zece oameni pe-un copil!

GROZA

(alacînd)

Dar e vrăjtit!

Ori că poartă zale!

CĂUȘELUL

(căutînd să lovească)

Fierul, cînd am dat, a scîrțîit.

(E un scurt răgaz; agresorii pîdesc.)

PALA

(strigă)

Doamne Mirceo! Doamne Mirceo!... ajutor!

33

GROZA
(in dreapta)
Ce-a zis, pe cine
Cheamă? Mircea?
(Toți se opresc, mirați.)
PALA
(din răspuțeri)
Doamne Mircea!...
MIRCEA
(de la dreapta, apropiindu-se)
Nu te iăsa! Țin'te bine!
(Uimiți, agresorii lui Pala stau locului. Mircea apare în dosul Stincii, cu spada în mină. Agresorii fug înspre grupul din stînga.)

SCENA V

ACEIAȘI, MIRCEA.

MIRCEA
Ah! tilharilor!

COSTEA
E Mircea!

CĂUȘELUL
Domnul Mircea!
(Toți se dau înapoi, adăpostindu-se în umbră.)

MIRCEA
(pășind sub lună)
Da, sunt eu.
Mircea BasarabL. Vrajunge?

PALA
(căzînd în genunchi lui Mircea și sărutîndu-i mina)
Doamne!
COSTEA
(aparte)
Bun c Dumnezeu!
MIRCEA
(căt̄re Pata)
iști rănit?
PALA
Nu, nu... dar moartea, ce-a trecut așa d-aproape,
Mi-a lăsat un frig în suflet și o ceață pe pleoape.
MIRCEA
|Biet copil!... Dar nu te teme, sunt cu tine.
(Căt̄re ceilalți, care se ascund de el.)
Ah! tilhari!
|Ucigași prea mici la suflet pentru drumurile mari!
sHai! Scotcți-vă cuțitul, sprijiniți-vă din umăr,
|Năpustiți-vă!... Ce dracu, suntem numai doi la număr.
COSTEA
(pășind la lumină)
'Fii slăvit, voivode Mircea, care te-ai înduplecat
"Să ferești ai tăi prieteni d-o rușine ș-un păcat.
MIRCEA
Ju mă-nșel? Această voce?... Nu se poate, amăgire!
1, Mușat, cu ucigașii de copii... e peste fire...
(înaintează și-l privește de aproape.)
• U"u, cu-acești tilhari?
(îi privește cu de-amăunțul, și-i recunoaște.)
O, doamne! Dar ce vād nu pot să cred!
ICum? Drăgan, Algiu, vărul Vlad — nepotul lui Miked —
• |Tu, părinte Nicodime, sfînt igumen al Vodiței,

Baldovin, Român Hcrescu, Manea, Murga, floarea vitei
Boierești?... Dar ce-nsemnează!

(*Vede pe Groza, și pricepe ce lume e aci.*)

Groza... tu!...

GROZA

Măria-ta

Știi că-n întrunirea aceasta noi aveam a cerceta
Cum să nimicim vrăjmașii ce robesc, într-o urzeală.
Țara mea și țara voastră. Deci, aci, fără sfială
Dezvelitu-ne-am tot gândul; când, deodată, la sfârșit,
Am găsit într-o tulpină p-acest Pala pitulit.
De iscoada doamnei Clara taina ne era știută;
Miine, o afla și dînsa... Ce să fac? Văzui pierdută
Cauza Moldovei mele, și, dc-a pururi nimic
Scopul falnic pentru care fără tihnă am muncit.
Atunci eu – eu singur însă fără altă chibzuire,
Neținînd de nimeni seamă, luînd orce-nvinuire
P-al meu suflet – judecat-am de prielnic un omor
Ce erca spre mîntuirea unei țări ș-unui popor.

MIRCEA

Ah! jupîne, e prea multă ură-n dorul tău de țară
Dacă și nevinovatul e să poarte-a ei povară.
Fii mai milostiv! – Prieteni, de mă credeți, vom uita
Dopotrivă orce vină și necaz.

COSTEA

(*închinîndu-se*)

Măria-ta...

MIRCEA

(*întrcruphidu-l*)

Ce? Mai auzii această-ntitularc. Către cine
O roștiți?

COSTEA

Către măria-ta.

36

MIRCEA

Cum asta, către mine?

COSTEA

-am ales aci cu toții ca-n războinicul izod'
ore Moldova, ei și nouă, doamne, să ne fii voivod.

MIRCEA

,f

COSTEA

toți aci cu mine, vodă Mirceo, ți se-nchină.

MIRCEA

lu, voivod! Voivodul vostru!...

COSTEA

Da.

GROZA

Pe fruntea ta senină
îndră stemă a Moldovei sus și falnic va luci.

MIRCEA

(*aparte*)

coroană!... Mie!...

GROZA

Suntem toți ai tăi, și toți, aci,
\m jurat că te vom duce p-aste brațe la domnie.

MIRCEA

(*aparte*)

iomn

GROZA

...ca neamul să ni-1 aperi de-a papimei dușmănie.

' Izod – exod, expediție.

37

MIRCEA
(*aparte*)

Ah! la ce-ncercări grozave, doamne, pui tu robii tăi!...
Sau să pierd iubirea Anchii – ca dușman al mamei ei-
Sau coroana... Vai, coroana!... Nu mă ispiti, stăpîne!
Anca! Anca!... Oh! domnia... slava țărilor române!
Fiica ei!...

COSTEA
Stai la-ndoială, doamne?

MIRCEA
Oh! ce cereți voi...

NICODIM
Cerem să slujești credința, stăpînindu-ne pe noi.

MIRCEA
(*aparte*)

Domn!

GROZA
Isprava e ușoară, căci Moldova se frămîntă.
De la Argeș la Suceava răsuna-va vorba sfîntă
Ca un trăsnet! într-o clipă, de poporul răsculat!
Săvîrși-se-va războiul, fără luptă... la palat.

MIRCEA
(*aparte*)

Anca mea!

GROZA
Dar acea vorbă-naripată și grozavă
Ce-ar redeștepta iubirea de moșie și de slavă,
Dormitînd pe fund de inimi, cari zac sub jugul greu
Ce alt "las o poate spune, ce alt glas decît al tău?

MIRCEA
(*aparte*)

Domn! Eu, domn!

COSTEA
Primește!

GROZA
Doamne!...

MIRCEA
Ah! isprava e prea mare
entru-un suflet așa tînăr, ce pe lume-abia răsare
d-acum, abia, paharul vieții a-nceput să-1 bea...
|u... Moldova-i prea departe... Nu mă las de țara mea.

(.ROZA

NICODIM

Dar cauza Moldovei e chiar cauza credinței!
fînd, acolo, păgînimea toarnă-n sufletul ființei
)uhul rău ce ofilește și răzbește un popor
"ii cumplit ca ciuma neagră și războiul arzător,
fot creștinul va s-alerge, s-o lovească, s-o stîrpească.
Știi tu cum întinde papa peste vița omenească
Uecea lui? Azi, într-o țară, vin călugări minoriți,
irii trec, cerșind o piine, blînzi, cucernici și smeriți*
)ar, ca mîne sosesc alții, cari cumpără o șură:
Jre,ce-o lună, trece două, și ce-auzi? c-o prefăcură
|«tr-un schit de lemn, cu clopot, strane, tîmplă și altarj
r, de trece-un an, răsare, cu șanț mare la hotar,
)e sub șura de nuiete, o statornică clădire •
Jn castel de zid de piatră sub obraz de minăstire,
Spadă lată sub o rasă, coif de fier sub un potcap,
'um e Roma; cum e papa, cu-ntreita-i mitră-n cap.
loștenirea lui sîn Petru el întreagă-a moștenit-o:
ia raiului cu-o mină, cu-alta spada i-a primit-o,
Și d-atunci, domnia lumii o cuprinde an cu an-
ii e patriarh și rege, e duhovnic și oștean:
-a duhovnic, preacucernic, el doar suflete culegef

i Călugăr minorii – călugăr franciscan.

Dar, cînd a cules destule, papa se preschimbă-n rege;
Blînd și milostiv s-arată—d-așa rău nu te păzești —
Și-ntr-o bunți dimineață, ca-n Moldova, te trezești —
C-un pristav citind prostimii ce-l ascultă cu de-a sila:
„Io Ladi.slas sin Bogdan, voivod și domn cu mila
Lui Dumnezeu, de duhul de sus povățuit,
Voind ca tot norodul să fie mîntuit,
îi poruncesc să facă ca mine pocăință
Și-ntreg să-mbrățișeze catolica credință”-.

(i ROZA

Vai! așa e!

MIRCEA
(*aparte*)

Cită slavă!

GROZA

Și vrăjmașul ce pe noi
Ne răzbește astăzi, mîine, mîine va lovi și-n voi.
(*O tăcere. Toi așteaptă răspunsul lui Mircea, cufundai pe
gînduri.*)

COSTEA
(*aparte*)

Ce fel! I se dă domnia și rămîne la-ndoială?

NTCODIM

Doamne Mirceoi

MIRCEA
(*tresare. — Dureros*)

Ah! prieteni!

COSTEA

Ce? Un viitor de fală
Ți se pune dinainte, ți s-așterne drum măreț
Către scaun și coroană...

i *Pristav* — crainic, strigător public.

40

MIRCEA
(*izbucînd*)

Pe ce preț! Oh! pe ce preț!

COSTEA

ani:

(*Toți se privesc uimiți, o tăcere.*)

COSTEA

(*pășînd spre el*)

Nevrednic ești de slavă: slava nu se prețuiește.

MIRCEA
(*aparte*)

»h!

TOȚI

Nu! Asa e!

COSTEA

Vino, Grozo!

GROZA
(*aparte*)

Vai! ursita nu voiește!
(*Boierii, plini de mînie, ies cu încetul după Cos/ca, aruncînd
priviri, disprețuitoare lui Mircea, care rămîne singur, ca un
stîlp, în mijlocul scenei, cu Pala la picioarele lui.*)

MIRCEA

(*se uită în jurul său, se vede singur*)

îl... S-au dus? Oh!

GROZA

(*care a rămas mai la urmă, se întoarnă deodată*)

Doamne Mirceoi, spune-mi mie,

cel puțin;

eii ce?... De sînt cuvinte bune care te rețin,
sune-le.

41

MIRCEA
(*în prada luptei*)
Nu pot!...

GROZA
O vorba.

MIRCEA
Nu!... Nu pot!

GROZA
Nu poți?..!»
Ei bine,

Zice:-voi și eu ca Costea...

MIRCEA
(*aparte*)
Vai!

GROZA
Ne-am pus nădejdea-n tine.
Dar ne-am înșelat: orcine nu-i făcut pentru-a domni.

MIRCEA
Grozo!

GROZA
Ceasul care trece nicicînd nu va mai veni.

MIRCEA
Doamne, n-asculta!

GROZA
(*iese repede după ceilalți. Mircea, singur. izbucnește*)
Oh! oh! oh! Viziune de mărire,
Ce mai poate fi pe lume dacă tu dispari!

PALA
(*arăind pe Anca, care se ivește în dreapta*)
Iubire!
(*Anca se aruncă în brațele lui Mircea, care o dezmiardă mați' nai, cu sufletul aiurea. Cortina cade.*)

ACTUL AL DOILEA

poiată în curte. în fund, la stmga, ușă mare, dînd în afară, o prispă largă cu parapet de piatră sculptată străveziu. La reapta, tot în fund, un larg pridvor boltit și susținut de coloane Eulptate, prin cari se văd clopotnițele bisericii domnești și tîrgul. stingă și la dreapta, uși, dînd în apartamentele domnului și ie doamnei. în scenă, două jețuri mari și bogate, așezate la dreapta la stînga. Pe pereți, panoplii de arme; pe lespezi covoare.)

SCENA I

VODĂ, BANUL MIKED, GRUE

(*Vodă șade pe jetul din stingă. Banul Miked, în picioare în mijlocul scenei. Ungă ușa din stingă, Grue.*)

VODĂ

)a, da! te-nțeleg, Mikede. Vis măreț e să domnească jBasarabii peste-ntregul neam de limbă românească!
^ i s măreț!... Ah! vis!... Dar Lațcu? Eh?... Dar craiul Ludovic?
†Ei se țin de mîină, banej și nu-i lucru de nimic
jSă ne 'războim cu Lațcu cînd acesta poartă,-n teacă,
|Greul paloș al crăimei.

MIKED

Ba, măria-ta, nu. Iacă
fTocmai ce pe vodă Lațcu-1 doborî-va-n țara lui,
ICăci voivodul e al țării, însă alt al nimănu;
fDeci pe dînsa, pe virtutea-i, domnul neaoș se cuvine

Scaunul să-l sprijinească, nu pe paloșe străine.
Vodă Lațcu nu e numai un păgîn ș-un reneșat
-- Trădător al țării sale ș-al credinței apostat --
E nevrednic; căci el mută a domniei obirșie,
Strămoșeasca legătură dintre scaun și moșie.
Orice frunte-ncoronată cată dar a-l vrăjmași
Și minciuna ce-l mai ține cu-al lui sînge-a năbuși.
E un drept ș-o datorie.

VODĂ

(prefăcut, după ce a schimbat o privire cu (irue) I

Ah! că bine zici, Mikede!

Vezi, d-aceea-n al tău cușet orice bun român se-ncrede;
Eu, ca domn ce țiu puterea de la țară, sunt dator
Să lovesc în cine schimbă al puterii sfînt izvor.
Da, da, bane!... Doamna Clara și baronul Kaliany
Ne vor da dreptate.

MIKED

Dînsii? Oh!

VODĂ

Cum?. Ah! pricep
Sărmanii!

Ei nu vād, orbiți de țelul și de patimele lor,
Nodul înodat de datini între scaun și popor;
Și-și închipuiesc c-ajunge greutatea unui paloș
-- De străin -- ca să despartă un popor de domnu-i neaș!
Nu-i așa? Nu prins-am bine ghidul tău?

MIKED

(dînd greutate cuvintelor)

Măria-ta

Ne citești în suflet.

VODĂ

(serios și privind adine pe Miked)

Cartea sufletelor?... De-i căta,
Pentru-o foaie luminoasă -- cum ești tu, iubite bane.

f. Cîte altele mînjite de-ale răului prihane;
Cîte, sub viclene straturi de spoială, și-au ascuns
. Cine știe ce păcate din trecutul nepătruns;
Cite, ca acele frunze ce se string de sunt atinse,
Ghemuiesc, în mii de cute, vechi dureri în veci aprinse;
Cite, vai! se șterg în viață de-al restrîștei aprig vînt
-- Cum se șterg de pașii gloatei slovele de pe-un mormînt --*
Cite altele, sub scoarța ferecată bine-ncrise,
Poartă -- cît o lume-ntreagă, patimi, rîvne, doruri, vise,
(O tinere; vodă cată pe sub gene la Mihed.)
Ah! mi-c dor de surioară, de sărmanul meu cumnat::
Robi de-atîta timp, la Gomneh!

MIKED

Cred că vor sosi-n baiiaț

în curînd.

VODA

(aruncînd o privire de înțelegere către Grue)

Ah!... Cînd?

MIKED

Vreo două zile, trei.

VODĂ

Vreo două zile
Trei!... Ce bună veste, bane!... Cîte ceasuri negre mi le
Șterge, din durerea vieții, glasul tău!... Sosirea lor
Va fi zi de sărbătoare pentru bunul meu popor
Vreau să-i fac lui Kaliany cinste mare, d-astă dată.
Ca să mulțumesc crăimii că mi-e sora-napoiată...

MIKED

(mirîndu-se și dumirîndu-l)

Solul n-are nici-o știre că ostaticii robiți
__Chezășia lui la'Gomneh -- sunt din Gomneh sloboziți.

I Banat -- ținut cîrmuit de un ban.

Și nu cred că veselia i-ar fi mare, azi, să știe
C-a rămas chiar el ostatic fără nici o chezășie.

VODĂ

(ca mai sus și prefăcându-se că nu înțelege)

N-are știre?

MIKED

(amintind un fapt știut)

Trecînd Oltul, s-a-necat un vătășel,-
Dinadins pornit din Gomneh cu o carte către el.

VODĂ

(ca mai sus)

Da, da, da! mi-aduc aminte... Ce ciudată întîmplare!

MIKED

(zîmbind ironic)

întîmplare, da.

VODĂ

Desigur! Bietul om,- fiind călarej

S-a crezut în...

(schimbînd cu Grue o privire)

...nu știu cine, că se poate trece-n notj

Și s-a prăbușit, sârmanul, vai de el, cu cal cu tot,

(După o pauză:)

Bun român c Oltul, care pe străini îi dușmănește?
Oltul scade pentru-ai noștri, pentru dînșii, Oltul crește
Și mai greu pot trece Oltul, spumegînd în calea lor^
Decît Dunărea, ce valul și-1 așterne tutulor.

(Ușor, ca și în treacăt:)

De la Dunăre ce veste?

MIKED

Că sosește o solie

)e la kralul Simon Stareț, care cere de soție
*e domnița Anca.

VODĂ

(după ce iarăși a schimbat o privire cu Grue)

Bane, ce zici?

MIKED

(cu convingere)

Zic, măria-ta,-

(Că n-aș fi dc mine vrednic de n-aș binecuvînta
>Duhul plin de prevedere ce moșia ne-o păzește)
Pe ostaticii din Gomneh; pe sub mîna-i dobîndeștef
: Ș-astfel, dezbărat dc Ungur, împotriva-i a luat
•—Pe sub mîna — sjwijin sigur de la noul aliat,
Ca măria-ta să poată, mai voinic decît vrăjmașul^
: Să păstreze cucerita țară nouă, Făgărașul.

VODA

(cătîna către Grue și ironic)

Uîntîmplare !

MIKED

Fie mîna întîmplării, dacă vrei,-
fînsă țara pe-a ta mîna săruta-va mîna ei.

(Ii dă în genuchi și îi sărută mîna.)'

VODĂ

(după ce a zîmbit, bucuros, către Grue)

'Nu: te-nșeli, Mikede. Nouă truda, însă slava
Cerului blajin ce, pururi, ne-a purtat și.ne purta-va
Pe noi, orbi și sluși, pe drumul, de prăpăstii mărginitj

i Kral — crai, rege.

Spre sfârșitul cel de taină pentru care nc-a merit.
Aibi încredere-n unita țării tale. Iar, pe mir-e,
Sfătuiește-mă, Mikede!... Ce m-aș face fără tine!

MIKED

Sfaturi?... N-ai nevoie. Alta vrei să afli-n robul tău:
O credință mută, oarbă – ca de sfânt în Dumnezeu –
întru noapte de tăcere unde gânduri chibzuite
Urzesc țării viitorul după datini proslăvite.
Afl-o dar în al meu suflet, scrisă ca simbolul sfânt
Și neștearsă... ca de gloată slovele de p-vm mormînt. /

VODĂ

(stăpînindu-și bucuria)

Da, da, tu te-ncrczi în mine. Dar mă judeci prea destoinic...
Uite: Dragomir spătarul zice că sunt mai războinic
Decît el. Ciudată treabă: fiecare mă vedeți
Dăruit cu-o însușire ce voi singuri o aveți...
Vă-nșelau, și tu, și dînsul... Si dovada cea mai bună
E că Dragomir, cum vine, goarna de război răsună.
Iar că tu, cînd stai la curte, tace goarna de război...
Nu-i așa? De pildă, astăzi, de-ar fi Dragomir cu noi,-
El cu Groza și cu Costca s-ar uni fără-ndoială...
Pe cînd tu, pe cit se vede, nu le dai nici-o-nvoială...

MIKED

(nedumerit)

Eu?

VODĂ

Cu drept cuvînt... Ți-e teamă, ba de paloșul crăiesC|
Ba de Lațcu, ba de doamna, ba de solul unguresc
Ce ne-nfruntă chiar aicea c-un hotnog de sași călare^
Ba – și mai ales – de oastea ce stă gata la hotare
Sub voivodul Mikloș-hertzeg din Ardeal spre-a ne robij
De cumva cu Kaliany sau cu-ai lui ne-am învrăjbi.

48

MIKED

(iepricepînd)

£e ne pasă? N-avem sprijin, dac-o fi pe războire,
e la Stareț ce-n Nkopol strînge chiar de-acum oștire?
|i trimite deocamdată, ca nuntași, cu solul lui,
este-o mie călărime, toți boierii...

VODĂ

(care a aruncat ochii la Cruce)

Ce spui? Ce spui?

f Ah! sărmanul Kaliany! L-au rămas cu fudulia.
PCe solie! O solie mai măreață ca solia
rUngurească, ca solia ce-a trimis-o Ludovic!...
|Ce zici, bane? Kaliany va rămîne de nimici

MIKED

(pricepînd, în sfîrșit)

•Zic, măria-ta, c-așa e! C-ar fi o dreptate dreaptă
Să-l vedem pe Kaliany coborîndu-se cu-o treaptă
De pe scara-nrîuririi, cc-a suit-o mult prea sus,
"Ș-apunînd, vremelnic soare, întru veșnicul apusj
i Că e vreme... și de sfatul boieresc să ținem seamăf
Și că, dacă azi se cade de ceva să-mi fie teamă,
Nu-i de doamna, nu-i de Lațcu, nu-i de paloșul crăiesc^
Ci de fierberea ce crește, crește-n trupul boieresc!
Și-n vederea slavei tale, și-n folosul legii sfinte.
Spun că-i bine boieiimea spre Moldova să s-avînte.
Nu-i așa?

VODĂ

O fi, Mikede... Dar, de-s temeri de războit
Nu-i mai bine boierimea să rămînă-aici cu noi?

MIKED

(neinaipricepînd nimic)

Nu sunt temeri.

49

VODĂ

Nu, desigur... Pîn-acuma goarna tace...
Dar vreau liniște, Mikede – cum o vrei și tu – vreau pace.
Nu vreau zăngănit de arme care poate-ar deștepta^
Dincolo de munți, dușmanul ce pîndește țara ta...
Pace! pace!

MIKED
(*ahțiat*)

Dar gîndește că sunt cugetele-aprinse,-
Că, privind la noi, boierii stau cu paloșele încinse,-
Și, de vrajbă de se teme domnul, mai puțin e rău
Să se certe cu streinii decît cu norodul său.

VODĂ

Ai dreptate... cu stîinii... în Ardeal, sub munții țării.
Palatinul stă la pîndă... și, de m-or lăsa boierii,
Cari pleacă la Moldova, n-am. pe nimeni...

MIKED
(*întrerupînd*)

Ba mai sunt
Cei ce zac în beciuri, doamne, p-un prepus, fără cuvînt.

VODĂ

Sunt vrăjmașii doamnei Clara.

MIKED
(*insisți nd*)

Dar robii măriei-tale,
Cari... la un semn, își schimbă lanțurile lor în zale
Și, din turmă prihănită de robi jalnici și smeriți
Se prefac în ceată mîndră de ostași nebiruiți.

VODĂ
(*care a cătat către Grue*)

Crezi?

50

MIKED

(*insistînd și mai mult*)

Ei te-nțelcg! și-n tine pun întreaga lor credință!

VODĂ

se poate... De-o fi astfel, ar fi, bane, cu puțință
jvoiesc și eu avîntul... Spune-le c-aș învoi...

UN COPIL DE CASĂ
(*intrînd din dreapta*)

-doamna.

VODĂ

tksculînchu-se repede, bucuros că nu e silit să se pronunțe)

Ah!

(*Cată la Miked care pricepe și se închină.*)

Da. Du-te.

(*Văzînd că Miked așteaptă sfîrșitul vorbeii, el stă puțin la
îndoială, și-apoi, ca și cum, n-ar da nici o greutate celor ce
zice:*)

Spune-le ce vei voi.

(*Miked se închină din nou, mulțumit, și iese prin fund, pe
%cînd vodă îi zîmbește prietenos. Îndată ce a ieșit Miked,
[vodă își pierde înfățișarea smerită și izbucnește, vorbind către
Grue.]*)

i! trei zile! încă pe-astea doamne, dăruiește-mi-le
răbdarea ce-am avut-o pîn-acum!... încă trei zile
:ă-n neguri de orbire duhul lor ademenit!
trei zile mîntui țara, Grue, și sunt mîntuit!

(*Se deschide ușa din dreapta. Vodă își reia înfățișarea smerita
și aleargă înaintea doamnei Clara, care intră ca un vîrtej.*)

SCENA II

VODĂ, DOAMNA CLARA, GRUE

VODĂ

)amna noastră, ce nevoie?...

51

CLARA
(î ntreru pîndii-l j

Da; nevoie! zis-ai bine!
Am ajuns să am nevoie d-apărare, ea orcinc!
Eu, cc-ani împărțit cu vodă Alexandru, tatăl tău,
Cîrmuirea, pentru care făurit e duhul meu;
lui, ce port și pentru tine mîndra stemă basarabă
– lirea povară, pentru care biata-ți frunte e prea slabă
lui, ce sunt spre mîntuirea ta ș-a-ntrcgului norod,
Eu, de viță palatină, eu, soție de voivod, /
lui, cu, pavăza domniei, sufletul ce duce țara,
lui, puterea, eu, stăpîna, în sfîrșit, eu, doamna Clara*
Am ajuns de rîsul lumii, ș-al boierilor, ș-al tău.
Înfruntată, dosădită, o batjocură, eu! eu!

Nu-n.eleg...

E o rușine! Nu-nțelegi? E o rușine
S-ajung eu să cer un sprijin, fie chiar și de la tine!
Tu ești domnul, ești voivodul, fie; datina o vrea
Dar, puterea, cîrmuirea, eu le țin în mîna mea.

Cine ți-o tăgăduiește?

Cine? Cine? Zău, mă mir!
Sfatul tău: Miked acuma, altă dată Dragomir.
Oropsitu-l-ai pe-acela că voia război cu craiul,
Dar adusu-l-ai pc-acesta înapoi, cu tot alaiul,
Și-acum el îmi c-mpotrivă: orce fac, ce chibzuiesc,-
El desface și preschimbă parcă nu mai cîrmuiesc.
Ce-am ajuns! Să stau la vorbă cu Miked!... Miked!.

i Dosădil – chinuit, aniărit; ocărit.

52

VODĂ
(care a cătat pe sub gene la Grue)

E banul

fermului..

CLARA

Ce-mi pasă! Clara-doamna-s eu!

făcut?

VODĂ

Sărmanul!

CLARA

Ce? Nu mai țin seamă de porunca mea;
n.!*Să-i poruncesc un lucru, însămi eu, și sa nu vrea
-m-asculte, el?

VODA
Ce lucru?

CLARA

Orce! lucru! Ce-are-a face;

VODĂ

ir anume?

CLARA

(așe:hidu-se pe jețul din dreapta)

Azi, de pildă, poruncit-am -- c-așa-mi place-
s-arunce-n lanțuri doza, Manea, Ylad, acei boieri
s-au încercat pe Pala să-l ucidă-n codru, ieri.
p ce aflui? Că, departe de poruncile primite,
lanul sprijină el însuși uneltirile urzite
înpotriva mea, și-a papii, și-a lui Lațeu, ba și-a ta.
3pe chiar ucigașii-aceia, căroră, cred eu, le-ar sta
țult mai bine, de e vorba codrul verde să le placă,
â-și anine-n el nădejdea, legănați de cîte-o cracă.

53

VODĂ

Oh! prea mare-ar fi pedeapsa pentru lucru-aşa de mic.
Au avut de gând, așa e; clar n-au făcutuit nimic.

CLARA

Cînd nesocotirea sapă scaunul, oblăduirea, ^
Vinovate-s, deopotrivă, gîndul și înfăptuirea.
Nu-nțelegi așa domnia, dar așa o-nțeleg eu,
E de-ajuns. Și văd, de-alminteri, că Mikeed, din sfatul tău
Mi-a disprețuit porunca – nu tăgădui – văd bine.
Dar mai am alt sprijin, Vlade, dacă nu te am pe tine:
Kaliany-mi ține parte și, cu călăreții lui, /
Vrerea mea mi-o voi impune împotriva orșicui!...
Și te plîng, sărmane vodă, dacă,-n loc de-o aliată *
Vrei să vezi în Clara-doamna o stăpînă nendurată!

VODĂ

*(care e cîl pe-aci să izbucnească, vede gestul potoli/or a! lui
Grue și stăpînîndu-se)*

Că te vreau pe veci stăpînă,-naltă doamnă! tot nu știi?
Sunt mai vîrstnic decît tine, totuși mumă vreau să-mi fii.
Ce m-aș face eu, sărmanul, de nu te-aș avea pe tine
Să mă luminezi în calea-mi – cu vedcrile-ți senine;
Să duci grija cîrmuirii și să porți, pe fruntea ta,
Sarcina coroanei mele, ce nu pot, nu pot purta!
Dacă sunt • voivodul țării după datina străbună,
Dacă dînsa, cu de-a sila, cu-a ei fală mă-ncunună.
Dacă am vreun drept anume ce de dînsa mi-este dat;
Nu le țin asupra-mi, mamă, fală, drept și voivodat,-
Decît numai ca o slugă a puterii domnitoare,
Decît pentru-a ți le-așterne ție, ție, la picioare.
(Se îngenuche lingă jețul Clarei.)

CLARA

Te voi crede cu-o dovadă: vreau să fie pedepsiți
Toți acei netrebniți; mîine, vreau să fie oropsiți.

54

VODĂ

țighebind un plan ca să nu execute voințele Clarei)

CLARA

|Da, toți.

VODA

Dar numai Groza Moldoveanul e de vină.

CLARA

|. cu Groza și-au dat mîna, toți lui Groza i se-nchină)
sunt vinovați.

VODĂ

(sculîndu-se)

Asa e, toți sunt vinovați... Cîți sunt?

CLARA

lăzeci, treizeci.

VODĂ

(ca vorbindu-și singur)

Ah! drace!... prea mulți.

CLARA

Nu e un cuvînt
liany ne dă sașii lui, ce fac cît nouă sute...

VODĂ

... Dar și treizeci de neamuri credincioase, prefăcute
dușmani de moarte...

CLARA

(cu nepăsare)

Ș-apoi!

55

VODĂ

(ca după *cfibiuire*)

Mamă, uite ce zic eu:

Să lovim azi numai capul; ceata, fără capul său,
Se va-mprăștia, și-n urmă, i-ora lovi pe toți, de-a rîndu|
Astăzi unul, mîinc altul, fără să le vie gîndul
Să s-adune, să răscoale...

CLARA

(sculîndit-se și meigîn/l spre ușă)

Da, acest cuvînt e bun:

Fie dar, și dc-astă dată.

VODĂ

Unde mergi?

CLARA

Mă duc să-i spun

Solului cum să porceadă.

VODĂ

(grabnic)

Nu, nu! Lasă-mă pe rame.

Mi-ai cerut dovadă, mamă, vreau s-o dau cum se cuvine.]
Vreau să știe toată curtea – astfel cred eu nemerit –
Că de sunt voivod, sunt totuși robul tău – și rob smcritj|
Că orcine-n tine zvîrlă cu dosadă și ocară
Mă lovește și pe mine, și cu minc-ntreaga țară;
Și de-un sprijin de-ai nevoie tu, că nu-1 vei cere-orcui!
Căci e dreptul meu acesta și că nu-1 dau nimănu.
Aibi încredere. La urma urmei, Kaliany poate...

CLARA

(cu glas blajin și ademenitor)

Fie... Ș-apoi nu se cade să-i tot cerem cîte toate;
De cînd e la curtea noastră, tot mereu l-am supărat|
Cereri! Cereri!

56

VODA

Cari cereri?

CLARA

Multe... Nu l-am fost rugat
ae capete – de pildă – de la craiul său izbava
ijr zălogiți?

VODA

(călînd la Grue)

Așa e!

CLARA

Cred că solul căpăta-va
ni-i dezrobească craiul. Dacă vrei, voi căuta
se facă cît de iute.

VODĂ

Dacă vreau?

CLARA

Stă-n mina ta.

VODA

Bm așa."

CLARA

Cum? Foarte lesne: dă și tu, cum ceri într-imâ.

VODĂ

să dau?

CLARA

Din cîte cere Ludovic, măcar dă-i una.

VODĂ

(prefăcut)

Jfna? Da-le-i-aș pe toate dacă s-ar milostivi,

57

Pe Cristina și pe soțul ei, în sfârșit, a-i izbăvi!
Fă tu toate cum e bine, rnamă, că ne-apucă toamna.
Vrei?

UN COPIL DE CASĂ
(*din fund*)

Baronul Kaliany spune că-l așteaptă doamna.

VODA
(*voind să se retragă*) ^

Mamă, eu.

CLARA

Ba nu. Baronul vine foarte bine, zău.

(*Către copil, care iese după ce se-nclină:*)

Să poftească.

(*Către vodă:*)

Iți va spune el ce vrea stăpînul său.

SCENA III

ACEIAȘI, KALIANY în armură.

KALIANY
(*Idin fund*)

Doamnă,- ceata mea e gata.

CLARA

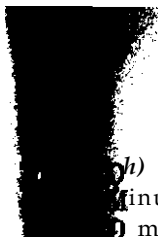
(*ieșindu-i înainte și aducindu-l în scenă*)

Nu mai e de trebuință.
Vodă vrea să pedepsească însuși.

KALIANY
(*privind cu dispreț la vodă*)

Nu e cu putință.

58

VODĂ

(*stăpînindu-se și apropiindu-se de el, măgulitor*)
ce strălucite zale! ce coif mîndru! ce pieptar
înunat! bătut cu aur! Dar ce brîu! Ah!... brîu-i rari
mătase...

KALIANY
(*măgulit*)

E netoarsăș numai trasă-n jurubițe
>i țesută cu beteală de argint în patru ițe.

VODA

lite minune!

CLARA

(*schimUnd vorba; către Kaliany*)

Vodă tocmai îmi spunea, cînd ai intrat,
Că s-ar învoi la toate dacă craiul împărat
Ne-ar înapoia copiii;- ceară prețul cît de mare.

(*Către vodă:*)

Nu-i așa?.

VODA
(*strîns cu ușa*)

Da, da...

CLARA

Ce cere craiul drept răscumpărare?
Să-i dai voie să clădească un castel la Severin;
Și-mpotriva-i să nu sprijini pe... voivodul din Vidin.

*

VODĂ

Vrei pe Strașimir, pe soțul sorii mele, fiicei tale*
Să nu-l sprijin?...

CLARA
Nu, firește.

59

Vlaicu Vodă

KALIANY

Fiecare cu-ale sale.
Ștrașimir e robul nostru, pentru că s-a răsculat
împotriva noastră. Iacă. Nu fiindcă e cumnat
Cu măria-ta. Dar, astăzi, libertatea și Vidinul
Vrei să i lă dai; prea bine, noi îți cerem Severinul.
E un schimb.

CLARA
Un schimb, firește.

VODĂ
Da; un schimb, atita tot.

KALIANY
Dă hrisovul și... sunt liberi.

VODĂ
(zărind o nșe de scăpare)

Bine zici!... Dar, vezi, nu pot
Să-l dau singur... c și sfatul... trebuie întăritura.

KALIANY
Călăreții mei sunt gata! și le șade bine-arniura.

VODĂ
Ai dreptate! Adun sfatul.

KALIANY
Și vom iscăli?...

VODĂ
Cînd vrei!

Astăzi? KALIANY

VODĂ

Nu. Nici azi, nici mâine...

(Privind la Griw:)

Peste două zile, trei.

(Către doamna, amintind chibzuiala dintre ei)

Ara de lucru azi...

KALIANY
(care știe de ce e vorba)
Așa e!

VODĂ
(sărutînd mina doamnei, apoi către Kaliașiy)
Mamă... Da, da, peste două

Zile, trei...

(Vodă iese prin stingă, sprijinindu-se pe Grue și zîmbind
îndoielnic.)

SCENA IV

CLARA-DGAMNA, KALIANY

CLARA

De-acum, Maieu ni s-a dat, pe viață, nouă,

KALIANY
Despre mine, Severinul, în sfîrșit, l-am dobîndit.
Dar smerenia lui vodă m-a mirat.

CLARA

E osîndit;
Neavînd în sine duhul ce prevede și ce mină?
De-alții pururea să fie, ca orbeții, dus de mînă.

KALIANY
împotriva-ne aceia pîn-acuma l-au condus.

CLARA
însă nu-l vor mai conduce.

KALIANV
Cred și eu. Dar ei J-au pus,-
Doamnă, pînă una-alta, să dea mina de-ncuscare
-- Deci, de-o alianță strîmtă-ntemeiată pe-nrudire___
Cu voivodul Simon Stareț.

CLARA
Simon Stareț? Ce fel! Cum?
Cine-a născocit aceasta?

KALIANV
Îți spun, doamnă, că-i pe drum
O solie de la kralul Simon Stareț ca să ceară
De soție pe domnița Anca.

CLARA
Fiica mea?

KALIANV
Ascară,-
Am primit înștiințare că din Niș a și pornit
Dinadinsul sol de kralul Simon împuternicit.

CLARA
Oh! ... Și crezi să aibă vodă cunoștință?...

• KALIANV
Nu știi bine!
Dar de-acestea să se facă fără știrea lui, nu-mi vine
Zău, a crede.

CLARA
Ai dreptate!... Oh! dar dacă m-a-nșclat
Vlaicu, Vlaicu, într-atît, ca singur el să fi hiat,
Și-n ascuns, așa măsură, de-așa mare greutate,
Care leagă neamul nostru, care Lagă două state...

îe se pune-n curmezișul drumului ce eu urmez,
X îl... Nu știu!... sunt în stare să-l... Oh! Oh! Dar aiurez!
îl?... N-ar îndrăzni! Ah! bietul om!... n-ar îndrăzni!

KALIANV
Solia,
totuși, a pornit.

CLARA
Dar fără știrea lui. Fățărnicia
|prea i-ar fi grozav de-adîncă și de el m-aș îngrozi;
iacă-n stare-ar fi de-acestea, neclipind, a ne urzi,
Nu e cu puțință, nu e!

KALIANV
Poate n-are știre... dară...
Stareț cere pe domnița.

CLARA
De-asta nu mă tem. S-o ceară
Cît o vrea. Am eu mijlocul care va zădărnici
r Toată uneltirea.

(Cltemînd către dreapta:)
Pala!
(Către Kaliany:)
Vei vedea.
(Către Pala, care a intrat din dreapta:)
Să chemi aci

\ Pe domnița Anca.
(Pala iese. Către Kaliany:)
Fiica mea e fiica mea. Va face
'Ce voi zice. Tu... dă drumul cetii tale. Fii pe pace;
, Dacă Vlaicu-nnoadă firul, mă pricep eu să-l deznod.
Vino mai tîrziu, cînd curtea se primește de voivod.
(Kaliany se închină si iese prin fund.)

SCENA V

CLARA-DOAMNA, DOMNIȚA ANCA

CLARA

(*singură*)

Ah! de-i vorba pe trădare, Vlaicule, ia bine seamă:
Ești bărbat și sunt femeie!...

ANCA

(*intrînd din dreapta, îngrijorată*)

Pus-ai să mă cheme, mamă?

CLARA

(*așe-Andu-se pe jețul din stîngă*)

Da, mezina mea iubită. Vino-ncoa să te sărut.
"Șezi-aci...

(*Anca, liniștindu-se, se așcau pe o pernă la genunchii ei.*)

O! niciodată Anca mea nu mi-a părut

Mai învoaltă, mai frumoasă, mai gingașă, mai zglobie.

Decît azi... De ochii-ți galeși—ca de zarea conabie¹

Zorile de zile bune dezbrîndu-se de-abis —

Tainic, și s-anină ghidul legînd în el un vis...

Nu-ți abate ochii; taina ce-mi ascunzi e prea ușoară:

Visul fraged ce se scaldă-ntr-o privire de fecioară

E a vieții îmboldirc, e avîntul către zbor

Al oricărui suflet tînăr tresărind de-nțiuul dor.

Nu-i așa, copilă?

ANCA

(*iarăși îngrijorată*)

Mamă...

CLARA

Te roșești? Nu, nu!... Zîmbeste

Mamei tale care stie că iubești.

¹ *Conatiu* — vioriu.

ANCA

(*speriată*)

Oh! nu!

CLARA

(*ademenitoare*)

Iubește,-

Dacă inima ți-o cere, Anca mea. Iubirea ta

Este dreptul tinereții; și nu eu aș căuta

Nici să-mpiedic primăvara să dea florii înflorirea,-

Nici să-mpiedic tinerețea să dea inimii iubirea.

ANCA

(*fericită*)

Dragă mamă!

CLARA

v.

Da, iubește, dă-ți iubirii sinul tău.

Ți-ai ales un mire vrednic de-al tău suflet și de-al meu.

ANCA

Mamă! mamă! stii?

CLARA

Da, toate. Vezi, mi-ar fi părut mai bine

Așa veste să n-o aflu decît numai de la tine.

Și-o încredere mai mare să te văd că mi-o păstrezi;-

Dar, așa mă-nveselește — și mai mult chiar decît crezi*

Anco — că iubești pe Mircea, încît uit, de bucurie.

Că nu tc-ai gîndit iubirea-ți, mai întii, să mi-o spui mie.

ANCA

Iartă-mă, măicuță dragă, iartă-mă! Noi, ne temeam

Să nu vrei...

CLARA

(*ademenitoare*)

De t-:?... Ancuțo, doar pe tine te mai ara

Să-mi alini mîhnirea vieții prăvălind spre bătrînețe...

Voi, să stați aci cu mine; calda voastră tinerețe
Sufletul să mi-1 dogoare. Vrei?

ANCA
(*deznierdînd-o*)

Oh! cit de bună ești!
Cît te vom iubi, cu Mircea, mamă!

CLARA
Bine: tu-1 iubești,
Dar el, te iubește?

ANCA
Mircea? Oh! decît orce pe lume!
Decît scaun și coroană, decît slavă și renume,
Tot mai mult...

CLARA
(*mulțumită și răminind pe gînduri*)
Prea bine.

ANCA
(*după o tăcere*)

Mama!... c la ușă...

CLARA
(*nepricepînd îndată*)

Cine? Da?

ANCA
E-ngrijat... nu știe..

CLARA
(*zi iubind*)
Cheamă-1.

ANCA
(*sărindu-i de git*)

Oh! cît te vom dezmierda!
(*Ea aleargă la ușa din dreapta, o deschide și cheamă:*)
io: mama ne unește.

SCENA VI

ACEIAȘI, MIRCEA

MIRCEA
(*intră repede și îmbrățișează pe Anea:*)
Anco!
(*apoi aleargă la doamna Clara și i se închină:*)
Doamnă... oh! nu: mamă!

CLARA

(*sărutîndu-l pe frunte*)

Iamă, da, copile dragă. Cînd iubirea ta mă cheamă,
Iamă vreau să-ți fiu. Aseară, fost-ai vrednic Basarab
îTinînd piept celor puternici, ținînd parte celui slab.
|Mi-ai plăcut întotdeauna, deși, însă, cîteodată,

li-ai părut ușor la suflet și de-o fire **cîm** ciudată;
•Prea nepăsător de toate, prea pornit' pe desfătări,
Și nesocotînd menirea ce dau eu acestei țări.
Dar, ești tînăr, nalt la suflet și ți-e inima cinstită.
Cu-nsușiri de-acestea, viața poți s-o afli fericită
Și măreață chiar, cu vremea, călăuză de mă iei.
•Deci, iubiți-vă, voi; restul mă privește, dragii mei.
(*îi sărută pe amîndoi și iese prin dreapta, întovărășită de ei pînă la ușă.*)

SCENA VII

MIRCEA, ANCA

MIRCEA

Anca mea!

ANCA

De-acum, iubite, sunt a ta,

MIRCEA E cu putință?
E nevrednică de tine păcătoasa mea credință.

ANCA

Pentru ce?

MIRCEA

Oh! simt nevoia să ți-o fi mărturisit,
Ție. vina cc-astă noapte duhul mi l-a ispătit:
Te iubesc, o știi, Ancuțo; fără margini mi-e iubirea.
Acest simțimint îmi umple, îmi pătrunde toată firea
Și n-aș fi crezut, vreodată, să mai aibă pieptul meu
Loc de vreo simțire nouă fiind plin de dorul tău!
Dar, aseară, cînd sub ochii-mi se făcu să licărească
Vrăjite coroanei – culmea pentr-o frunte omenească –
Mi-a pierit vederea, judecata mi s-a-ntunecat:
O ispătită, vai! Ancuțo, sufletul mi l-a mușcat:
Mi-am uitat iubirea, te-am uitat pc tine, da, pe tine,
Și-am făcut alt vis!... O clipă! doar o clipă!... Mi-e rușine
l>e-acea clipă!...

ANCA

Oh! nu, Mirceo! Visul tău a fost măreț
Cînd ai prețuit iubirea pe-un așa de mare preț.
De n-ai dat-o-n astă-noapte pentru scaun și coroană,
Mie vii să-mi ceri iertare?... ție, eu să-ți fac dojana?
Nu! nu! Dc e vină-acilea și de va să fii iertat,
E de slava ta, de care pentru-amor te-ai lepădat...
Și, de-ai fi, tu, Basarabe, azi să simți aci rușine
E că mai presus de slavă, Mirceo, tu m-ai pus pe mine»

MIRCEA

Anco! Anco!

ANCA

Da, iubite; mult mai mult azi te iubesc,
tot prețul jertfei tale cată să te răsplătesc.

MIRCEA

n oh! farmec al iubirii, vrajă plină de lumină,
|fac dintr-un rău wn bine, și o slavă dintr-o vină!
(•Ei stau un moment strîns înl>răț ișali In tăcere. Dar ușa din
fund se deschide.)

UN COPIL DE CASĂ

(anunți nd)

Tea.

\ (Mirceoși Anca se despart ca din as și se duc spre pridvor.)

SCENA VIII

. (Intră curtea, lioierii sunt în straie bogate și ncarina/i. Iii
•formează grupuri, se închină unii ta alții, își dau mina și
, par bucurași a-și împărtăși o știre. Mai la urină intră țiroza
cu Ylad și ceilalți. Mai apoi, Coștea fi fiii săi. t'n boier,
Zărind pe (țiroza, se înaintează repede spre el, urmat dc alții.)

ÎNTÎIUL BOIER

Ah! jupîne (irozo, din adine te fericesc
e-nvoiala dobîndită de la vodă; și, doresc
mă numeri și pe mine în oștirea boierească
sub Costea, la Moldova, duce legea strămoșească,
arcași treizeci și ghioage și mai multe.

AL 2-LEA BOIER

Ceata mea
călare, poartă suliți, și, de lente¹ de curea
isolzite-n fier și-aramă, buzdugane năstrugito²
Ju miner de corn.

¹ Lentă — panglică lată de mătase; aici: fișii dc pk-le.

² Năstrugit — necioplit.

AL 3-LEA BOIER

Jupîne, eu îți dau securi călite

Doar în apă neccupută, apă vie de izvor.
Nu e pavăză să nu se sfarme sub ciocnirea lor
Cînd flăcăii mei le-aruncă, hăulind!

UN BOIER BĂTRÎN

Eu, zece care

Cu opt junei – hrăniți în pajiști, buni de jug și de mîncare
Și-nărcate toate zece cu mălai¹ și grîu bătrîn.

De n-ar fi înghețat-o vîrsta, și-aș da inima din sin.

*(Groza dă mina cu ei, rînd pe rînd, mulțumindu-le. Intrînd
Cos/ca, toți ?/ înconjoară, îl fericesc etc. l-'i formează un grup
cătrefund. în acest timp intră, din dreapta, Clara-doamna,
Kalianny, Pala, jupînese etc.)*

UN COPIL DE CASĂ

(amintind)

Doamna Clara.

*(Curtea se închină, dar boierii din grupul lui Caste a aruncă
priviri de ură asupra noilor veniți.)*

KALIANY

(intrînd cu doamna)

Vodă pune temei mare pe-ncuscrirea

Sa cu Stareț.

CLARA

(arăindu-i pe Mircea. care face cit Anca un grup pe pridvor)

Uite colo. Ca să dărîm clădirea

Ce-o zidește un fățarnic pe-un atît de-adînc temei,
E de-ajuns să se înțeleagă două inimi de femei,
Anca și cu mine: dînsa cu iubirea, eu cu ura,
Și clădirea și temeiul se rostogolesc de-a dura.
Ce-ai de zis?

¹Pe atunci, *meiul* se numea *mălai* (n. a).

KALIANY

ie minune.

CLARA

(așezîndu-se pe jălul din dreapta)

Ah! dc-ncearcă vodă Ylad

Ipotrivă-mi să ridice ziduri, zidurile cad;

• sub pietrele și colbul din clădirile surpate,
pr afla, cîndva, voivodul și coroana, sfărîmate.

(O scurtă tăcere ca de așteptare. Se deschide ușa din stingă.)

UN COPIL DE CASĂ

(de la ușa din stingă)

îă.

(intră vodă urmat de Mihedși de toți marii dregători.)

YODA

Bun venit cu toții!

*(Curtea se închină. Vodă merge la jălul unde sade
Clara-doamna și îi sărută' mina.)*

Doamna noastră...

CLARA

Eiul meu.

YODA

*(după ce a-n așezat pe jălul din stingă, către curte, voind
să dea impresia că nu se ocupă de politica externă)*

iilu, dragi boieri, că iestimp a dat bunul Dumnezeu
în mănos în țara noastră; că pătulele sunt pline
bucate; că-n podgorii, viile se-arată-n bine;
,-n sfîrșit, livezi și lanuri – din senin cum și din plug
Slavă domnului, sunt toate bucurie și belșug.
Ușa spune Grue.

CLARA

(atacînd)

Dacă țara e pe veselie,
)ă prilej și curții tale astăzi veselă să fie.

Bucuros.

YODA

CLARA
Domnița Anca, fiica mea și sora ta
Preaiubită, este-acum în vîrstă de-a se mărita.
Și, de vrei să fie astăzi zi de mare mulțumire,
îi vom da domniței Anca pe alesul ei de mire...
(Scliimbînd tonul)

Te uimești?

VODĂ
(surprins)
He!... da... desigur... doamne! cum n-aș
fi uimit?!
Așa știre... dată astfel... în vileag...

CLARA
(căutînd să forțeze mina lui vodă)
Fii liniștit.
De n-ar fi ales copila mire vrednic de-o domniță,
Lăstar mîndru ce răsare din chiar mîndra voastră viță»
Și de nu ne-ar fi el nouă cum îi e și dînșii drag,
N-aș fi dat eu, Clara-doamna, așa știre... în vileag.
(încet către Kaliany, care stă la stîngă fătului ei.)
Oh! aveai dreptate: vezi-1 cît c de uimit.
(Către vodă, cu insistentă)

Ei bine,-
Nu mă-ntrebi pe cine-ales-a fiica mea?

VODĂ
(în silă)
Ba da. Pe cine?

CLARA
(arățînd pe Mircea, care s-a înaintat)
Iată-1.

Mircea ?!

VODĂ

CLARA
Da, el însuși! El, viteazul tău nepot,-
fuia cu drag i-aș zice fiul meu.

VODĂ
(aparte)
Vai! Vai! De-un ciot
se poticnească, doamne, viitorul țării!

ANCA
(care a venit în dreapta jafului mamei sale)
* Mamă;
ce tace vodă?

CLARA
(tare și cu intenție)
Vodă tace "că, de bună seamă;
-are nici o-mpotrivire la căsătoria ta.
(Către vodă, -insistînd :)

VODA
(tiroliit)
Ba... chiar așa e... Totuși, muma va ierta
)acă fratele, ce-n suflet e cuprins de bucurie,
'rea să ceară de la vodă, pentru-așa căsătorie,
părere chibzuită.

CLARA
(izbucnînd)
Dar ce ai ele chibzuit!?
[ircea pe-Anca o iubește și de ea el e iubit
EE1 e Basarab ca tine: ce mai vrei?

VODĂ

E cinste mare
Ce rîvnește el. N-ajunge să gonească de-a călare
Cerbul, lupul sau mistrețul, sau să săgetezc-n zbor
Vulturul, sau să-ncolțească urșii-n vizuinea lor.

(Mircea face un pas, vodă cuvîntează către el:)

Nici n-ajunge, cînd vrăjmașul pune ochii pe moșie,-
Sâ-ncingi paloșul pe zale și să lupți cu bărbăție;
Nu, n-ajung acestea toate ca să fii, vreodată, -n drept
Să ridici pînă la dînsa dorul tînăr ce-ai în piept;
Anca nu e numai sora mea și fiica doamnei Claraf.
E a țării, și pe dînsa n-o mărită decît țara;
Numai țara va alege Anchii ginerile ei;
Și-1 vrea domn! Fii domn tu însuti, soțul ei să fii de v:ci.

ANCA
(îndurerată)

Mamă! Mamă!

CLARA
(încet)

Kalianv vezi-1 cum se dezvelește!

MIRCEA

(care, cătînd în juru-i, a aflat îmbărbătare în ochii tovarășilor săi; către vodă:)

Dacă țara, muma Anchii, ce prin gura ta Vorbește,
Vrea pe fruntea mea de mire o coroană ca a ta,
O voi dobîndi, ca Anca să-mi ajute-a o purta.
Mă-mboldeai adesc-n vremuri să vreau slavă și mărire^
Eu nu le voiam, că-n mine nu-ncăpea decît iubire.
Dar iubirea – ce visasem într-al fericirii somn –
E prea sus de mine? Fie: pentru ea m-oi face domn.
Costea, Groza, Vlad, Algiu, mîndră ceată boierească.
Mă mai vreți în capul vostru?

74

BOIERII

(cari l-au înconjurat pe Mircea)
Să trăiască! Să trăiască

Mircea-Vodă!

VODĂ
(uimit)

Mircea-vodă?

GROZA
(către vodă)

Da! Pristana: ce ne-ai dat
Dă Moldovei domn pe Mircea și lui Mircea voievodat.

CLARA
(uimită, și ca, către Kaliany)

Cum? Ce zice?

BOIERII
Să trăiască Mircea-vodă!

KALIANY
(semeț)

Ce trădare!

CLARA
Le dăduse și pristană, Kaliany!

KALIANY
(pășînd înainte)

Prin urmare,
Vlaicu Basarab-voievodul – ce-alianță a jurat
Cu voievodul din Moldova și slăvitul împărat
Ludovic, stăpînul nostru – azi pe față îi trădează,
Și, la curtea sa din Argeș, pe rebeli îi înarmează?

†Pristană – învoire.

75

VODA
(*aparte*)
Oh! trei zile!

KALIANY
Să se știe
(*Boierii, cari au ascultat întâi, cu surprindere, cuvintele lui Kaliany, încep a murmura și privesc solul cu amenințare. Dar, la glasul lui vodă, surprinderea și amenințarea se schimbă în uimire, apoi într-o deznădăjduire adâncă.*)

VODA
(*prefăcut, ca ieșind dintr-un 'is*)
Ce-auzii?... Ce vor?... Ce spun?
Mi s-a turburat auzul;? Sau visez? Or sunt nebun?
Mă-nșelai sau zisu-îni-s-a c-aș fi pristănit izodul
Cu menire să răstoarne la Moldova pe voivodul
Lațcu, bunul meu prieten? Cum că – însumi
eu – am dat
O asemenea învoială? Cum că,, deci, eu am trădat?
Și aceasta mi se spune chiar în față! Ce-ndrăzneală!
Cine-a zis c-am dat eu, vodă, o asemenea-nvoială?
Cine? Vreau să știu.

GROZA
Măria-ta...

VODĂ
(*prefăcut și executindii-și planul*)
Tu, Grozo? Cine! Tu?
Dar de unde născocirea-aceasta? Cum îți abātu
Să te-ncerci – cu mine față – să strecuri așa minciună?

GROZA
Doamne...

VODĂ
(*idem*)
Ca rostită astfel lumea să ți-o ia de bună
Și să crează că-n izodul – ce sub mână-1 uneltei –

însuși pe voivodul țării de tovarăș îl avea!
Astfel că, primit la curte de miloasa-mi îndurarej
Mă făceai încet cu-ncetul o unealtă de trădare!
Oh! ce viclenie!

GROZA
Doamne.

VODĂ
(*idem*)
Taci, îți spun că ai mințit
Cînd ai zis că vreo pristană ție eu ți-am slobozit.

GROZA
Dar n-am zis că chiar din gura însăși a măriei-tale..»

VODĂ^
(*idem*)
Ah! dai îndărăt acuma? încolțit, găsești cu cale
S-arunci vina ta pe altul?...

GROZA
Doamne...

VODĂ
(*idem*)
Dar nu vreau să știuv>

Nu-i scăpare-n mișelie; ești de vină și te ții.
Pîrcălab, străjuiește-1! Vreau de obște să se vadă .
Cum Vlad Basarab-voivodul pedepsește o dosadă,
Du-1 în temnița din culă ce, prin ușa de stejar,
Dă-n odaia mea. Acolo îi^ voi fi chiar eu strejar.
(*Groza, însoțit de pîrcălab și înconjurat de streji, iese prin stingă. Vodă urmează către Mircea și ceilalți, idem:*)
Iară tu și voi, tovarăși ai dosadei făptuite.
Și tovarăși mai cu seamă în zavistii ticluite,
împotriva unui vodă mie aliat cînstit,
Ar fi drept de Moldoveanul să nu vă fi despărțit,

Ca, precum porneați cu dînsul uneltirile rebele,-
Să purtați tot împreună, astăzi, lanțurile mele.
Dar din ruga doamnei noastre – sufletul îi e
prea bun –
Uit și iert! Ca fiu cucernic, dar, se cade să v-o spun,
Nu ca domn.

*(El privește toată curtea, de jur împrejurul său, apoi pășește
cu smerenie către Clara-doamna:)*

t De-acuma, doamnă, spune, ți-este potolită
Supărarea? și de fiul tău smerit ești mulțumită?

CLARA

(cu o ironie pe care n-o poate stăpîni)

Te-ai ținut de vorbă, Viade; ești bun fiu.

(Vodă îi sărută mina și pomește spre stînga.)

VODĂ

Boierii mei.

Pace vouă!

(Către Mîked:)

Vino, bane.

*(Mîked s-apropie de el, mirat; dar vodă îi zîmbește prietenos.
Apoi, pe cînd curtea se închină, el iese sprijinit pe Mîked
și urmat de mării dregători, și zice, ca în aparte, dar și pentru
Mîked:)*

Oh! trei zile! încă trei!...

*(Cum a ieșit vodă, o mișcare ca de ușurare se face printre
curteni. Anca, pe care o-năbușa plînsul, se aruncă la sînul
mamei sale.)*

ANCA

Mamă

CLARA

(dezmiardînd-o)

Anca mea, n-ai grijă de nimica.

(După ce Anca a ieșit prin dreapta:)

Kaliany,

Vino să croim de lucru șarpelui de Vlad.

*(fese cu Kaliany lot prin dreapta. Curtenii încep a porni
*pre fund, lăsînd locului grupul lui Mircea, abătui- și încre-
menit.)*

ÎNȚIUL BOIER

(privind acel grup)

.Sărmanii!

într-o clipă se dărîmă, ca din trăsnet, visul lor!

AL 2-LEA BOIER

Ce vis mîndru!

UN BOIER BĂTRÎN

Niciodată n-a fost astfel vodă

ÎNȚIUL BOIER

s

Mor

De necaz că sfatul doamnei iarăși l-a răpus.

UN BOIER BĂTRÎN

He! vere.

Vai de omul ce zăbunul și-l împarte cu-o muiere!

(Curtenii ies cu toții. Grupul lui Mircea a rămas neclintit.)

SCENA IX

*(Rămași singuri, conjurații se întrebă din ochi. După a
tăcere.)*

NICODIM

(încet)

Vodă Vlad trădează legea.

MANEA

(idem)

Neamul!

VLAD
(idem)

'Jara!

ALU IU
(idem)

Și-a pierdut

Dreptul la credința noastră.

VLAD
(idem)

El pe (iroza 1-a vînduț^

Papistașilor.

NICODIM
(idem)

Și, mîine, asculta-vom, cu de-a sila:

Io, Vlad sîii Alexandru, voivod și domn cu inila...-

M IRC li A
(întrerupîndu-i, iot încet)

Jurămîntul ce-mpotriva Lațcului, iei, Lași jurat,,
îl veți ține și-mpotriva Ylaiculu'i?

TOȚI
(afară de Costea și cu glas Înăbușit)
, Nenduplecat!

MIRCEA
(idem)

Haidem dar.

COSTEA
(oprindu-i și idem)

Oh! nu, prieteni. Ieri juram o războire
Sl'uită; iar ce faceți, astăzi, e cumplită răzvrătire...

MIRCEA
(întrerupîndu-l, idem)

I Am jurat.

(Către ceilalți)

Veniți la mine, astă-seară.

BOIERII
(idem, afară de Costea)

Vom veni!

MIRCEA
(idem)

,Pe diseară.

COSTEA
(idem)

Mirceo!...

(Mircea îi răspunde prin un gest hotărît și iese prin fund,
urmat de toți boierii.)

COSTEA
(încearcă zadarnic să-l înduplece, apoi, rămas singur, ro-
teste în aparte)

Doamne, de-am știut îmbătrîni
în cucernia credinței, și cu sufletul pe față.
Mă ferește de-o ispită, mă-narmeză cu-o povață
Să nu fiu nici lor, nici țării, nici lui vodă trădător,-
Și sâ-i scap de-o crimă, doamne, și pe domn de ura
• (Cortina cade.)

ACTUL AL TREILEA

(Scena reprezintă odaia lui Mircea, în casa lui. în fund, la sting;),
o fereastră adincă în ogivă bizantină, cu pervaz în coloane de
marmoră, și despărțită în două printr-o coloană. In planul ni
doilea, pe peretele din stînga, o icoană mare cu iconostas și epitra. fi 1
mascînd o ușă secretă. La dreapta, în fund, ușa odăii. în fața,
către stînga, un jeț, către dreapta o masă, scaune etc.)

SCENA I

MIRCEA, PALA

*(E în apusul soarelui. Mircea sade pe un jeț, lângă masă. cit
capul în mini. Pala sade pe răzămătoarea ferestrei. El are
de gît o lăută.)*

PALA §

(după ce a pricit^lung la Mircea)

Doamne Mirceo!

MIRCEA

(fără a mișca)

Ce?

PALA

Stăpîne, a-nscrat. Cu blinda noapte*

Se strecoară-n orce suflet ale mîngîierii șoapte;
Singur, sufletu-ți respinge, restihnit' de-amar și chin*
Roua răcoroasă-a nopții, alinarea din senin.

i Restihnit ' – istovit.

jjaci, lângă fereastră. Uite dincolo de zare,
Se se lovește cerul cu pămîntul în hotare,
ce-a fost o zi întreagă, mai măreț, mai lucitor,
tr-un soare, ce rămîne? Mohorîtul unui nor
jă-o clipă dc-ntristare firea-și uită mîndrul astru;
mii răsar cu-ncetul, ochi ai cerului albastru,
ipun lumii că sunt toate cum sunt aștrii, trecătorii
stinge-n murgul serii renviază către zori.
și tu cum face firea, întristarea și-o curmează;
Betul in noi e soare; de se stinge, renviază.

MIRCEA

rănit, al meu, de moarte. Cu-o scinteie l-au aprins
șrării amăgitoare, cu-o suflare mi l-au stins.
iu urcat pe culmea slavei, într-un rai de stîlucire.
"m-au prăbușit în sorburi' de-ntunerice și-amăgire,
șteptîndu-mă deodată din al fericirii somn,
trezit în mine-o rîvnă nempăcată: a fi domn!
fdomni, a fi puternic de-o putere uimitoare;
privi o lume-ntreagă jos, departe, sub picioare;
fi omul fără seamăn într-o țară și-un poporj
fi sufletul, și ghidul, și voința tuturilor;
meni orice mărire, a porni orice ispravă;
• fi dătător de lege, și de datini, și de slavă;
-nu fi robit de nimeni și pe toți a-i stăpîni;
irvoi, a putea-toate, a fi totul... a domni!...

m! Domn! înțelegi? Ce groaznic mușcă

rîvna de mărire!,
ram vrednic de-așa rîvnă, vrednic de așa menire,
t! Cu Anca mea iubită cît am fost de fericit!
ir mi-au luat-o, mi-au răpit-o, și deodată-au veștejit
rrea sufletului lînăr cc-nflorea la-al slavei soare
-se răcorea cu roua dragostei, sărmana floare!
Sbuind pășesc acuma de-al orbirii sorb cuprinși

Sorb – viitoare, virtej de apă.

Steaua dragostei și-al slavei soare de pe cer s-au stinsj
Călăuze! Călăuze!...

(El cade cu capul pe mâini, înecat de plîns.)

PALA

Aibi nădejde. După ploaie

Mult mai limpede-i seninul, stelele mult mai vioaief
Și luceafărul, ce-acuma ți s-ascunde sub un nor.
Poate răsări, pe cerul limpezit, ma'i lucitor.
Fii bărbat. Domnița Anca te iubește.! Cine știe,-
Dacă frămintări dc-acestea nu-s izvor de bucuriei.

MIRCEA

Oh! de-ar fi!

PALA

Cu vremea, poate, vodă se va-ndupleca.»

MIRCEA

(tresărind)

Vodă!... îl urăsc pe vodă ce nu știe ridica
Pururea tăcuta-i voce, pururea smerita-i frunte
Decît către cei cucernici ce nu cată să-1 înfrunte,
îl urăsc pe vodă!... Și, deoarece mi-a-nveninat
– Cu fățarnica-i sfidare de-a fi domn încoronat –
Cuget, inimă și rîvnă, vreau putere, vreau mărire!
Da, orcum, prin orice mijloc, prin trădări, prin răzvrătire
Vreau domnia, da, orunde; vreau coroana, pe-a orcui.
Vodă sprijinind pe Lațcu, vreau de-acum coroana lui.

PALA

(după o tăcere)

Fie. Sunt al tău, stăpîne. Fă ce vei voi cu minef
Ți-s dator cu viața; numai ea mă va plăti de tine.

*(Dă-n genunchi și sărută mină lui Mircea, care îi zîmbește
dureros. E>ar ușa secretă din stingă se deschide-ncet. Anca se
arată, privește un moment în cameră, apoi se coboară în
scenă.)*

SCENA II

ANCA

ncea:

MIRCEA

(tresărind)

Anco!

R *(El aleargă la d.însa și o ia în brațe. Pala se duce de se
a.șea:ă iarăși la fereastră.)*

ANCA

(îmbrățișată)

Da, iubite, strînge-mă la piept, că sunt
îtăcită de durere și că groaznicul pămînt
|i-c pustiu, și că mi-e frică, fulg ușor furat de duhuri,-
ai! să n-am de ce mă prinde, bîntuită prin văzduhuri,
te aflu, simt în tine reazămul obișnuit,
li, ca iedera, mă mlădii pe stejarul meu trăsmit.

MIRCEA

Unea mea!

(O așea pe jețul din stingă și se î-ugenuche la picioarele ei.)

ANCA

(deimicr</indu'-l)

Oh! dragă Mirceo, ne fu dat de sus cu bine
"»imile noastre pururi una pe-alta să se-aline.
Sunt a ta pe-ntotdeauna!

MIRCEA

Anca mea!

ANCA

Să ne iubim

roată viata!

MIRCEA
(in extaz)

Da!
(O lungă tăcere. Dar un gând străbate mintea lui Mircea.)
Dar vodă!

ANCA
Ce ne pasă!

(Mircea s-a despărțit de Anca, pornit pe gânduri. Ea se scoală, îl urmează, se alipește de el.)

Să fugim!...

Vino... Vom fugi departe, toată noaptea, orșunde,
Până când în codrii tainici dragostea ne-o vom ascunde!.
Vino!...

MIRCEA
(aparte, lupți ud)

Doamne sfinte!

ANCA
Vino, vino să fugim de-aci.

Vino!

MIRCEA
(dezbărîndu-se de ea)

Anco! taci!... că mintea-ncepe-a mi se rătăci!...

Simt că se ridică-n mine nu știu ce străveche zgură;
Peste lacu-mi de iubire a plouat potop de ură:
Și vârtejul – ce chiar astăzi pe-amîndoi ne-a-mpresurat
Lacul limpede și-albastru pînă-n fund 1-a turburat;
Simt în mine o nevoie, simt un dor de răzbunare
împotriva-acelui suflet, fără nici-o milă, care
Mi 1-a chinuit, Ancușo, mi 1-a palmuit pe-al meu.
(El cade pe jetul de lîngă masă, cu capul în mîini.)

ANCA
(dezmiertîndu-l)

Mirceo, uită!...

MIRCEA
(depărtînd-o)

Ah! ce-ar zice curtea, lumea, dacă eu,
rab, primind în față așa groaznică dosadă,
^cumplită zăcășeală lumii-ntregi n-aș da dovadă!...,
;S-ar zice că nu-s vrednic de-al meu nume,
de-al meu neam!...
^u o răzbunare, Anco! – cum o fi – dar o s-o am.

ANCA
(gingașă din voință)

o fi?... Iubite, uite, răzbunarea eu ți-oi da-oi
Vlad nu-ți învoiește de soție pe-Anca? Ia-o.
alături, te iubește, chiar în ciuda lui te yreaj
ț, și-ți iei totdodată răzbunarea ta cu ca.
ti așa?

MIRCEA

Oh! Anco! Anco!

I

ANCA

Lasă-ți inima, iubite;
| vorbească tare-n sfatul gardurilor înăsprite;
|: rostească dînsa vorba cea din urmă.

MIRCEA

Nu! Nu vreau
jp ascuns să-mi iau soția ce-s în drept, fățiș, s-o iau.

ANCA

li!

MIRCEA

M-aș învoi-ndeobște, în>umi eu, cu-așa rușine!
|jsumi eu mi-aș face-o singur, dc-aș primi să fug cu tine.

ANCA

Irceo, vai!...

,? Zăcășeală – răzbunare; ură.

(El se luptă cu sineși; în sfârșit se hotărăște, se scoală și trece pe dinaintea Anchii, îngenucheată lângă jeț.)

Ce ceti

De la mine nu se poate, nu!

(Către Pala) !

Cîntarea ți-e isteață

Dar mi-e dor de răzbunare și vreau sprijin, nu povață.

ANCA

(care s-a scidat și-și stăpînește durerea)

Oh! rănit-m-ai în suflet, Mirceo.

MIRCEA

(aparte, tresărind)

Doamne!

ANCA

Dar prea mult

Te iubesc, ca-n mine glasul zăcășelii să-1 ascult.

Nu. Mă duc... Rămii cu bine...

MIRCEA

(turburat)

Anco!

ANCA

(mergînd spre ușa secretă)

Fie pe-a ta voief

Anca ta-ți va da și sprijin de-i avea de el nevoie.

MIRCEA

(făcînd un pas după ea oprindu-se)

Anca mea!

ANCA

(lîngă ușa)

Mă duc.

90

MIRCEA

/aruncîndu-se la picioarele ei)

Ancuțol. iartărmă!

ANCA

(fericită)

Oh!

(Ea se-ntoarnă către el, îl sărută pe frunte, așteptînd urma-rea primului imbold; dar el nu face nimic ca să o rețină.)

Te-am iertat...

Fe^am iertat... mă duc... Oh! Mirceo!

(înăbușînd-o lacrimile, iese repede.)

SCENA III

MIRCEA, PALA

(Mircea, adine mișcat, stă o clipă la-ndoială, apoi se scoală din genunchi, face un pas către ușa, ca și cum ar urma pe Anca, însă iarăși se-ndoiește, se oprește și caută să-și adune gîndurile.)

PALA

(care-l observă)

Cel din urmă sărutat

MIRCEA

(trezindu-se)

Te-nșeli, te-nșeli. Nu. Anca mă iubește, mă-nșelegoț. Știe că ne e mîndria sfîntă, dar cumplită lege; Și-Anca – crede-mă, copile – mirele nu și-ar ierta,- Dacă dînsul de-a mîndriei sfîntă lege și-ar uita. Crede-mă.

PALA

Te cred. Cred încă că acela ce iubește într-adevăr,- iubirii sale orșice jertfește.

91

MIRCEA
Vrei să zici...

PALA
S-a stins amorul! Spun că nu o **mai** iubești
Pe domnița Anca.

MIRCEA
Pala; aiurezi!

PALA
Oh! nu!

MIRCEA
Ba ești
Un copil. Iubesc pe Anca cu-o mai strașnică dorință!
Nu mi-e dată? Voi **avea**-o; dar prin drept de biruință;
Vei vedea!

(Se aud pași în afară.)
Ascultă... Pașii, ce se apropie ușor,
îmi aduc îndeplinirea necurmatului meu dor:
Sunt iubiții mei tovarăși cc-mi vor da, dintr-o lovire*
O coroană și pe Anca, slava mea și-a ei iubire.

SCENA IV

ACEEAȘI. NICODIM. VLAD, MANEA, BALDOVIN»
ROMÂN HERESCU, MURGU, ALDEA ALGIU

MIRCEA
(alergând înaintea lor)
Bun sosit, iubiți prieteni.

NICODIM
Doamne Mirceo, bun găsit.
(Ei intră, își dau mina cu Mircea și se coboară-n scenă.)

VLAD
Îți aducem știri urite.

MIRCEA
Cari știri?

VLAD
Am auzit
P,-nchinat pîn'la rușine, azi, de maștera maghiară,-
țOdă,-n loc să se răscoale, i s-a dat mai mult pe gheară;
^•a-nvoit lui Kaliany, fără știre, fără sfat,
clădească cetățuie pentru 'unguri în Banatj
l-n sfirșit, că, din îndemnul Clarei, s-a rostit că-i vreme
i golească prin secure temnițele unde geme
|loarea boierimii. Groza, vai de el! cu viața-i chiar,
bate să plătească dom-i pentru țară și aitar.

MANEA
untem toți loviți într-însul.

NICODIM
Toți... Și-ntreaga ohridime,
ÎLegea noastră.

I
VLAD
ț
împrejurul nostru mișuie-o mulțime
|De iscoade, dc streji mute ce-o simțim, în orce locjț
fSfredelindu-ne din spate sufletul cu ochi de foc.

ROMÂN HERESCU
feYezi cît de puțini venirăm.

BALDOVLN
Mulți se țin închiși în **casă**.

ROMÂN [HERESCU]
-Straja curții e-ndoită.

MURGU
în ograda ei se-ndeasă
feDouă sutășii călarej înarmate de război.

NICODIM

Doamna stă păzind pe vodă.

VLAD

Iară solul pe-amîndoi,

BALDOVIN

Răul e c-au prins *de veste.

MANEA

Că ni se cunoaște gîndul.

MURGU

Și că n-avem sorți de-acuma decît să ne-ajungă rîndul
Să-1 urmăm pe bietul Groza în uitarea vreunui beci...

VLAD

Ce călăul va deschide, călăuza pentru veci. /

NICODIM

Stăm în mîna lor.

ROMÂN HERESCU

Doar fuga ne rămîne.

MANEA

Nu-i scăpare

Altfel,

VLAD

Ne-or suna si ceasuri bune.

MANEA

(*urmînd*)

Căci pe răzbunare

Dacă-o fi pornită doamna, oh! de noi, amar și rău.

VLAD

Da, santera pierduți!

94

MIRCEA

(*uimit de ce aude, izbucnind*)

Oh! doamne!... Și cu ochii pe călău,
cireada de tăiere, ca lăstarul de pădure,
i, bărbați, privim cum rîndul ne sosește la secure!
fel? Voi, viteji de viță, voi, boieri între boieri,-
ifoi, ce sufletele voastre le-mbătați cu slavă ieri,
oi, ce prapurcle legii vreați să-l înălțați la soare,-
ziceați că rîvna voastră paloșul să v-o măsoare...
:h! v-o spun aci, menirea cu mîndria v-a-ncetat
'Ouah, ce mărsața-i țintă și pe Groza l-ați uitat,
ouă, ce priviți o fiară cum de soarta voastră-și rîde
touă, ieri cumetree morții, zăluziți' acum de-un gîde,
ruia-n tocmeala-n care capul vi-1 răscumpărați,
ept zălog, ca să mai rabde, pe-al lui Groza l-aruncați.

NICODIM

jamne !

VLAD

Doamne!...

MIRCEA

Ah! vă pare că mi-e vorba prea
sireavă*!
îu, zău! mai puțin, desigur, decît fapta vă-i mîrșavă.

NICODIM

aamne!...

MIRCEA

Oh! lăsați încălțe să vă spun ce-ați făptuitj
)ar să vă roșiți de vorbă dacă fapta Vra priit.
)a, pe Groza voi, voi singuri, morții-1 aruncați în pradă!
foi loviți menirea noastră cu rușine și dosadă;
foii nu vodă, de credință și de neam v-ați lepădat;
foi; nu vodă; voi, nu vodă, sîngele vi l-ați trădat!

? *Zăluzit* – înnebunit, năucit.

' *Sireav* – aspru.

95

Dar nu eu!... Un glas în mine îmi șoptește datoria
Și-acel glas—ce nu s-aude de-orice suflet—e mândria!
Și mândria poruncește, celor ce-o aud cu dor,
Să privească-n față moartea când în joc e țara lor.
*(Doamna Clara se ivește pe pragul ușii și ascultă ce urmează,
neobservată de nimeni, decît de Pala, căruia îi face semn
să tacă.)*

Ascultînd acea poruncă, eu mă pun în răzvrătire
Cu voivodul cel nemernic ce ne mîină la peire,
Ce — smerit, viclean, fățarnic, închinîndu-se orcu —*
E-o primejdie de-a pururi pentru noi și țara lui.
Voi, plecați-^ă dar capul și fugiți! Eu vreau prietini
Neclintîți, cum stau sub soare și sub trăsnet
mîndrii cetini!
Sus mi-e fruntea-n zile line, sus și-n zile de nevoi.
Știtvoi, față de restriște, să fiu singur.

DOAMNA CLARA

Vom fi doi.

SCENA V

ACEIAȘI, DOAMNA CLARA

NICODIM

Doamna Clara!

VLAD

Doamna Clara!

CLARA

(întînd)

Ce-i această turburare?

Oare-s de prisos acolo unde voi vă strîngeți? Oare
Cînd pe noi toți ne apasă a lui vodă mîină grea,
Doar primejdie v-anunță printre voi venirea mea?

96

r

VLAD

imna...

CLARA

Haide, haide! Domnul Mircea vă-ndemna
prea bin
Ii protivnicii lui vodă sunt tovarăși, azi, cu mine.

NICODIM

măria-ta?

CLARA

Cu mine, da, cu mine! C-am jurat
nu las să surpe nimeni lucru marc ce-am durați
puternică domnie, pe mărire-ntemeiată,
fare-n viitoru-i mîndru-i călăuză luminată,
pi-ndrumeze liniștitul mers al dragei noastre țări
aruri pe-ale propășirii lungi și netede cărări,
ștăzi rodul muncii mele, fătul ce-am crescut din fașă,
Jtr-o clipă să-1 răpuie Vlaicu, inima pizmașă?
|-oi răbda!... Nici voi, boieri ai țării, nu puteți răbda
Ișdrumarea păcătoasă ce se-ncearcă țării-a da
ahu-mpovăiat de ciudă, sorbul de ticăloșie,
riaicu-vodă, domnul nostru din a cerului urgie.
*(Văzînd boierii uimiți, dar nicidecum înflăcărăți de zisele
sale, doamna rămîne-ncremenită.)*
fel? Nu răspundeți!...

VLAD

(dumerit in sfîrșit)

Doamnă...

NICODIM

(idem)

• Doamnă, ți-o mărturisim
[u credeam, lovind în vodă, azi alătura să fim
măria-ta, ce-n locu-i cîrmuiești de-o vreme țara.

97

Cum! CLARA
NICODIM
La spatele lui vodă noi vedeam pe doamna Claia.

CLARA
(*aparte*)
Ah! nemernicii, mișeii!...

VLAD
Doamnă, vodă n-ar fi rău*
Dac-ar asculta de păsul țării, el și sfatul său.

CLARA
(*uimită, dar reculegându-se*)
Sfatul său? Ah! e destoinic și ne face treabă bună
Cînd îl sprijină pe Vlaicu în pornirea lui ne bună
De-a se război-mpotriva celui mare cu cel mic,-
De-a fi aliat cu sîrbii și certat cu Ludovic.

NICODIM
(*surprins și zărind, în sjlrșit, adevărul*)
Vodă Vlaicu face-aceasta?

CLARA
Da: pe Groza de-1 jertfește
Bănuielilor ce-n Gomneh și-n Suceava-ncep a creștet
Totuși, el se dă cu Stareț și, în duhu-i fără șir,
Uită că zac robi la Gomneh fiica mea și Strașimir?
Uită că, din munți, voivodul Mikloș-hertzeg cată-n zare
Un prilej, bun, rău – ce-i pasă – din hotar să se coboare;
Ca, la rîndul ei, oștirea-i, năvălind și ea la noi;
Să ne joacc-aceeași horă ce-n Ardeal jucat-ați *voij*
Vodă uită tot. Dar țara, îndrumată la peire,
Cată să-i curmeze calea fie chiar prin răzvrătire,
Da, da! steagul răzvrătirii îl desfășur azi și euj

fodă e vrăjmașul vostru, el e și vrăjmașul meu;
Foți cunoaștem păsul țării și de-aceea vă zic iarăși
% protivnicii lui vodă sunt cu mine azi tovarăși,
Ifrecum eu cu ei,

NICODIM
(*după o tăcere*)
Pe vodăr- doamnă, nu-1 învinuim
iDecît doar că nu ne-ajută țara să ne-o mîntuim
|De străini și de catolici.

CLARA
(*aparte*)
Cîine! Oh! te-oi ține minte
^i pe tine. Dar... răbdare!
(*Tare :*)
Te-nțeleg, preasfint părinte? •
Sunt catolică, așa e, și pe față, nu pe-ascuns;
")ar străină nu sunt țării, dovedit-o-am de-ajuns
^i i-o dovedesc și-acuma, cînd lui Mircea-mi dau copila.
(*Apăsînd pe cuvinte:*)
de pe-un străin vrea Vlaicu s-o mărite cu de-a sila.

MIRCEA
te? Ce-ai zis?

CLARA
Am zis că Vlaicu vrea să dea după-un străin
ră domnița Anca.

MIRCEA
(*aparte*)
Doamne! Teasul e de-acuma plin.

VLAD
Jamnă, știrea-aceasta poate să nu fie...
i Teas – talerul balanței; pahar.

CLARA
Dovedită?
Ba e lucru sigur. Anca e de mult făgăduită
Craiului sîrbesc.

VLAD
(buimăcit)
Lui Stareț?

CLARA
Da! și, credeți ce vă spui;
Vlad le-a chibzuit pe toate fără știrea nimănui.
Zilele-astea, mâine poate, e-așteptată o solie
Care pe-Anca o va cere pentru Stareț de soție.

MIRCEA
Zici că mâine?...

CLARA
Chiar și mâine. Trebuie să fi trecut
Dunărea de ieri solia.
(Boierii se înțeleg din ochi, înțeleg în sfîrșit, dar par nedumeriți.)

MIRCEA
Oh!... Dar ce e de făcut!...

CLARA
Ce e de făcut? O, doamne! Mai nimic. Ce-ntrebare!
Mai nimic, zău! Ca dînșii, să te-arăți că ai răbdare;
Și, căzînd adînc pe gînduri, să respingi și tu, ca ei;
Sprijinul ce ți-l trimite Anca prin chiar muma ei.
Ce să faci? Ca dînșii, rabdă să vă piarză Vlad moșial
Ce să faci? Ca dînșii, uită-ți numele și vitejia* –
Ce să faci? Sărută mina omului pizmaș și rău
Care sfișie deodată două suflete-ntr-al tău!
Ce să faci? Cînd Vlaicu țara și iubirea ți-o sugrumă,

100

Șa te pleci ca să se vadă o femeie – dar o mumă -<
>intr-atîți boieri de frunte singură cum va lupta
"a să-ți apere, voivode, țara și iubirea ta.

MIRCEA
Taci! oh! taci!
(Către boieri:)
Boieri, prieteni, n-auziți, nil vă tresare
|Sufletul de-așa restrîște? Doamne! Cum! Și
Groza-n fiare*
Și zdrobita noastră rîvnă, și surpatul nostru vis,
|Și durerea mea, vai!, toate, toate de nimica vi-s?
Ideo, Murgule, Române, vere Vlade, Baldovine,
fici o mîină, vai! nici una nu se-ntinde către mine?

VLAD
(hotărîndu-sc și întindndu-i mhtaî
lirceo, iartă-ne.

MIRCEA
(luîndu-i-o)
Oh! Vlade.

VLAD
(lămurind simțimîntul tuturor)
Duhul nostru, zbuciumat
|De-alte gînduri ce de-aseară ni-1 frămintă, necurmat;
iu luă seamă că-ntre oameni cum suntem, de boierie*
fu domnește mai măreață și mai sfîntă datorie
|Decît sprijinul, de-a pururi de credință, către-acel
|Ce ni-1 cere, cînd restrîștea dă năvală peste el,
rSunt cu doamna și cu tine, pentru Groza și domnița»

ALDEA
(idem)
|Sunt și eu!

101

MANEA
(idem)

Și eu!

ROMÂN HERESCU
(idem)

Cu toții, toți boierii...

BALDOVIN
(idem)

Toată vița!

NICODIM

Oh! boieri, dar nu se cade, pe-un prilej așa ușor\$
Să dăm pradă răzvrătirii o domnie și-un popor.
Răzvrătirea, grea furtună, cată-n norii ei să poarte
Rivne mari și-nalte ținte – slavă veșnică sau moarte!
Și nu te-ar ierta moșia,

(Către Mircea:)

Ba te-ar ține chiar de rău

De i-ai sîngera ogorul numai pentru păsul tău.

MIRCEA

Nicodime!

CLARA

(pentru a slăbi efectul produs de aceste vorbe asupra boierilor.
Către Nicodim)

Sufletul ți-1 liniștește, bun părinte.

Răzvrătirea noastră vede ținte-nalte, scopuri sfintef

Ea e lupta mîntuirii pentru noi și țara ta.

Și-unei frunți fără-njosire ea coroana i-o va da.

NICODIM

Ție poate.

CLARA

Ba lui Mircea.

102

MIRCEA
Mie!

CLARA
Da.

NICODIM
Lui Mircea!

CLARA
(către Mircea)

Ție,
Suflet netemut de nimeni, deși plin de bărbăție,
Și pe care zăcășeala-1 face cel mai nendurat
Din vrăjmașii ce lui Vlaicu astăzi ură i-au jurat.

VLAD

Ai dreptate. Să trăiască vodă Mircea!

BOIERII

(afară de Nicodim)

Să trăiască

Vodă Mircea! Ura!

MIRCEA
(aparte)

Pururea slăvită! Doamne! Fie voia ta cerească

VLAD

(închinîndu-se doamnei Clara)

Doamnă, sunt, de-acum, urmașul tău

NICODIM
(aparte)

Ah! nipîrca! Cum strecoară sub coroană capul său!

103

MIRCEA
(închinându-se și el d-nei Clara)
Mamă, care-mi dai cu-o vorbă fericire și coroană,
îți închin pe totdeauna sufletu-mi ca îa icoană.

BOIERII
(căt-re Clara)
Cinste tie! Cinste tie!

CLARA
(ademenitoare)
Cinste vouă, vă zic eu,
De vă-i tare hotărîrea pe cît ceasul e de greu.
Oh! da, cinste cui se-ndrumă hotărît într-o voință,
Pironind în țintă ochii, credincios în biruință,
Cinste lui! Și cinste vouă dacă – hotărît – voiți
Și voința voastră-n țintă c-un pumnal o pironiți.

NICODIM
(aparte)
Unde tinde!

ALIEA
(căt-re Clara)
Poruncește! Vom voi.

CLARA -
(se reculege în tăcerea îngrijorată a tuturor, apoi)
Boieri, nu-i vreme
De pierdut. Nu-ncape vorbă de răscoală: Vlad se teme"/.
De ceva, se pregătește. L-am răzbi desigur, știu...
Dar e ('.roza... Dar e Anca... Am ajunge prea târziu!
Nu, nu. Să nu pierdem vreme; noaptea care ne-mpresoară
Fie cea din urmă pentru Vlaicu.

VLAD
(buimăcit)
Ce fel?... Vrei...

CLARA
(dezvelindu-și gîndul)
Să moară-
*(Boierii se indignează, dar ascund indignarea față de darn-
doamna.)*

MIRCEA
(îngrozit)
IfUn omor

CLARA
îtnprejurarea poruncește.

MIRCEA
(si mai îngrozii)
Un omor!

CLARA
(pledînd)
PUm omor, de fericire, de domnie dătător?
J Un omor ce va deschide țării calea ei măreață?
1 Un omor ce pentru-atiția fi-va dătător de viață.
1. Ascultați. Vă duc, eu însumi, pînă-n chiar odaia lui,
Printr-o trecere deschisă, fără știrea nimănui, ^
De-Alexandru, răposatul vodă, pentru el și mine.
Jt Am tăcut această taină Vlaicului și-mi prinde bine.
ITPe cînd doarme, voi cu-ncetul să v-apropiați de domng
H Nu-1 mai deșteptați: cu milă, dați-1 veșnicului somnj
W Iară zorile de ziuă, miine, mulțumită vouă,
Arăta-vor într-o slavă țării o domnie nouă.
(Boierii s'e-nfioară de-așa faptă. O tăcere.)

VLAD
(exprimînd sentimentul tuturor)
m Slavă roșie de sînge.

NICODIM
Mohorite zori de zi
Sub a căror raze, inîine, țara ni se va trezi

VLAD
Nu e treabă *boierească* să ucizi un om ce doarme.

MURGU
Purtăm paloșe, și-acestea, doamna noastră, nu sunt arme
De-ucigași.

VLAD
Dar poruncește! și, cu toții, ne-nvoim
Pe vrăjmaș, *în luptă dreaptă*, față-n față, să-1 lovinij
Boierește!

CLARA
(batjocoritoare)
Oh! minune! Duhuri mîndre și senine,-
Suflete neprihănite! De omor vă e rușine.
Cînd omorul se îndreaptă către-o viață de bărbat,
însă ucideați, în codru, fără grijă de păcat,
Un copil!

(Arată pe Pala.)

NICODIM
Copil? Nu, doamnă; o năpîrcă doar, menitaj
Cînd călcîiul vrea să-1 muște, de călcîi a fi strivită.

CLARA
(agăfîndu-se de o ultimă nădejde)
Mirceo, tu nu spui nimica?

MIRCEA
(mmeindu-se sub întrebarea mută a tutuior)
Doamnă, gata sunt să mor
Dar **nu** vreau nici fericirea, nici domnia pe-un omor.

106

NICODIM
3îne, doamne Mirceo, bine!

CLARA
(deceșionată, izbucnind)
Tu, m-ascultă, Basarabe!
'Pentru frînele puterii mîinele ți-s încă slabe,
ř. *(Către ceilalți)*
fjar voi, suflete plăpînde, voi viteji? Niște mișei!
£ *(Către Pala, încet, ca să nu fie auzită de ceilalți:)*
LVino, Pala. Tu, vei face ce nu știu să facă ei.
(Iese urmată de Pala.)

SCENA VI

ACEIAȘI, afară de DOAMNA CLARA
și de PALA

NICODIM
(rupînd tăcerea uimită a tutulor)
Dragi boieri, în ce greșeală, vai! cădeam și noi, și țara!
Toți ați înțeles ce țintă urmărește doamna Clara;
Că, sătul, ca noi, e vodă de robie, și că vrea,
în sfîrșit, să sfarme jugul ce de mult îl doboră.
Dînsa i-a simțit. Și-aicea, dezveliridu-și fiara gîndul,-
Ne-nvrăjbea ca, doară noi pe vodă ucigîndu-1,
Ea s-apuce iar domnia, ea cu Kaliany-al ei,
Pe cînd noi să fim, cu toții, robi la dînsa, robi la ei!

VLAD
Ai dreptate.

MURGU
Ai dreptate.
*(Mircea, care mai nădăjduia un ajutor din partea tovarășilor
lăi, merge deznădăjduit la jețul din stînga și cade pe el,
dobarît de durere.)*

107

NICODIM

(zărindu-l, se apropie de el)

Doamne Mirceo, vai! sărmane
Suflet, vas luptind în valuri pe o mare de prihane;
Oh! nu te-ndoi de viață, nici de bunul Dumnezeu.
Ce chemarea-ți dureroasă ți-o aude, fătu' meu.
Să ne ducem toți la vodă să ne spovedim la dînsul
Toată vina, tot păcatul. El se va-ndura de plînsul
Nostru drept, și plin de jale, și din inimă rostit:
Și te va ierta, pe tine, căci ai fost nedreptățit.
Și pe noi, căci remușcarea e destul de grea povară,-
Și că toată vina noastră e și-a lui: e dor de țară.

ALDEA

Ai dreptate.

MURGU

Da.

VLAD

Să mergem toți, ca-n vremuri de nevoi!

MANEA

Să ne-asculte.

ROMAN [HERESCU]

Să ne ierte.

(Boierii încep a porni spre ușă.)

VLAD

(obsearvă că Mircea a rămas pe jeț, napoindu-se la el.)

Mirceo, tu nu vii cu noi?

(Mircea îi face semn că, nu,, că să-l lase.)

Ești îndurerat! N-ai grijă de nimic. Rămii cu bine,,
(Iese după ceilalți.)

108

SCENA VII

MIRCEA, singur, apoi ANCA, PÎRCĂLABUL,
PALA, STREJI.

MIRCEA

(după o lungă tăcere)

Oh! durere! De-acum toate sunt sfîrșite pentru mine...
*(El cade cu capul pe masă plîngînd încet. Dar ușa secretă
R , „ deschide cu grijă. Anca apare, se asigură că Mircea 6
singur, se apropie de el, „și, cu degetul pe buze, îl
cheamă.)*

ANCA

Mirceo!

MIRCEA

• (îmbrățișînd-o)

Anca! Tu!

ANCA

(arătînd spre ușa secretă)

Tăcere!... Oh! de-acolo-am auzit

Tot' tot! tot!... Să vezi, căzusem... lîngă ușă...

M-a trezit

! Glasul mamei! Mamei mele!... Oh! Ce-a zis!...

Ce grozăvie!...

Dar tu n-ai voit, iubite, sufletu-ți curat să fie

Prihănit! Oh! Mircea, Mircea!

MIRCEA

(sîrîngînd-o în brațe)

Anco! Anco!

ANCA

Să fugim.

MIRCEA

•(iuîndv.-și manta și cușma)

Da.

109

10*

ANCA

(Inbrobodindu-se cu un vâl ce-l avea pe umeri)
Să nu fiu a lui Stareș.

MIRCEA

(terminindu-și pregătirile)

Nu!

ANCA

(aruncându-se din nou la pieptul lui)
Cit o să ne iubim.

MIRCEA

Da! departe de-astă curte.

ANCA

Și departe de-orce jale.

MIRCEA

Vino.

(Ei pornesc spre ușă. Aceasta se deschide și intră pîrcălabul curții, urmat de numeroase streji care ocupă fundul scenei.)

PÎRCĂLABUL

Mirceo Basarab, în numele mănei-sale
Pomnuhri, predă-te.

ANCA

(însămintată)

Mircea! Mircea!

(Cade leșinată în brațele lui Mircea, care o depune binișor pe jețul din stîngă.)

MIRCEA

(îngenunchind lingă jeț)

Oh! aș vrea să mor.

PALA

(care s-a furișat printre streji, vine pe din dosul jețului și, susținînd capul Anchii, își arată sperghia și zice incetinel lui Mircea.)

Mergi în tihnăf pînă-n ziuă> vei fi domn stăpînitor.

(Mircea îi face semn că a-nțeles, o lasă pe Anca, în grija iui și iese, urmat de pîrcălab, pe cînd cortina cade.)

ACTUL AL PATRULEA

(Odaia lui vodă. în fund, fereastra mare îndoită, ca cea din actul al treilea, dar mai largă și mai bogată. La stîngă, în planul al treilea, patul domnesc, ridicat cu o treaptă, cu uranisc¹ purtat de coloane de lemn toarse, și perdele mari coborînd pînă pe lespezi. El e cu latura la păriletele din fund, dar nelipit. Lîngă căpătîi și înăuntru uraniscului, icoană, cu iconostas, epitrafîl, candelă mare și bogată. La piciorul uraniscului, flamura basarabească albastră; în mijlocul ei, pe fund roșu, trei capete de arabi privind către stînga. La dreapta, în fața patului, o ușă mare. în planul întîii, la stînga, o ușă mică de stejar ferecată. Către dreapta, în planul întîii, un jeț mare cu o strană. Alte jețuri mici în odaie, din care unul înăuntru uraniscului. Păreții sunt pardosiți, la înălțime de om, cu pardoseală de stejar vecin, lustruit. Deasupra, covoare. Tavanul, cu grinzile vedete², e bogat zugrăvit, în dreapta și în stînga ferestrei, trofee de arme. Prin fereastră se vede biserica domnească, luminată de lună, și mai departe tîrgul. E noapte; torțe ard în sfeșnice de fier bătute în pereți deasupra pardoselei. în colțurile din fund, lampadare cu torțe aprinse.)

SCENA I

VODĂ, BANUL MIKED, NICODIM, VIAD, MANEA, BALDOYTN, ROMÂN HERESCU, MURGU, ALDEA ALGIU

*(Lă ridicarea cortinei, vodă sade pe jețul de sub uranisc, cufundai pe gînduri. Miked, în picioare lîngă el. Ceilalți în genunchi, afară de Nicodim, privesc îngrijorați la fața încrun-
tată a lui vodă.)*

¹ Uranisc — baldachin.

² Vedet — vizibil, la vedere.

NICODIM

(rupînd tăcerea)

Doamne, nu te^nduri?

MIKED

(după o nouă tăcere)

Stăpîne, la genunchii tăi privește Knovatul, ce cu lacrimi de păcat se spovedește: rătă, doamne, precum iartă cerul, care-a poruncit fătăului să-i fie milă de copilul rătăcit.

MURGU

rătă-ne, stăpîne!

VLAD

Iartă-ne de groaznica orbire hde dorul slavei tale și a neamului iubire
e-au împins.

MANEA

Oh! fie-ți milă!

ROMÂN HERESCU

Oh! îndură-tc de noi!
(Vodă ridică capul. Toți întind spre el brațele rugătoare.)

VODĂ

Voi v-ați îndoit de mine: să nu mă-ndoiesc de voi?

VLAD

*Iu! pe sfîntul ochi-a-1 lumii care sufletul ni-1 vede!

NICODIM

Iu! pe însuși acest suflet ce de-acum în tine crede
ița-n Isus mîntuitorul!

BALDOVIN

Fă din noi de-acum ce vrei...

ALDEA ALGIU
îți îmbrățișăm genunchii!

NICODIM
Suntem robii, robii tăi.

VODĂ
(pe gânduri, și, ca și cum ar vorbi pentru sine)
Ea s-ațițe răzvrătirea! Ea să vrea să mă doboare
Din domnie!

VLAD
Da, stăpîne.

VODĂ
(idem)

...Ea să vrea să mă omoare!

Nerarn cutremurat. NICODIM

VODĂ
(idem)

...Pe mine, careți sunt aproape fiu.

MIKED
E-nfiorătoare fapta ce povățuia.

VODĂ
(idem)

Să fio
Omorit de chiar aceea care-mi ține loc de mumă?

NICODIM
Mumă ea? Oh! nu! o fiară ca chiar puii și-i sugrumă
De turbare.

114

VODĂ
(idem)

Ce e domnul? O păpușă fără preț.
pargeți-o: neom face alta!

VLAD
Oh! stăpîne!

VODĂ

Ce dispreț!
(îngăimind, ca pentru sine, părerea emisă de Clara la act. II)
_jid nesocotirea sapă scaunul, oblăduirea,
Finovate-s deopotrivă gîndul și înfăptuirea.

NICODIM
a, măria-ta, așa e.

VODĂ
(privindu-i adine)
Da, așa e, v-o spun eu.

NICODIM
foi ne pocăim.

VODĂ
Dar dînsa e-mpietrită-n gîndul rău.
(Sculîndu-se.)

eci vă iert pe voi.

VLAD
Oh! doamne...

VODĂ
Dar pe dîtisa o așteaptă
iCrmcenă pedeapsă!

115

NICODIM
(*milostiv*)
Doamne!

VODĂ
(*coborând de sub uranisc*)
Ce fel? Oare n-ar fi dreaptă?

NICODIM
Dreaptă-ar fi chiar capul nostru, doamne,- dacă l-ar lovi.

VODĂ
Da. Dar pocăința voastră vreau; măreț; a o slăviș
Voi veți pedepsi.

VLAD
^oi, doamne?

VODĂ
Voi!... Ah! mașteră haină,-
Insăși tu ales-ai pentru mine griul de neghină.
(*Scoate de la brâu o cheie, merge la ușa ferecată și o arată boierilor.*)

în această culă neagră bob cu bob am adunat
Rodul bun, întru iubirea de moșie semănat
Și cernut la ciurul aprig al credinței prigonite.
De-acum, iasă la iveală: vremile sunt împlinite.

(*Deschide ușa.*)

Hei! vitejii mei prieteni, v-am adus tovarăși noi!
(*Cei din culă ies, liberi și înarmați, iar cei din scena h
recunosc și aleargă către ei.*)

MURGU
Golea!

ALDEA ALGIU
Crețul

116

VLAD
Moș Ivașcu!

NICODIM
Groza!

GROZA
(*ieșind din culă*)
Și Miked cu noi?
(*Ei se îmbrățișează cu lacrimi.*)

VODĂ
(*zîbind*)
zici, bane, se ghicise taina mea, când, bunioarăj
zvonea c-aici, în culă, *adunasem o comoară?*

MIKED
[toamne, ești adînc și mare.

VODĂ
împotriva celor răi
li mă apără pe mine, zi și noapte, eu pe ei.

NICODIM
j^ii blagoslovit în veacuri,- păzitor al celor sfinte
[Crucea, neamul și moșia.

VODĂ
(*scofîndu-și cușma*)
Și cu Dumnezeu-nainte!
(*El se închină către icoane. Toți urmează pilda. Dar ușa se
deschide. Intră Grue. E plin de pulbere, cu părul lipit de
sudoare pe frunte. Vodă, cum îl vede, aleargă ta el și îl aduce-n
scenă.*)

iGrue!... Cetele sunt gata?
(*Grue face semn că da.*)
Dragomir?
(*Grue arată cu capul ușa.*)

117

A și sosit?
(Grue face semn că da.)

Adu-mi-1 încoa.

(Grtte iese.)

Ce oameni! Ah! de-acum sunt liniștit.
Dragi boieri, ne lipsea unul dintre-atîți viteji de seamă.
Cel mai strașnic. El aleargă cînd nevoia țării-l cheamă.
(Arată ușa, pe care intră un călugăr catolic.)

NICODIM

Un catolic!

VLAD

Un călugăr minorit!
(Vodă merge la călugăr și-i descopere capul.)

MIKED

E Dragomir!

VODA

Iar v-ati îndoit de mine!

DRAGOMIR

Iartă-i. Vezi, și eu mă mir.
De porunca ce mi-ai dat-o mie, cuvioasa slugă
A Ohridci, să-mi vîr capul sub acest otrep de glugă.

VODĂ

(luîndu-l de mînă)

Nici o slavă, nici un nume nu dcschide-atîtea porți,
Azi, la curtea mea, ca zdreanță ce cu-atîta scîrbă porți.
Leapăd-o de-acum. E semnul să se lepede și țara
De smerenia sub care se-ascundea de doamna Clara.
Și, fățiș, de mîine iarăși, vel-spătare, vom purta
Gluga noastră cea de zale.

118

DRAGOMIR

(sărutîndu-i mina)

Să trăiești, măria-ta!

(Intră Grue care spune ceva încet lui vodă.)

VODĂ

(încet)

...
|knca?... Vine să se roage pentru... O aștept. Să vie.
. (Iese Grue. Către boieri, arătîndu-le cula.)

jybi intrați aci, prieteni. Dar vegheați!

(Ei fac un gest de întrebare.)

•

Eh! cine știe
ițe prăpăstii blinda noapte-acoperă cu vâlul său...
lj (Boierii intră-n culă. Vodă împinge doar ușa după ei. Apoi
merge de se așează pe făț, și cade pe gînduri. După un timp,
Grue deschide ușa, se asigură să vodă e singur, introduce
pe Anca și iese.)

SCENA II

VODĂ, ANCA

I (Anca în costumul și cu vâlul de la actul al treilea, stă puțin,
I își dezvelește capul, apoi dureros.)

ANCA

ÉVlade!

VODĂ

(tresărînd)

Anco!

(Merge repede la dînsa și o îmbrățișează.)

Surioară!

ANCA

(plîngînd)

Vlade!

119

VODĂ

(așezînd-o Ungă el)

Pentru Dumnezeu!

Ce ai? De ce plîngi, Aneuța mea? Vorbește.

Nu mai plînge,-

Copilița mea iubită. Uite, pieptul mi se frînge,
Cînd te văd plîngînd. Hai! spune, spune. Sunt neliniștit.
Ce ți s-a întîmplat?

ANCA

Vai! Mircea...

VODĂ

/sculîndu-se violent)

Mircea!... E un răzvrătit.

ANCA

Eu sunt singură de vină, Vlade.

VODĂ

Ce fel, tu? Ce glumă!

ANCA

Da! Sunt pricina; pricepe, sunt pornirea ce-l îndrumă
Pe căi rele.

VODĂ

Tu, Ancuțo?

ANCA

Mircea nu s-ar fi-nvrăjbit

Pină la răscoală, Vlade, dacă nu m[^]ar fi dubit.

VODĂ

Va să zică, cu cît Mircea te-ar iubi mai mult pe tine*
S-ar cădea să mă urască mai nenduplecat!...

Prea bine!

120

ANCA

îndură-te de mine, cel puțin: sunt sora ta.

VODĂ

itnă-ndur? Dar ce pot face pentru tine?

ANCA

Poti ierta.

VODĂ

\XM mi-ai greșit.

ANCA

(articulînd ro greu)

[Și, totuși, fiind singură de vină,
| porunca ta domnească vin să mă supun, senină*
fcă-acest păcat al nostru singură l-aș ispăși;
Hcă, singură, pe drumul chinurilor aș păși.

VODĂ

ar să-l ispășești?

ANCA

Prin jertfă! Mi se spune, astă-seară»
sosește o solie de la Stareț să mă ceară...

I

VODĂ

Rico!

ANCA

Fie! fi-voi prețul... Mă-avoiesc; da!... Mă-nvoiesc*
Iumai, numai ca pe dînsul, ca pe Mircea să-l feresc
le urgia ta, ce-l mîină – cine știe? – la peire!
P-Nu că-i vinovat; sărmanul, dar că l-am ales de mire! – •

I

VODA

| *(îmbucurat de întorsătura ce iau lucrurile)*
Be dar. N-aibi grijă,. Anco, nu-l ajunge nici un rău..

I

121

ANCA
(fericită, întrerupînd)

Vlade. Oh!...

VODĂ
(lerininîndu-și fraza)

Pe cîtă vreme nu mai e alesul tău.

ANCA
(deznădăjduită, dar mai încercînd o rugă)

Da, da, nu mai e! Așa e. Oh! ce-aș da să fie iarăși
Ce mi-a fost întotdeauna; bunul, dragul meu tovarăș!

VODĂ
(neștinînd seamă de ruga Anchii, insultînd)

Nu mai e! Și vreau s-o afle de la tine. Să nu-i spui
Nici că iei pe Stareț, nici că nu mai ești mireasa lui.

ANCA

Nu!... Dar ce?

VODĂ

Nu! Spune-i numai că... iertarea dobîndită
Ți se datorește ție, surioara mea iubită.

ANCA

Mie, da.

VODĂ

Căci așa crime nici un domn nu le-ar iertai
Și nici eu, decît ca frate-nduplecat de ruga ta.
Nu-i așa?

ANCA

Așa e.

VODĂ

Grue! – Șterge-ți ochii, Anco.

122

(Către Grue care intră.)

Cheamăs

pe domnul Mircea.

(Grue iese. Către Anca.)

Șterge-ți ochii. Eh! de bună seamă.
Iu s-ar crede că lui Mircea o să-i dai o veste rea?

ANCA

Iu e rea. Dar ce mă-neacă, Vlade, e durerea mea.

VODĂ

(înduioșat)

țapînește-ți-o. Pe marea vieții, cînd te duce vîntul,
Șe-ți cîrmă cugetarea de ți-e pînză simțimîntul.
% cu cît mai aprig vîntul umflă valul furtunos,-
fai cu grije strînge pînza, cîrma ține-o mai vinjos.

SCENA III

ACEIAȘI, MIRCEA introdus de GRUE.

(Mircea intră mtndru, dar stă locului vuzînd pe Anca.)

MIRCEA

(aparte)

nea!

VODĂ

(după ce face semn lui Grue să nu iasă)

Haide, Anco, spune-i ce făcut-ai pentru dînsul.

ANCA

(cu intenție)

Jlirceo, m-am rugat de vodă să te ierte. Vezi-mi plînstt! ,
Și-nțekge cît ne costă pe-amîndoi greșala ta.

VODĂ

(încet, cu imputare)

uico!

123

™ – Vlaicu Vodă

ANCA
Nu stii ce-ndurare...

VODĂ
(*asemenea*)
Anco!

ANCA
Mircco, nu uita!

VODĂ
(*trecliid*)

Tu n-ai șir în cuvîntare. Ian ascultă. Eu i-oi spune
Lucrul neted și băiatul va pricepe de minune.

ANCA
(*aparte, înspăimîntată*)

Oh! ce zice..

MIRCEA
Doamne... Anca...

A'ODĂ
Anca, Mircea, a venit

Să se roage pentru tine, pe-o cărare rea pornit.
Te-am iertat.

(*Cu intenție*)

Dar mai sunt alții pentru cari ruga-i blinda
în zadar mi-ar fi închinată ca să-i scape de osindă.

ANCA
(*aparte, pricepind*)

Dumnezeule puternic! Mama!

VODĂ
Mirceo, te-am iertat

După ruga ei, și pentru că ți-e sufletul curat.
El te-a deslușit că fapta bună, chiar ncrăsplătită,

124

mîndră bogăție ce de cer e socotităf
ț ți-a dat acea povață să respingi un ajutor
jire-ndrumâ zăcășeala spre trădare și omor.

ANCA
(*ca mai sus*)

iă!

VODA
Totuși, mulțumește-i Anchii.

MIRCEA
(*îngenunchind pe loc*)

Oh! ce bucurie
letul îmi înviază,- Anco, mulțumită ție
entru *slava*, ce dă cerul, *fericireat* ce tu dai,-
ce se sfîrșeau cu viața-mi, dacă tu nu mi-o scăpai.

ANCA
fiața, slava; fericirea! Oh! cit le plătesc!

VODĂ
(*încet, cu intenție*)

Ia scama!
de dobîndit iertarea și-altui osindit.

ANCA

(*asemenea*) Oh! mama,-

iama! Dar ce mai pot face?

YODA
(*asemenea*)

Alt nimic decît să faci
"-aii făgăduit. Atîta tot!...

125

ANCA
(*asemenea*)
Oh! mama!

VODĂ
(*asemenea, terminându-și fraza*)
...și să taci!

MIRCEA
(*aparte*)

șoptesc ?

VODĂ
(*încet către Anca*)

E vinovată!

ANCA
Vlade!

VODĂ
(*tare, ducând-o spre ușă*)
Draga mea copilă,-

târziu.

ANCA
(*dureros*)
Oh! Mircea! Mircea!

VODĂ *
(*încet*)
Ah! ia seama!

ANCA
(*încet*)
Fie-ti milă!

126

VODĂ
(*încet*)

Pe-amîndoi de-acum ne leagă un același jurămint!
*um te porți, mă rjort.

ANCA
(*aruncă ochii la Mircea, apoi ieșind*)
Vai!... Fie!

VODĂ
(*aparte*)

Se va ține de cuvînt.

SCENA IV

VODĂ, MIRCEA, GRUE (la ușă)

VODA
Mircea, mergi cu bine.

MIRCEA
Doamne; nu m-am încrezut în tine.
Înăptate-ți îndoită-mi face vina.

VODĂ
Mergi cu bine.
fina ta și-o ispăși-va pocăința, fătul meu:
le să iartă, să se uite – vorbă de la Dumnezeu.

MIRCEA
)h! m-am înșelat amarnic! Dar îmi voi plăti greșala
?ără preget. Doamna Clara,- unchiule, i-a dat lui Pala
"ircina să făptuiască cernții mie mi-a propus:
Este-o ușă, doar de dînsa cunoscută, cum a spus,
jli pe unde poate-n taină. să răzbească pîn' la tine.
(*Vodă, zîmbind, face semn că știe.*)
)eci la noapte...

127

VODĂ

(tresărind uimit)

Cuin? La noapte? Astă-noapte?

MIRCEA

Zis-am
bine!

Pala însuși, adineauri, lucrul mi l-a povestit,

VODĂ

(nerăbdător să afle)

Da, și... ce fel?

MIRCEA

Că la noapte, când va fi tot liniștit,
Doamna; chiar aci, la patul tău, pe Pala îl va duce
Să te-njunghie.

VODĂ

Ah! fiară! Dar mă jur pe sfinta cruce...

Bine.

*(Vodă zîmbește încruntat, stă puțin la îndoială, apoi merge
la ușa culiei și, o deschide. Se văd boierii din ea.)*

Uite, Mirceo, unde stau apărătorii mei.

Intră-aci. De-acum ești vrednic să te numeri printre ei.
Mergi.

*(Mircea, care s-a sfiit mai întâi, recunoaște pe cei din cidă
și aleargă la ei. El e primit cu un vuiet bucuros, Vodă se
mai gîndește puțin, apoi:)*

Mikede, Dragomire, voi veniți încoa. De sfatul
Vostreu-avem nevoie.

(Cei doi sfetnici intră în scenă. Ușa culiei se închide.)

SCENA V

VODĂ, MIKED, DRAGOMIR, GRUE

(Vodă se așează pe jeț și cade pe gînduri.)

DRAGOMIR

Doamne?...

128

VODĂ

în ce primejdie e statul.

primejdiei

MIKED

VODĂ

(înjghebînd un plan)

Mikede, cam ce ceas o fi?

MIKED

(călînd pe fereastră) Mai sunt

îuă ceasuri pîn' la miază noapte.

VODĂ Două?

MIKED

Da.

VODĂ

(pe gînduri)

Mă-ncrunt.

înd gîndesc cu ce-ndrăzneală...

(După o tăcere, către Miked:)

Ce crezi? Oare-o fi culcată

Damna Clara?

MIKED

Nu cred, doamne, i-e fereastra luminată.

VODĂ

(după o tăcere, către Grue.)

irue, roag-o să poftească pîn-aci.

(Iese .Grue. Vodă urmează, aparte, hotărîndu-și planul.)

Da, s-o-ndîrjesc
ezvelindu-mi, către dînsa, gîndul tot, s-o hotăresc

129

Să n-amine nici o clipă moartea mea... Și se va prinde Singură, aci, la noapte, chiar în cursa ce-mi întinde... De n-ar bănuî!... De unde?

(Tare, mai mult către Dragomir:)

Doamnei, dragi boierii mei,
înainte de-a purcede la înlăturarea ei
De la cîrmuirea țării, mi se pare că e bine,
Lămurit, dar fără ură, să-i vorbim cum se cuvine.
Să păstrăm cu grijă legea domnului Isus Cristos
Care vrea ca vinovatul, cu cît e mai păcătos,
Cu atît mai mult să afle mîngîiere și iubire,
Ca de sine să-și îndrume sufletul spre pocăire,
îi veți spune păsul țării, păsul vostru, păsul meu...
Și, de n-o ști să-nțeleagă, fie ce-o vrea Dumnezeu!

DRAGOMIR

Dar-ar domnul s-o pătrunză milostiva-ți bunătate!
Dar mi-e teamă că-i e duhul prea cuprins de răutate. *
Totuși, ne-om rosti cucernic, doamne, mai ales că-n ea
Văduva lui Alexandru-vodă pururi vom vedea.

VODĂ

Da, pe tatăl meu, slăvitul, mult iubitul-l-ai, spătare,
Și cules-ați împreună dafini mulți...

SCENA VI

ACEIAȘI, CLARA-DOAMNA

CLARA

(intrînd îngrijată)

Ce împrejurare

Grabnică te face, Vlade, să mă chemi; așa tîrziu,
La un ceas cînd...

(Vodă i-a ieșit înainte. Ea vede pe Dragomir.)

Ah! Spătarul? Tu în Argeș? Pe cît știu.

130

)ropsitu-te-am în valea Dimboviței. Cu ce voie
lu la curte?

(Dragomir dă să răspundă, dar vodă îl oprește din gest.)

VODĂ

(aparte)

N-are nici o bănuială.

(Tare, către Clara:)

Am nevoie,

Doamnă, într-o împrejurare unde scaunul e-n joc,
Înde poate să se-arunce țara-n sabie și foc,
5ă ne sfătuim tuspătru, fără ciudă, fără ură,
să iau cea mai cuminte și mai rodnică măsură,

• CLARA

~e cuvinte sunt acestea? Scaunul în joc?

VODĂ

Mai mult.

|Ern primejdie chiar țara.

CLARA

(aparte, așezîndu-se pe jeț)

Ce-or mai fi urzit!

(Tare, către vodă:)

Te-ascult.

VODĂ

Doamnă, sunt aproape patru ani de cînd războiul
Cu crăimea ungurească săvîrșitu-s-a în toiul
Biruînelor române repute pe deplin
Din Vidin la Alba Mare, din Ardeal la Severin,
Și de cînd, într-o unire, cei de-o limbă și de-un sînge
S-au silit, Tuptînd alături, jugul craiului a-1 frînge.
Biruiserăm. Vrajmașul, pretutindeni fugărit.
Ne lăsa stăpîni la dînsul pe ținutul cucerit,
Și, cu iarna, cînd de obște, orce luptă-i aminată,
Mă făleam să-mi văd, statornic, stăpînirea-ntemeiată.

131

Pe cînd tu la Curtea de-Argheș cîrmuiai în locul meu,
Totul m-ajuta; deodată, iacă vine ceasul rău:
Mulți din căpitanii oștii din Ardeal, sub Nicolae,
Frate-nieu, îl părăsiră, chiar în ziua de bătaie,
Luînd cetele. Aceasta, din porunca ta în scris.
Doamnă, oastea-i fu zdrobită-n acea zi, și el ucis.

CLARA

(îngrijată de dezgroparea acestei vechi afaceri)

Dar, ți-am spus că vream la Alba să trimit...

VODĂ

Mi-ai spus, așa e.

Dar și-acuma plîngc neamul pe voivodul Nicolae
Și-i sărută piatra în monăstirea d& la Cîmpulung!...
Din această biruință, ostile crăiești ajung

(urmhulu-și vorbirea de mai sus)

La hotarul țării noastre! Făr-a mă-ntreba pe mine,
Domnul, ai trimis^solie ca crăimei să sc-nchine
Și să milogească pacea ce ea însăși milogea!
În același timp, oștirea, ce prin țară se strîngea,
Tu o slobozeai, în locu-i, chiar la curtea mea domnească,
Stabileai pe Kaliany cu oștire ungurească!
Și mă părăseai pe mine, oropsit, la Făgăraș,
Și, biruitor, dat pradă biruitului vrăjmaș!..
Dar puterile maghiare, din noroc, erau sleite
De războaiele din urmă pînă-n Bosnia pornite?
Astfel că scăpai din gheara morții. Pacea se făcu!.*
Iar crăimea, Făgărașul, totuși, mi-1 recunosc!...
-Din atare războire, din atare vitejie,
Din avîntul cel mai strașnic repezit de-o vijelie,
Ce foloase mîndre tras-ai?' strigă morții din mormînt.
- Ce? Mi-am închinat moșia pe-o prăjină de pămînt!...
Da, de-atunci, de tine, doamnă, e moșia mea-nchinată!
Kaliany-aci domnește! și chiar sora mi-e lăsată,
Ca ostatic de credința-mi și zălog de viața lui.
Iacă ce-a ajuns domnia! Mi se cade să ți-o spui:
De-o așa călăuzire țara noastră e sătulă!

132

ci a fost hrănită pururi cu mîndrie, nu cu hulă*
ca învățat din datini date de strămoșii mei
tunai domnului din ceruri să închin coroana ei.

CLARA

Iacă zisă vorbă mare: datină! Dar ce e, Vlade,-
datina ce-ntr-una-n față mi-aruncați? Eh! mi se cade
să vorbesc de ea și mie: am păscut-o de ajuns
douăzeci de ani ca toată taina să i-o fi pătruns.
Ce e datina? O lege! zi o lege strămoșească!
Pună-n vremuri, dar ce poate să nu se mai potrivească
celor ce cu propășirea s-au născut în vremea lor.
Dînsa-i o cătușă pusă propășirii de picior.
Am făcut, vă zic, prea bine, în mănoasa-mi cîrmuire,
cînd am rupt. acea cătușă pentru-a țării propășire!
Voi, în granițele voastre de cu veacuri îngrădiți,
că schimbatu-s-a la față lumea nici că bănușiți
și-n voi înșivă privind-o v-ați închipuit, firește,-
ca, de stă pe loc românul, niminea nu propășește.
Dar eu vreau, din adonnirca-i, țara voastră s-o deștept;
cître-apus, unde-i știința și lumina, să v-o-ndrept.
Soifletu-i pătat de schismu, duhu-i de-ndărătnicie,,
Prin botezul mîntuirii să le spăl pentru vecie,
ch, ce-mi pasă, cînd e vorba de-un folos așa măreț;
Iacă vi se pare vouă că-1 plătesc prea mare preț.
cînd cumpăr Făgărașul, un ducat atît de mare,
Iacă vă tocmiți pc-o vorbă, vorbă seacă, o-nchinare!
i-apoi, de-i sătulă țara de călăuzirea mea,
ie. Fac ce vreau: păstreze-și legea datinei, de vrea;
i hrîncască-și-o cu fală, și adape-și-o cu jale,
ar s-o țină mai departe,, și să nu mi-o pună-n cale,,
o sfărîm.'

MICKED

Nu se sfărîmă veacurile ce-au trecut!

Își cu veacurile-acelea datina ni s-a făcut.

ȘDoamnă, datina străbună e mai mult decît o lege.

^Domnul ce-și cunoaște țara, din chiar traiul ei culege

133

Obiceiuri de tot felul, trebuințe de-orce soi,
Năzuințe, doruri, vise, ure, patime, nevoi.
El le cerne, le frământă, le topește, le strecoară,
Și le toarnă, ca-ntr-o matcă, în-cuvîntu-i către țară,
Din aceste vorbe-nalte ale domnilor români,
Timp de veacuri, neamul țese datina de la bătrîni.
-Pruncul, de la sîn o soarbe-n fiecare strop de lapte?
Leagănul, în care doarme, i-o șoptește-n blinde șoaapte
I-o mai spune vechiul basmu de bunică povestit?
Doina lung i-o cîntă-n frunză cînd e vîrsta de iubit;
Arcul, ghioaga din perete pururi i-o aduc aminte;
O citește-n pomenirea de pe lespezi de morminte.
Și, sub pajera cu cruce, dezmierdîndu-și visul său,
Sufletul i-o face una cu credința-n Dumnezeu!

CLARA

Fie. Dar, la urma urmei, ce voiți?

VODĂ

Ascultă, mamă,
Țara, ce te roagă, astăzi, dar ce, mhne...

CLARA

Ah! ia seamă.
Mi se pare că ameninți!

VODĂ

Nu ameninț, dar îți zic
Că prea mare e povara urii ca s-o mai ridic.
Uite, Dragomir e solul celor oropsiți...

CLARA

E vrednic
De așa solie!

DRAGOMIR

(*violent*)

Doamnă !...

VODĂ

(*întrerupîndu-l*)

Ei mă roagă, preacucernic,-
Să-ți înduplec zăcășeala! și, cu dînșii, să te-mpac,-
Să deschizi această culă unde cei mai mîndri z'ac.
Iaftă-i. Stăpînește, mamă, prin blîndețe: ar fi vreme?
Peritoare-i cîrmuirea cînd sub dînsa țara geme.

CLARA

Las să geamă, dacă geme după niște oameni răi!
Sunt dușmanii țării, Vlade, cei ce sunt dușmanii mei
Iacă legea cîrmuirii, călăuza judecării.

DRAGOMIR

Să-i spun eu mării-tale cari sunt dușmanii țării,
Doamnă, și, prin care semne,-n neamul nostru românesc,
Credincioșii și vrăjmașii țării se deosibesc.
Uită-te la mine, doamnă: pe-acest piept,
pe-această frunte,-
Urma rănilor, în slove serbede, alt dată crunte,
Spune, celor de pe-acuma, că spătarul Dragomir
Și-a văzut de datorie patruzeci de ani în șir?
Că hotarele domniei sunt de spada-i rotunjite,-
Și că orce biruințe sunt pe trupu-i răbojite!
Patruzeci de ani, albastrul astei flamuri azurii,-
Cu credința noastră,-n slava cerului îl primenii!
Patruzeci de ani, alături cu-alții – țara și-azi îi plînge –
Letopisețul moșiei scrisu-l-am cu-al nostru sînge!
Iată ce-au făcut cu mine, timp de patruzeci de ani,
Cei ce legea cîrmuirii îi numește azi dușmani.

CLARA

(*scidîndu-se*)

prea **uilt!**

DRAGOMIR

(*violent*)

Nu încă, doamnă.

135

CLARA

Oft!

DRAGOMIR

Nu! Iat-acum spuza.

De drept-credincioși adusă, pînă-n sfat, de călăuza
Judecării.

CLARA

Ah! spătare, înc-o dată, e prea rnult!
Depășești orce măsură! – Tu taci, Ylade!

VODĂ

Eu ascult,

Mamă.

CLARA

(așezîndu-se la loc pe jeț)

Mamă? Fiu netrebnic!... Fie, dar voi ține minte.

DRAGOMIR

De-ar fi să le uiți vreodată n-aș rosti așa cuvinte!
Dar îți spun ce am pe suflet și mă jur pe Dumnezeu
Că nu-ncape nici minciună, nici trădare-n gîndul rneu.

Mă uimesc acele soiuri de boieri ce te-nconjoară!

Nu c unul să nu fie pripășit de din afară!

Unguri, mai cu seamă, lifte de-orce fel, toți papistași.

Toți străini de noi, iar legii noastre cei mai

cruzi vrăjmași.

Sunt deștepți, așa e, doamnă: dar cu mintea lor isteată,

Ei întind pe noi o largă mreajă, deasă ca o ceață,

Ce supune la robie, doamne Vlade, neamul tău,

Năbușîndu-i simțul pentru țară, domn și Dumnezeu.

Ei vor ranguri, avuție; încruntată sau smerită,

Mîna lor despoaie țara ca pe-o țară cucerită.

Și ce treburi de ispravă au făcut în viața lor

Ca românul să-i primească, ospătos și-ndurător?

Unii, slugi fără credință, condotieri, a lumii spumă,

196

(Către boierii cari, cu spadele goale, își iau posturile și se
ascund sub perdelele uraniscului; Vlad lingă ușa tainică din
dreapta.)

De-acum, tăcere!... să nu dea cu bănuiala
nu sunt cu totul singur.

(Toți dispar. Scena rămîne luminată numai de candela icoa-
nei de la capul patului domnesc și de strălucirea cerului prin
fereastra din fund. Vodă duce pe Grue înăuntrul uraniscului,
Ungă iconostas.)

Grue, credinciosul meu,

lu aci.

(Grue îi sărută mîna. Vodă mai privește o dată în preajma
sa, apoi se întoarce către icoană, își scoate cușma.)

De-acumaj stăpîne, luminează robul tău.

(Vodă intră sub uranisc și sc-ngenunche pe iconostas. Grue
trage perdeaua. După o tăcere, se aude glasul lui vodă, rugîn-
du-se:)

Tatăl nostru cel din ceruri ce privești cu bunătate
ISufletul pătruns aievea de cereasca ta dreptate,
|Dacă-n cumpăna de față în ispită am căzut
jii-n al legii păs și-al țării pe-al meu numai l-am văzut
)acă crima pregătită încă nu-i așa de mare,
"a,-n sfîrșit, să-ndrituiască dorul meu de răzbunare,
)acă, către ei și tine, însumi am păcătuit
pîntr-atît că chiar eu crima să le-o fi îndrituit;
!Dacă rea mi-e judecata, dacă fapta lor e bună,
!Atunci, lasă, doamne drepte, junghiul lor să mă răpun
tînsă – dacă datoria mi-am făcut-o pe pămînt;
^Dacă m-am ținut, apururi, de cerescul tău cuvînt?
!Dae-am suferit destulă umilire și ocară
fPentru sfînta ta credință, pentru-această-blindă țară
|Dacă vremea e-mplinită, dacă ceasul a sunat,
i;Capul să-l ridic deasupra celor ce l-au închinat
\Atunci, doamne-atotputernic, fie-mi și-astăzi de izbavă
• Pentru-a țării, a domniei și-a credinței tale slavă...

(Urmează o lungă tăcere. Apoi ușa tainică se deschide încet.
Intră doamna Clara, Pala și alți doi ucigași; ei se apropie

141

cu grijă de țatul domnesc, doamna trage perdeaua, ucigașii dau să năvălească, dar încremenesc văzînd pe vodă în genunchi, cu ochii pe icoană. Doamna îi asmute, smulge pumnalul din mina unuia din ei și se repede; dar Grue îi sare înainte și o duce de brațul înarmat pe cînd boierii se năpustesc asupra ucigașilor. Cortina cade repede astfel ca să nu se poată vedea deslușit măcelul ce urmează.)

ACTUL AL CINCILEA

(Același decor ca în actul al doilea. Afară însă e noapte. Torțele și lampadarele din sală sunt aprinse.)

SCENA I

VODĂ, MIRCEA, MUȘAT, GROZA, VLAD, MANEA,
ALDEA, ROMÂN HERESCU, MURGU, BALDOVIN,
PÎRCĂLABUL CURȚII

(Lume multă purtînd arme; boieri, căpitani, streji etc. Pe prispa din afară se văd cîțiva crainici și pristavi domnești. La ridicarea cortinii se aud sunînd clopotele de pe la biserici. Vodă îmbrăcat cu mantia domnească stă pe gînduri, în jetul de la dreapta. Deodată se aud trîmbițe. Vodă cată spre ușă cu grijă. Intră Dragomir, Mîked, boieri în arme.)

DRAGOMIR

Doamne, fostu-ți-a porunca-ndeplinită cu-nlesnire.
Căci, de cele petrecute, nimeni n-avea nici o știre.
Kaliany, cu hotnogul său călare, s-a predat
Și sub pajera domnească, armele le-a lepădat.
Iar vrăjmașii tăi și-ai noștri duc la rîndul lor povara
Lanțurilor făurite pentru noi de doamna Clara.
Clopotele și pristavii spun uimitului norod
Din ce cursă mișelească a scăpat al lui voivod.
• Gloata-ntreagă cere moartea, moartea fără judecată,
A tîlharilor de cari așa crimă fu-ncercată.

VODA

Ei și-au ispășit-o-ndată.

N.B. în ultimul timp, unu spectatori mi s-au plins că întunericul chn scena nu le-a permis să vadă amănuntele acțiunii **mimate** după sfîrșitul rugăciunii lui vodă. Dibăcia regizorilor constă a se folosi de nvalți și de rampa astfel încît să fie lumină destulă pentru ca spectatorul să nu piardă nimic din această scenă mută A nu se uita că teatrul nu da realitatea, ci iluzia realității A. D.

MIKE.D
Dar nu toți.

VODĂ
Voi pedepsi!
Oh! și pentru dînsa ceasul ispășirii va sosi,

MIKED
Cred. Dar pentru ce la curte slobodă și-acuma să fie
Oare, încă se mai cade către ea mărinimie?
Doamne, pune*o-n neputință de-a mai face-o faptă rea.[^]
Strej uiește-o.

VODĂ
(cu intenție)
Las-o, bane, să se piarză, dacă vrea.
(Sfetnicii se-nchină dumeriți. O tăcere. Sunetul
' clopotelor a încetat treptat.)
Aduceți-mi pe baronul Kaliany.
(Pîrcălabid iese de îndeplinește porunca. Intră Kaliany,
dezarmat, între două streji. Pîrcălabul îi poartă spada.)

SCENA II

ACEIAȘI, KALIANY

(El se înaintează către vodă care șade pe jăț, cufundat pe
gînduri. La apostrofa lui, vodă ridică capuși-l privește liniștit.)

KALIANY
Doamne Vlade,
Mi se pare că la curtea-ți nu se știe ce se cade
Unui sol trimis de craiul, unui sol imperial,
Către tine, Basarabe – domn, ce-i drept, dar domn vasal.

BOIERII
(amenințători)

Ah!

(Vodă le impune tăcere cu gestul; apoi, îi face semn solului
să urineze.)

KALIANY
Oh! mie nu mi-e teamă de necazul curții talc?
apărat sunt de solia-mi ca de nestrăpunse zale!
Îi resping orce-apărare, fie clipa cît de grea,
tă vreme am pe-aceea ce mi-o dă solia mea.
(Același joc de scenă ca mai sus din partea curții și a lui
vodă.)

VODA
(după o tăcere)
tiu c-ai depășit adesea dreptul dat de o solie?
-ai cătat, aci, să zdruncini scaunul din temelie;
te-ai dus chiar pînă-acolo să dai mîină de-ajutor
Jcigașilor ce-asupra-mi încercat-au un omor;
Știu că crime sunt acestea, și c-ar fi dreptate dreaptă
te dau, ca pe-un nemernic, pradă gîdelui ce-așteaptă
Știu, dar nu vreau!... Pînă-n ziuă de la curte vei ieși...
trei zile cată bine peste graniță-a pași.
angur vei pleca, căci singur ești sub pavăza soliei;
Ceilalți sunt zălog la mine, de credința-mpăiăției.
Fu la Ludovic vei merge: îi vei spune craiului
n-a fost – și nu e – vodă Vlad vasalul lui;
"ă nu mai domnește sluga lui în Țara Românească,-
eu, care-am ars, în vremuri, Alba Iuha crăiască;
-amîndoi ne-om înțelege după placul meu și-al lui;
)e-o vrea pace, pace fie; iar de-o vrea război, să-i spui
-am aflat la el ducaturi, țări mănoase, scumpe scule,
jii că,-n țara mea străbună, mai sunt Gherghițe¹ destule

¹ a Ludovic I, *Laios* în ungurește (1326–1382), zis cel Mare, accesoriul tatălui său, Carol Robert, care, voind să cucerească faliahia (Muntenia), își văzuse armatele zdrobite la *Gherghiț* (în actualitate) în anul 1351 (în unele surse este menționată data 1352) de către Alexandru-vodă Basarab al II-lea (fiul lui Vladislav IV Basarab (Vlaicu-vodă). Rege al Ungariei în 1342, Ludovic fu proclamat împărat în anul 1355, după anexarea Bosniei, Herțegovinei și Dalmației. Voinic și războinic, el nu a fost mai fericit decît tatăl său.

(Către pîrcălab:)

Dați-i spada...

(Către Kaliany:)

Mergi. La curte pînă mîine vei șede.

(Kaliany iese. Către Dragomir:)

Pîn« la Făgăraș să-l ducă un sutaș, din streaja mea.

SCENA UI

VODĂ

(către pîrcălabul curții, luîndu-l deoparte)

Cînd pornește-ntîia ceată de robiți la mînăstire?

PÎRCĂLABUL

Cum s-o face ziuă.

său, deoarece armatele crăimii fură învinse de Vlaicu-vodă căruia, pentru a obține pace, îi recunosc ducatul Făgăraș,

b Mulți cititori – unii erau chiar istoriografi – m-au întreat:

– Ce e *Gherghița*?

– E numele unei victorii splendide a românilor contra crăimii, în întîia treime a veacului XIV.

Faptul atîtor întrebări dovedește că nu se mai înțelege astăzi aluzia făcută de vodă la un eveniment pe atunci cunoscut bine de toată lumea și, prin urmare, și de Kaliany (probabil, în viață, cînd se dăduse bătălia de la Gherghița).

Să lămurim dar această aluzie.

Gherghița era o mînăstire clădită pe piscul Carpaților, în codri, cam în actualul județ Jiu. în această localitate s-a înfăptuit, de către Alexandru-vodă Basarab, tatăl lui Vlaicu, cea mai crîncenă înfrîngere a ungarilor. (Actualul spătar Dragomir luase și el parte la această bătălie.) Acolo a pierit mai toată nobilimea ungară din armata crăiască, marele cancelar al Ungariei și alți doi prinți palatini. Vodă Alexandru, pentru a pomeni locul acestei lupte glorioase, ridică din stînci de piatră, nu departe de mînăstire – și cu fața spre Ungaria – trei stîlpi de piatră, pe cari erau săpate numele celor trei prinți palatini. Istoriograful ungar Engel (pe la sfîrșitul veacului XVIII, deci aproape 5 veacuri mai tîrziu) povestește că a văzut însuși acești stîlpi, mîncăți de rugina vremii. Mînăstirea Gherghița însă fusese mistuită de un incendiu. Vezi Șincai (*n. a.*).

VODA

Dînsa... știe?

PÎRCĂLABUL

I s-a dat de știre de-o taină ce din gura-ți un prieten ar fi prins.

VODĂ

îine, bine.

(*Se duce pe pridvorul din fund.*)

Ce de facile! Parcă tîrgul s-a aprins.

(*Boierii, cari au făcut loc lui vodă, se cobor în grupuri.*)

MANEA

(către Vlad Dobceanul)

)e ieri pîn-acuma, vere, ce de fapte!

VLAD

Ce de fapte

încă pot să se ivească în acest sfîrșit de noapte!

BALDOVIN

(în alt grup, alături de Mircea)

Jietul Pala. Vezi! Ieri moartea nu degeaba l-a-ncercat, astăzi l-a lovit.

ROMÂN HERESCU

Așa c.

MURGII

Ce frumos cînta!

ALDEA

Păcat.

MIRCEA

(aparte)

jDa, păcat! Oh, simt în suflet că al meu păcatul estef îEu l-am omorit.

BALDOVIN

Dar dacă vodă nu prindea de veste.

Hei? Așa-i că unguroaica-1 ucidea prea frumușel?

MURGU

Chiar așa, bātu-o-ar focul!

BALDOVIN

Eu nu mă pricep de fel

De-a ieșit din vălmășeală teafără...

ALDEA

Ba, mic-mi vine.

Că de-o ajungea vreun paloș, vodă mi-1 ținea de bine.

BALDOVIN

De! mai stii?

MIRCEA

(aparte)

Oh, au dreptate! Vodă Vlad își răzbuna.

Și trădarea mea pe doamna-n gheara morții o mîna!

Ea pe Anca mi-o dăduse!... Dacă vodă mă înșală!..

Cîte chinuri într-un suflet!... îndoială, îndoială!...

(Se aude din afară mugetul mulțimii, un zgomot de luptă.
Grue intră repede și vorbește cu vodă.)

VLAD

(în grupul său)

Ian-ascultă!

MANEA

Ce se-ntimplă?

VLAD

Parcă e orașu-n foc!

(Vodă s-a coborît în mijlocul scenei și a vorbit animat cu pîrcălabul.)

148

VODĂ

(încet pîrcălabului)

îțelege-mă

PÎRCĂLABUL

Da, doamne.

VODĂ

Fic-ți mîna cu noroc!...

(Pîrcălabul iese grabnic. Vodă urinează tare către Dragomir:)
|u, la tabără: hotnogul de-o mișca măcar din deget...
fără milă! în această noapte mila e un preget.

(Dragomir iese, urmat de cîliva căpitani. Vodă vorbește către
cei de față, deslușind ce se petrece.)

liste venetici de-ai doamnei, streji, călugări, slujitori*
pari-ncearcă să sloboadă capii lor din închisori.

(Boierii fac o mișcare ca cum ar fi gata să dea piept; vodă
îi potolește cu gestul.)

Pentru cine vrea să intre, ușa temniței se lasă

▷arg deschisă - dar, se-nchide, pentru cine vrea să iasă.

-aveți grijă: pîrcălabul e om meșter la nevoi,

^i, la urmă, Grue spune că norodul e cu noi.

(El se urcă, cu Grue, spre pridvor și cată mereu în afară
cu nerăbdare. Boierii răinîn în planul întîii.)

BALDOVIN

f,Vodă, zău,- mă bate gîndul că le-a-ntins înc-o capcană.

ROMÂN HERESCU

^Prada de călău, fîrtate, se alege pe sprinceană.

ALDEA

Ce călău? Eh! știu eu cine-o să le facă de prohod:

N-a umblat degeaba Grue toată noaptea prin noroc

MIRCEA

(aparte)

Vai! ce groază!

149

MURGU
Grue ăsta știe multe.

VLAD
Multe face.

MANEA
Îi și prețuiește vodă.

BOIERUL BĂTRÎN
Că-1 pricepe și că tace, tace...

SCENA IV
ACEIAȘI, ANCA urmată de SANDA
(Anca intră într-o fugă din dreapta. Vede pe vodă și se aruncă la picioarele lui.)

VODA
(ridicînd-o)
Anca? Ce te-aduce?

MIRCEA
(aparte)
Anca?

ANCA
Să fii bun pînă la sfîrșit!

Mama!
VODĂ.
(făcîndu-se că nu înțelege)
Mama ta?

ANCA
Oh! Vlade, cît de crîncen ți-a greșit,-
Iart-o, scap-o! – Pentru mine, pentru drgostea fierbinte
Ce ți-o port.

VODĂ
Să scap pe doamna? De ce lucru?

ANCA
Doamne sfinte!
i-n primejdie de moarte! Ce? Nu știi? Nu ți s-a spus?

VODĂ
iu, nimica.

ANCA
De la curte a fugit, în tîrg s-a dus...

:e?
VODĂ
ANCA
D-a, cu cîțiva tovarăși... Dar norodul, în viitoare,
fț-a recunoscut! Și-acuma...
(Afară, strigăte de biruință și răcnete de moarte.)
Oh! n-auzi'L. O să-i omoare!...

VODĂ
'Unde? Ce fel?

ANCA
Nu știi! Scap-o, scap-o pentru Dumnezeu!

VODĂ
I s-a-ntors în mîină fierul ce-ndreptase-n pieptul meu.
Fie!
(Către boieri:)
Alergați!... Cu viața, înc-o dată, să-mi rămîină
Dar datoare.
(Boierii s-au repezit, dar se întîlnesc în ușă cu pîrcălabul.)
Pîrcălabul!

PÎRCĂLABUL

Doamne, mi-au scăpat din mină.

Cîțiva temniceri, de doamna, cum se vede, cumpărați;
La porunca-i, sloboziră, papistașii-ntemnițați |
Dar norodul, ce-auzise clopotele, se-adunase |
îi văzu, dădu năvală cu topoare și cu coase,-
Astfel că răzvrătitorii, de mulțime fugăriți,
Erau pin- la cel din urmă, cînd sosii, măcelăriți.

ANCA

(sfîșietor)

Mama! Doamne sfinte! mama!

VODĂ

(mîngiind-o)

Surioară...,

PÎRCĂLABUL

Doamna Clara

A scăpat cu viață.

ANCA

(tresărind de bucurie)

Mama?

VODĂ

(pe jumătate mulțumit de aceasta)

Ah?... Mi-ai ridicat povara

După suflet, pîrcălab. Da. Și... ce fel a scăpat?

PÎRCĂLABUL

Mulțumită însăși urii ce norodul i-a jurat:
El n-a sfîșiat-o-ndată, căci voia s-o arză vie.
Rugul se și ridicase, se-aprindea...

ANCA

Ce grozăvie!

PÎRCĂLABUL

\x-o clipă doamna Clara răsticnită fu pe el.
V, deodată, prin mulțime, năvăli un căușcl,
jfabătu la rug, din flăcări smulse jertfa leșinată,
pe cînd dădeau străjerii piept cu gloata-nversunată,
amenințat cu moartea de norodul răsculat,
iuti s-adăpostească viața doamnei în palat.

(Arată spre fund.)

ANCA

i! alerg la ea.

VODĂ

Da. Du-te.

(Anca iese repede prin fund. Vodă sade pe jeț și se cufundă
\pe ghidări.- Dar se face o mișcare în fundul sălii: boierii se
i dau îndărăt uimiți și apare în ușă doamna Clara, despletită,
• cu straiiele în dezordine, rupte și pătate de tină, sprijinită pe
• Anca și urmată de cîtva femei. Ea înaintează în tăcere pînă
la jetul lui vodă. într-un grup, unde se discută, Alde a exclamă,
arălînd pe pîrcălabul.)

ALDEA

El; mă prind că, de-astâ dată,

-a brodit-o.

BALDOVIN

De ce, vere?

ALDEA

Că nu trebuia Scăpată.

SCENA V

ACEIAȘI, DOAMNA CLARA etc.

CLARA

Doamne Vlade, mă privește.

VODA
(*sărint* în picioare)
Doamna Clara! Tu aci!

CLARA
A mă mai lupta cu tine nu m-oi îndărătnici.

VODĂ
Ucigaşa!

CLARA
Da. Ascultă. Suntem două inimi crunt
Noi, și-aceleași gânduri negre ni se zugrăvesc pe frunte.
Milostiv te crede lumea, dâr nu eu, căci te ghicesc.
Nu mai sunt primejdioasă, deci am voie să trăiesc.

VODĂ
Sfint se face orice mijloc pentru-a țării apărare!
Și, că țara mi-am scăpat-o jur aci păcatul mare?
(*Curtea își manifestă zgomotos bucuria. Cîă zgomotul se liniștește, vodă continuă, adresîndu-se Clarei:*)
Ucigaşa! Tu cu junghiul încercași a mă lovi,
Eu mă fac călău, de-e vorba neamul a mi-1 izbăvi!
(*Curtea își manifestă zgomotos aprobarea.*)

CLARA
(*într-un răcnet*)
Vorbe late! Vorbe latei

(*Către vodă:*)
Oh! fățarnic! tot fățarnic,
Dar o să te-ajungă, doamne Vlăde, ceasul'cel amarnic!
Toți, ca mine-n astă noapte, Vlăde, nu vor fi trădați!
Toți, toți, fără să lovească n-o să cadă-njunghiați.
Unul va fi mai destoinic, va străbate pin- la tine
Și... Atunci îți vei aduce-aminte, poate, și de mine.
(*Pentru a curma o scenă între muma-sa și frate-său, scenă eroasă, pentru ea, Anca trage și pe Clara spre ieșire.*)

154

ba ruga ce voi face pururi domnului ceresc
tot sufletul cu care te urăsc, da, te urăsc!
(*Iese prin dreapta, cu Anca și urmașele lor. Boierii, învrăjbiți, se năpustesc înspre ușă.*)

SCENA VI

ACEIAȘI, afară de DOAMNA CLARA, ANCA etc.

VODĂ
(*oprește boierii; apoi către pîrcălab*)
îrcălab, știi porunca, te privește: mîine seară,
preau să știu c-a fost închisă la Snagov această fiară!
(*Intră Dragomir. Vodă merge la el cu aer de-ntrebare.*)

DRAGOMIR
|arte-n beciuri, parte...

VODĂ
Bine – Costeo, Grozo,
dragii mei...
Iergeți la Moldova soră pentru mîntuirea ei;
i-ați' văzut c-aci făcut-am, noi, în Țara Românească,
veți face voi acolo, pentru legea creștinească,
Pentru sfîntul drept al țării, pentru neamul ei străbun.
Daci e sfîntă rîvna voastră și nu-ngăduie răsbur¹.

COSTEA
?ii slăvit, în duhu-ți ager ce-n adîncă-i prevedere,
doamne, pentru neamul nostru pregătit-a o-nviere.
)ar, în cumpăna de față, cînd te bat așa nevoi,
tfu se cade vrăjmășia s-o lovim întîi la noi?

VODĂ
Iergi în tihnă la Suceava; să n-ai grijă despre minef
fPentru Mikloș palatinul am eu tot ce se cuvine.

¹ Scris cu s, *răsbun* e un substantiv care însemnează întîrziere*
jrăspuns, păsuiială (*n. a.*).

155

|3 – Vlaicu Vodă

Te trudește papistașa cu grozavul ei blestem?
Zică! Dumnezeu n-ascultă de păgîni, deci nu mă tem.
Nu mai sunt, aci, în juru-mi, decît suflete curate.
Lasă. Biruiește-acolo precum eu aci, Mușate.

COSTF.A

Voi căta mărcăța-ți pildă s-o urmez. Dar ce voivod
Ai merit Moldovei?

VODĂ

Pregătește-ntîi acest izod!

Și, cînd totul va fi gata, fii pe pace, și-3 voi spune.

*(Vodă lasă pe Costea și merge înte fund, unde vorbește cu
Grue și cu Dragam ir. Costea se închină și merge spre boieri,
care-l înconjoară și-l felicită, ca și pe Grotă.)*

MIRCEA

(aparte)

Se codește... nu răspunde la-ntrebarea ce i-o pune
Costea. Pentru ce? Mă-nșeală! .Da, mă-nșeală! I-am scăpat
Viața si mă-nșeală! Pentru ce? De ce sunt vinovat?
Să-mi răzbun? Să mai îngădui? Pînă cînd?

Oh: re rămîru-

De făcut?... Blestemul doamnei?...

Luminează-rnă, stăpîne

Luminează-mă!

(Se aude sunet de buciun la poarta curții.)

VLAD

(ascultînd buciunul de afară)

Ascultă!

MANEA

Glas de buciun a sunat!

VLAD

Cine-o fi?

MURGIT

în toiul nopții!

156

ROMÂN HERESCU

Și la curte!

VLAD

E ciudat.

VODĂ

(care. s-a coliorît cu Grue)

-a găsit pristavul nostru, Grue.

IN COPIL DE CASĂ

(intrînd)

Doamne, o solie

foe la kralul Simon Stareț, aliatul tău.

VODĂ

Să vie.

MIRCEA

(aparte)

Mi! voi ști dar adevărul! Îndoiala va-nceta!

*(I a un temn al lui vodă, boierii se grupează în jurul jețului
din dreapta, pe care se așează el. Intră solul sîrbesc.)*

SCENA VII

Ai'ELNȘL S >EUL SÎRBESC

*(El intră cu urmașii săi, vine piuă în fața lui' vodă, și i s#
ingenuche.)*

VODĂ

Bun sosit la curtea noastră.

SOLUL

Să trăiești, măria-tai

VODĂ

Scoală. Sufletul mi-e dornic să te-ascult. Cuvîntează.

157.

SOLUL

Preaslăvitul Simon Stareț, kralul nostru, îți urează,
Pentru tine, mare doamne! cum și pentru neamul tău*
Zile line și mănoase întru bunul Dumnezeu.
După ce-ascultă scrisoare-ți îndelung porni a plînge,
Dar, apoi, dădu poruncă oaste grabnic a se strînge
Ca s-alerge, fără preget, la iubitul său vecin
Și să-i curețe moșia de păgîn și de străin.
„Mergeți – zise el – răpuneți ungureasca vrăjmășie.
Ca și el să tragă spada pentru dulcea mea moșie
– Căci năprasnicul aține pururi calea orșicui –
De cumva cumplita soartă mi-ar lovi-o ca pe-a lui”.
Astfel se rosti voivodul. Și dorind, prin înrudire,
Mai desăvîrșit a strînge o statornică unire
– Care-n chiar urmașii voștri roduri veșnic va purta –
El îți cere de soție pe domnița, sora ta.

MIRCEA

(*aparte*)

Oh! de-acum atîrnă soarta de-un cuvînt!...

Ce va răspunde?

VODĂ

Cuvîntarea ta, jupîne, în adîncul meu pătrunde.
Inima-mi e-nduioșată cînd, în clipa cea mai grea.
Văd cum dragostea lui Stareț înfășoară țara mea.
Măgulit sunt eu pe Simon să-l aud zicîndu-mi frate!
Iar moșia mea va ține ca, la rîndu-i, să se-arate
Credincioasă, dacă soarta și pe el l-ar prigoni:
Măgulită-i și domnița, sora mea, de-a se uni
Cu bărbatul care pune, pe-a ei frunte feciorească.
Cu cununa de soție și coroana sa domnească.
Mîine, te-oi primi, cu fală și mai convenit alai,
Ca-nvoiala mea domnița s-o-ntărească din viu grai.

MIRCEA

(*aparte*)

Totul s-a sfîrșit!

VODĂ

Acum, dragă oaspe, mergi cu bine.

SOLUL

trăiești, mărite doamne!

MIRCEA

(*aparte*)

Ba să moara! Și, prin mine.,

(*Soiul iese cu urmașii săi.*)

SCENA VIII

ACEIAȘI, afară de SOLUL SÎRBESC

VODĂ

|Pîrcălabe, vreau poporul meu să fie-nștiințat
|e unirea și-nrudirea care-aci s-au încheiat
|Ca să pomenească țara, ca pe-o zi de praznic mafe*
|^iua cînd din letopiseț și-a șters anii de-nchinare,
|ilar eu m-oi ruga la domnul și-i voi mulțumi, smerit*
|Ecă de mîna ucigașă-n astă-noapte m-a ferit,
(în biserica domnească să mă-nconjure norodul;
"ficodim va zice slujba.

(*Senzație, Boierii, comentînd, formează grupuri.*)

MIRCEA

(*aparte*)

El îți va sluji prohodul.

MANEA

(*în grupul din extrema stingă*)

Veste bună pentru țară.

VLAD

Pentru țară, așa e.

Pentru domnul Mircea, însă, nu prea.

MANEA

Dar de ce?

VLAD

Că iubește pe domnița Anca.

MANEA

Si?

COSTEA MUȘAT

Iubirea

E putere foarte mare. Prin ea ni se schimbă firea î

Dintr-un om cinstit, s-ajunge cine știe ce pungăș

Din boier înalt la suflet, un mișel, un ucigaș.

Vezi, amorul zăpăcește. Cîteodată ne învață

Să facem o nebunie, cel puțin o boroboacă.

(Pîrcălabul a ieșit, cu crainicii și prislavii. Vodă, sprijinit de Grue, se urcă pe pridvor prin care se vede 'cerul înăbit de zorile zilei. Mircea îi urmărește mișcările, strecurindu-se printre grupuri.)

VODĂ

(pe pridvor)

Grue, vechiul meu tovarăș, pavăza și brațul meu,-

Iacă zorile ce-n neguri le zăream doar tu și eu.

(S-aud afară trimbițele crainicilor. Ca însuflețit:)

Mi-am redobîndit coroana, iar sînt domnul țării mele!

Uite cum se șterg, pălite, de pe boltă, mii de stele,

Cînd de zori s-anunță firii soarele biruitor,

Astfel, cînd se-nalță fruntea mea de domn stăpînitor.

Pier în preajma mea dușmanii, mi se luminează zarea!

Tot se-nchină, se-ngenuche, tot, tot, tot.

160

MIRCEA

(sărind la el, c\i pumnul, ridicat)

Uiți răzbunarea?

(El se năpusiște asupra lui c\oda. iun- C;ie. care-i observă »P'icaturile de la înecpui ui ... h v „i-l pînd.eșle din ochi, se repede înaintea lui. Se pi aduce > v\almășeală, boierii sărind din toate părțile.)

VODĂ

mhl mișelul!

VLAD

Stai!

MANEA

Păzește!

MLRGU

Doamne Mirceoî

BALD')VIN

Nu lăsat

ROMÂN HERESCU

Iține-i bine!

COSTEA

Ticălosul!

/Boierii au apucat și deurtwat pe Mircea. Vodă se coboară în scenă, iucoi.iitrat de vîtiva.)

GKOZA

E rănit ruăria-saj

VODĂ

Nu, nu sunt rănit!

M1KED

Dar iată sînge.

161

COSTEA

Miinile ți-s pline.'

VODĂ

Da, adevărat! De unde? Eu nu sunt rănit. Dar cine,-
Cine? Căutați!...

*(Boierii se privesc și vodă, întorcându-se spre fund, vede pe
Grue, care coboară spre el, împleticiindu-se.)*

Ah! Grue! Grue! El! El!

*(Vodă aleargă la Grue, îl primește-n brațe și vine în față,
sprijinindu-l.)*

Ești rănit,

Grue? Vorbește...

(Grue face o sforțare, dar se prăvălește la pământ.)

Grue!

(Vodă se-ngeunche, susținându-l.)

Doamne! cum a-ngăibenit!

Oh! mi l-a ucis, desigur! Grue!

(II ridică în brațe. Grue face o mișcare de durere.)

Da, te doare...

Stai! așa!

*/// așează binișor cu capul pe genunchiul său. Grue îi caută
mina.)*

Ce vrei?

(Grue, care i-a luat mina, o duce la gură și o sărută lung.)

Răspunde, e mai bine?

(Grue răstoarnă capul, se întinde, își dă sufletul.)

Grue! Moare!

Moare!... Grue! Doamne sfinte! moare! Grue!

(il ridică-n brațe, îl pipăie.)

Mort! e mort!

Oh! deșert va fi de-acuma sufletul ce-n mine port!

Oh! oh! Grue! Vai de mine! Grue!...

Doamne, mi se frînge

Inima! Oh! Oh!...

(Toți cei de față dau în genunchi.)

162

MIKED

(care a-ngemincieal lingă mort.)

Stăpîne...

VODĂ

Plîngi, Mikede? Oh! va plînge
f'Obștean-treagă-a țării noastre, din român pîn' la boier
(Cînd va ști ce suflet mare napoiatu-s-a la cer.

*(Vodă se scoală din genunchi, își scoate dulama de domn și
o azvîrlă pe trupul lui Grue.)*

!•Bane, vreau să i se facă pogribanie! domnească.

Iată-i giulgiul.

*(Cîțiva boieri, ridică trupul lui Grue și ies cu el prin stînga.
Vodă, cu brațele întinse, cuvîntează.)*

Grue! Grue! ca pe veci să pomenească

.Datina moșiei tale dragostea ce i-ai purtați

.Fi-vei la piciorul stranei domnilor înmormîntat.

•Căci în tine, biet Române Grue, fost-au întrupate

.însușirile de suflet în popor adînc săpate!

Și, prin tine,-n el găsit-am, cînd restrîștea mă lovea,
Singurul statornic reazăm ce-am avut în țara mea.

(Boierii fac către vodă un gest de milnire: el le răspunde:)

Da! căci v-a citit în suflet inima-mi îndurerată:

Toți v-ați îndoit de mine, toți m-ați renegat vreodată,

Pentru toți, cîndva, cocoșul lui sîn Petru a cîntat...

: Numai el, poporul, fostu-mi-a statornic nencetat,

El, ce suferă, ce tace, ce iubește și ce crede

Fără-a cerceta, în domnul pus de datină,-Mikede!

Și ce, pururi, cade jertfă cînd, în vremuri de nevoi,

Dezbinarea se strecoară sîngeroasă printre noi!

Grue, Grue! Vai! sărmanul!

*(își întoarce ochii și vede pe Mircea între streji. într-un
îmbold își trage paloșul și se repede la el răcnind.)*

Cîine!

*(Mihed, Dragornir și alții îl rețin. Toți s-au sculat în picioare.
El atunci se stăpînește, își pune paloșul în teacă.)*

! Pogribanie — înmormîntare.

163

Da, aveți dreptate!
Așa crime nu se cade să rămână nenfierate,
Nici să piară osiuiditul de-așa paloș, fulgerind,
Ci de funia menită ucigașilor de rînd.

(Mircea face un gest de revoltă.)

Ah! te doare, te răy,este, și-e osînda grea și crudă.
Nu? Dar s-pune, suflet negru, cuget buimăcit de ciudă,
Ca să făptuiești aceasta, ce duh rău te-a prididit?
Spune!

MIRCEA

"Vrednic sunt de moarte, dar să mor nedosădit.

VODĂ

Moartea? Zău! Pentru-așa crime crezi că e-ndestulătoare?

MIRCEA

Chinuri? Nu mă tem, în mine, chinuri port cotropitoare,
Le-am cătat tămăduire-n răzbunare-asupra ta,
Dar de ele numai moartea, blinda moarte, m-a ierta.

VODĂ

(pauză. Apoi cu exaltare).

Chinuri? Tu vorbești de chinuri? Chin, a inimii bătaie?
Chin? O clipă de nădejde, o-mboldire, o văpaie
Ce s-aprinde cu-o privire, ce cu-o lacrimă s-a stins
Și din care numai rodul fără vlagă iese-nvins!
Chinuri! Dar deșteaptă-ți mintea, dar te

uită-n neagra zare!
De ești om, fă-ți ochii roată peste țară și hotare.
Chinuri!... Dar privește sînul bieteii noastre de moșii
Numără, de poți, pe dînsul urmele de vrăjmășii;
Prin palaturi, prin colibe, jos, la șesuri, sus, la munte!
Despicate de cu veacuri, rănile-i sunt încă crunte;
Sabie și foc, din vale, clin deal, sabie și foc!
Ani de groază și de sînge mulți!... de liniște, deloc!

îfășnic lupta pentru lege, veșnic lupta pentru nume,-
lor flăcâii înainte de moșnegi și chiar de mume!
ioșul focului pe ceruri, roșul singelui pe-ogor;
)acă mor de fier sau pară, chiar ei nu o știu, dar mor;
•ș murind, sărută sînul țării mume, căci îi doare
Plînsul ei bătrîn pe-obrajii încă-a unui fiu ce-i moare!
Și sunt veacuri de cînd unii după alții anii fug
|i de cînd această țară nu e, vai! decît un rug
Jude mucenicii noștri, muritori într-o credință,
jștenire-și lasă vлага și nădejdea-n biruință!
fug pe care se tot urcă, nesătui, moștenitori,
|Jcenicii biruinței amînate-atîtea ori!...
Biată chinurile noastre, și cu ele, doruri, vise,
fePe moșia strămoșească-n lung și lat, cu sînge scrise!
|Iată chinurile mele, ale unui domn român,
iBasarab, de sine vrednic și de numele-i bătrîn,
îPt cînd tu, tu... Ce văd... plînge?

MIKED

Doamne!

DRAGOMIR

I)oamne!

MIRCEA

Mi-e rușine.

MIKED

.Pocăința este cauza sufletului.

VODĂ

(îndurerai. ca pentru sine)

Grue!

DRAGOMIR

Cine

N-a păcătuit.

COSTEA
E tînăr.

VODĂ
(*idem*)
Grne! Vai!

MIRCEA
(*scidîndu-se*)
Măria-ta,
Sunt nevrednic, și nevrednic fi-voi chiar de m-ai ierta!
Dar **să-ngăduie** mărirea sufletului tău, stăpîne,
Să mă urc și eu pe rugul vitejiilor române!
De rugina mișeliei să nu-mi fie gergul' ros!
Să nu mi se stingă viața, cit o fi, făr' de folos!
Să simțesc, și eu, ca tine, chinurile țării mele!
Rănile-i de veci deschise, lacrimile-mi să le spele!
Și să mor ca morții noștri, după pilda ce au dat,
Plîns de tine, cum e, Grue, și de Dumnezeu iertat.

VODA
(*idem*)
urue, vai!

MIKED
Mărite doamne, iniluieste-atîta jale.

COSTEA
Duhul lui văzu lumina.

DRAGOMIR
S-a robit mărici-tale.
(*Toți întind mîini rugătoare. Vodă face un gest solemn tăcere.*)
î Gerg – herb, emblemă.

VODĂ
|Toți v-ați îndoit de mine...
(*Către Mircea:*)
Să te crez?

MIRCEA
Pe Dumnezeu...

VODĂ
(*înterupîndu-l*)
pfu, taci!
(*Tainic, luîndu-l la o parte:*)
Mi-ai ucis pe Grue, pavăza și brațul meu!
|Mă pricepi! Fii... ce-a fost Grue!
(*foc de scenă. Mircea face un gest ca și cum ar întreba: „Eu?”
Vodă răspunde din cap: „Da”.*)

MIRCEA
Te-nțeleg și jur!

GLOATA
(*afară*)
Trăiască
ifodă Vlaicu!

(*\ odă, sprijinii de Mircea, îndemnat de Dragomir și de Miked, merge cu ei la pridvor și se arată poporului. Se face tăcere.*)

VODĂ
Să trăiască Țara noastră Românească!

GLOATA
(*afară*)
Să trăiască! să trăiască! Ura!

VODĂ

Drag norodul meu,
Ține datina străbună ca credința-n Dumnezeu!
E nemernic cine-o uită! Datina e legătura
Sfântă dintre domn și tine...

GLOATA

(afară)

Ura! Ura! Ura! Ura!

(Cortina cade în timpul uratelor.)

SUTAȘUL TROIAN

Dramă în cinci acte, în versuri

PERSOANELE:

VLAD-VODĂ DRACUL
SUTAȘUL TROIAN
DOMNUL STANCU,
fiul mai mare al lui Dan III
(se dă drept fiul
boierului Golea)
DOMNUL RADU, fiul mai mic
al lui Vlad-Vodă
TOPUZ, boier bătrîn care a
crescut feciorii lui Dan
IVAȘCU, scutierul lui Troian
DRĂGAN •> boieri tineri,
MIRCEA !• prieteni cu Troian
PREDA J și cu Stancu
VÎLCU, sutașul sutășiei de
Curte
PREDA-CUVIOSUL...,
egumenul mănăstirei Cozia
DINA, fata lui Troian
BABA, doica Dinei

*Ostași, călugări, boieri,
țărani*

170

ACTUL I

poiata cetățuiei Sutașului Troian, clădită într-un ostrov, în mijlocul Oltului, nu departe de Cozia. Arcade în plin cintru. Pardo-seală de stejar pe pereți, ca de un stîmjen; deasupra scoarțe și irelințe. Trofee de arme. De jur împrejur tronuri, strane, jețuri inari, mese groase. Dincolo de o colonadă joasă și grea, un pridvor cu colonadă ușoară, bogat săpată și îndreptată spre susul apei și către apus. Ferestre adinei în grosimea zidului, în dreapta și în Bînga pridvorului. Uși în dreapta și în stînga. Într-un colț, de-a Curmezișul, o ușuliță dînd într-un turnuleț cu iconostas, icoane, candelă aprinsă etc. E ziuă. Prin pridvor se văd munții luminați; apoi, mai tîrziu, razele apusului care vor lumina pieziș poiata, "în stînga spre dreapta.

SCENA I

)INA, pe pridvor, BABA, pe un jeț, cu furca-n brîu

BABA

I'Dina Babei, iar pe gînduri?... Dacă m-ascultai, mai bine tTe duceai la vînătoare cu sutașul.

DINA

Da?... Și cine

L-aștepta pe Stancu, Babo? pe iubitul meu pribeag,-
Ce cu cit mai fugărit e, cu atît îmi e mai drag?...

(O tăcere.)

Două săptămîni trecură de cînd ne fu dat de știre
Că-1 răzbise Vodă Dracul... L-au răzbit...

(Se coboară.)

171

Ce presimțire

Mă muncea, ți-aduci aminte?... Când mă alidam pe el
Și-l rugam să mai adâste, fie cît de pușintel,
Doar să-i vină ajutorul lui Ion Corvin... Dar dînsul
N-a vrut să-mi asculte ruga, n-a vrut să-mi aline plînsul
Și-a plecat, aproape singur, să răstoarne-acel călău
Care-nalcă moștenirea lui Dan-Vodă, tatăl său...
Și răzbit a fost.

BABA

Sărmanul!... Bine că-a scăpat cu zile.

DINA

E ferit de Cer.

(Amînclouă își fac cruce. Dina îngenunchie la icoane.)

Oh! Doamne, zilele scurtează-mi-ie,

Dar lungește-le, Stăpîne, pe-ale iui... și sprijin dă-i

Să purceadă, fără preget, pe-ale fericirii căi...

Fie-i faptele slăvite, fie-i tihnele senine...

Fie-mbrățișat de țara strămoșească... ca de mine...

(Se aude glas de bucium în stingă.)

BABA

Dino, buciumul.

DINA

(sărind în picioare)

Dar nu i al tatii, Babo...

BABA

Nu.

DINA

E-al lui.

(Aleargă în pridvor și cată spre stingă.)

El e, Babo, cu Topuz...

(Scoale năframa din brîu și o filfîie în aer, apoi coboară.)

Alerg!

(Iese prin stingă.)

172

SCENA 2

BABA

(aleargă la pridvor; apoi, rămasă singură, salută din mină, vorbind)

E! Slava Domnului,

, pînă-n ostrovul nostru, teafăr a putut străbate...

Ţit l-o căuta Vlad Dracul, doar aicea n-o să-1 cate,

pa Troian, vestii la curte și-n tot neamul românesc

Pentru oarba lui credință către scaunul domnesc...

Tin dinspre Sibii... Podarii trag din greu; e apa vie.

Joar de n-ar afla sutașul taina lor. Ce-ar fi să știe,

iă iubitul Dinei sale, Făt-Frumosul său din vis,

feciorul lui "Dan-Vodă, cel de Vodă Vlad ucis?

H că-n casd-i, cetățuie a credinței neclintite,

tăzbunarea și răscoala cu-acest fiu sînt găzduite...

fată-i... Curmeziș ii cade Dina-n brațe... Fătul meu!...

SCENA 3

STANTU, DINA, TOPUZ. BABA

Baba aleargă la ușa din .-tuga și primcște, «ărutiudu-i mina,
pe Stan«-u, care intra ținîml pe Dina de mijloc; Topuz, cu
finiritea brăzdată de o rană, urmează.

BABA

|Bun venit, stăpîne...

STANCU

Babo... Să te țină Dumnezeu.

(Pășește în scenă și privește împrôjiu-i cu emoție.)

ÎTe revăd, ostrov de piatră, stîncă, inimă, de munte,

•Ce despici cu pieptul valid spwnogînd și porți pe frunte

'Cu un coif de negre turnuri, cetățuia lui Troian,

Cuib pe care-i stringe-n brațe, Oltul, riul năzdrăvan.

DINA

Stancul meu.

173

STANCU
Iubită Dina.

BABA

Vai! Dar ești rănit, Topuze.

TOPUZ
Deci!... Un sărutat de paloș sau ^le fată, alte buze,-
Rana-i rană...

STANCU
Mi-ai furat-o Dar aceasta către mine se-ndreptaf

TOPUZ
Eh! stăpîne!... Eu cu-a mea și tu cu-a ta!

DINA
(cătref Topuz)
L-ai scăpat de moarte?...

TOPUZ
(cătref Dina)
Iaca!... Ce-i al meu mi se cuvine!...

E ori nu?

(Cătref Slancu)
Că zic, ca-n basme: Nu sări păsatu-n mine
Că săr...

DINA
L-ai scăpat, Topuze. Spune, ce fel, cum?

TOPUZ
Eu știu?
Dar n-a fost pe moarte treaba că muream eu, și sînt viu.
DINA
Haide, nu fi rău! și spune.

174

TOPUZ

Apoi, ce să spun?

DINA Pe toate*
|s de cînd de-aci plecarăți, sunt trei luni.

TOPUZ
Trei? Nu se poatef
imai două.

DINA
Fie două.

TOPUZ
Ba chiar șapte săptămîni.

DINA

TOPUZ
Eh, cum știți, pornirăm numai cu cîțiva români,
nd, la Făgăraș, drept oaste, domnul Dan ne-adiise știrea
de-abia acum Cojvinul își strîngea la Cluj oștirea
că tocmai de Sîn-Petru va fi gata de război,
mnul Stancu zise-atuncea: -Cine e pribeag; cu noi'i
iă să clipești odată, ne tăcuserăm o sută,
r, pînă de două, patru! Și de-acu cu Doamne-ajută...
ru sute frați de cruce, toți cu-o inimă ș-un gînd,
bți avînd o rană-n suflet, toți o răzbunare-avînd.
bți?... Nu toți: a fost și-o cutră, un țarigrădean venetic*
limă de rob, o zdreanță, icea ruptă, colea petic.
1 iu Iuda.

BABA
Cum îl cheamă?

TOPUZ
Nu vreau să mai știu... A fost.
Platoșa lucioasă, amintirea sfîntă, tot un rost:
Nici pe una, nici pe alta, cel cu inimă cinstită

175

Nu păstrează o prihană ce pe drum îi fu zvirlită
Deci, am șters din amintirea-mi ac 1 nume...: Cum spuneam.
Un mănunchi de patru sute de p ibegi, atât eram
Trecînd Strunga, luarăm matca lalomitei eăt-
Spre Tîrgoviște. Acrasta-i cea ma' nimerită calc e vale.
Pentru-o n-pecie năvală... cum voi un s-o facem noi
Socoteam că prindem tîrgul tăiă oaste ri* război,
Să ne-ascundem... ș-apoi, noaptea, val-vhtej, ca o furtună
S-apucăm cu răzbunarea stăpîn_hva dimpreună.
Planul era bun; dar Iuda ne vîndu și-! nimici...
Ziua-zecea, spre chindie, domnul Stancu porunc.i
De popas. Eram sub Glava... Către stingă, o poiană
Cu un lăculeț; la dreapta, u:i colnic sub o sprinceană.
Cîțiva, mai întii, pornirăm prejma să ne-o cotelim...
Bine fu! Căci peste noapte, prinși în laț era să fim:
Prin pădurile clin stinga patru sută.-ii călan
Ne-ocoleau; arcași, în față, se-avătrui în dueluri rare;
Apoi, puși în unghi, seimenii cu tnași la subțiori.
Și-n mijlocul lor chiar Vodă Vlad, cu marii dregători.
Toți în haine ca de nuntă, grei de aur ca icoane;
Pe toți, însă, domnul Radu îi întrece la zorzoane,
Domnul Radu, zis Turcitul, trup și suflet do mișei.
Purtînd iie cu beteală-n loc de zale de oțel,
Și în urmă-i de pe umeri, filfiind (că-atita știe)
Ca o lele, o dulaină de mătase conabie...
O petrecere, o nuntă. Vodă Dracul petrecea:
însurîndu-ne cu moartea însuși nun ni se făcea...
O scăpare: către dreapta, doar arcași, o mică ceată!
(Dar, așa e prăvălucul de să-1 aperi cu-o săgeată.)
La noroc!... O goarnă sună... zeci de goarne- i-au răspuns
Dăm năvală. Ceata fuge fără luptă... Am ajuns...'
Adăpostu-i bun... De vale-, Vodă și-a oprit oștirea.
Unghiul de seimeni, la spate, o deschis... Aci privirea
Ni se-nfige! (Domnul Stancu e cu mine gînd ia gîiul.)
Să lovim în coadă oastea, dar îndată; pînă citul
Să-și refacă dînsa unghiul înapoi, am avea vreme
Să pătrundem între laturi. Vlad, în juru-i, o să cheme
Sutășia curții. S-o străbatem și să năvălim

curteni; aci, la Vodă: îi ucidem, sau murim...
(e nu primejduiește, de izbîndă n-are parte...
mul Stancu lămurește neted rostul și ne-mparte
(ăi e bine: adăpostul ca o sută-1 vor păzi;
lalți, cu Voivodul nostru, iureș ne vom rezezi...
•Jta?... Goarna... Cîte-o cruce și, cu Dumnezcu-nainte.
A! s-a fost făcut ispravă vrednică s-o ținem minte,
tășia cea de curte s-a luptat din răsputeri,
ar erau o sută numai, noi, trei sute de boieri)...
iu au fost znopiți! Seimenii, însă,-n pripă, apucară
s-njghebeze-un trup puternic și între noi și Vlad să sară.
pta se-ncordă, haină, căci amurgu-acu pica;
irele, pieziș, cu raze sîngeroase nc-mproșca;
trei ori avîntul nostru crîncen pe tîriș se frînge...
i. litavre, nu se știe, curge raze, curge sînge;
pir al patrulea clintește, surpă zidul de seimeni;
jannul Stancu intră-ntr-înșii ca o coasă în buruieni;
pă el și noi... In preajmă cad ostașii, pale, pale...
ficium!... Răcnete de moarte... Ura!... Gemete de jale...
fîcără-n văzduh săgeata... Darda zbirniie pe țel...
lă tropot de copite... Cîntă e iocnet de oțel...
lînte! înainte! Tot spre flamura domnească!
ig bătrînii... Fug stegarii... Fuge ceata curte-nească.
iige Vodă... Lîngă ciînsul, fuge Radul, fuge Vlad,
|i săi... Și, mai pe urmă, lifta de la Țarigrad...
pdă fuge... Domnul Stancu după el, ca un crete...
iu mă mulțumesc cu lifta că de sînge!e-i mi-e sete)...
inteni!... Pinteni!... îi ajungem... Caii suflă foc pe nări.,
rudo!" strig. Ridic săcurea și mă opintesc în scări...
'e-acum, vînză lui Satana tainele lui Vodă Dracul!)
>dă fuge... Nu ia seama c-o să-i taie calea lacul...
jmnul Stancu dă un chiot învîrtiud din buzdugan...
«stfel, cînd și-ajunge prada, ții))ă vulturul șoiman!)
domnul Stancu-mpinge;- calul între Radu și Voivod...
»nc-o săritură, una... ș-o să-i zicem de prohod,
pic-o clipă... Dar. atuncea, larga mintă de femeie,
iadul cel turcit, 'din fugă, de pe umeri și-o descheie;
Și, cînd sus e buzduganul purtător de ceasul rău,

îndărătu-i o aruncă, rotogol, ca un hălău...
Manta laigă se deschide, se desfășură, plutește.
Cade, și pe domnul Stancu-n mii de cute-l învelește.
Sforăind, fugaru-n lături fără veste s-a zmucit;
Din zniuceală, buzduganul pe Vlad-Vodă 1-a greșit...
N-a fost scris!... Și Vodă fuge, așternut pe-oblînc'ul șăii...
Dar, din codru, călărimea se coboară-n largul văii:
A văzut ce se petrece și s-avîntă către noi.
Patru sute. Fac în pripă ochii roată: sîntem doi...
Stăm, și Domnul se dezbara de ciulama blestemată;
Eu o iau... De-acu, pe fugă... Căii sunt stătuți și, iată,-
Că din urmă călăreții cei mai iuți se-ntrec, nc-ajung...
Pinteni! Pinteni!... Dar fugarii horcăiesc... Și drumu-i
lung...

Înnoptează... Vin dușmanii...

(Schimbînd fonul.)

Dar ce atîta vorbă lungă!
Toți, rîți mai erau, dc-ai noștri (care-a față, care-n dungă)
Inc-o dată dau năvală și luptînd ca niște zmei,
Iau la goană însăși moartea și ne smulg din diara ei.

STANCU

De ce sări, Topuze? Spune cum ai fost rănit.

TOPUZ

De prisos.

Cu vînte

STANCU

Cum te-ai dat jertfă...

TOPUZ

Iaca...

STANCU

Nu-ți aduci **aminte**

De jertfirea ta, bătrîne? Uit-o tu, de poți: nu eu!

178

Irîncen ne loveau vrăjmașii... Unul le striga mereu...

Jați în domnul Stancu". Altul întreba: „Care să fie?—
iste ăla cu dulama de mătase conabie",

lice cel dintii. Eu, cuget:—Bine c-am scăpat de **ea**.
Și dau pinteni... Cînd, o larmă; glasul lui Topuz răcnea
Tjănuleștii! Dănuleștii!" ș-alte glasuri: „Moarte! Moarte;
^runc ochii: eram singur... Dar, în urma mea, departe,
)intr-o-nvâlmășeală deasă, care mișuna pe-un grind,
ciulama de mătase conabie filfiind,
secure lungă, largă, fulgerînd roțiș pe zare
-o mulțime dînd năvală unui singur om călare!...
iDănuleștii! Dănuleștii!"

(Schimbînd tonul.)

Doamne, care ne-ai menit,-
|i cu dor de mîndră slavă sufletul ni l-ai hrănit,
Le prilej înfățișa-vei rîvnei mele ca, vreedată,
Trednic să m'ârăt de pilda ce d-acesta mi-a fost dată.

(Arată pe Topuz.)

TOPUZ

ih\ Stăpîne.

STANCU

Nu, Topuze! Lasă, lasă-mă să plîng...
faima mi se revarsă... Iart-o... Vai!... Acolo,-n crîng-
£ac vitejii frații noștri, și, cu rănile lor sfinte,
tauri deschise' de Cumplita) cer izbavă, cer morminte...
balurile Ialomiței îi înfașă-n giulgiuri reci,
3oara serii încet le cîntă pomenirea cea de veci,
fclușchiul se ridică-n dîmburi peste ei și luna lină.
Prin frunziș, pe dîmburi face cîte-o cruce de lumină...
(O tăcere. Se aude buciumul către stingă.)

TOPUZ

BABA

Sutașul!

179

Di XA
Vine tata!

Si A M U
(*trezimlu-se*)
Vine sulletul curat!...
(*Caire Dina.*)

Știe?

DINA
Nu, nimic. Atîta cît i-ain spus cînd ai plecat.

S'I.-W'CU
Dar de lupta de la Glava, știe?

DINA
Știe.

STANOU Si... ce zice?

DINA
Vorba lui.

STAXCU
(*pe jînduri*)
Blestem pe-orcine-ar îndrăzni să se ridice
împotriva celor sfinte date-n pasa tuturor:
Sfinta cruce, tara mam.d, datina și denumii lor.
Da... Dar cînd de toate-acestea un asupritor își rîde,
Cel mai blînd se răzvrătește, cel mai bun se iace gîde.
Și Tioian el însuși, pilda, omul de ia Dumnezeu,
S-ar fi iăsculat ca mine de-ar fi fost în locul meu.
O să-i spun tot.

DINA
Nu, nu spune. Stancul meu iubit. Răbdare.
Vezi că tata osîndește sîngeroasa ta-ncercare,

180

ne-ar despărți, desigur, de-ai fi numai bănuț
lă ești dintr-acei cu care Vodă Dracul s-a lovit.

STANCU
)ar să mint, să mint într-una!...

DINA
Te rog dulce...

STANCU
(*sărutînd-o pe frunte*)
Dragă Dino

laide să-i ieșim-nainte.

DINA
Mi-ai făgăduit?

STANCU
Da. Vîno.
(*les împreună prin stingă.*)

SCENA 4

BABA, TOPUZ
(TOPUZ dă să urmeze pe STANCU, BABA îl oprește.)

BABA
| Eh, jupîne.

TOPUZ
Ce e, Babo?

BABA
Ia stai. Unde mi-ai plecat?

TOPUZ
Unde? Iaca. înaintea lui Troian.

181

BABA

„...
Nămerit să-ți vadă lumea sărutalul de pe frunte?

TOPUZ

De ce nu?

BABA

C-o să te-ntrebe... Ce fr>P Pm-n 5
91 r p s x
ce-o să răspunzi? Cum?... - Spune amănunte!

TOPUZ

Eu?... Nodea!

BABA

Ba o să te-ncurci,"sadea!

TOPUZ

O să mint, și eu, ca Stancu. Cum adică, n-aș putea?

BABA

(împingându-l către dreapta)

Nu... Mai bine haide-n casă, să te oblojesc cu leacuri...
Ș-apoi, spune că fugarul ți s-a poticnit...

TOPUZ

Nro să creadă nimeni.

Eh?... Fleacuri!

BABA

Fie. Spune dar, că, fiind beat...

TOPUZ

(dojenitor)

Babo...

BABA

Eh, ce?... Haide... Or uitași că sîntem leat?
(Ies prin dreapta.)

182

SCENA 5

ItROIAN, STANCU, DINA, IVAȘCU, DRĂGAN,
MANCEA, PRED A

(intrînd din stingă)

TROIAN

(urmînd vorba)

să facem nunta mîine, nu-i așa? La monăstirea
siei.

STANCU

Oh... Nu acolo.

TROIAN

Ce fel?

STANCU

Nu mă rabdă firea
-mi văd ceasul fericirii tocmai în acel locaș
ide se cinstește-un Vodă-ncălcător și ucigaș!

DINA

tancule, vai! taci...

TROIAN

Copile, nu se cad așa cuvinte
pentru cei ce cuceriră adăpostul din morminte...
lare Domn fu Mircea... Ș-apoi, doveditu-s-a... nu zău.,

STANCU

>e-ntrebare!

DINA

Taci, iubite.

TROIAN

Și, la urmă, nu e bine
)oar veninul nempăcatei vrajbe să ne curgă-n vine.

183

STANCU

Mircea ne-a turnat veninul, oropsind pe Dănulești...
Mircea ne-a lipsit moșia de voievozii ei firești...
El a despărțit boierii-n două tabere cumplite...
El a dat prilej de vrajbă rî\ nelor dezlănțuite...
Ș-astăzi, de se sîngeiază strămoșescul nostru-ogor,
Mircea poarte-ne păcatul, Mircea cel încălcător!...

TROIAN

Mircea fu domn mare...

STANCU

Fie; dar e putredă mărirea
Cînd o rod, la temelie, crima și nelegiuirea...

TROIAN

Oh!... De unde-atîta ură și minie, fătul meu?
înșiși fiii lui Dan-Vodă nu s-ar glăsui mai greu.
Tatăl tău, bătrînul Golea, la a cărui pomenire
Așternutu-ți-s-a pragid casei mele, cu iubiie,
El, părtașul cel mai aprig, paloșul lui Vodă Dan,
Nu rostea păreri dc-acestea la căminul lui Troian.

STANCU

(pierzîndu-și cumpatul)

Tata!... Tata!..

DINA

(încet)

Vai; de milă!

STANCU

(revenîndu-si în fire)

Dina!... Iartă-mă, sutașe.
La suflarea fericirii piară urile pizmașe...
Fumul dulce de tămîie-ascunză-ne trecutul crunt...
Ș-oi uita, sub cununie, unde... și chiar cine sunt.

184

gfccest locaș de unde nici un zgomot nu răsuna
In afară – noapte bună, doamne Vlade, noapte bună,
(lese; la un semn al lui vodă, Grue o urmează.)

SCENA VII

VODĂ, BOIERII, apoi GRUE

VODĂ

(spre ușa pe unde a ieșit Clara)

|l te-aștept! într-o capcană bine-ntinsă vei pica!

(Merge la ușa culei și o deschide.)

pultați, boieri.

(Toți intră în scenă și înconjoară pe vodă.)

La noapte, doamna Clara va-ncerca
gși îndeplinească crima. Maneo, ș-încă trei cu tine
fAldea, Murgii și Herescu -- veți rămîne-aci, cu mine.
|ă ușa.

?(Le arată o parte de foi din pardoseala păretelui din dreapta.)

Vlad s-o-nchiză, cînd aci vor fi pătruns
Sgașii.

(Către cei/a/i:)

Voi fiți gata dacă nu vom fi de-ajuns,

*(Boierii pornesc spre culă, vodă vede pe Grue, care intră și
aleargă la ei.)*

!?

(Ei vorbesc puțin încet.)

Prea bine!

(Către boieri:)

Doamna Clara ține sfat la ea, cu Pala,

(Către Grue, care îi îndeplinește porunca:)

jtinge tot.

140

(Doamna se dă înapoi, uimită. Vodă urmează, către Dragomir, apropiindu-se de el:)

Către cei ce te trimis-au pleacă dar cu vorbe bune,
Vel-spătare, de la mine, domnul țării, și le spune
Că se va deschide cula, mîine chiar, în zori de zi!

(încet, ducîndu-l la ușă:)

Săi călare, dă năvală curții cum de-i auzi
Clopotul cel mare...

(Ei vorbesc încet și Dragomir iese.)

CLARA

(aparte)

Mîine? Cît de scurta, tot e lungă –1
De ajuns – această noapte... ceasul rău ca să te-ajungăfî

VODĂ

(coborînd)

Bane, mîine dimineață, sfatul îl, vei aduna
Cînd de sfînta h'turghie clopotele vor suna.

(Mikéd se-nchină și iese.)

Doamnă, e aproape miezul nopții. Să căutăm odihna;
Ca de treburile țării, mîine, să vedem în tihnă.

CLARA

Mîine?

VODĂ

Da! Și pînă mîine-n zori, uitasem să ți-o spui;
Nici-o poartă-a curții nu se va deschide nimănuî.
Grue, asta mi-e lozinca.

(Grue iese, o clipă, și reintră.)

CLARA

Bine, Vlade, foarte bine!

însuși tu porniși războiul între mine și-ntre tine:
însuși, preș al luptei noastre, aruncași toiagul tăuș
însuși, hotărîndu-mi ura, înarmat-ai brațul meu!

139

Ibunare de nevrednic!... Răzvrătire de fățarnic!
te-oi face răzvrătirea să ți-o ispășești amarnic.

(Către cei doi sfetnici:)

la temniță!

MIKED

Uiți, doamnă, ce ți-am spus adeseori,
'sunt nume ce sparg ziduri și nu-ncap în închisori.

CLARA

(scoasă din fire, pare că-năbușe o clipă; apoi)

i! strejeri!

VODĂ

Degeaba, doamnă, i-ai chema: tu știi prea bine
de-afară, nu se-aude ce se face-aci la mine.

CLARA

'(pentru sine)

de-afară nu sc-aude... Minunat!

(Tare:)

M-oi duce dar
i'chem însămi eu de-afară strejile...

VODĂ

Tot în zadar;
ieni nu va pune mîna, doamnă, fără mișelie.
Iun boier ce l al meu scaun e trimis cu o solie.

CLARA

(voind să meargă spre ușă)

leni din ai tăi: eu însă...

VODĂ

(tăhtdu-i calea și categoric)

El în tihnă va pleca,
le-ar îndrăzni porunca mea de domn a o călca!

138

Au prădat, cu foc și sînge, pentru bani, chiar țara muri
Alții, trădători ca Iuda – să-ți numesc pe-acei vicleni?..
Și-au vîndut, pe ranguri, neamul, frații lor, pe ardeleni
Și cu-acești ereți de curte ai voi să fii stăpînă
Pe-acei mîndri șoimi de plaiuri și-n chiar țara lor română
Lasă-te de-așa nădejde: din acest al său pămînt,
La vrăjmași nu dă românul decît locul de mormînt.

CLARA

începînd printr-o dosadă nici că se putea, spătare,-
Să n-alunece vorbirea-ți pînă la o-amenințare.
Dar ce-mi pasă! Nu mi-e teamă! Fac ce vreau: voi cîrmij
Cu ereții! Și, zadarnic, șoimii tăi m-or pizmui.

DRAGOMIR

De rămii cu dinșii, doamnă, cîrma ți-o luăm din nună

CLARA ,

(sărînd în picioare și izbucînd)

îndrăznețe! Cum? în față... Uii că sunt aci stăpînă!
Cine să cuteze?..

DRAGOMIR

Țara, din boier pînă-n popor.

CLARA

Viade,- taci si-acuma?

VODĂ

(care își vede planul izbutînd)

Doamnă, eu sunt de părerea lor»

CLARA

(încremenînd- mai întii; apoi, într-un hohot de biruință)

Ah! de mult te-nțelesesem! în sfîrșit te dai pe față!
îndrăzneala lor mîrșavă ție ți-a cerut povață!
Și nu m-ai chemat aicea sfatul spre-a mi-1 asculta.
Ci, ca doi mișei să-și verse ciuda pe stăpînă ta.

137

TROIAN

... așa te vreau, copile. Norii negri să se ducă.
înd în brațe ții norocul, nu gîndi la o nălucă...
Inuiani eu, nu e vorbă, că, sosînd de la Sibii,
agerînd de știrea luptei de la Glava o să fii;
3.T nu c-o să-ți fie rana într-atît de-nveninată
cît Dina, cu-o privire, să n-o vindece pe dată.
lu-i așa?

STAXCU

Ba da, așa e... Patru sute de voinici
ju trecut, la dus, hotarul: nu erau, la-ntors, vai! nici
itruzeci.

*(O tăcere. Troian se așează într-un jeț. Boierii vorbesc cu
glasul jumătate.)*

DRAGAN

Dec!... Nerăbdarea i-a minat în calea morții.

MANCEA

nu se grăbeau, la dinșii, mai sporeau, vezi bine, sorții
izbîndă.

PREDA

Iar la Vodă, netăgăduit, scădeau.

TROIAN

etăgăduit?

(privindu-i mirat)

DRAGAN

rai. Eh, Doamne!... Mulți au cuget cari n-au

Adie;

TROIAN

PREDA

Vodă Dracul e urît de toată țara...
bun român îi duce neastîmpărat povara
mirii.

185

TROIAN

Cum aceasta?... Nu sunt oare bun român?...

PREDA

Vrei să zici că nu-ți tresare sufletul când un păgîn
Îți batjocorește țara, datina și sfînta lege?

MANCEA

Vrei să zici că tace-n tine cugetul când nu s-alege
Pulbere din toți aceia ce-au urmat pe Vodă Dan?

DRĂGAN

Vrei să zici că te simți mîndru să-ți vezi domnul cu
turbani

PREDA

Că te bucuri că boierii, băjenari prin larga lume,
Plîng, la vetrele străine, caldul sîn al țării mume?

MANCEA

Spune, spune că e bine ce se vede-n țara ta.

DRĂGAN

Că sunt răi acei ce cată răul a ni-1 îndrepta?...

STANCU

Și-a da gîdelui din piață, gidele cu stema-n frunte.

TROIAN

(*tresărînd*)

Vai! copii..

PREDA

Asa e.

MANCEA

Bine zice.

186

TROIAN

Iarăș vorbe crunte?.,
dosade către Vodă?.. Iar răscoală?.. Iar război?...
pun război de fărdelege, între frați, ba și între noi?...
ici eu crîncen mă voi ține de lozinca mea, ce zice
brept și-înalț: *Blestem pe-oricine-ar îndrăzni să se ridice
mpotriva celor sfînte date-n paza iutului;*
\fînta cruce, țara mună, datina și domnul lor.

PREDA

)racul nu e domnul nostru.

TROIAN

Nu o fi al vostru, fie!
Dar de nu vă place vouă, place altora... și mie.
pentru mine, domnul țării este cel încoronat,
liruit în sfînta lege și recunoscut de sfat...
Somnul trebuie să aibă cugetul și brațul tare...
fu e scaunul domniii zestre pentru față mare,
jfici coroana basarabă jucărie de copii...
podoabă, cînd pe-o frunte largă poți înalț s-o ții...
Pe grumaji de-ți cade, însă, e un jug, e o povară
lare, pogorîndu-ți fruntea, înjosește-ntreaga țară.

STANCU

)ar acei copii au drepturi...

TROIAN

Dreptul... Hei, băiete drag.
emn e ghioaga haiducească, lemn și cirja de moșneag.

STANCU

Jar copiii cresc... Și ura, ura, zilnica lor hrană,
-e-a făcut o-naltă frunte, vrednică de o coroană;
Le-a călit și braț și cuget, și le-a spus, în ciuda ta
au dreptul către scaun gîndul a și-1 îndrepta.

TROIAN

Stancule, nu iert în casă-mi uneltiri răzvătăitoare...

187

STANCH

Spune-i șoimului, bătrîne, să nu cate către soare.

DINA

Tată!,,

(Sutașului, care s-a sculai)

Stancule!...

SUTASUL

STANCU
Sutașc!...

BABA

(care a intrat din dreapta, către Siancu)

Ci că taci, copil năting.

SUTASUL

N-oi ierta!...

(Se aude sunet de bucium din dreapta.)

MANCEA

Ascultă. Sună buciumul...

DRAGAN

Pe malul stîng...

TROIAN

(Babei)

Ce vrei?

BABA

Dinspre Curtea d-Argeș vine-o strălucită ceată
Ar fi Vodă,

STANCU
(aparte)

El!... aicea.

188

TROIAN

Vodă-n casa noastră! Cată
ă-1 primim cu tot alaiul obiceiului străbun,
ă poruncă.

(Baba iese. Către ceilalți.)

Iar voi, feții mei iubiți, nu vă mai spun
ă, orcare-ar fi un oaspe, sfînt se cade să ne fie,
ecinstindu-1, o necinste mi s-ar face, dintri, mie.
aide să-1 primim.

*(Iese prin dreapta Troian, urmat de toată lumea. Dina rămîne
mai iu urmă și se întoarce către Stâncii care a rămas locului
ca o stîncă de piatră.)*

SCENA 6

STAXCU, DINA

DINA

Iubite

STANCU

(trezindu-se)

Dino, Vodă vine-aci...

lă-ntelegi?...

DINA

Oh! Vai de mine!... Sufletul mi te ghici,
fînd, încremenit, cu ochii țintă, te văzui...

STANCU

Jnde-1 mină Necuratul să se-mpiedice de mine...
Da, Vodă vine

DINA

Sa-ți întind o cursă ție duhul rău și cn-pa rea.
Iu le da izbindă.

STANCU

Dino, e ursita lui s-a mea.

189

DINA

Pentru Dumnezeu!

STANCU

Nu, Dino!... Soarta, care ne-mpreună,
Vrea să răfuim aicea socoteala cea străbună.

DINA

Ce fel? La căminul nostru, unde însuț oaspe ești;
Sfinta lege-a ospetiei cugeti s-o nesocotești?...

STANCU

Dino!...

DINA

Și s-aduci prihană și rușine chiar în casa
Care pragul și-l așterne, unde și-ai ales mireasa?
Casa lui Troian?...

STANCU

Ce cată demonul în raiul meu!...

DINA

Oaspele, de-ar fi Satana, e trâmă de Dumnezeu!...
În asemenea simțiri aste ziduri se-nălțară;
Cu podoaba ei pe frunte proslăvite sunt de țară;
Pururi mîndra ei lozincă somnul mi l-a legănat;
Crezul ei și-al legii sfinte într-un glas le-am îngînatf
Ș-am crezut în vrednicia crezurilor amîndouă,
Dăruind pe toți cu cinstea de toți datorită nouă.
Astfel am trăit aicea! Și, s-o știi, de te-am iubit;
E că te-am crezut cu-aceleași simțiminte-nsuflețit.

STANCU

M-ai crezut și sînt. Dar Vodă Dracul, Vodă ucigașul,
Fiu de ucigaș el însuși, din născare e vrăjmașul
Spiței mele. Vezi tu, Dino, fărdelegile,-ntre noi,
Sînt blestemuri moștenite, datorii sunt... și nevoi.
Răzbunarea mea...

(Se aud fanfare.)

190

DINA

Ascultă: buciumul și goarna sună!

STANCU

iSună ceasul răzbunării.

DINA

Chiamă datina străbună!...

)însei eu mă-nchin... Vodă trece pragul nostru, sfîntul prag
Tare s-așternu sub talpa ta, logodnicul meu drag;
}acă oaspeții cc-acuma,-ncrezători, ne intră-n casă,
7u vor fi, ca de cădință, nejigniți lăsați să iasă,
lînd și cum or vrea, azi, mîine, peste-o lună, peste-un an
ljur_pe ce-am mai scump pe lume, pe mîndria lui Troian,
|Pe mormîntul mamei mele, pe iubirea mea fierbinte,
*3ă voi ști să mor eu însămi, cu o clipă mai-nainte.

STANCU

)ino!

DINA

Am jurat. De-acuma hotărăște-mi soarta, tu!

STANCU

(aparte)

)h! iertati-mă morminte!...

DINA

Ce? Stai la-ndoială?

STANCU

Nu!

)ar nu vreau să dau cu ochii de-ucigașul Vlad, iubito.
)acă vraga datorită răzbunării mi-ai răpit-o,
Tu-mi mai pune la-ncercare sufletul, vai! istovit,
i-asă-mă să fug de-aicea...

DINA

Oh, nu, dragul meu iubit;
îu pleca. Mîhnirea-ți dreaptă are drept la mîngieref

191

Vreau să lecuiesc la rîndu-mi nerăpusa ta durere...
Sufletu-ți trudit de mine să-1 alint la sinul meu...
Fie ceas de fericire cel adus de ceasul rău...
Vino... Paraclisul nostru să te-aseundă-n astă noaptej-
Sub icoanele-i sfințite ne-am șoptit acele șoapte
Care leagă pe vecie două inimi, două firi...
Ne vom lecții niilmirea cu-acel balsam de-amintiri.
Vino.

STANCU

Dina mea iubită.

(Se aud din nou fanfare.)

DINA

11 auzi? Sosește podul...

STANCU

(Răgînd pe Dina spre paraclis)

Vino.

DINA

Ah! nu... Deocamdată, voi întîmpina voievodul
ba-i dau punea și cu sarea după rostul strămoșesc...

STANCU

Și?

DINA

Cum se vor da odihnei

STANCU

Să te aștept?

DINA

Da.

STANCU

Te iubesc.

*(Intra m paraclis. Dina încuie ușa după el, vîră cheia în sin.
face o cruce apoi, tîmîindu-i o sărutare din vîrful' de7e-
telcr, iese, infugă, prin dreapta, dincotro se and urale, fanfare
șt surle, pe cînd cortina cade.)*

192

SCRISORI CATRE UN ACTOR

5.ADRISANTUL NECUNOSCUAT^

10 Martie 1918

SCUMPE X,

Dacă îți adresezi d-tale aceste cugetări, motivul e că,
td-ta, de patima teatrului, era să părăsești o situație ciști-
[jgată prin îndelungată muncă. Am avut fericirea să te
• îndepărtez de la fatala d-tale hotăiire. Nu eram' indicat
||)entru așa ceva, eu care mi-am prăpădit averea părintească
• și mi-am primejduit (cît p-aci) viața și onoarea în îndepli-
nirea idealului nostru teatral, mijloc de cultură și de însufle-
• tire pentru unii, mijloc de petrecere pentru alții.

Teatrul, mai ales teatrul'de stat, trebuie să fie adăpostul
talentului actoricesc. El să nu se confunde nici cu un spital
^spitalul incurabilo?), nici cu o ospătărie (ospăfăria nepri-
copsiților), nici cu un azil (azilul bătrîneții).

Pentru a realiza idealul nostru, eu, unul, am suferit
atacuri violente, personalități, calomnii, asasinat și procese
scandaloase.

A fi directorul unei trupe- particulare <• o îndeletnicire
foarte gîea (pe care numai cei nechemăți o cred ușoară);
dar, a fi directorul Teatrului Național, așa cum e alcătuit
la noi, e pentru unul care caută progresul o vădită imposi-
'bilitate. Cel mai fericit director al Teatrului Național ar fi
Si'acela care nu ar căuta să scoată roata din vechiul făgaș,
croit de afita amar de ani și consfințit prin Kgea actuală a
teatrelor. De ce să-și bată capul un fericit (necum un
nechemat) cu soarta actorilor, cu soarta artei, cu soarta
instituții în capiul căieia e pus?

Din cînd în cînd răsare cîtc o ființă care turbură bea-
titudinile. Asemenea ființe, însă, dispar, luate de valuri,
pradă împrejurarilor sau a beatitudinii turburate. Tot așa
în jocul călușarilor, dispore, sub ciomege, Nebunul.

193

Apoi... totul reintră în așa-zisă ordine.

Nu vorbesc numai de directori; dar și de autori, și de actori. Alecsandri, Hăjdeu, Millo, Pascali, și alții dădeau la o parte neînzeștrații, ascultau de creierul lor și... au dispărut. Neînzeștrații au ieșit iarăși deasupra, au rămas, și vor rămâne cât va fi lumea lume. Teatrul e și va fi veșnic al lor.

Mediocritățile ies, totdeauna, deasupra. împinge această părere cât de departe, scumpe X; mîn-o încotro vei voi; orunde, părerea aceasta e un adevăr.

Asta să nu te împiedice să aibi talent, și pe viitor. Urmînd școala pe care împrejurările și-au dat-o, vei zice vorbe puține, dar așteptate cu nerăbdare de amatorii de roluri bine jucate.

în viața privată există un criteriu după care se poate judeca firea omului cu care avem a face. Acest criteriu e demnitatea (mîndria). Nu mîndria aceea bătoasă, care face penibilă apropierea dintre oameni, ci demnitatea îngăduitoare, aceea care, chiar cînd ne îndîrjește (în anumite cazuri),- ne împiedică, totuși, să facem o faptă dezaprobată de înțelepciune, înzeștrat și cu acest criteriu, păzește-ți demnitatea ca ochii din cap și, din cînd în cînd, adu-ți aminte de vechiul d-tale prieten.

PUBLICUL – INTERPRETAREA – GIUGEAUA

[77] Martie 1918

SCUMPE X

Aducîndu-mi aminte de cele ce-ți spuneam mai zilele trecute, îmi dădai seama că multe mai erau de zis. Orcît de pătrunzător ar fi cititorul (fiind, însă, nehîrșit în ale teatrului), el nu numai că nu va pătrunde, dar nici nu va bănuî o sumedenie de lucruri.

Teatrul Național își va scoate singur roata din vechiul făgaș croit de atîția ani de zile și consfîntit prin legea actuală

teatrelor. El va fi, ca orice lucru, supus schimbării. Cînd publicul va cere altceva, scena va fi nevoită să-i urmeze leererea... sau să piară. Nu e vorba de priceperea artistică sau dramatică a publicului, ci numai de gustul lui. Poate să-i placă opereta sau revista: teatrul să-i dea (dacă e în Irostul său) operete sau reviste; dacă, în loc de asta, teatrul joacă alt gen, să nu se mire că e sala goală. Publicul e un Irîu puternic, acu rostogolind glie și nămol, acu valuri dbastre și străvezii, după cum i-a plouat sau i-a fost senin Ilă obîrșie. Nu trebuie să se lupte nimeni împotriva curentului, și încă mai puțin teatrul. Curentul se poate canaliza sau abate; dar nu e în puterea nimănui să i se împotri-Pvească. Teatrul poate fi un zăgaz; niciodată, însă, un stăvilar. Iți închipui un zăgaz fără apă? Un teatru fără public e ca lun zăgaz fără apă; și mi se pare foarte mîhnicios, scumpe X, să vad un zăgaz fără apă, un teatru fără public.

Orcare ar fi acest public, actorul trebuie să-și îndeplinească datoria la fel; actorul care nu și-a îndeplinit toată iatoria, nu e în drept să invoace scuza că publicul din sală iu e acela pe care îl dorea el. Dacă publicul din sală c Inferior aceluia dorit de actor, cu atît mai mare se cade să fie dorința de perfecție a actorului: în gloata de peste o lie de oameni, se află, poate, vreun spectator dintre acei pe care îi dorește actorul: și nu numai acela se cuvine să plece mulțumit, dar și ceilalți trebuie să resimtă o mulțu-îire la care nu se așteptau. Dacă tot publicul, în loc de ipeste o mie de inși, ar fi numai* o singură persoană, actorul se cade să joace tot așa cum ar juca în fața unui public le peste o mie de inși. Respectul, pe care actorul îl datorește fiecărui spectator în parte, nu trebuie să depindă de numărul mai mic sau mai mare al spectatorilor.

Dacă o floare nu face primăvară, un singur spectator să fie un întreg public pentru un actor.

Dealtminteri, aceasta e părerea tutulor actorilor înzeștrați leu focul sacru, cu talent. Nu spun asemenea lucruri pentiu țătorii înzeștrați cu focul sacru, ci pentru pleava actoricească ț-care face dintr-o artă o meserie. Acest soi de actori vor fi l.urmat școli, conservatoare diferite; dar n-a găsit, nicăieri,

nici focul sacru, nici talentul. Asemenea actori se vor schimonosi, în conformitate cu școlile și conservatoarele urmate, dar... nu vor interpreta personagiul schițat de autor.

De aci nemulțumirea pe care autorii o manifestă, adeseori, actorilor. Actorul caută să fie frățescul și inteligentul colaborator al autorului, iar nu numai rostitorul cuvintelor acestuia.

De aceea, foarte des, pe scenă, se văd păpuși costumate și articulate, declamând și gesticulând; dar foarte rar se vede un Hamlet, un Falstaff, un Othello, un Shylock, un Tartuffe, un Alceste, un Harpagon, un Sganarelle, un Argan, un Nathan der Weise, un Trahanaehe, un Titircă Inimă Rea etc...

Tot de aci decurge și desconsiderația în care a căzut breasla actoricească: *giugelele* sînt de vină. Exemple și anecdote curg șiroaie.

Nechematului, intrat în breasla actoricească, i se zice: *giugea, șoitariu, papagal, măscărici, caraghios, paiată, comediant*. Nepotrivite sînt adesea asemenea porecle, dar nici calificatul de *artist* nu e mai potrivit. Denumirea aceasta nu schimbă profesia și eu, unul, nu găsesc că o preamărește. Prin asemenea denumiri mărturisim că, pînă ce noi, actorii, nune numeam *artiști*, nu eram *artiști*. Eu cred că noi, actorii, pe cînd, sub vechiul nume de actori, interpretam bine rolurile ce ni se încredințau, eram tot atît de artiști ca și acu, cînd purtăm denumirea de artiști.

Oare Apelle, Rafael, Diirer etc., nu erau pictori? Oare Praxitele, Fidias, Michelangelo, Rodin etc. nu erau sculptori? Oare Palestrina, Pergolese, Haydn, Beethoien, Wagner etc. nu erau muzicanți? Eu cred că acestor genii nici măcar nu le-a trecut prin cap să se numească artiști, și că erau mîndri de profesia lor de pictori, de arhitecți, de sculptori, de muzicanți"etc.

A fi actor e o profesie; a fi artist e un dar.

Să fim artiști pentru a pricepe și a interpreta personagiul văzut de autor. Dacă autorul, în loc să ne arate numai sufletul comic sau măreț al personagiului, amestecă în zugrăvirea lui defecte fizice, aceste defecte (nici nu încapе vorbă)

•trebuie arătate publicului; dar *actorul*, vrednic de arta sa se va ține mai mult de partea sufletească a personagiului *giugelele* se va ține mai mult de partea fizică.

Intre noi fie zis, scumpi' X, actorului vrednic de acest nume îi revine' partea de căpetenie. *Scuhismcle* se învață la școală, dar talentul, nu.

TALENTUL (?)

24 Martie 191

SCUMPE X,

M-am oprit, în ultima scrisoare, tocmai în clipa cînd vorbim de ceea ce te scoate din gloata actoricească, talent.

Ce e talentul? Iaca o veșnică întrebare pe care înțelepții mi-au pus-o, de la începutul lumii, dar căreia nu i s-a dat me răspuns limpede. Talentul nu are definiție. Tot așa și geniul. Și *viriutcu*, dealtminteri.

Să luăm dar, drept bune, părerile trecutului, cum că talentul e un dar natural. Talentul, zic unii, e un dar natural cu aptitudine *perj'< dtonabilă* prin studii și prin exerciții, pe cînd geniul e un dar natural *neper}cclionabil*. Geniul nu se poate perfecționa, pentru că el e făcut, din capul locului, la o înălțime lip toată perfecțiunea posibilă. Așa zic unii; dar alții sînt de altă părere.

Veșnicul meu contrazicător mă întrerupe, ia cuvîntul și mă întreabă:

Foaite bine: „din capul locului". Dar, atunci, cînd vorbim de o paare, se manifestă geniul?

La această întrebare pusă iarăși de la începutul lumii, nimeni nu mi-a răspuns.

- Nu se răspunde? Fie. Dar „perferționabilul"- talentul nu se perfecționează. Cînd, oare, ajunge el la perfecție

Cînd omul e în plenitudinea mijloacelor sale.

– Constat că acu se răspunde. Foarte bine. Dar, când oare ajunge omul la „plenitudinea mijloacelor sale”?

Iarăși nu răspunde nimeni.

– Ce de întrebări rămase fără răspuns! Eu constat (și toată lumea va fi de părerea mea) că unii oameni, talentați la tinerețe, rămân talentați toată viața; iar că alții pierd cu vremea talentul lor.

– • Același lucru, dealtminteri, se poate zice și despre geniu, fără ca, pentru aceasta, să se facă problema mai ușoară. Dar aveți puținică răbdare, onorabile. De peste trei mii de ani omenirea caută aceste răspunsuri. Așa nu mai merge... Și dacă nu mai merge, trebuie să se schimbe lucrurile; prin urmare: în curînd se vor găsi răspunsurile... Aveți puținică răbdare!

Am întrebat fel de fel de lume, politiciani, oratori, profesori, actori, toți artiști:

– Ce e talentul? Din ce se compune talentul? Unde se capătă talentul? La școală, *ex cathedra*? La prăvălie (ca ghetetele sau bastonașul)? Prin demonstrația profesorilor? Prin inteligența, sau atenția elevilor? Cum? Ce? Ce fel?

Toți întrebării mi-au dat fel de fel de răspunsuri. Dar nici un răspuns nu m-a mulțumit. O doamnă, însă, d-na Alexandrina Alexandrescu, poreclită Duduia, fosta societară a Teatrului Național (un covârșitor talent) mi-a zis (Duduia îmi zicea nene, deși eram mult mai tînăr decît dînsa):

– Nene Alecule, mi se pare că talentul se cumpără de mic copil, undeva, la o prăvălie, ca și virtutea, dealtminteri. Știam adresa... că m-a dus tata, cînd eram mică... și mi-a cumpărat. Dar cumpărat-a virtute sau talent? Asta nu știu. Acu, nu-mi mai trebuie nici una nici alta, pentru că am îmbătrînit și sînt pensionară.¹ Mi-aduc aminte numai că era o prăvălioară mică, întunecoasă, afumată, cu rafturile pline. Marfa, se vede treaba, nu se prea desfăcea. Prăvălioara e pe o ulicioară dosnică din... nu mai știu care oraș.

¹ Alexandrina Alexandrescu fusese scoasă la pensie de Teatrul Național, prin 1904, cu 130 lei pensie lunară.

Să nu căutăm nici ulicioara, nici orașul, pe care marea ictriță le-a visat, probabil. Toate, probabil, nu au fost decît în vis. Duduia are talent și astăzi, cînd e pensionară și îmbătrînită.¹ Orce face, o prinde. Rîde? Toată lumea rîde. Plînge? Toată lumea plînge. Dacă te uiți la ea printre lacrimi, o vezi că îi sade bine, că de rîde sau de plînge nu i se schimonosește obrazul, e tot plăcută, e tot blajină și că... *îi sade bine*, că o prinde.

Nu cumva temeiul talentului ar fi asta?

Pentru ca să aflăm adevărul, trebuie să minăm căutările noastre și prin celelalte arte. Oare talentul unui sculptor; inui pictor, unui muzicant, unui scriitor se poate semui: u talentul unui actor? Punînd numai întrebarea, vedem că răspunsul se impune; răspunsul e: Nu, pentru că sculptorul; jictorul, muzicantul, scriitorul etc. nu rîde, nu plînge... Jecît în secret, în sufletul său; pe cînd actorul rîde și plînge jln vileag (fiindcă așa vrea rolul).

Cei dîntii sînt creatori. Actorul e interpret. Dar acesta ire nevoie ca să interpreteze de tot atît de mult talent cît -a_ trebuie creatorului ca să creeze?

în fond, creatorul e și el un interpret} dar nu interpret fcează un rol, ci Natura.

Stră-strămoșul nostru, latinul, numea *artifex* atît creaî forul cît și interpretul. însă, nimănui, decît unui Nerone, ku-i trecea prin minte să se califice pe sine *artifex*. Astăzi, toți se califică artiști.

Oare numai producătorii pot fi artiști, iar simplii muritori |adică neproducătorii) nu? A nu face artă, dar a gusta irtă, nu ar fi, oare, operă de artist? Eu cred că da.

Arta. Iaca zisă vorbă mare. Ce e arta? Arta e făclia iprinsă, care, sfîșîind întunericul unde dormitează sufletul bmenesc îl trezește și îi arată drumul către *Frumos*, către *Sublim*. Arta cată să lumineze Frumosul și Sufletul omei lese. Lipsită de aceste două elemente, opera de artă ar fi icomplectă. Sufletul omenesc răsare în orce operă de artăj ie orce soi. Chiar cînd sculptura și pictura nu reprezintă

¹ Alexandrina Alexandrescu, pensionară a Teatrului Național¹ Ștusese angajată de compania dramatică Davila (*n. a.*).

ființe omenești; chiar atunci, în producția lor, tresare sufletul omenesc. În străvechea *Lupoaică* de la Roma, în *Mistrețul* de la Tuileries, în animalele colosale ale lui Baudry, se simte sufletul omenesc. În peisajele unui Ruysdael, unui Corot, unui Grigorescu palpită sufletul omenesc. Cine ar crede contrariul, ar fi, zic eu, nesimțitor.

.VATES-î

31 Martie 1918

SCUMPE X,

Nu mă ține de rău că încep printr-o amintire. Dar nu mai mă pot dezbăra de ea. Amintirile sînt ca niște talazuri care, cîteodată, ne leagănă duios, dar care, altădată, învrăjbite de furtună, ne rostogolesc, izbindu-ne de cine știe ce stînci ascunse. Aceste lovituri nu ucid, dar, totdeauna; îndurerează.

Iată- amintirea: Ștefan Iosif.

Era prin 1912, dacă mi-aduc bine aminte. Vilegiaturam la Constanța. Se revărsaseră zorile. Răsturnat în așternut, reciteam, pentru a nu știu cîtea oară, frumoasa plachetă a lui Ștefan Iosif: *Patriarhale*. Tocmai ajunsesem la poezia intitulată *Artiștii* și cugetam cu cîtă drăgălășenie Iosif zugrăvea copiii aceia zdrențăroși, Țopăind, în praful drumului, la sunetul flașneteii învîrtită de muma lor. Deodată, ușa se deschise și mă pomenii cu însuși Ștefan Iosif. El venea din București. Petrecuse noaptea în tren. Îmi aducea o grămadă de traduceri după dramele lui Schiller, ale lui Petofi (*Wilhelm Tell*, *Conjurația lui Fiesco* etc.). Îl rugasem să facă aceste traduceri ca să le joc la Teatrul Național.

Iosif era palid, cu părul vilvoi, cam ciudat în apucăturile lui. Pusei toate pe socoteala nopții petrecute în tren, și începui să vorbesc cu el de poema pe care o citeam:

. • – Mă, Iosife, zisei eu, mult îmi place ironia ta, cînd numești artiști acești copii.

Iosif protestă:

– Nene Alecule, nu e nici o ironie. Sînt foarte sincer, "opui aceia" erau în adevăr artiști.

– Fie. Dar atunci, cum să le zici lui Mozart, lui Beetho-
[ven etc?

Iosif păru foarte mîhnit și se plimba prin odaie, de colo f.pînă colo, fără să mai zică nimic. În sfîrșit, izbucni:

– • Așa e! Nu știm înțelesul cuvintelor. Nu avem la dis-
Ipoziția noastră cuvinte nici *destule*, nici *îndestulătoare*.

Îl privii îndelung cum umbla prin casă, mîhnit, agitat |și... înțelesei că iubitul meu prieten era atins de boala care |ni 1-a răpit.

Sărmanul poet!

Petrecui toată ziua cu el. Îl urcai, seara în tren; îl culcai |în pătutul lui din *sleepingear*; îl recomandai, cu tot dina-; |tdinsul, conductorului; și... nu l-am mai văzut...

Sărmanul poet!

Dar sînt greșit plîngîndu-1 pe el, pentru că el a găsit; |în sfîrșit, pacea sufletească, liniștea, pe care zadarnic le-a |căutat printre noi. Să ne plîngem pe noi, care l-am cunoscut,- |am iubit și... supraviețuim.

Vates.

Observă, scumpe X, cum adevărul iese din gura nebu-
aului: A'« știm valoarea cuvintelor și nu avem la dispoziția
fpoastră cuvinte nici *destule*, nici *îndestulătoare*.

Să inventăm, oare, cuvinte noi? Poate. Dar nu trebuie |șă dăm cuvintelor vechi alt înțeles decît acela ce li se dă de |ceialți oameni, pentru că, altfel, nu am fi pricepuți. Nici |teel puțin acei care vorbesc aceeași limbă ca noi nu ne-ar |pricepe; totuși, pentru dinșii vorbim sau scrim. Ar fi con- |juzia limbilor; Turnul Babei. Nu vorbim, nu scrim pentru |noi singuri; totdeauna vorbim sau scrim pentru alții. Cîteo- |dată, pentru viitor. [...]

Vates nu e numai profet în artă; -Vates" e profet și în |Știință; Pythagora, Ticho-Brahe au fost, adeseori, *vates*.

Dar nu e „*vates*” cine vrea, precum nu e poet cel care |face versuri. A face versuri se învață la școală; a fi poet e |un dar. „*Nascuntur poetae*”.

Dacă Ștefan Iosif ar fi trăit, ar fi ajuns, desigur, un *vates*, cum sînt Alecsandri, Eminescu etc.

El, care adora pe Schiller (pentru lirismul lui), pe Petofi (pentru căldura simțirii lui), și-ar fi depășit toți contemporanii ca să se apropie de aceste modele ale sale.

*

D-ta, scumpe X, care voiești un sens frazei debitate pe scenă; d-ta, care pricepi că, în dosul cuvintelor rostite, se ascunde un adînc înțeles (altul decît al acelor cuvinte); d-ta vei pricepe ce deosebire colosală e între făcătorii de versuri și poeți.

ARTA (?)

7 Iunie 1918

SCUMPE X,

Răsfoind pe La Bruyère găsesc: „Cînd o citire îți înalță sufletul și îți inspiră sentimente nobile și curagioase, nu căuta altă regulă pentru a judeca lucrarea: e bună și ieșită din mîna maestră”.

Va să zică o bună lucrare de artă trebuie să-ti înalte sufletul, prin urmare, Corneille, care îți înalță sufletul, face o bună lucrare de artă. Napoleon îl admira foarte mult; el zicea: -Dacă Corneille ar fi trăit în zilele noastre, l-aș fi făcut prinț.-

Definiția operei de artă (mai ales cînd e vorba de opera dramatică) nu e completă; iaca de ce: Corneille, deoarece îți înalță sufletul-, face operă de artă. Foarte bine. Dat-oare, Molière, Caragiale nu fac operă de artă? 'Nici nu încapă vorba că da. Comediile lor, însă, nu „îți înalță sufletul”. Să nu uităm că comedia trebuie să fie sublinierea (ba chiar ridiculizarea) unui vîțiu, ceea ce, între alte însușiri, cere curagiul. Atunci, ce să credem? Să credem, oare, că La Bruyère spune prostii? Nu, desigur. Trebuie să credem.

202

lără doar și poate, că La Bruyère spune, între rînduri, că a ridiculiza un vîțiu e o artă înălțătoare inspirată de un curagiu rălțător. Așa (și numai așa) se explică cugetarea acestor cugetători adînc.

Nu ți-am scris de aproape două luni; dar să nu crezi că ți lăștasem. La Bruyère îmi aduse aminte că îți datoream jtmănunte asupra artei, așa cum e înțeleasă de omenire.

De mii de ani, înțelepții, prin cugetări, mai mult sau mai puțin ingenioase, au stabilit temeiul *esteticii*. Au stabilit și ei temeiul eticii, adică al moralei. Cu toate acestea, nedomk firea ține și acuma și va ține, probabil, cît vor fi, pe lume, înțelepți. Burke, Kant, Schiller, Spencer, Schopenhauer, Rousseau, Taine, Jouffroy etc. (pentru a nu vorbi decît de cei moderni) sînt poate în dezacord asupra eticii, dar, totdeauna, se înțeleg de acord asupra *esteticii*. Ei repetă numai ceea ce înțeleg și ei tot așa cum discutau anticii; și ei sînt foarte subtili, foarte înțelepți; dar... nu rezolvă nimic. Nu e dat omului să stabilească un cod al esteticii. Lessing a încercat și el să facă așa, dar a dat greș. Frumosul e un simț, pe care toți îl posedă, dar nu toți îl înțeleg. Fie ca creatori, fie ca interpreți. Baba care încondeiază ouă roșii posedă simțul frumosului, cum l-au avut și Apelle sau un Rafaël, dar nu tot așa de dezvoltat.

Dar, atunci, întrebarea se pune: talentul sau geniul se explică, oare, arta; sau arta să explice talentul sau geniul? Iacă-ne închiși într-un cerc vicios, tot așa de ermetic ca cel al oului și găinii; „care a produs, pe celaiți oul sau găina? Mna?”.

D-ta, scumpe X, înțelege, oare, frumosul, deoarece a înțeles talentul, sau ai talent deoarece înțelege frumosul?

Fiindcă nu putem ieși din acest cerc vicios, să lăsăm talentul și frumosul să ne pătrundă sufletul și să ne îl înalte cît putem sus, deasupra babei (care încondeiază ouă roșii) și deasupra cîrpaciului (care critica un tablou al lui Apelle).

y. Spuneam, într-o precedentă scrisoare, că o să ne domirim de talent. Dar, după cum vezi, nu ne-am domirit deloc și nedomirit de talent rămîne, orcît ne-am bate capul.

203

întrebarea (*ce e arta*) se va pune și fără să o punem noi; singurul răspuns ce i se va da va fi că arta, privită în scopul ei, e manifestarea frumosului; privită în mijloacele ei, interpretarea Naturii. Prin cuvântul Natură se înțelege acel complex de sentimente, de cugetări, de ființe, de lucruri, de obiecte, de legi inexorabile, pe care le cunoaștem câteodată; care (cunoscute sau necunoscute) stăpînesc totul. Lor e supus orice.

A fi interpretul Naturii, e ceva. A fi, însă, acela care simte, sintetizează, simbolizează puterile Naturii, e ceva mai mult. Aceasta e, după părerea mea, deosebirea între autor și actor. Interpretul trebuie, mai întii, să *priceapă* sinteza sau simbolul pe care le interpretează; al doilea, trebuie să *facă inteligibile* această sinteză, acest simbol. Numai pe urmă cată să ținem socoteală de mijloacele întrebuițate de interpret. De aceea, în general, autorul e cel mai bun interpret al operilor sale (cîntl e și Imn interpret); el explică, deslușește, se coboară în fundul subiectului; pe cînd interpretul de profesie interpretează adeseori fără a explica, fără a desluși, fără a se cobori în fundul subiectului. Actorul (cum am zis într-altă scrisoare) trebuie să fie colaboratorul autorului. A colabora însemnează a lucra împreună; fiecare, însă, cu mijloacele sale.

Dacă interpretul nu lămurește bine publicului gîndul autorului, publicul rru mai înțelege nimic din piesă. Înehipuindu-și că interpretul interpretează subiectul tratat de autor, publicul nu asistă, în realitate, decît la o piesă ncesf muind (decît de departe) cu subiectul tratat de autor.

E mare deosebire între creator și interpret.

Nimeni n-a putut interpreta mai bine decît Millo pe *Barbu Lăutarul* sau pe *Coana Chirița*, operele sale (sau cel puțin, opera la care a colaborat cu V. Alecsandri). Totuși, cîteodată, interpretul se ridică la înălțimea autorului. Nimeni n-a interpretat mai frumos decît Frosa Popescu (nici la noi, nici în străinătate) personagiul Ducesei din *le Monde ou Von s'ennuie*, piesa lui Pailleron. Știm bine că Frosa Popescu n-a colaborat cîtuși de puțin cu Pailleron. Cu toate acestea, Frosa Popescu a interpretat rolul Ducesei parcă l-ar fi

cris dînsa. Frosa Popescu întotdeauna pătrundea, în adîncul fiefului personagiului, se cobora în fundul subiectului și... «jloacele sale nu îi erau, niciodată, inferioare rolului pe ire îl juca.

Sînt rare exemplele. Eu nu cunosc decît unul singur: pe ceta. Nu trebuie, însă, ca lipsa de exemple să ne descurajeze de a face ea Frosa Popescu.

Oare nu sînt și la îndemîna altora mijloacele Frosei Popescu? iu trebuie să credem că geniala actriță avea despre artă concepție mai deosebită decît noi?

INTERPRETAREA

11 -unic 1918

SCUMPE X,

Pornesc de unde **m-am** oprit, Paderevsky, Sauer, Pougno,)umitru, Kubelik, Boscov, Huberman etc. sînt admirabili iterpreți. Enescu e și un creator. Cei dintii pot, ca și acesta, iterpreta creațiile altora. Dar nici unul nu va cunoaște, n cunoaște Enescu, creațiile sale. Marioara Ventura, lexandrina Alexandrescu, de Max etc. vor interpreta, cu ijloace mai mari sau mai mici, rolurile încredințate lor; xr nu Sașaba Guitry (admirabil autor și admirabil actor) leslușește mai bine, decît orice alt interpret, firea personagiilor din piesele sale.

Geniala Frosa Popescu era bătrînă cînd s-a meat pe trenă; mă întreb: cum ar fi jucat la tinerețe Frosa Popescu, îispunînd de talentul și de mijloacele pe care le avea la bătrînețe? Evident că ar fi fost și mai admirabilă, pentru ar fi avut și talent și acest dar trecător, tinerețea. O **Camaradă** a d-tale, scumpe X, mai ieri un copil, astăzi o :trită consacrată, va lăsa să se înțeleagă ce ar fi putut ice Frosa Popescu dacă s-ar fi urcat pe scenă cînd n-ar fi Dărăsit-o încă tinerețea.

Antigona, Electra – ale lui Sofocle, Julieta, Cleopatra, Caterina – ale lui Shakespeare, Ermiona, Estera – ale lui Racine, Melicerta, Erifila – ale lui Moliere, Hedda Gabler a lui Ibsen etc. sînt roluri unde interpretul rostește cuvinte fără nici o legătură cu starea sufletească care agită personajul în acel moment. Camarada d-tale, care zice frumos tirade armonioase, întinse ca un voal peste starea sufletească a personajului, va face creații desăvîrșite în aceste roluri. Bineînțeles, dacă se va găsi cine să traducă asemenea capodopere, într-o limbă românească potrivită. Multe actrițe de talent au interpretat frumos personajele suszise, dar nici una nu le-a întrupat pe deplin.

E de constatat că cele trei mari extraordinare genii ale omenirii, Homer, Shakespeare, Moliere, au fost și autori și interpreți. Homer a fost (aceasta n-o tăgăduiește nimeni) un aed, un rapsod, un harfist; adică, cum s-a zis mai tîrziu, un trubadur, un trovatore: deci, un interpret. Shakespeare și Moliere au fost actori.

Pretind că aceste trei genii sînt cele mai extraordinare ale omenirii. În adevăr, Homer n-a avut model; iar cei ce l-au urmat (Virgiliu, Camoens etc.) nu l-au putut ajunge. Eschyle, Sofocle, Euripide etc. au compus drame covîrșitoare, dar Shakespeare i-a întrecut, pe toți, și a rămas, pînă astăzi, neîntrecut. Aristofan, Menandru, Terențiu, Plaut, Lope de Vega etc. au compus comedii admirabile; dar Moliere, despîcînd sufletul omenesc, a fost, chiar cînd îi imita, mai mare decît ei. Și a rămas pînă astăzi mai mare.

Observă, scumpe X, că îndată ce un om iese din comun e pizmuit de toți ceilalți oameni. Exemplele iarăși curg șiroaie. Ce pizmuire, dar, trebuie să fi dezlănțuit acești trei oameni: Homer, Shakespeare, Moliere, care nu numai că au ieșit din comun dar au fost chiar deasupra întregii omeniri? Ei au dezlănțuit pizmuirea pînă și dincolo de mormînt. Nu se știa unde s-a născut, nici unde a murit Homer; Shakespeare, zice-se, nu era adevăratul nume al autorului pieselor astfel semnate (parcă capodoperile atribuite lui, ar crește sau s-ar micșora, dacă ar fi semnate Shakespeare, Bacon,

Isau Ruthland). Moliere a fost ponegrit și hulit de adversarii săi și înmormîntat, fără preot, noaptea, pe furiș. Ba chiar pizmuitoarii lui au proclamat (prin glasul autorizat al patermasului episcop Bossuet) „că un histrion, un nelegiuit ca Moliere nu trebuie înmormîntat deloc”.

Un tînr foarte talentat, băiat citit, mi-a zis, într-o zi, /vizitîndu-mă:

-Homer n-a existat niciodată; el e numai reprezentația mitică a poporului elin.

Nevoind să intru într-o discuție asupra părerii d-sale (foarte răspîndită și, dealtminteri, bine documentată), i-am răspuns:

- Urez să fii și d-ta reprezentația mitică a poporului tromân.

Oare *Iliada* sau *Odiseea* ar cîștiga sau ar pierde ceva dacă far fi atribuite altuia decît lui Homer? Oare aezii, rapsozii, care cîntau prin șezători cînturi din *Iliada* sau *Odiseea*, au adăugat sau au suprimat ceva, prin melopeele lor, din frumusețea acestor poeme sublime? Oare barzii și trubadurii interpretau numai compozițiile lor proprii sau și ale altora?

Peste cîteva sute de ani se va zice, probabil și de Moliere ceea ce se zice de Shakespeare și de Homer. O asemenea legendă nu va fi împiedicat pe bietul Moliere să fi suferit după urma Armandei Bejart; să fi fost înecat de tuse în scenă, pronunțînd faimosul „Juro” din *Bolnavul închipuit*, și să fie autorul atîtor și atîtor capodopere.

O anecdotă.

Atît de mare era, în Elada, renumele lui Homer, încît, –500 de ani după moartea lui, Alcibiade (pe atunci simplu încă cetățean al Atenei, intrînd într-o școală publică, ceru profesorului să-i dea, pentru un moment, din biblioteca școlii, poemele celebrului poet. Răspunzîndu-i-se de către profesor că biblioteca școlii nu posedă aceste poeme, Alcibiade, indignat, îi croi o palmă, replicînd:

– O școală publică trebuie, să posede operele lui Homer. Faptul acesta îl • povestește istoria.

Eu unul, cred că Alcibiade socotea pe Homer ca fiind autorul nemuritoarelor poeme, iar nu numai un simplu rapsod.

Ce ne importă e că palma a fost dată de amicul lui Socrate și primită de profesor, (iestul lui Alcibiade, aproape de atenieni, a fost transmis posterității de către Plutarc.

Iacă cum vorbește istoria despre Homer. Să vedem, acu, cum vorbește despre Shakespeare și despre Molière.

Că regina Elisabeta a voit să vadă pe Shakespeare e un fapt istoric, dar mă întreb: pe Shakespeare *autorul* sau pe Shakespeare *actorul* voia să-l vadă regina Elisabeta?

Că regele Ludovic XIV a reținut pe Molière la masă, e un fapt istoric. Dar, mă întreb: pe *actorul* Molière sau pe *autorul* Molière l-a reținut la masă regele Ludovic XIV?

Nu aş voi să jignesc pe nimeni, dar mi se pare că Alcibiade, regina Elisabeta și regele Ludovic XIV s-au gândit mai mult la autor, decât la rapsod sau la actor.

Arta unui *actor marc* moare cu el. Arta unui *autor marc* supraviețuiește după moartea lui.

PUTINĂ ISTORIE ACTORICEASCĂ

25 iulie 1915

SCUMPE X,

Astăzi îți voi spune lucruri știute de toată lumea, banale pentru d-ta, ele pot să nu fie cunoscute de alții, în mâinile cărora ar fi cu puțință să cadă aceste rînduri.

Nu știu dacă duhul Sarei Bernhardt (cu apologul căreia terminam ultima mea scrisoare) pătrunde în viitor, dar știu că viața actoricească se întinde în trecut mai departe decât pătrunde învățătura noastră. Evident că a fost teatru (și au fost actori) pe vremea ci.vilizației egiptene, și mai înainte «chiar. Faimoasa bibliotecă de la Alexandria (Egipt) conținea, evident, documente asupra acestui subiect; dar gro-

ivul incendiu ordonat de Osman, conducătorul armatelor. ivălitoare (asiaticii osmanlii sălbateci), a distrus prețioasele icumente. De aceea nu avem știri pozitive despre viața jtoricească decât din veacul VI înainte de era creștină, de & vremea serbărilor dionysiace în Elada.

Se dădeau mari serbări în cari se preamărea zeul Dionysos iacchus). Splendidele alaiuri (procesioni) și reprezintații leatrale unde zeul era principaluljDersonagiu făcuseră celebre *ceste serbări în toată lumea. înșiși preoții lui Dionysos âceau pe actorii. Ei se mâzgăleau pe obraz cu drojdia de i\ roșu și, astfel grimați, reprezentau scene dramatice din ?cut sau scene comice din viața de toate zilele. Mai târziu, rcoții lui. Dionysos au fost înlocuiți prin oameni înzestrați talent special; aceștia au fost primii actori propriu ziși.

acest fel de actori s-au reprezentat mai întâi (tot în templul ii Dionysos, fără decoruri sau costume) *Perșii* lui Eschyles, "xgediile lui Sofocle și ale lui Euripide, comediile lui Aristofan ale lui Menandru, monologurile (Mimii) lui Hefondas etc.

Mai târziu (odată cu civilizația elina), acest fel de actori străbătut în Calabria.. Pe unele ziduri din dezgropatele rașe Herculenum și Pompei (îngropate de groaznica erupție Vezuviului, acu circa 1800 de ani) se vede zugrăvit per-jnagiul comic Macus; ba chiar, cred unii, personagiul comic Pulcinella. în Calabria au luat naștere *Atelanele*, („Osci di"), strămoșii a.ș.a-zisei „Comedia dell'Arte". în acest soi comedie autorul • dădea actorilor numai urzeala piesei Iscenariu), iar actorii (Cassandro, Pedrolino, Colombina, rlequino, Pulcinella, Duegna, Subreta etc), improvizau Salogul. Un actor își făcea o specialitate din întruparea icestor tipuri și era cunoscut sub numele personagiului pe ire îl juca mai plăcut.

Mai târziu, pe la sfârșitul secolului XIII, unii actori născo-iră să introducă „cuplete" în rolurile lor vorbite, ba chiar psalmodieze, să cînte, unele părți ale rolurilor. Aceasta ta origina teatrului cîntat, a Operei.

încă mai târziu, pe la finele secolului XVI, un autor fran-cez, modificînd tipul italianescului Pulcinella și inspkîndu-se

de la vechiul Macus, crea pe francezul Polichinelle. Amîndouă aceste tipuri (Pulcinella și Polichinelle) își trăiră viața, modificîndu-se după împrejurări, separat, însă, pînă în zilele noastre.

Teatrul francez, mai metodic decît teatrul italianesc, împărți în categorii bine deosebite personagiile „Comediei dell'Arte”, și crea atribuții (*les emplois*) ale diferiților actori; actorii reprezentau, conform cu atribuțiile lor, regii, reginele, amozii, amozele, intriganții, tații nobili (*pères nobles*), Cassandrii, Colombinele etc.... Cu încetul, aceste atribuții, se pierdură; încît, astăzi, actorii se împart numai în două categorii bine distincte: actori comici și actori dramatici.

Eu, unul, cred că și aceste categorii vor dispărea, cu timpul, și că se vor distinge numai, în mod categoric, două feluri de actori; *acei cu talent și acei fără talent*.

Probabil că acesta fu și modul de vedere al lui Molière, care, păstrînd (pentru piesele altor autori) atribuțiile actorilor din trupa sa (*les-emplois*), scrise, însă (călăuzit numai de natură și de sufletul omenesc) nemuritoarele sale comedii. Să observăm, în adevăr, că personagiul Sganarelle, de pildă, din *îmbroboditul închipuit*, acel din *Școala soților* și acel din *Don Juan*, nu e același tip; în cele două clintii comedii, personagiul e trist, tragic chiar, pe cînd în *Don Juan*, Sganarelle rîde (deși adesea cu spaimă) de la început pînă la sfîrșit. Nu, dar, un actor dramatic sau un actor comic trebuie să joace pe Sganarelle al lui Molière; un actor cu talent e deajuns, dar să aibă un talent covîrșitor, nemărginit.

Sufletul omenesc e, fără doar și poate, veșnicul stăpîn la teatru.

Organizațiile actoricești cată să se mlădie după sufletul omenesc, iar nu sufletul omenesc după organizațiile actoricești. Numai teatrul cîntat va ține veșnic seama de organizațiile actoricești; pentru că el se întemeiază pe calitatea de voce a diferiților actori: tenorul, hărăzit cu voce de tenor, va fi tot tenor; soprana va fi tot soprană etc., etc.

D-ta, scumpe X, burdof de talent, ai,-oare, un *emploi* special? Ești, oare, un actor dramatic sau un actor comic?

COMEDIA,- TRAGEDIA, DRAMA

1Z august 1918

SCUMPE X,

Mă întrebi ce prefer: tragedia sau comedia?

Mărturisesc slăbiciunea mea pentru comedie.

Las' că „rîsul e propriul omului” cum zice Rabelais, dar îai e ceva: comedia notează palpitările sufletești în viața |eală, pe cînd tragedia le notează în viața închipuită. Deci,- lomeidia e mai aproape de noi (oamenii) decît tragedia. Comedia zugrăvește omul; iar tragedia, eroul. Lumea știe ie e aia: un om; dar de unde să știe ce e aia: *un erou*? Mult mai tîrziu, după moartea unui om, lumea se trezește |ă omul acela a fost un erou; lumea a trecut pe lîngă el, *țe* pămînt, fără să-și închipuie că omul acela are să fie an erou, mai ales un erou de tragedie. Concluzia logică: *”tul poate să ajungă erou de tragedie, dar numai după ce murit.*

Publicul de la teatru (deoarece a trăit printre oameni) e puțință să aprecieze dacă, într-o comedie, bine a zugrăvit itorul tipurile sale și dacă bine le-a interpretat actorul |ir, de unde, într-o tragedie ar putea judeca publicul dacă e ine zugrăvit un erou și dacă e bine interpretat?

în tragedie, publicul nu e în puțință să judece sufletul roului, decît dacă sufletul acestuia e suflet omenesc. Suflet le om (de om superior dacă vrei, și trăind în împrejurări scepționale) dar suflet de om.

înainte de a fi un erou (ba încă erou de tragedie) eroul isese și el om.

Publicul a întîlnit poate de o mie de ori, pe stradă ba

Titircă Inimă Rea, ba pe Nenea Nae Trahanache, ba pe Cetățeanul turmentat; așa că, văzînd, pe scenă, aceste "ersonagii comice, publicul exclamă:

— *E leit! Cu ochi și cu sprîncene!*

Și observă, scumpe X, că publicul nu-i zice personagiului lis de la început) pe numele cu care l-a botezat autorul.

Publicul îi dă personajului alt nume, fiecare spectator îi botează chiar cu alt nume: Parcă e *cutare*, sau *cutare*, sau *cutare*.

Aceasta e dovada că actorul, în comedia sa, nu a zugrăvit o anume persoană, ci *un tip*; că, culegînd trăsăturile acestui tip de la sute de mii de persoane, autorul a stabilit *un tip* și că, tot astfel, a reprezentat și actorul tipul stabilit de autor. Atunci (și numai atunci) publicul nu-i mai zice tipului: *cutare*, sau *cuUire*, sau *cutare*, ci pe numele cu care autorul și-a botezat tipul.

Sganarele, Orgon, Tartuffe, Oronte, Alceste, Arnolphe nu sînt o anume persoană, ci prototipii unor ființe omenești. Ei nu sînt contemporanii lui Molière, ci oameni din vecii vecilor.

Același lucru se poate zice și de prototipii lui C-aragiafe.

Se poate, oare, zice același lucru de eroii de tragedie? Nu, desigur, pentru că nimeni (nici autorul, nici actorul, nici publicul) nu a văzut nicăieri eroi de ai tragediei (un Hippolyte, o Hermione; un Oedip etc.) Autorul le-a dat suflet omnesc, dar i-a închipuit; actorul i-a reprezentat, dar i-a închipuit; publicul i-a privit (cu mai multă sau mai puțină plăcere), dar i-a privit ca pe niște ființe închipuite.

Deci plăcerea publicului e izvorîtă din *comparația făcută* dintre o ființă omenească închipuită și una reală; amîndouă aceste ființe se poartă după imboldurile aceluiași suflet, <de sufletului omnesc.

Se poate afirma dar, cu drept cuvînt, că tragedia e *un basm din lumea închipuirii*, pe cînd comedia e *un basm din lumea reală*.

Prin urmare, tragedia e operă de *invenție*, iar comedia, operă de *observație*.

Să constatăm că darul de observație ajunge, cu timpul, un reflex. Ființa înzestrată cu asemenea clar observă lumea dimprejurul său, fără nici o sforțare, fără să-și dea seama că a înregistrat o trăsătură nouă din cele sute de mii care vor constitui un tip. Cînd momentul va sosi, observația se va rezeși, de la sine, sub pana scriitorului, sub penelul

actorului, sub dalta sculptorului și... tipul conturat se va dibogați cu o trăsătură mai mult.'

Un exemplu.

Se zice că Molière, tînăr, aflîndu-se la Pezenas, se ducea și toate zilele la bărbierul său, unde ședea lungi ore (pe un fotoliu devenit celebru) și că observa, fără nici o intenție mume, gloata mușterilor din bărbierie. Pînă la sfîrșitul "eții sale, Molière a presărat, pe scenă, observațiile adunate, fără scop anume, la Pezenas. Observațiile, din lumea toată, agățau de creierii lui ca de ițarii drumețului, scaieții de pe cîmp.

Din creierul astfel alcătuit de Natură, au ieșit la Corneille ragedii, iar la Molière comedii. Oare, care sînt mai frumoase: ragediile sau comediiile? Nu știu, deoarece nici Corneille, nici Molière nu au putut hotărî în acest sens (nici chiar ei), aceste genii au născocit tragi-comedia și au scris în colaborare o tragedie-comedie, *Psyché*, în care se află și tragedie și comedie.

Victor Hugo, 200 de ani mai tîrziu, nesatisfăcut de genul tragi-comediei, stabilește, în prefața lui *Cromwell*, elementele unui gen nou. Drama. În tragi-comedie nu e admis personajul ultra-comic. „Drama”, zice marele poet, „cuprinde tragedie și comedie”. În dramă, prin urmare, figurează și personajul ultra-comic.

Așa și e. Shakespeare introduce personajul ultra-comic al Falstaff într-o tragedie (*Regele Henri IV*, partea I).

de la vitrosul Falstaff la nobilul Hotspur! la bufonul ridicol la lordul măreț! Cu toate acestea, Shakespeare a pus amîndouă personajele în aceeași piesă, ba chiar aceeași scenă... și a scris o admirabilă dramă.

Shakespeare, care nu se ținea de nici un gen anume* și care avea în vedere numai sufletul omnesc (uneori comic; „teori tragic”) e adevăratul inventator al genului.

Drama: Victor Hugo i-a precizat numai elementele.

Oamenii de geniu, ca Shakespeare și Molière, sînt înzestrați o pătrundere vizuală nemărginită: de aceea ei văd, într-un suflet, acele amănunte pe care abia le bănuiește lumea rea.

Să nu lipsească niciodată sufletul omenesc dintr-o piesă de teatru, fie ea tragedie, comedie sau dramă, fie ea basm din lumea închipuirii, fie ea basm din lumea realității.

VERSUL SI PROZA

9 august 1918

SCUMPE X,

Schimbându-se toate, pe zi ce trece, s-a schimbat și forma în care erau scrise piesele de teatru. Până mai ieri, unele se scriau în versuri, iar altele (tot așa de numeroase) în proză | pe când, acum cele mai multe se scriu în proză. Păcat! Repeștarea, în versul antic a ritmului versului precedent și terminarea prin rimă a versului actual (ritmat, în românește, prin accentele tonice), dă frazei o cadență plină de farmec. Până și copiii simt nevoia unei rime sau, cel puțin, a unei asonante, în coada versului; ei gîngăvesc fraze ritmate și rimate... Cît farmec! Să ne lipsim oare, de așa farmec? Să ne lepădăm de farmecul versului în piesele de teatru? Nu sîntem încă în măsură să hotărîm așa ceva. Singur viitorul va putea să aprecieze care din cele sus zise forme a fost mai plăcută omenirii; și va putea să-și dea sentința numai după ce va fi lăsat proza să dăinuiască tot atît de multă vreme cît trecutul a lăsat să dăinuiască versul. Iar noi, veniți pe lume în epoca cînd se face schimbarea, să nu ne înscriem în nici una din taberile adverse; nici în aceea a trecutului glorios, nici în aceea a viitorului momitor.

Acu cîțiva ani, am primit, de la Gheorghe Panu, o scrisoare punînd întrebarea: *din cele două forme întrebuintate în scrierea pieselor dramatice, care e cea mai nimerită, versul sau proza?* Panu opina în favoarea prozei. Proza, zicea el, spune tot gîndul autorului, întreg și lămurit; pe cînd versul tulbură cîteodată, întregimea și înțelesul gîndului.

Asta nu dovedește nimic alt decît că, lui Panu, îi plăcea mai mult proza decît versul. De altminteri, pe cît mi se

ire, celebrul prozator nu a făcut în toată viața sa nici un vers, asemenea nici Al. Odobescu, nici Barbu Delavrancea, sari scriitori și dinșii. Eminescu a turnat capodopere și în versuri și în proză; dar, parcă cele în versuri sînt mai frumoase.

Toată lumea face proză (chiar *Burghezul gentilom* al lui tabere), dar majoritatea lucrărilor, cari au străbătut veacurile, e scrisă în versuri. Versul e forma cea mai concisă a limbii. Exprimînd-o în mod lapidar, versul se întipărește Jînc în memorie.

Părererea mea nu face nici ea mai mult decît părerea lui Gheorghe Panu; deoarece eu mărturisesc o preferință pentru versuri, precum dînsul mărturisea o preferință pentru proză. >facere de gust. Gustul nu are lege.

De la Platon pînă la Anatole France multe capodopere sînt scrise în proză. De la Pindar pînă la Victor Hugo multe capodopere s-au scrise în versuri. Cari capodopere să fie, oare, mai frumoase?

Și ritmul și cadența versului se pot obține în proză; dar limbajul cu greu se obține, cred eu, muzicalitatea adică propriul ritm al versului.

Muzica!

Se zice că muzica e arta cea mai veche; omul cîntă de îndată ce e lumea lume și chiar de mic copil, îndată ce, în leagăn, aude glas. Cîntînd cu vorbe, omul le rostește în formă de vers. Versul, prin urmare, e o trebuință a urechii, mai degrabă decît a ochilor. Versul se leagă de cea mai veche artă a omenirii.

[Asta însemnează, oare, că nu trebuie să scriem decît în versuri? Nu, desigur. Și versul și proza au rostul lor: dacă începem ca un înamorat să-și descrie patima în versuri, am concepe, însă, ca un matematician să-și libeleze o premă tot așa. Sînt, în adevăr, subiecte, cari cer proza, ră doar și poate; precum sînt altele cari admit, indiferent, proză sau vers; și altele, cărora li se potrivește mai bine versul. Importantul e ca ideea să fie lapidar exprimată. . [Claritatea trebuie să fie principalul țel al unui scriitor, ir, clar, clar! Evident că versificatorul, ca să fie clar,

întâmpină dificultăți mai mari decît prozatorul; dificultățile sînt *exigentele versului* (numărul silabelor, cadența, ceziua, rima etc.). Trecutul, însă, dovedește că dificultățile acestea nu constituiesc decît un foarte slab obstacol, peîte care trece cu înlesnire versificatorul isteț, dar care oprește avîntul scriitorului de mîna a d.ma, sau al poetului condus de cine știe ce școală nouă.

Într-o piesă de teatru, versul e, pentru actor, un mijloc de memorizare; se poate sări, în recitare, un vers antic, pentru că el nu are o legătură de rimă, ci numai o legătură de idei cu versul precedent. Dar nu se poate sări, în recitare, un vers rimat, pentru că versul precedent nu ar mai rima cu nimic. Alternarea rimelor masculine și feminine (o regulă prozodică) e, pentru actorul priceput, mijlocul mnemonic ca să nu sară de la un vers la altul.

Veșnicul meu contradictor mă întrerupe:

– Dar cînd memoria are de-a face cu strofe?

– Atunci, memoria nu mai poate fi ajutată decît de... sufler.

Eu, pătimașul înamorat al versului, cred, cu toate astea, că proza e mai potrivită pentru actorii de teatru pentru că oamenii nu vorbesc între ei în versuri, ci în proză.

Piesa de teatru va să reprezinte omul așa cum e.

Și acum, o rugăminte. D-ta, scumpe X, care ai trecut pe la ziare, obține să se pună la concurs redactarea în proză a următoarelor trei strofe, păstrîndu-li-se farmecul.

1) Îndemnări date fugarului său de jupîn Toma Alimoș:

Așterne-te cîmpului
Ca iarba pămîntului.
La suflarea vîntului.

2) Rugăciunea rostită de un mort, din fundul gropii, către salcia sădită lîngă mormînt:

Te lasă, te lasă;
Salcie pletoasă:

Cinci adie viului,
Să umbrești pămîntul,
Să-mi săruși mormîntul.

3) Ultimul adio pe care V. Alecsandri îl pune în gura Bătrînuțului cobzar, Barbu Lăutarul:

Dragi boieri de lume nouă,
Bună ziua vă zic vouă,
Eu mă duc, mă prăpădesc,
Ca un cîntec bătrînesc.

REGIZORUL

(Fragmente)

É septembrie 1918

SCUMPE X,

•• (... Venim în capul Teatrului Național, am găsit, în toate imurile, o dezordine foarte mare; am căutat să pun regulă în tot și în toate, prin aceasta, am jignit interese și am turburat ^atitudini. Faptele mele, însă, au fost totdeauna conforme legea. Am anulat contractul cu dl. Girolamo Romeo, pe motivul că excelentul pictor decorator nu călca pe la teatru; Girolamo Romeo a intentat proces Teatrului, dar l-am sardut.

Am obligat personajul Teatrului să fie punctual la serviciu, [Evident că unii nu au fost încreștați de așa măsură.

Am cerut actorilor să-și joace rolurile la repetiții, așa cum le vor juca la reprezentație (unii actori bodogăneau numai la repetiții) și să țină seama de observațiile regizorului. f Am retras rolul actorilor care mi se păreau insuficienți.

Nu am admis refuz de rol și am aplicat legea.

Ara impus actorilor să umble curat îmbrăcați, rași proas- It și pieptănați. (Breasla actricească își recruta membrai...)

mai ales din straturile sociale inferioare; moda era ca actorul să fie incult, ba chiar agramatos, și să umble dezvățat).

Nu mă împăcăm cu apucăturile unora de a se urca pe scenă cam turlaci; dar am fost nevoit să oblig supărărea mea să țină cont de talentul turlacilor. Nefiind sever față de cei cu talent, cum aș fi putut să fiu sever față de ceilalți? Ar fi fost nedrept. [...]

M-ai întreat adesea la ce mai servă un regisor. Când actorii au talent și sînt dibaci. La întrebarea d-tale răspund prin altă întrebare: la ce mai servă, în oștire, ofițerul, când oștenii sînt dibaci, îndeminatici și viteji?...

Fiecare cu ale sale.

Pentru ca un spectacol teatral să iasă bine, trebuie ca toți acei care muncesc la înfăptuirea lui să fie colaboratori activi, unii pentru alții, dar să nu-și depășească atribuțiile.

Să-i luăm pe rînd:

1. Autorul (piesei care se joacă). Autond e un fel de suveran, fără putere de acțiune, un suveran constituțional.

2. Directorul (care a primit lucrarea, sau care a moștenit-o primită gata) e un fel de prim-ministru al autorului! El administrează spectacolul după interesul general.

3. Regizorul. El montează și pune în scenă piesa. El e purtătorul de cuvînt al autorului și al directorului. Fără un regizor priceput, spectacolul ajunge o harababură.

4. Trupa (un fel de oaste compusă din actori, mai mult sau mai puțin talentați) are sarcina să învețe pe dinafară și să reprezinte piesa, conform cu indicațiile regisorului.

(E de observat, că regizorul nu e nevoit decît arareori să facă observații actorilor pricepuți. Numai actorilor neprk cepuți e nevoit să le facă. Acestora li sare țifna cînd regizo? rul le face vreo observație, cînd nu admite răgete și poze.

Cu atribuțiile de mai sus, activitatea fiecăruia e bine delimitată.

Autorul asistă la repetiții și observă ca textul său să fie respectat. Cînd autorul a murit, însă, toată suflarea actoricească se bucură, pentru că nu mai are cine să protesteze dacă piesa e „masacrată”. Dar, atunci intervine regizorul, ca mîna dreaptă a directorului. El nu permite să se batjocos.

Iască o muncă vrednică de respect. El, apărător îndirjit . operei pe care o pune în scenă, va căuta să realizeze gîndul îtoridui în toate amănuntele. Nici nu îi va trece prin cap să modifice textul și (încă mai puțin) sensul piesei, cum se face, acu, la Teatrul Național, cu *Negustorul din Venețiai* lui Shakespeare.

Cît despre inovațiile actuale, de a înlocui decorul prin fiidele sau alte alea, de asemenea teorii nici nu vorbesc! ^oriile astea sînt bazaconii. Să nu uităm, scumpe X, că featrul trebuie să ne dea iluzia realității. Dacă, în locul pcorului cerut de piesă (un cîmp, un munte, o pădure, de lldă) ar fi pe scenă perdele, ce iluzie mai poate căpăta sctatorul? Chiar actorul, jucînd în așa decor, ar fi incitat să masacreze piesa. Vorbesc de actorul care se respectă^

lică de „rara avis”.

Profesia de actor e respectată astăzi. Dar nu totdeauna fost așa. Mi-aduc aminte că în primul turneu al companiei "ele dramatice, coborîndu-ne la hoteluri, nu mărturiseam eram actori, căci nu ni s-ar fi dat camere. Actorul era o icoste. Mai tîrziu, în al doilea sau al treilea turneu, actorii tei au fost, pretutindeni, primiți cu simpatie, îmbrățișați 'onorați. Actorul nu mai era o pacoste.

*Acu 3000 de ani, elenii onorau foarte mult profesia de |tor, pentru că, probabil, dînsa era apanagiul preoților, ii tîrziu, însă, romanii au luat breasla actoricească în spreț, pentru că această profesie era practică, obișnuit^ sclavi. Din cauza unei prejudecăți sociale (justificată recum prin desfrîul sclavilor) se țineau de rău cetățenii |>ei care se urcau pe scenă (chiar mascați).

^Cucerită de romani, de la Marea Nordului pînă în Africajp iea întreagă a moștenit civilizația romană și prejudecățile I. Moștenirea asta a fost cauza, cred eu, că profesia de :tor nu a fost onorată nici la noi rudele mele (chiar cele itrunse de idei occidentale) au plîns cînd au aflat că eu |ă făcusem actor. [...]

în Englitera profesia de actor era onorată cu orice profesie rtistică (cînd omul era onorabil) și că Sir Henryk Irving

fusese făcut nobil pentru că, pe lângă marile lui însușiri actorești, avea o viață privată ireproșabilă.

Nu numai familia lui Petre Millo a plîns, cînd marele actor s-a urcat, pentru întîia dată, pe scenă la Iași... dar și toată boierimea Moldovei.

Departa mai e de la Iași la Londra.

Să mărturisim, însă, că astăzi nu mai plînge nimeni cînd un copil de oameni se face actor. E un progres.

Progres e și că autorii dramatice sînt ceva; că funcția de director de teatru (înnobilată de oameni superiori ca Petre Millo, Ion Ghica, C.A. Rosetti, Grigore Cantacuzino, Caragiale etc.) nu e o înjosire; că regizorul bun se bucură de o considerație meritată; că publicului îi place o trupă cu j.ansamblu" omogen; iar nu numai o trupă cu cîteva vedete și cu cîteva actrițe frumoase...

\ CIDUL

4 aprilie 1919

SCUMPE X,

Să-ți povestesc o vizită, făcută mie, mai zilele trecute, de o actriță, pe cît de frumoasă, pe atît de talentată. îi ghicisem talentul cu cîteva animai-nainte, cînd o și angajasem la Teatrul Național. Că am fost foarte plăcut impresionat, nici nu mai încapă vorbă. Vei înțelege și mai mult emoția mea, cînd îți voi fi spus rostul acestei încîntătoare vizite. Să vezi. îmi știi slăbiciunea pentru literatura franceză și patima pentru *Cidul*; cunoști superba traducere a lui Șt. O. Iosif; îți aduci aminte fastuoasa montare a capodoperei lui Corneille la teatrul Modern; nu ai uitat, evident, succesul uimitor obținut cu acest spectacol, în pofida criticii, ba chiar și a colaboratorilor mei. Evoc toate amintirile acestea, pentru ca să înțelegi ce s-a petrecut în mine cînd frumoasa actriță a rostit cuvintele următoare;

Nene Alecule, aș vrea să joc pe Himena din *Cidul*. numai pentru că e un rol frumos, admirabil scris și admirabil tradus; nu numai că zici d-ta, un veșnic adevăr, că *iul* e sublim; dar pentru că cred că am înțeles sfișierile fletești ale Himenei și (tot cum zici d-ta) pentru că am ltruns în firea ei. Spune-mi, te rog, dacă aș fi în stare să rolul Himenei?

Adînc mișcat, răspunsei frumoasei și talentatei actrițe:
— Da. D-ta ești o Himenă așa cum a întrezărit-o, poate, reille, și, în orice caz, așa cum o visez eu. Dar unde e torul care, alături de d-ta să joace pe Rodrig? Partenerul tale cată să aibă un talent covârșitor, să fie bărbat înalt, »să dea impresia unei forțe fizice fenomenale. Să nu uităm |, pe vremurile acelea, forța fizică era considerată ca una principalele calități ale unui nobil cavaler și că Rodrig Bivar a fost neînvinsul nobil cavaler al Spaniei. Să nu tăm, de asemenea, că vitejia era calitatea precumpănitoare |unui nobil și că i-a trebuit lui Rodrig multă vitejie ca să jvoace pe contele de Gormaz, considerat ca cel mai puternic cavaler al curții. A trebuit, prin urmare, ca Rodrig să fie puternic decît contele de Gormaz, pentru a învinge și pide un asemenea adversar. E dar indispensabil ca actorul te joacă pe Rodrigo, să dea impresia unei forțe fizice traordinare. Dacă Himena e jucată de o actriță micuță, Sdrig poate fi de o talie oarecare; dar cînd Himena e înaltă 'maiestuoasă ca d-ta, maică dragă, Rodrig nu poate fi un iernicit. Cum oare s-ar fi sfîrșit bătălia dată sub zidurile riley de Rodrig și de o mînă de viteji contra mulțimii mauri debarcați pe liman, dacă Rodrig ar fi fost un jernicit? Cum ar fi putut maurii învinși să aclame pe ringătorul Rodrig cu denumirea de Seid, dacă Rodrig fi fost un pipernicit? O Himenă ca d-ta, maică dragă, poate iubi un pipernicit. Realitatea e alta, știu; dar, *iei* opere de artă (și *Cidul* lui Corneille e o neîntrecută eră de artă) îi cerem frumusețea, *armonia*, și iarăși *armonia* ! calitatea trece pe al doilea plan. *Cidul* Campeador, per- iagiu legendar, e viteaz, puternic și frumos. Trebuia să așa, căci altminteri nu ar fi un erou din basme. Dar și

Himena e un personaj legendar, e o eroină din basme. Amorul ei pentru Rodrig nu e un amor oarecare, ci amorul unei eroine din basme pentru un erou din basme. Eroii din basme, în sentimentele lor, trec peste marginele realității. Iaca pentru ce Rodrig și Himena ni se par ca de pe altă lume. Pe lumea lor, simțămîntul datoriei e mai presus decît orice alt simțămînt. De aci conflictul: Rodrig își sacrifică amorul pentru a urma glasul datoriei; Himena își sacrifică amorul pentru a urma și dînsa glasul datoriei. Amîndoi își sacrifică amorul, așa e; dar amîndoi, în taină, se iubesc covîrșitor. Faptul că și-au făcut datoria nu le-a micșorat amorul. Corneille afirmă adevărul etern că amorul e mai tare ca orice alt sentiment...

– Dar pentru ce, oare, maică dragă, e sublim *Cidul*?

Frumoasa și talentata actriță îmi răspunse, zîbind:

– Vrei să mă pui la examen, nene Alecule? Fie! Dar să știi că nu mă vei examina pe mine, ci pe acela care m-a învățat că *Cidul* e sublim, fiindcă pretutindeni în el palpita sufletul omenesc. Am avut, la Conservator, mulți profesori cu nume și cu vază, dar niciunul (repet: *niciunul*) nu mi-a spus că *Cidul* e sublim. Cineva o spunea într-una, dar acel cineva nu era profesor la Conservator.

Toată Omenirea, nene Alecule, ar vrea să fie ca Rodrig și ca Himena, adică de pe lumea lor; dar... una ca asta nu se poate.

În viața de toate zilele sfișierile sufletești ale celor doi eroi s-ar sfîrși în alt chip: Rodrig, din iubire pentru Himena, nu ar pedepsi, în persoana contelui de Gormaz, insulta făcută tatălui său; astfel, Himena nu ar avea să ceară de la rege o cumplită răzbunare, viața lui Rodrig, a omului pe care îl iubește. Dar Himena, cerînd viața lui Rodrig, dorește, evident, ca regele să i-o refuze. Dar... o cere. Iacă cea mai mare dificultate a rolului; Himena va vorbi cum vrea rolul, dar... trebuie să se vadă, pe fizionomia ei, că vorbește așa numai de ochii lumii. Mult se cere de la fizionomia actriței în această scenă! Regele, însă, citește pe fizionomia Himenei și pricepe ce se petrece în sufletul bieteii fete. Necuviindu-se ca salvatorul regatului să fie dat pe mîna gîdelui, regele

... își dă seama că Rodrig nu are ce alege dintr-un adversar (Don Sancio), hotărăște ca Don Sancio, considerat de Gormaz ca viitorul său ginere, să provoace pe Rodrig să caute prin luptă dreaptă să răzbune moartea tatălui său. Rodrig însă răstoarnă planurile regelui: el vrea să moară (oricum) deoarece nu mai poate lua pe Himena de soție. Dar înainte de a merge la o moarte sigură, Rodrig merge, chiar în grădina Himenei, să-și vadă iubita încă o dată. I se desfășoară una din cele mai frumoase scene din tot *Cidul*; Himena, firește, îl ține de rău pe Rodrig că a cutezat să treacă pragul, dar, aflînd că iubitul ei merge la un duel, ea nu se va apăra, îi strigă:

– Învinge, într-o luptă al cărui preț sînt eu! și fuge.

Și astfel, învins, Rodrig devine invincibil. În duel îl învinge pe Don Sancio, și îl trimite să ducă spada la picioarele Himenei. Iarăși e pentru bieții lor grozav de grea scena aceasta. Himena, cînd vede că Don Sancio se înșeală, crede că Rodrig e mort, și... aici îl lasă pe Don Sancio să se explice.

ifas! Tu l'as pris en traître! îi strigă ea, și... fuge.

În actul al cincilea, regele Ferdinand născoceste o glumă care pretează, în persoană, la ea: el, fiind foarte bine informat de cum s-au petrecut lucrurile, lasă pe Himena să creadă că Rodrig a fost omorît. Atunci, în fața curții întregi a regelui, Himena își mărturisește amorul:

Oh! izbucnește-n voie, de-acum iubire-ascunsă!

E prea viteaz Rodrigo ea eu să nu-l iubesc.

La sfîrșit, regele îi spune Himenei cum stă adevărul și i-l dă lui Rodrig; dar pentru ca Himena să-și poată uita orice căseală și ca să nu se zburlească lumea, căsătoria se va face tocmai peste un an sau doi.

Și cită delicatețea la Corneille!

Am dat bine examen, nene Alecule?

•Foarte bine.

Frumoasa și talentata actriță nu' spusese toate motivele întru care *Cidul* e sublim; probabil, pentru că prea sînt multe. Nu subliniasse (sau nu voise să sublinieze), că sublima

tragedie a lui Corneille se cam abate de la regula celor trei unități și că nu respectă decât regula unității de acțiune. Tot așa făcuse și Shakespeare.

PLANUL DE TEATRU – IARĂȘI „CIDUL” ACCENTUAREA ȘI INTONAREA

28 Aprilie 1915

SCUMPE X,

Mai zilele trecute, un amic al nostru a venit să mă vadă și mi-a spus că dînsul (și mulți prieteni de ai săi) a luat cunoștință de scrisoarea mea relativă la un plan de teatru; că prietenii săi l-au delegat să obțină de la mine divulgarea numelor acelora care m-au împiedecat să îmbogățesc capitala cu un teatru maiestuos, practic, și mult dorit de toată lumea.

Bineînțeles, am refuzat să dau în vileag numele punăto-rilor de bețe în roate. *Nomina odiosa*.

Atunci, amicul nostru mi-a zis:

– Nene Alecule, nu e în firea d-tale să te fi dat învins* după o primă încercare. Cred, prin urmare, că d-ta trebuie să fi bătut și la alte uși, nu numai la ușa Primăriei. La care; uși ai mai bătut? Asta poți să ne-o spui.

I-am răspuns:

– în adevăr, am bătut ia foarte multe uși: oficiale, bancare, morale (vreau să vorbesc de unele instituții decretate; persoană morală), particulare etc, dar m-am pomenit, pretutindeni, cu același fel de răspuns: Ce interes palpabil u s-ar oferi aceluia care ar sprijini o asemenea propunere??

Nu am izbutit să interesez pe nimeni în sprijinirea unei asemenea propuneri. Vinovat de această neizbutire nu am fost decât eu. De vină am fost eu și numai eu! N-am uns căruța, iaca vina mea. Convins că a unge căruța e treabă, de rîndaș, am sacrificat unei mîndrii deplasate un ideal vrednic de mari jertfe.

cursul vizitei, amicul nostru mi-a remis biletul d-tale fcare îmi scrii:

Ai lămurit puțin gura frumoasei și talentatei actrițe, itățile capodoperei lui Corneille; dar nu ai pomenit de **Sectele** ei; ca orice lucrare omenească, *Cidul* trebuie să ă defecte; fă-mi dar critica *Cidului*.

I. Ce însemnează, din punct de vedere actoricesc, accentuarea și intonarea.

Iaca, scumpe X, două întrebări la care nu e nevoie de Jtă filozofie ca să răspunzi.

Critica *Cidului* a fost făcută de însuși Corneille, în împrejurile următoare: Corneille, bătrîn (era de peste 50 de ani) Sta, cam pe la • 1658, la o reluare a tragediei sale. El venise i-doi tineri, admiratori și amici ai săi: unul era Moliere, ajunsese celebru (deși numai în anul următor dădea la lă *Prețioasele ridicole*, această capodoperă, iar celălalt un tînăr de vreo douăzeci de ani, Boileau, apreciat în iclurile literare pentru vasta lui erudiție greco-latină, Iul lui sens critic și spiritul lui caustic, rpă sfîrșitul spectacolului, cei trei amici porniră spre și Corneille întrebă:

• Ce credeți?

Boileau răspunse:

• Aristotel ar zice că nu respectați regula celor trei unități.

Corneille dădu din umeri.

Intorcîndu-se spre Moliere, bătrînul șopti:

• Dar d-ta?

[Moliere răspunse:

Scenele cu Infanta strică admirabila chereștea a supen d-tale piese. Ce caută acolo Infanta?

Așa e! Îngîină Corneille, Infanta nu are ce căuta acolo! Îteva zile mai tîrziu se juca a doua reprezentație a splein ei piese (cum îi zicea Moliere) dar fără personagiul InfaiH Comeille suprimase rolul, pur și simplu.

Cum vezi, scumpe X, Corneille a ținut seamă de critică lui Moliere.

De atunci, pînă în veacul XIX, capodopera lui Corneille nu s-a mai jucat cu inutilul personaj al plîngăcioasei Infante.

Poate că ar mai fi, pe ici pe colo, ceva de criticat; dări eu nu cunosc acel ceva. Dacă *grosso modo* îmi place o lucrare artistică, nu vreau, migăind, să-mi înveninez plăcerea.

Pe la mijlocul secolului XIX, Comedia Franceză din Paris (din respect pentru textul *Cidului*) a jucat sublima tragedie așa cum fusese jucată în 1636 (adică cu personajul Infantei). Oare, bine a făcut? Eu unul cred că nu: *primo*, pentru că, prin apariția plîngăcioasei Infante, piesa nu cîștiga nimic (ba din contra); *secondo*, pentru că, respectîndu-se textul primordial al *Cidului*, nu se respecta părerea manifestată* categoric de autorul însuși.

Aș avea ceva de zis; dar acest ceva nu privește piesa ci jocul actorilor; acest ceva e că *Cidul* e foarte greu de jucat, nu numai pentru că rolurile cer talente covârșitoare, dar mai ales pentru că toate rolurile se leagă în echilibru; pe o mușcă de cuțit. Printr-un gest „deplasat”, printr-o interjecție exagerată, se rupe echilibrul și... personajul se prăbușește în ridicol.

Actorii Comediei Franceze din Paris au dovedit, adesea, acest implacabil adevăr.

II

Cuvîntul *intonare*, întrebuițat mai sus, îmi aduce aminte întrebarea d-tale a doua: Ce înseamnă, din punct de vedere actoricesc, *accentuarea* și *intonarea*?

Mi se pare că, din sensul dat mai sus cuvîntului *intonare*, deosebirea înțelesului dintre el și *accentuare* se vede cît de colo; deosebirea dintre aceste două vorbe e că *accentuarea* aparține cuvîntului, pe cînd *intonarea* aparține vocii care rostăște acel cuvînt. Prin urmare, *accentuarea* e obligatorie pe cînd *intonarea* e facultativă.

într-o limbă fonetică, cum e limba românească, nu e iertat să se treacă accentuarea de pe o silabă pe alta; nu se poate zice, de pildă: muzică, geniu, pepene etc. Popoarele cu limbă tonică (orșicare ar fi ele) de la Vlădică la opincă și de la copil la unchiaș, pun dintr-un instinct morfologic accentul tonic pe silaba unde trebuie să fie accentuată. Actorul român, făcînd și el parte dintr-un popor cu limbă tonică (din poporul român) va pune, din instinct, accentul tonic acolo unde trebuie să fie pus (și nu aiurea) dar va intona cuvintele din rol mai tare sau mai încet, așa cum îi va fi zis autorul.

HAMLEU LUCIUS-IUNIUS-BRUTUS

1 Iunie 1919

SCUMPE X,

Mă întrebi: Cari sînt, la teatru și în lumea reală, eroii d-tale preferați?

Întrebarea e complexă, deoarece e vorba și de un erou imaginar și de un erou istoric...

Dintre eroii imaginari și eroii istorici cunoscuți mie, preferăm rîștele îmi merg spre Hamlet și Lucius-Iunius-Brutus.

Înțelegi că vorbesc de sufletul lor.

Ia să vedem, mai întii cum a făurit Shakespeare sufletul lui Hamlet, și cum zice istoria că a fost acel al lui Luduș Iunius-Brutus?

HAMLET

Hamlet al lui Shakespeare e un personaj ciudat. E, oare/ nebun de-a binelea, sau se prefacă că e nebun? „Gramatici certant et adhuc sub iudice lis est”. Asupra punctului acesta;

cei mai iscusiți critici nu sînt de acord; toți, însă, sînt de acord că Hairdet e un șovăitor. Ca să-1 explice (și întru susținerea tezei lor) savanții critici ai omenirii au scris numeroase volume neguroase. Numai un om, pare-mi-se, a înțeles, gîndul lui Shakespeare: acesta a fost Goethe. El nu a *prosectat* pe Hamlet (mort) pînă la cea mai mică fibră; el nu a scris, în această privință, volume copioase; dar, privind personagiul de pe scenă cu ochiul geniului, a zis: *Hamlet e un personaj inferior situației în care se află*. Cît de limpede se lămurește sufletul șovăielnicului Hamlet! Cît de luminos îl sintetizează această scurtă definiție! Toate devin logice: nebunia (reală sau prefăcută); precizarea unei convingeri, întemeiată, totuși, de la prima apariție a fantomei; regretul că nu e în stare să îndeplinească o sfîntă datorie: desaprobarea purtării a însăși mumă-si, căsătorită cu asasinul tatălui său; ineluctabila melancolie a fiului dezmoștenit; trecerea de la un extrem la altul; lipsa de energie; șovăiala etc.

Pentru a indica lumii cum trebuie să fie un om, genialul "Shakespeare arată în contrast cu Hamlet (adîncul cugetător), pe Fortinbras (omul de acțiune). Acesta, în locul hii Hamlet, și convins fiind de vinovăția lui Claudiu, n-ar fi șovăit! Ar fi pedepsit vinovatul fără pierdere de vreme.

Oare pentru care cuvînt Shakespeare aduce în scenă pe Fortinbras numai la sfîrșitul piesei? Nu cumva, prin asta, cunoscătorul adînc al omenimii voiește să ne lămurească cum că adîncul cugetător e preferabil omului de acțiune și că, în orice caz, omul de acțiune trebuie să fie și un adînc cugetător?

Mai știi? Multe spune Shakespeare între rînduri!

Dacă șovăitorul Hamlet ucide, la sfîrșitul piesei, pe nelegiuitul Claudiu, o face, nu numai pentru a pedepsi un ignobil ucigaș, dar... pentru că floreta otrăvită a lui Laerțiu nu-i mai lasă răgaz. Ceea ce îndeplinește Hamlet, la sfîrșitul vieții sale, nu e un act de înaltă dreptate, ci un act de disperare.

Hamlet, dacă soarta nu l-ar fi aruncat pe treptele unui tron, ar fi ajuns, probabil, un mare filosof, un mare poez

Dar, pe treptele unui tron, Hamlet e **un** inferior situației în care se află.

Numai de un geniu mare (ca Goethe) a putut fi înțeles, lămurit, un geniu extraordinar (ca Shakespeare).

II

LUCIUS-IUNIUS-BRUTUS

Nu e vorba de Marcus-Iunius-Brutus, unul din asasinii lui Cesar, ci de Brutus cel Bătrîn, acel de la care „gens Iunia” și-a adăugat la nume și porecla de „Brutus”, adică timpitul. Lucius-Iunius, în adevăr, pentru a orbi, astfel, bănuiala vindicativă a lui Tarquiniu Superbul, regele Romei, se prefăcea om de nimic și timpit. Contemporanii lui, și însuși regele Tarquiniu Superbul, rudă cu el, îl porecliră Brutus.

Pentru a întări domnia Tarquinilor (zdruncinată prin 6 tiranică guvernare și faimoasa sinucidere a Lucreției, Tarquiniu Superbul dădea morții pe cei mai de frunte dintre romani. Mulțumită timpeniei simulate, Lucius-Iunius-Brutus, vlăstar al mării „gens Iunia”, își salva viața.

Trimițînd la Delfi, tocmai în Elada, o ambasadă purtătoare de daruri bogate pentru Pythia, Tarquiniu Superbul compuse ambada **din** cîteva rude ale sale, printre care **și** Brutus și de cei mai mari dintre romani. Mările erau infectate de pirați **și** Tarquiniu nădăjduia că vreo furtună sau pirații vor face, **poate**, oficiul gidelui.

Ambasadorii, luxos îmbrăcați **și** purtînd cu sine **mari** sume de **bani**, porniră la Ostia să se imbarce pentru Elada. Singur Luciu-Iunius-Brutul era îmbrăcat sărăcăcios, nu **avea** decît cîteva bănuți într-o micuță pungă, **și**... un **lung toiaș** de drumeț. Pe **cînd** trirema plutea spre Delfi, pirații **o atacară**, **o** jăfuiră de darurile destinate Pythiei, despuiară **ambasadorii** de tot avutul lor, **dar**... **nu** se atinseră de sărăcăciosul **Brutus**, **nici** de toiașul lui.

Sosiți în Elada, săraci lipiți, ambasadorii o luară pe jos, spre templul de la Delfi.

La o răspintie, ambasada o apucă drept înainte, iar timpitul alese celalt drum al răspintiei. Acesta era tocmai drumul care ducea la templu. După câteva sute de pași, ambasada își dădu seama că greșise drumul și se întoarse la răspintie, de unde... porni pe calea luată de Timpitul. Când ambasada sosi la templu, se apropia ora când Pythia dădea, de obicei, audiență. Șeful ambasadei întrebă pe Brutus, care aștepta și el bunul plac al Pythiei, „de unde știa drumul templului?” Brutus răspunse: „Nu știam mai mult decât voi drumul templului, dar, la răspintie, am ales drumul cel mai bătut”. Pythia, care ieșise înaintea ambasadei romanilor, îl auzi și-l privi lung. Șeful ambasadei formula cererea de oracol și explică sărăcia ambasadei, jăfuită de pirați. Pythia cam strîmbă din nas (darurile prețioase fiind un obicei străvechi în tagma bisericească); dar, avînd a face cu ambasadorii regelui Romei, se pregăti să pronunțe oracolul cerut. Deodată, se pomeni cu Brutus care îi oferea *în dar* toiagul său de drumeț. Pythia, zîbind timpitului cu bunăvoință și, de politeță, primi toiagul. Când îl luă în mînă, observă că toiagul era mult mai greu decât un toiag obișnuit: cuprinsă de mirare, dînsa se duse în altă cameră (ca și cum ar fi vrut să depună acolo toiagul timpitului; în realitate, însă, pentru a-și da seamă de misterul greutății neobișnuite a toiagului). Acolo constată că toiagul era mai greu decât un toiag obișnuit pentru că ascundea în el o lungă vergea de aur. Pythia pricepu cu ce fel de timpit avea a face. Intrînd din nou în templu, între alte oracole, ea pronunță: „*Acel dintre voi care cel dinții își va săruta muma e orîndint de Zei la mare menire*”.

... Cu chiu cu vai, ambasada sosi la Ostia. Pe cînd debarca Lucius-Iunius-Brutus se prefăcu că se poticnește și căzînd pe solul Italiei, sărută pămîntul patriei, muma tuturilor.

Mai tîrziu, Lucius-Iunius-Brutus fu primul consul al Romei republicane.

El puse amorul de patrie mai presus de amorid părintesc. Pînă la victoria definitivă (precum Hamlet pînă la moarte) el a știut să-și păstreze taina sufletului.

Hamlet și Lucius-Iunius-Brutus sînt eroii mei preferați, scumpe X, la teatru și în lumea reală.

TRILOGIA

1 Septembrie 1919

SCUMPE X,

Simt nevoia să te pun la curent cu sfîrșitul sindrofiei literare de acu vreo 12 ani, de la Berăria Cooperativă. Luasem cuvîntul și l-am păstrat tot timpul. Trecuseră ceasurile mici. Îmi trebuie vreme, nu glumă, ca să povestesc trei subiecte de piesă. La început nimeni (nici chiar regizorul nostru favorit) nu prea credea că mă voiu ține de cuvînt; dar, încetul cu încetul, fiecare începu să ia note, iar regizorul nostru favorit (pe buzele căruia se stinsese veșnicul lui zîmbet) asculta cu o măgulitoare luare-aminte.

După ce terminai de spus subiectul dramei istorice cineva zise:

– Coane Alecule, povestește pentru noi (dacă nu pentru acești autori lipsiți de subiect) ce e cu trilogia.

– Copii dragă, o trilogie e o serie de trei piese dramatice, ale căror subiecte se urmează. În trilogia mea, *Mirciada*, se perindă viața voievodului Mircea. Prima piesă era *Vlaicu-Vodă*; a doua era să fie *Dan-Vodă*, iar a treia *Mircea cel Bătrîn*. Deoarece n-am scris decât prima piesă, celelalte două rămîn de făcut: le pot, dar, povesti subiectul (și pentru autorii lipsiți de subiecte, iar nu numai pentru voi).

– Dar nu cumva alta e trilogia numită *Român Grue*?

– Nu! E una și aceeași. Îi zisesem mai întîi *Român Grue*, pentru că voiam ca subiectul trilogiei să fie *Român Grue*

(adică Neamul românesc). Mai apoi, dându-mi seamă că istoria României e prea mare pentru a încăpea într-o **trilogie**, mi-am modificat planul și am lăsat-o mai domol. Viața lui Mircea cel Bătrîn ajunge – cred eu – ca să umple mai mult decât o trilogie. Din Român Grue am făcut personagiul mut, pavăza și brațul lui Vlaicu-Vodă, veșnica personificare a stratului împilat, 'credincios, „și ce pururi cade jertfă”... cum zice Vodă Vlaicu.

Va să zică voi fi povestit cinci subiecte de piesă, iar nu numai trei.

În treacăt, să răspund criticilor binevoitoare (ba chiar laudăroase) formulate după prima reprezentare a dramei *Vlaicu-Vodă* la Teatrul Național din București, în februarie 1902. Ele au zis, cu drept cuvânt, că „e ceva (nu știu ce) care lasă spectatorul nesatisfăcut și „că personagiul lui Mircea Basarab nu e așa de bine conturat cum sînt celelalte personaje”. Evident, firea lui Mircea Basarab are să fie mai ferm conturată mai tîrziu, în celelalte două piese ale trilogiei. În ceea ce privește acel *ceva* care lasă spectatorul nesatisfăcut, acel *ceva* se datorește faptului că piesa Vlaicu-Vodă pînă tîrziu este în contra unității de acțiune. Ea conține, în adevăr, două acțiuni: 1) dezrobirea țării de sub jugul maghiarilor, și 2) amorul ambițios al lui Mircea Basarab. Aceste două acțiuni sînt strîns împletite, dar... tot două rămîn.

Acu să închidem paranteza și să ne ocupăm de trilogie. Iaca și a doua dramă.

f, Dan-Vodă"

Acțiunea se petrece pe la 1386.

Vlaicu murise (cam pe la 1380) fără moștenitor direct. El avusese însă doi frați: pe Nicolae, ucis în Ardeal și înmormîntat la mănăstirea de la Cîmpulung, și pe Radu, răposat înaintea sa. Acest Radu lăsase doi fii, pe Dan (moștenitor, prin urmare, al scaunului după moartea unchiului său Vlaicu [Vladislav IV Basarab]) și pe Mircea.

În adevăr, Dan, primul născut (cam de vreo 40 de ani), fu proclamat vodă la moartea lui Vlaicu. Mircea, mezin

(cam de vreo 30 de ani), nu avea nici un drept la domnie (decît dacă frate-său mai mare murea fără moștenitori direcți). Dan, neavînd copii din prima lui soție, se însurase a doua oară cu o femeie tînă, uimitor de frumoasă, și avusese doi fii. Cel mai mare se numea Stancu. Prin venirea pe lume a lui Stancu, Mircea era cu desăvîrșire eliminat de la domnie. Dar ambiția lui (evidențiată în drama *Vlaicu-Vodă*), nu putea să se împace cu asemenea împrejurări. El voia domnia *prin orice mijloc*, voia coroana, *pe-a oricui*. Pofta asta de suveranitate putea să-l ducă departe. Istoria ne lasă să înțelegem că l-a dus departe.

Evident că Mircea cel Bătrîn, învingătorul de la Rovine,» cuceritorul Dobrogei, nu poate prezenta același aspect ca tînărul Mircea Basarab din drama *Vlaicu-Vodă*. El, firește, va fi alt om în piesa *Dan-Vodă* și alt om în piesa *Mircea cel Bătrîn*. Dar spectatorul dramei *Vlaicu-Vodă* va fi te puțință să întrezărească sufletul lui Mircea cel Bătrîn în personagiul tînărului Mircea Basarab.

În drama *Dan-Vodă*, soțiile celor doi frați nu se au la inimă, pentru că, pe de o parte, soția lui Dan-Vodă, Luxandra Doamna, e mai tînă, de o frumusețe uimitoare, și acoperită, ca un chivot, cu nestemate și juvaeruri. Iar pe de alta, soția lui Mircea, doamna Slava, mai vîrstnică, e numai cumnata Doamnei Luxandra și, prin urmare, nu dispune de veniturile unei țări întregi, penru a purta podoabe scumpe. La micile pizmuri femeiești se adaogă și gelozia întemeiată a Doamnei Slava, pentru că craidonul de Mircea nu ascunde îndestul o vinovată preferință pentru cumnată-sa. Dar Mircea nu era om să-și jertfească ambiția unor *bătăi ale inimii*.

Vom vedea, în a treia dramă a trilogiei, în *Mircea cel Bătrîn*, cum viitorul domn a încercat să-și împace inima și ambiția.

Dar să vedem de a doua piesă.

Dan-Vodă, foarte cult și foarte artist, desena el însuși planurile bisericilor și mănăstirilor pe care apoi le clădea și le împodobește cu pietre scumpe și altare de aur. Avuția țării se resimțea de asemenea cheltuieli, 'puse, de lume, pe **socos**

teala Luxandrei Doamne. Să mai critica și faptul că Vodă nu dădea nici o atenție năvălirilor turcești. Turcii veneau din Asia Mică, amenințau Constantinopolul și se întindeau pe malul drept al Dunării. Opoziția (cum am zice azi) nu vedea cu ochi buni că arsenalele erau goale și că țara bogată în clădiri superbe, ajunsese o pradă lesnicioasă pentru turci. Mircea se puse în fruntea boierilor opozanți. Printre ei străluceau Manea și Român Herescu, boieri devotați fanatici ai lui-Mircea, viitorii lui ambasadori către Craiul Poloniei, Vladislav Iaghelon. într-o zi, la o vânătoare, Dan Vodă fu rănit mortal de o săgeată. Nu s-a putut dovedi din ce arc pornise săgeata ucigătoare. Trăgând să moară. Vodă chemă marii dregători în jurul său și lasă regent, cu limbă de moarte pe frate-său Mircea, până ce fiii săi nevîrstnici vor fi în stare să domnească. Murind, Dan spune lui Mircea: •—„Să fii drept, căci nedreptatea e pedepsită de Dumnezeu... dacă nu de oameni".

Asta e a doua dramă a trilogiei, scumpe X.

Iacă a treia dramă, *Mircea cel Bătrîn*, și sfârșitul sindrofiii literare de la Berăria Cooperativă.

„*Mircea cel Bătrîn*^ .

Mircea (născut cam pe la 1350) e acuma suveran al Țării Românești. El orientează îndată politica României altfel decât cum o diriguise fratele său, Dan-Vodă. Adunind o puternică oștire, el o armează după principii noi, încheie alianță cu Iaghelon, regele Poloniei, și se gătește să sară în ajutorul sîrbilor, dacă aceștia vor fi atacați de turci. Mutînd capitala țării la Tîrgoviște, el fortifică noua capitală repede (dar trainic). Tîrgoviștea e mai lesne de apărat decât Curtea de Argeș, contra unui eventual atac al Ungariei. Aceste măsuri vor da, mai târziu, roade mărețe. Mare prevedere politică. Dar, în viața casnică, geniul politic al României și-a semănat dificultăți de care se va izbi în curînd. Chiar un^geniu cade, cîteodată, pradă patimilor omenești. Invocînd nu mai știu ce pretexte, Mircea repudiază pe Slava de la care avea un fiu, moștenitorul său viitor (cunoscut în istorie

ab numele de Vlad Dracul sau Draculea)* Ia moartea lui |>an Vodă, fiul lui Mircea era cam de vreo 10 ani, deci **mai** lîrstnic (cu vreo 6 ani) decât fiul mai mare al Luxandrei. ?entru a-și asigura domnia legitimă (chiar după **ce** fiii lui ")an-Vodă' vor fi declarați majori), Mircea^ interveni la patriarhul din Constantinopol, **ca** să fie autorizat să ia **de**)ție pe cumnâta-sa, Luxandra. Patriarhul, însă, refuză. Ltunci, Mircea părăsind orce cale legală, face **o** lovitură **de** tat: invocînd, iarăși nu mai știu ce pretexte, el exilează în Transilvania pe Luxandra cu copiii ei, și se proclamă (formal) lomn al Țării Românești.

Mircea și-a atins ținta, dar ultimele cuvinte ale fratelui, |ău, Dan-Vodă, îi rod sufletul: „Fii drept, căci nedreptatea; pedepsită de Dumnezeu... dacă nu de oameni".

Viitorul va dovedi cît de întemeiată a fost exclamația iuribundului Dan-Vodă.

După nenorocitul sfîrșit al cruciadei de la Nicopol, marete^ | Șrou român atrage, în anul următor, pe Baiazid Ildirim a*,^1 armatele turcești în codrii de pe malul stîng al Dunării și le Șpiclică înfricoșata înfrîngere de la Rovine. Baiazid, probabil^ și-ar fi luat „revanșa", dacă interese grabnice nu l-ar themat înapoi, în Asia Mică, unde frații lui (Soliman, MolmȘ ' ied și Muza) se proclamaseră sultani. Mircea urmărește pînăț | »a Marea Neagră ostile turcești și, în treacăt, cucerește*)obrogea. Dar și el, ca Baiazid, e nevoit să se întoarcă repej^.

țară, unde fiul său, Vlad, sprijinit pe o tagmă de Ixierf jeniulțumiți, se proclamase domn la Curtea de Argeș. învi Și prins cu o repeziciune fulgerătoare, Vlad e predat maghi rilor (ca ostatic, zice Mircea, deși Ungaria nU ceruse ni d ostatic). Vlad izbutește să scape din minele maghiarilor și-refugiază la turci.

Iarăși răsunau la urechile lui Mircea profeticele cuv |ăle muribundului Dan-Vodă. Pentru a-și împăca remușcă Mircea clădește mica monăstire **de** la Cozia, „mauzo **Junde** va fi înmormîntat. Printr-o guvernare mîndră și pioasă, el merită fanatismul trezit de numele **său** **Ipoporul** românesc. Istovit, însă, **de o** cugetare înco"

și de o covârșitoare muncă fizică, el trage sa moară, prevăzând cumplita vrăjmășie dintre moștenitorii săi și ai lui Dan-Vodă.;

Această vrăjmășie, zisă Războiul banoveților, a ținut două sute de ani, și n-a fost definitiv potolită decât de Matei Basarab.

Ultimele cuvinte ale marelui voievod sînt acele ale muri- bundului Dan-Vodă.

Piesa asta e cea mai grea din toată trilogia, scumpe X. Caracterul personajului titular (și reprezentarea lui) cer un tact deosebit și fin. Autorul va trebui să uzeze de multă ingeniozitate și de mult cumpăt, pentru a contura firea lui Mircea și a seri scenele între el și Slava, el și Luxandra, el și Vlad, el și Manea, el și Român Herescu, el și Alexandru Mușat (mai tîrziu domn al Moldovei sub numele de Alexandru cel Bun) etc, iar actorul însărcinat cu rolul titular va trebui să fie înzestrat cu același cumpăt ca să înfățișeze pe Mircea cel Bătrîn în diferitele lui avatare, de la vîrsta de 30 de ani, pînă la cea de 68.

Nu mai pot. Mă doare capul. Pe altădată sfîrșitul sindrofiei literare de la Berăria Cooperativă.

„PRO DOMO”i

10 Septembrie 1919

SCUMPE X,

Iată și sfîrșitul sindrofiei literare de la Berăria Cooperativă. Copiii ascultaseră, foarte atenți, povestirea piesei a treia a trilogiei. Unul rupse tăcerea mormîntală, produsă asupra tuturilor de moartea lui Mircea cel Bătrîn, și strigă:

– Dar bine, nene Alecule, deoarece ai la îndemînă atîtea subiecte, pentru ce nu le tratezi chiar d-ta?

– Copii dragă, răspunsei, pentru că nu am vreme. Trebuia să-mi aleg: sau să văd de mine, sau să văd de voi (sau să fiu autor dramatic, sau director de teatru). în același timp

. se pot face amîndouă lucrurile. Una exclude pe cealaltă, f-am aîes să văd de voi!... Bine am făcut? rău am făcut?... ae va trăi, va vedea.

• Rău ai făcut! îngînă un lingușitor.

• O fi! replicai: mi-a mai spus-o și Caragiale [...].

| – Dar tot ai găsit vreme ca să scrii actul I din *Sutașul oian*.

, – L-am scris înainte de a fi director de teatru.

f. – Știu și eu actul I, exclamă alt copil; dar aș vrea să aosc și celelalte acte.

• E lesne, mormăii: întrebă redacția de la *Flacăra*. Ea f laudă, în adevăr, că a pus mîna pe martori gata să declare i au auzit această dramă chiar din gura lui Alexandru dobescu. Să notăm că *Flacăra* nu-i zice pe nume nici unuia martori. Acești faimoși martori trebuie să fi spus domni- de la *Flacăra* și conținutul celorlalte acte din *Sutașul foian*.

\ – Nu fi supărat, nene Alecule, exclamară mai multe ci. Să nu te doară mușcăturile calomniei.

– A nu manifesta durerea produsă de o calomnie mi-a Ist totdeauna cu puțință; îmi e și astăzi; dar a nu resimți lea durere... îmi e peste puțință. Printre țelurile calomniii, |a, poate, și aceea de a mă dezgusta: acest țel și l-a ajuns tlonnia: sînt dezgustat să mai scriu. Dealtminteri, n-am st singurul scriitor calomniat; a mai fost și Caragiale. Jbmnia m-a pus alături de el; rezultatul ăsta nu-l prevedea (tlonnia.

• Calomnia în sine e o lașitate, e arma mișeilor. Adesea, _rsa se deghizează cu haina îndrăznelii și lumea ia un viclean ^lomniatoT drept un isteț apărător al adevărului. Uneori, Asă, istețul apărător al adevărului nu calomniază pe’față, |, ascunzînd chiar lașitatea calomniii sub ipocrizia insinuării, insinuează, izbutește și astfel să calomnieze fără nici rizic. Insinuarea calomnioasă e cea mai perfidă formă a ilomniii. Am cunoscutro și pe aceastaș e o negură, ca o

abureală, care te înconjură câteodată; să te aperi contra, calomnii, treacă-meargă (te duci la jurați) nu poți, însă să te aperi contra insinuării calomnioase. E ca și cum te-ai escrima cu o spadă în contra ceței. Eu, unul, nu m-am apărat de nici un fel de calomnie, pentru că știam bine că cei care calomniază se deszic singuri. Asta s-a și întâmplat cu mine: mulțumită ziarului *Scena*, care a publicat, acu 3–4 ani; proză și versuri de-ale mele», bucăți inedite mai vechi și mai noi, s-a produs un reviriment în opinia publică și în conștiința unora dintre calomniatori. Criminalii se căiesc câteodată.

Ca să nu mai alerg de-a surda după faimoșii martori descoperiți de *Flacăra*, povestește-ne nouă, nene Alecule, celelalte patru acte ale *Sutașului Troian*; trebuie să fi făcut d-ta scenariul întregii piese.

'•—Tot nu v-ați săturat de basme?... îl spun și pe asta, dar, pe urmă, la nani... căci avem de lucru mine. Deoarece, însă, mi s-a uscat gîtlejul și că arde gazul degeaba, „chelner, încă un rînd”.

Rîndul s-a bucurat de mare succes.

— Trebuie, mai întii, să mărturisesc; zisei, că, în *Sălașul Troian*, n-am prea ținut seamă de cronologie: după istorie, Stancu (dacă mai trăia în 1452, cam pe cînd se petrece piesa) ar trebui să fie numai cu 5–6 ani mai tînăr decît Vlad-Dracul, adică să aibă 65 de ani. Dar, la vîrsta asta, Stancu nu putea fi iubitul inimos al tinerei Dina. Dealtminteri, *Sutașul Troian* nu e o dramă istorică, propriu-zisă, ci numai un fel de „vignetă”, o „ilustrație” a zbuciumărilor interne, de pe atunci, din Țara Românească. Piesa era menită să reprezinte un episod oarecare din Războiul Banoveților, îngrozitoare vedenie a geniului politic al marelui voievod, a lui Mircea cel Bătrîn. Afară de Vlad Dracul, de Radu Turcitul (fiul lui), de bătălia de la Glava, de monăstirca Cozia, nimic și nimeni nu e istoric în *Sutașul Troian*. -

Jolul titular se cuvine să fie jucat de un colos, dînd împreună unei forțe fizice fenomenale. Veți vedea pentru ce.

\Actul II se petrece tot în decorul actului I.

I Acu facem cunoștință cu Vlad Dracul (sau Draculea) |bdă cu turban, cum îi zice nu știu cine în actul I, și cu [adu, fiul lui, poreclit Turcitul, și care a domnit pe la mijlocul veacului XIV. Acest Radu e cel de care vorbește Topuz i actul I; e un fel de muieratic, a cărui dulamă conabie îl jggrăvește cu prisosință. Vlad-Vodă Dracul, datornic fiului lu cu viața (scăpată la bătălia de la Glava, mulțumită (ilamei conabii) i-a făgăduit că îi va satisface prima cerere, jîadu, văzînd pe Dina, vrea să o... seducă. Ofensat de rezis-ișhța disprețuitoare a copilei și aflînd că Dina e logodită că are să se mărite în curînd, la monăstirea Cozia (aci proape) el cere tatălui său să-i ajute să fure pe Dina de la untă. Vodă Vlad Dracul, deși are nevoie de Sutașul Troian, .eși e oaspele lui, deși a venit la el ca să-1 facă să adune jștire pentru apărarea domniei contra Dănuleștilor (susji--|uși în Ardeal de Ion Corvin), sigur, însă, de credința Sutașu-»i Troian, făgăduiește lui Radu Turcitul să-i satisfacă jsrerca și nu pune în cumpănă că fapta sa uricioasă ar indigna partizan devotat. Vlad-Vodă Dracul nici nu bănuiește |ne e logodnicul Dinei.

Decorul actului III înfățișează interiorul monăstirii Cozia» a mormîntul lui Mircea cel Bătrîn; starețul și călugării regătesc bisericuța pentru nunta Dinei. Deodată năvălește bisericuța o mulțime de oameni armați. Recunoaștem pe ^odă Vlad Dracul, Radu Turcitul etc. Ei arestează starețul călugării} apoi, deghizați cu haine preoțești, îi vor sluji lujba și vor răpi pe Dina și pe Stancu la momentul opoiv un. Nuntașii sosesc, în adevăr, nearmați și fără nici o bănu-ală. Stancu, împins de o mîndrie naturală, declară că e i u l lui Dan-Vodă. Mare mirare a Sutașului Troian (care îl pedea fiul unui răposat prieten al său, al boierului Golea)

și mare bucurie a lui Vlad-Vodă Dracul, care va trage diti această situație foloase neașteptate, și anume: 1. prinde pi Stancu, capul Dănuleștilor; 2. ia pe Dina cheazășie a credinței Sutașului Troian; 3. se ține de făgăduiala făcută lui Radul Turcitul...

Topuz scapă de strejari, jurînd că va scoate pe Stancu și pe Dina din ghearele lui Vlad-Vodă Dracul.

Actul IV se petrece în bătătura Curții de Argeș. Undeva, în grosul zid care o înconjoară, e o mică porțiță de stejar ferecat. Dina a consimțit să ia de soț pe Radu Turcitul, cu condiția ca Stancu să nu fie ucis. Vlad-Vodă Dracul a jurat; El s-a ținut de jurămînt: Nu a ucis pe Stancu, ce e drept, dar a pus să i se scoată ochii. Topuz, însă, cu cîțiva ostași-deghizați în țărani, a venit la nuntă să smulgă pe Stancu și pe Dina din ghearele lui Vlad-Vodă Dracul. invălmășeală. Stancu, orb și cu obrazul însîngerat, e îndreptat de Dinaj afară, pe porțița ferecată; acolo îi așteaptă cai buni pe care au să fugă. Topuz le acoperă fuga și cade ucis pe pragul porțiței, chiuind: „Dănuleștii! Dănuleștii!”

Decorul din actul V reprezintă partea dinspre miazăzi & ostrovului stîncos unde e clădită cetățuia Sutașului Troian.; Către stînga, se ridică enormele ziduri ale cetățuiei. O mică porțiță de birne de stejar (legate în fier) permite comunicația între interiorul și exteriorul cetățuiei. în fund, curge Oltul. Cam la mijlocul scenii, se înalță o mare cruce de piatră. Trupele lui Ion Corvin asediază cetățuia Sutașului Troian, rămas credincios lui Vlad-Vodă Dracul, pentru că acesta e fiul lui Mircea Basarab. Cetățuia se apără cu strășnicie. Sutașul Troian nu vrea să-și predea cetățuia lui Ion Corvin care urmărește pe învinsul Vlad-Vodă Dracul.

îngrijind de nenorocitul Stancu, orbit de călău, Dina 1-a așezat pe marginea Oltului, la umbra niștor bălării. După un asalt respins, Sutașul Troian, în armură, vine să-și vadă copila. îndemnat de ea să deschidă porțile, deoarece Ioa

rfn nu e vrăjmașul țării, dar al unui domn nemernic, ișul răspunde că e și el vrăjmașul lui Vlad-Vodă Dracul, înainte de toate, e apărătorul domniei: domnia nu suie jertfită ticăloșii unui domn: domnul trece, domnia ie. S-au risipit, însă, iluziile Sutașului Troian. S-au jat străvechile lui credințe în domn și domnie; ba chiar dreptatea imanentă. Deodată, un glas de bucium sună, încolo de Olt, departe, cerînd ajutor. Sutașul răspunde corn. Apoi, mirîndu-se, zice: cine să fie? Oricine ar fi, spele, de-ar fi satana, e trîmis de Dumnezeu. Dina îngînă: am zis și eu, altădată. Răspunsul din corn al Sutașului jst auzit; o luntre acostează în ostrov și din ea sare pe mal Hnsul și fugăritul Vlad-Vodă Dracul. La vederea lui, Itășul scoate sperghia și se repede. Dar un oaspe e sfînt- "ian se oprește. Oaspele e cu atît mai mult de neatins, cît Vlad-Vodă Dracul, fugar, a venit să ceară lui Troian bmul adăpost. Troian ar uita, ar ierta. El n-a apucat să-și 'lă sperghia în teacă, cînd Dina, ieșind din bălăriile de pe bginea Oltului, se vaită că Stancu a murit și se întoarce mort. Sutașul își privește mîna dreaptă în care lucește erghia- acum, el va fi glasul dreptății. Dar... sufletul rat nu vrea să fie asasin: el aruncă sperghia, se descinge brîu și, pe cînd urlă ostașii lui Ion Corvin, înfierbântați un nou asalt, după o scurtă luptă în care nu are ce alege adversarul său, leagă pe cruce pe Vlad-Vodă Dracul Dmnul cu turban) și lasă vinovatul în plata lui Dumnezeu.

el aleargă să apere cetățuia, ultimul refugiu al stemei isarabilor. Dina iese din buruieni, palidă, cu ochii plîși : scînteietori; de lîngă mort, dînsa a văzut totul: ea ridică^ pe jos sperghia lui Troian, și strigă lui Vodă Dracul,, re se svîrcolește, răstignit pe cruce: „Eu nu pedepsesc, mă zbun!” și îl înjunghie. îngrozită de ce-a făcut, Dina se ltoarce la Stancu. Să se vadă că gestul ei a fost ultima jrțare a unei firi istovite. Din cetățuie vin strigătele de :torie ale trupelor lui Ion Corvin: cetățuia a căzut... Pe

portia de stejar intră Sutașul Troian, rănit, plin de sînge
Sufletul curat și-a făcut datoria pînă la sfîrșit. El vede
cadavrul lui Vlad-Vodă Dracul, răstignit pe cruce, în gîinăL
„Nu l-am ucis eu” și merge la copii, pe care îi găsește morțid
unul lîngă altul, ridicîndu-i de mijloc, el îi ridică, cu cîtei
un braț, trupurile neînsuflețite, și le ține la subțiori (iată?
pentru ce Sutașul Troian trebuie să fie un colos), și se afundă/j
cu pași mărunți, în Olt, îngînînd: „Oltule, tu mi-ai fostf
leagăn, tu să-mi fii pe veci mormînt”.

Uf! Am scăpat!

Iaca, scumpe X, cum s-a terminat sindrofia literară (aproape \
un monolog) de acu vreo 12 ani, de la Berăria Cooperativă.”

DIN PERIODICE

TEATRUL NAȚIONAL

Am primit greua însărcinare de a spune aici, în fiecare lună, activitatea desfășurată de Teatrul Național și, ca unul ce urmăresc cu o deosebită grijă eforturile făcute în această ramură a artei – fără de altminteri vreo pretențiune la critică și cu spiritul cel mai eclectic –, să arăt impresiunile dobândite de un spectator însuflețit de cea mai mare bună-voință, dar care, totuși, nu-și uită dreptul cumpărat la intrare.

Nu-mi voi aminti de acest drept amicilor de care mă desparte rampa, dar nici nu-l voi lăsa cu desăvârșire părăsit. E pacea armată, veți zice; fie, dar pacea, în definitiv... Nu mă izbiți cu contrasensuri, note false, exagerațiuni și tot soiul de răniri aduse bunului simț sau bunului gust și, la rîndul meu, nu voi replica decît cu aplauze. Vă cer chiar mai puțin: dacă veți cădea în asemenea păcate, arătați dorința de a nu le mai reînnoi, ba chiar încă mai puțin numai buna voastră credință în păcătuire, și vă asigur că despre partea mea vă voi izbăvi întotdeauna.

Sîntem un popor nou în ale artei, ca și în ale libertăților publice. De atîta amar de vreme, aruncați între Carpați și Dunăre ca într-o insulă, am trăit numai între noi, cu hotarele închise, nepăstrînd din Roma mamă nici-o altă noțiune decît aceea a conservării naționale, neprimind de la popoarele vecine decît acele datini pe care ni le impuneau cu de-a sila și dezbărîndu-ne de ele ca de tunica lui Nessus, îndată ce ne era cu putință; suferind ce nu puteam împiedica și ca pietrile neclintite de cursul rîurilor, lăsînd peste noi să treacă șiroaiele atîtor năvăliri, siguri că ne vom regăsi aceiași în

ziua cînd în adîncimea sorburilor se vor fi scurs apele și răzmirițele. Și iată că, deodată, acea zi a strălucit. De azi pînă mîine ne-am trezit liberi, stăpîri pe moșia și pe soarta noastră, nepriponiți dinăuntru, neatirnați dinafară, respectați de oriunde. Atunci, în cîteva decenii, alergînd cît ne ținea sufletul, am ajuns de pe urmă omenirea care pășea liniștit pe calea civilizației. Și în grabă, ca un om sărac care a cîștigat o avere la loterie, i-am cumpărat de-a gata toate hainele, organizația, legile, arta, progresul întreg, ne-am îmbrăcat cu ele și ne fudulim. Dar, fie zis fără supărare, ele ne cam strîng în spete și mai va vreme pînă ne vom obicinui cu portul lor. *Tempo e galantuomo*; să fim ca dînsul îngăduitori și blînzi în critică și dacă rîdem de stîngăcia noastră, să nu ducem gluma pînă în a jigni.

Dealtminteri, lăsînd văzduhului generalitățile și privind mai de-aproape subiectul nostru. *Teatrul Național*, nu avem nicidecum trebuință de o îngăduire deosebită pentru a recunoaște eforturi roditoare și progrese serioase. Cîteștrele direcțiunile care s-au urmat în acești din urmă zece ani au adus piatra lor la edificiul cel mai important al culturii populare, și aceasta din urmă a d-lui Grădișteanu – sprînjinită și ajutată în mod real de minister – a putut, chiar în așa scurtă vreme, realiza îmbunătățiri fericite în frumusețea sălei, în montarea pieselor cum și în administrațiunea financiară. O felicit și mă bucur cum, dealtminteri, a făcut-o deja revista noastră din capul locului.

Dar nu aceste îmbunătățiri, care oricît de vrednice de laudă ar fi ele, merită toată grațitudinea și recunoștința publicului, sînt caracteristica direcțiunii actuale, ci năzuința ei statornică pentru propășirea artei. Dacă, în adevăr, o activitate febrilă a permis Teatrului Național să dea, de la deschiderea sa, mai multe reprezentațiuni decît au trecut seri, jucînd de două ori pe zi sîrbătoarea și duminica; dacă în acest timp atît de scurt a prezintat publicului vreo treizeci de piese deosebite – comedii, drame, operete și opere; dacă nu mai e nici un actor, societar sau gagist care să nu se fi arătat pe scenă după o lună și jumătate abia de stagiune; dacă, în sfîrșit, de dimineață pînă seara se repetă în toate

colțurile teatrului pentru ca afișul, într-una reînnoit, să nu dea publicului răgaz de a uita drumul teatrului, acestea toate sînt efectul unei bune administratului numai, și oricare direcțiune înzestrată cu energie ar fi ajuns la același rezultat.

Nu aș avea dar de adus d-lui Grădișteanu deosebitele felicitări pe care i le fac aci, și care sînt sigur că întrunesc aprobarea tuturor oamenilor căutînd în o expresiune, oricare ar fi, a artei, cea mai înaltă și cea mai perfectă bucurie sufletească. Dar domnia-sa tocmai această bucurie caută să ne-d procure oricînd, și pînă chiar în piesele cele mai puțin vecine cu arta, se silește prin frumusețea decorurilor, prin gingășia amănuntelor să ne producă o vibrațiune artistică pe care ne mirăm că am resimțit-o la un astfel de spectacol.

Nu numai însă prin asemenea mijloace noua direcțiune își arată dorul de artă. Ea a înțeles că în vechile elemente care compuneau trupele Teatrului Național, se stinsese încetul cu încetul acel foc sacru, acea rîvnă artistică a tineretii, și că în locul lor se iveau calculul rece și ambițiunile cu țintă mai apropiată ale sufletelor deziluzionate. Trebuia aprinsă la loc scînteia, adusă înapoi credința în artă. Prin nouă elemente introduse în vechiul corp, și însuflețite cu toate nădejdele debutului, dl. Grădișteanu a încercat această reînviere. Reușit-a? Mai mai că da. Paserea Pboenix începe să reapară din cenușa-i stinsă. Deja cei mai bătrîni actori; pătrunși de căldura și credința celor noi, trăiesc iarăși minutele de odinioară și, cu ochii luați de entuziasmul lui Thespis nu-și mai văd în oglindă încreșturile obrazilor, nu-și mai aud în ecou huruitul glasului. Și curo ai fi altfel, cînd îți dau replica voci calde și pătrunzătoare ca ale doamnelor Luchian și Sturdza, cînd te ispitesc ochi vioi, cum sînt ai doamnelor Levanda și Giurgea-Georgescu? Asemenea scînteii aprind suflete cît de reci, entuziasmuri cît de stinse. Și chiar neîndemînarea, pe care numai timpul o șterge din jocul actorului, deșteaptă în jurul debutantei acea grijă simpatică pe care o provoacă copilașul încrezător ce trece surîzînd de-a curmezișul stradei cutreierate de trăsuri. El se încrede în prevăzătoarea pronie care 3-a făcut, ea în nobila

(patimă de artă care îi ridică sînul. Și amîndoi își trec strîmt lîoarea întovărășiți-de iubirea lumii.

Printre vechii societari ai teatrului această mișcare sufletească e foarte sensibilă. Cineva îmi zicea: au progresat; [eu am răspuns: au întinerit. Sînt unii care, slavă Domnului, n-au încă trebuință de aceasta, de pildă minunata noastră Comediană, doamna Ciucurescu, al cărei talent din zi în zi mai matur intră în contradicere cu fizicul tînăr și din ce în ce mai vioi. Dar domnii Velescu, Nottara, Petrescu, Hasnaș, neobositul Catopol, înveselitorul Niculescu, contimpuranii lui Pascali, lui Manolescu și ai neuitatului și neîntrecutului] Iulian, toți au întinerit, au înverzit, au băut apa vreunei *fontaine de jouvence*, al cărei secret, sărmanii de noi! îl păstrează numai pentru ei singuri.

Tinerii ne-au întrecut. Așa e firesc să fie. Cată să întinerim ca să le semănăm; iar ei să nu cate să ne semene. Aceasta a priceput-o dl. Brezeanu. El seamănă cu el singur și nu vrea să fie oglinda nimănui. Are mult talent, dar talent au mulți. Are originalitate, și aceasta e mai mult. Are priceperea netedă și observațiunea adîncă. Nu-i mai trebuie decît muncă pentru a fi un mare artist. Pe scena teatrului nostru nu au trecut pînă acum decît doi oameni însușind aceste calități: Millo și Iulian. Locul e astăzi neocupat și mi se pare rezervat d-lui Brezeanu. Astfel se vede că a crezut și dl. Grădișteanu, care, abia numit director general al teatrelor, a înaintat societar de clasa III pe tînărul său colaborator.

Nu toți directorii generali au avut mîna tot atît de fericită.

Dl. Grădișteanu s-a ocupat mult de partea muzicală și coregrafică. Ne-a prezintat o soprano-legeră de minune în persoana d-rei Michăilescu, înzestrată cu o voce limpede și fermecătoare și cu o pereche de ochi și mai limpezi și și mai fermecători. Cînd va fi studiat dicțiunea și jocul de scenă atunci...; o, atunci!...

D-lui Băjenaru îi convine genul operei comice. Opereta nu face pentru el, dar nici dînsul nu face pentru opera așa zisă serie. Rolul lui Radames îl zdrobește, îl doboară. Acel al lui Fernand chiar e prea greu pentru mlădioasa* dar nu deștul de puternica sa voce.

D-na Mezzetti (Capeleanu) este o mare cîntăreață careia nu-i lipsește decît consfințirea scenelor mari din străinătate.

Pe scurt, stagiunea teatrului nostru de estimp se va însemna ca una din cele mai roditoare, atît din punctul de vedere artistic, cît și național. S-au reluat cu mare succes piese de-ale admirabilului nostru autor comic dl. Caragiale; s-au jucat cîteva lucrări nouă de oarecare merit, cîteva piese streine, unele slab, altele și mai slab traduse ca *Le malade imaginaire* și *Le mariage de Figaro*, dar care au dat prilejul unor foarte bune. reprezentațiuni.

Constatăm cu mare bucurie asemenea rezultate; întrebuințez pluralul în această frază pentru că un public numeros, foarte numeros, le-a constatat cu mine și a dovedit că, dacă piesele sînt bune și bine jucate se află destulă lume în București care să meargă la teatru, chiar dacă i se vorbește în nesocotita, prigonita, dar tot dulcea limbă românească. '

P. s. Ascultai prima reprezentațiune a doamnei de Nuovina. Mă grăbesc a-mi arunca în pripă impresiunea de încîntătoare bucurie ce am resimțit în fața acestei admirabile artiste, și nu atît a naturii cît a voinței artistice din sine. Doamna de Nuovina nu este o fiică a omului, ci un produs al artei. Nimic în ea nu e spontan, nu procede de la natură sau de la vreo impulsione sufletească; totul e cugetat, studiat, preparat, regulat și adus pentru a obține și a da cea mai absolută impresiune de artă și numai de artă. Această abstracțiune a ființei pur estetice din întregul ființei omenești mi se paie a fi nota caracteristică a doamnei de Nuovina.

O voi studia mai pe larg în viitorul număr.

1898

TEATRUL NAȚIONAL: DOAMNA DE NUOVINA

Spectatorul binevoitor, care pentru intîia dată aude cîntînd pe doamna de Nuovina, resimte o impresiune de jenă; și dacă muzica cîntată îi este cunoscută, o impresiune de nedu-

ierire. Cea dintîi provine din sforțarea pe care artista pare să o face la emiterea sonului, a doua din modul cum dînsa enunță fraza. Alt spectator, rău dispus, va zice după primele **Inote:** această cîntăreață nu are voce! și după prima frază: lăceastă cîntăreață nu știe ce cîntă. Și spectatorul rău dispus se va îmblînzi cu încetul, iar cel binevoitor cu încetul își va pierde jena și nedumerirea și va conchide la sfîrșit: doamna l'le Nuovina, înzestrată de natură cu o voce mai slabă decît altele, Iasă, totuși, o mai intensă impresiune de artă decît cîntăreață cu o voce mai mare și mai sonoră.

Pentru ce? Tocmai pentru că natura a fost față de vocea **Idoamnei** de Nuovina mai puțin generoasă decît aiurea. D-na Jnu a posedat niciodată o voce **mare**, nici o voce sonoră. Dar **«iult**-puținul pe care i l-a dat Dumnezeu, l-a cultivat, l-a perfecționat și se poate fâli că rezultatul obținut și-l datorește S-sieși aproape tot. Nimeni nu ar fi putut crede că o voce **atît** [de plăpîndă să poată **cînta** *Fcmst* și *Lohengrin*. Opera comică '-chiar **părea să** fie refuzată unor atît de **slabe** mijloace. Și, totuși, am aplaudat cu o deosebită satisfacțiune această **artistă** în rolurile acestea.

Să ne înțelegem. Nu sînt un fanatic al doamnei de Nuovina. Recunosc fără nici o dificultate că unele părți ale ziselor [roluri *cerforță*, fără doar și poate, și că în acele părți doamna de Nuovina este insuficientă. Toată gingășia fizicului, toată dibăcia de artistă desăvîrșită cu care caută să surprinză Șbuna credință a spectatorului și să ascundă o dificultate na mă orbesc, nu mă împiedică să văd slăbiciunea, *trucul*. Dar văzîndu-l, prinzîndu-l în flagrant delict, nu pot decît să mă închin în' fața lui și să4 admir. E un truc admirabil!

Ce fericit aș **fi** să mă înșele tot așa și d-nul Băjenaru! Cine **știe?** Cu studiu, cu igienă, el ar putea obține un asemenea rezultat și, poate, ca și doamna de Nuovina, el ar face atunci pe mulți să creadă că și-a dezvoltat **vocea**, cînd în realitate nu și-ar fi dezvoltat decît mijloacele de a o întrebuința. **Dar** pentru aceasta el nu ar **putea** fi comparabil cu *diva*, pentru că tot i-ar lipsi teva, și ceva ce nimeni nu-i poate da: *intuit fiun ea dramatică*.

• Să nu ia în rău ceea ce zic aci de dînsul. Această calitate este un dar pe care pușini actori îl au, și dintre cei mai renumiți. Ea este acea inteligență care face pe artist să privească un rol cu vederi limpezi, cu o netezime absolută de cuget, să-1 prinză în întregul lui, să-1 pătrundă în toate amănuntele și apoi să-1 *compună* astfel ca toate amănuntele să fie strîns legate de întreg și să formeze unitatea personajului înfățișat. Ea este culmea artei dramatice, este punctul de contact între geniul care creează și geniul care interpretează.

Să'mai observăm un lucru: această inteligență dramatică, pe care o socot mai presus de toate calitățile unui actor, este tocmai cauza celor mai desăvîrșite neajunsuri, căci pune câteodată pe actor dacă nu în contradicțiune, dar cel puțin în divergență cu autorul. Roluri ca Hamlet, Tartuffe și Harpagon dau loc la cele mai bizare interpretări și actorul, luînd atitudini, dînd intonațiuni, făcînd gesturi în perfectă conformitate cu textul pe care îl recită și cu unitatea personajului, pe care îl întrupează, înfățișează, totuși, o ființă la care nici nu s-a gîndit autorul și lasă publicul în această nedumerire că poate astfel Shakespeare sau Moliere își concepuseră creațiunile. Acest defect al unei atît de mari calități decurge din chiar slăbiciunea cugetului omenesc care, cît de limpede să fie în esența lui, se turbură și bilbiește cînd se afundă în întunecimea patimilor, cînd descoperă infectele rane ale sufletului. Geniul puternic al lui Shakespeare trebuie să se fi cutremurat de spaimă cînd a conceput sufletul înalt al lui Hamlet sfîșiat de toate durerile omului, pînă chiar de disprețul unui fiu pentru mamă-sa; și geniul limpede al lui Moliere trebuie să se fi întunecat cînd a văzut ce oribil poate să se facă sufletul omenesc ulcerat de avariție și de ipocrizie. Dacă cugetul lor s-a turburat cînd creații este iertat actorului să se zăpăcească cînd interpretează și, pentru a îmbrăca o ființă nemăsurabilă, să croiască haina prea largă sau prea strîmtă. Dar ceea ce nu i se poate ierta este să ne înfățișeze în locul acelei ființe întregi și armonioase un personaj lipsit de unitate, contradictoriu, disparat, îmbrăcat numai pe jumătate, ca regii negri din coloniile

jengleze, care se poartă cu pălărie de mătasă în cap, cu Ivestă galonată pe umeri și cu restul gol.

Doamna de Nuovina posedă la cel mai înalt grad această inteligență dramatică și niciodată nu va cădea în vina de ja ne înfățișa un personaj absurd, ale cărui apucături să inu fie perfect logice și conforme cu el însuși. îl va face poate [mai mic sau mai mare decît este, sau altfel decît ne place] să ni-1 închipuim, dar se va ține neclintită, în amănuntele [desenului, de conturul general pe care l-a stabilit.

Așa, de pildă Carmen, jucată de doamna de Nuovina, e Imai veselă, mai zburdalnică, mai puțin pasionată decît [Carmen cu care ne-am obicinuit să pătimim. Cineva îmi [zicea că e o Carmen pariziană. Oricum ar fi, ea este aceeași] Ipină la sfîrșit; și nu se dezmente nici un minut. Mie, unul, Imai mult îmi place Carmen a doamnei Theodorini. Altuia, lăcea a doamnei de Nuovina. Haina cu care aceasta o îmbracă [mi se pare prea strîmtă. Altuia i se pare prea largă haina] fee-i dă pasionata Theodorini. Chestie de gust. Dar rolul [altfel conceput de ambele artiste, nu șovăiește cîtuși de puțin în dezvoltarea dramei, și Carmen cea zburdalnică] jubește și batjocorește la sfîrșit, pe cînd cealaltă iubește pi urăște.

Așa, de asemenea pentru Margareta din *Faust*. Doamna [de Nuovina ne arată, în fața cadavrului lui Valentin, că] [nebunia îi pătrunde cugetul. Logică cu această situațiune, [ea e nebună în actul al cincilea și cîntă ca un copil, ca o] [ființă fără conștiință, fără personalitate. Dar cînd moartea o] itinge, ultima seînteie a vieții sufletești licărește deodată, [fînsă numai ca să-i dea puterea de a striga fostului iubit: *Was/tu me fais horreur!* Această interpretare e frumoasă și] Idoamna de Nuovina obține efecte de o adîncă și ștăpînitoare] [emoțiune în rugăciunea de la sfîrșit. Zisei obține; mă înșel;] [obține e mai just. Anul acesta vocea-i cam încercată nu i-a] Imai permis acele note ușoare care înălțau la cer un freamăt] ide rugă atît de pătrunzătoare încît oricine, cu lacrimi în ochi,] [își simțea sufletul filfiind din aripi.

Nădăjduiesc – se înțelege – ca doamna de Nuovina să-și [regăsească vocea și vom mai aplauda-o și pe viitor. Mărtu-

risesc, însă, că de și-ar pierde-o cu desăvîrșire nu m-aș cerni peste măsură. Temperamentul artistic al d-sale are alte coarde decît cele vocale și eu cred cu convinșune că va fi o mult mai mare tragediană decît a fost vreodată cîntăreață.

Dovadă, *Navareza*.

1898

TEATRUL NAȚIONAL: ELENA THEODORINI

Subiectele pe care le-am tratat pînă astăzi nu mă sileau la nici o părtinire și-mi lăsau cugetul în toată libertatea. Dar iată-mă nevoit să vorbesc de d-na Theodorini, și de la întîia linie simt un scrupul care îmi oprește condeiul și-mi șoptește:

• – Ia seama. Îți este permis să nu ai cunoștinți îndestulătoare pentru a vorbi de un subiect; îți este permis să nu ai cea pătrundere a minții care duce cugetul în miezul unui caracter sau unei lucrări, cum mîna expertă a chirurgului împinge scalpul în cuibul unui rău; îți este permis să emiți păreri eronate, să susții teorii absurde; îți este permisă orice aberațiune, însă cu o condițiune, o singură, dar absolută condițiune, sinceritatea. Căci, de a nu fi instruit, inteligent și pătrunzător, nu e vina ta. Dar de a nu fi sincer în darea de seamă a impresiunilor tale, de a simți într-un fel și de a vorbi într-altul, mai mult chiar, de a nu-ți sili judecata să se dezbare de orice înrîurire de dinafară, aceasta ar fi vina ta și numai a ta. Sinceritatea este probitatea criticii, și cititorul nu poate lua în considerațiune cele ce scrii decît dacă este adînc convins de probitatea ta. Ia seama bine și moaie condeiul de zece ori în călimări pînă vei scrie o slovă măcar despre o artistă pentru care ai vechi sentimente prietenești.

Asta e pricina. Pus pe terenul acesta alunecos, mă simt fără sprijin și stau locului.

Așa e. D-na Theodorini îmi face **onoarea de a** mă număra printre amicii săi, și nu știu zău **ce** apreciez mai mult **la**

dînsa: marile calități artistice, ori încîntătoarele destăinuirii 'ale sufletului și ale minții. Ce să mă fac? Oare sentimentele \ afectuoase ce port amicei nu-mi vor împăienjeni ochii cînd ei vor căta să deslușească însușirile artistei? Oare dacă apreciațiunea mea ar fi prea blîndă, nu mă vor acuza cititorii de părtinire? Și dacă, dimpotrivă, ar fi critica prea severă, > nu vor zice ei că am depășit marginile de teama primei acuzațiuni?

Ce situațiune inextricabilă și cît este de amenințată să , iasă de aci probitatea criticii dramatice a unui biet spectator fără răutate! Căci vă jur că sînt fără răutate, și că , mai răutăcioși sînt acei care m-au poreclit „Piatra iadului”, pentru că – zic dînșii – stilul meu abia gîdilă la prima atingere și nu ustură decît mai la urmă.

– Dar, va zice un cititor arțăgos, ce trebuință ai să ne spui prietenia dumitale cu d-na Theodorini? Vorbește-ne de ea cum ne-ai vorbit de d-na de Nuovina, și vom ști noi i să deslușim de ți-ai muiat pana în miere sau în fiere.

– Apoi, iată tocmai de ce mă tem, nerăbdătorule cititor. ; Nu aș vrea, doamne ferește, ca dumneata, care consimți a citi aceste rînduri, să rămîi sub impresiunea că eu îmi ; schimb călimările după subiectul pe care îl tratez, și că pentru unul mi-e cerneala miere, iar fiere pentru altul,...

O luai de sus. Am încălcat pe caii de război, cum ar zice francezul. Iertați-mă. Iacă descalic. Dar deoarece veni vorba de d-na de Nuovina și pentru că articolul ce i-am consacrat aci luna trecută a părut prea aspru unora, care, drept dovadă de justa lor apreciere, m-ar lovi cu acesta, mai elogios \ consacrat d-nei Theodorini, o să parez această lovitură prin simplă opozițiune, cum se zice la sala de arme, adică o să i repet despre d-na Theodorini articolul ce am scris despre d-na de Nuovina cu diferența numai a caracteristicii fiecărei artiste și cu adausul că d-na Theodorini, pe lîngă știința cîntului, mai are și organul.

D-na de Nuovina nu avea voce acum douăzeci de ani, dar nici d-na Theodorini. Amîndouă au cultivat cu grijă acele cîteva coarde care sunau, bine-rău, în pieptul lor; dar cea dintîi n-a reușit niciodată să le dea putere nici preciziune

pe cînd cea de-a doua le-a putut întinde fără teamă pînă în a complecta o harfă largă, de o sonoritate admirabilă și de o nestrămutată justeță. Natura a fost mai generoasă pentru aceasta. Astfel înzestrate de fire, ele au adoptat două moduri diferite de procedee, moduri pe care îmi permit a le sintetiza în două cuvinte: pentru cea dintîi „dibăcia”, pentru cea de a doua „probitatea”.

Aceasta este, mi se pare, caracteristica lor.

Sprijiți pe acest punct de plecare, le vom putea cu înlesnire pricepe și talmăci atitudinea în orice moment, în orice situațiune a vieții lor artistice. D-na de Nuovina, neavînd la dispozițiunea sa decît o unealtă fragilă, îndoielnică și care, la un moment critic, ar putea trăda voința ce o însuflețește, nu intră într-un rol decît ca într-o primejdie nouă și n-are alt gînd decît de a ieși mai repede din el nevătămată, nedoborîtă. Ea se strecoară, fricoasă, cu coatele aproape de trup, și toată arta ei, toată știința ei, țintesc numai a nu te lăsa să vezi cît e de plăpîndă, cît e de neîndestulătoare. Neputîndu-se mări pînă la dimensiunile rolului, ea cată să-l micșoreze; și pentru acest sfîrșit și-l arată de departe, pierdut într-o licărire de amănunte amăgitoare; ea însă, se pune în lumină la primul plan, pentru ca prin efectul opticii să dispară disproporțiunea. „Trucul” acesta te înșeală la prima vedere; dar cu timpul îți vine să strigi artistei: dă-te ia o parte că nu văz pe Carmen, pe Margherita, pe Anita, și pentru ele sînt aci.

Alta însă cu desăvîrșire este impresiunea ce produce d-na Theodorini. De la prima notă simți că unealta e sănătoasă și puternică; nici o sforțare, nici o ezitațiune; apoi vocea se mlădie după rol, e blîndă, iubitoare, ironică și tragică; fără a pricepe cuvintele libretului, fără a vedea actrița care joacă, simți patimile care dau aripi muzicii, urmărești desfășurarea dramei, împărtășești cu eroina toate simțimintele prin care trece. Ai venit la teatru să auzi Operă și ești satisfăcut: opera îți este cîntată măsură cu măsură și notă cu notă; nici o omitere, nici o lacună, nici o escamotare. Dar drama libretului te interesează, vrei să vezi jocul tragedianei? Privește: gestul e rar și larg, mișcărilor sînt simple și nobile; în cele

mai încordate situațiuni nimic nu e excesiv, jocul sobru și îngăduie pătrunderea emoțiunii dramatice în sufletele spectatorilor. Eroina mă stăpînește, mă absoarbe, nu-mi dă răgaz să-mi aduc aminte de artistă, de ficțiune, de teatrul în care sînt; Gioconda, Carmen, Anita, Valentina, le văd, le aud, iubesc, urăsc, sufer cu ele; și cînd s-a lăsat cortina, mă trezesc ca dintr-un vis, și cu lacrimile în ochi îi mulțumesc d-nei Theodorini că nu mi-a turburat visul niciodată, că nu mi-a întrerupt halucinațiunea punîndu-se brusc în locul ființei închipuite cu care pătimeam. Dimpotrivă, toată arta, toată știința, ea și le încordează pentru a-și însuși caracterul eroinei ce reprezintă, pentru a umple pe de-a-întregul cu sufletul ei tiparul ce i s-a încredințat. Dar... eroina trebuie să fie sublimă, căci sufletul artistei e măreț și înfocat și ar sparge tiparul prea strîmt al unei închipuiri ordinare. D-nei Theodorini i-ar trebui roluri teribile, patimi fără măsură, Clitemnestra, lady Macbeth, d-na Chiajna (figura istorică), dar mai ales Medeea, Fedra, Măria Tudor. Din nenorocire, autorii muzicali nu s-au gîndit pînă azi să ceară inspirațiunea unor inimi atît de pasionate. Amorul dezordonat, dezechilibrat, criminal, amorul covîrșitor care contopește în el orice altă simțire, orice, orice pe lume, acel amor nu și-a găsit încă geniul muzical. Iar în ziua cînd acel geniu s-a ivi, cine știe dacă i-ar fi dat să aibă la îndemînă o Theodorini?

Astăzi, e adevărat, vocea d-nei Theodorini nu mai are întinderea de altădată, nici acel *brio* ușurel, mulțămită căruia se juca cu vocalizele și cu fioriturile muzicii italiene; dar mențin că are toate calitățile de forță, de timbru și mai ales de justeță pe care nu le-am găsit la d-na de Nuovina.

Un bun amic al meu, furtunatic și „ambalat”, ca orice natură vioaie și sinceră, trecînd peste intențiunile proprii, sale critici, o simțea și exagera cu atît mai mult.

– Theodorini nu mai poate, nu mai poate! striga el.

– Dar cel puțin vei conveni că nu cîntă fals, replicai eu.

– Fiindcă nu poate! răcni amicul meu cu deznădejde.

Ei iaca: d-na de Nuovina poate, și pe terenul acesta d-na Theodorini îi este inferioară. Nu mai puțin însă rămîne sta-

bilit pentru oricine a auzit ambele artiste în aceleași opere, că d-na de Nuovina se mulțumește să joace rolurile când nu le poate cînta, pe când d-na Theodorini le și joacă, și le și cîntă.

Dovadă: *Navareza*.

1899

TEATRUL NAȚIONAL [0 lecție; *Casta-Diva*]

(Fragment)

Direcțiunea generală a dat pînă acum 30.000 de lei ca drepturi de autor și premii pieselor originale jucate pe scena noastră națională în decursul acestei stagiuni. Și suma încă va mai crește pînă la sfîrșitul lui marte, pentru că mai sînt acte nouă în repetiție care nu au văzut încă focul rampei. Această mare încurajare adusă autorilor români de direcțiunea teatrelor îmi dă o nouă ocaziune să-i aduc felicitările mele și mă grăbesc a nu trece prilejul cu vederea, una că mi-e firea pornită să mă bucur de cele bune, orișunde răsar, alta că mi-ar părea rău, neaplaudînd puternica impulsivitate dată teatrului român de dl. P. Grădișteanu, să iau unui critic disperat orice nădejde de a mă mai hărțui, în trecut, în „partea literară” a unui cotidian foarte citit. *Non mai levare ogni speranza...*

Dar, pentru că am apucat-o pe poteca înflorită a binevoitoarei îngăduieli și a blajinelor aprecieri, să nu se crează că voi cînta ditirambe în cinstea tuturilor acelora care s-au împărtășit cu munificența directorială. Dl. Grădișteanu își înțelege datoria în a primi orice încercare, în a încuraja orice rază de talent dramatic și are dreptate; dar și noi avem dreptul să ne dăm părerea, să spunem dacă acele încercări au sau nu sorți de izbîndă, dacă acele raze de talent sînt sau nu simple reflecte, sau razele unui puternic focar.

Să nu-și încrunte însă, sprincenile cei ce și-au izbutit. Pentru a nu avea mîhnirea să le spun durerosul adevăr, nici nu-i voi numi. Ei sînt destinați, după mine, să nu facă toată viața lor decît piese proaste, imposibile, absurde; dar vor putea fi scriitori de valoare în altă ramură, vor putea deveni gazetari importanți, ba chiar și oameni politici; fie-le calea sădită cu flori! Nu eu le voi semăna-o cu singurul spin de care s-ar putea înțepa de-a lungul ei.

Prin aceștia să nu se prenumere dl. Radu Rosetti. încercarea d-sale, *O lecție*, deși nu a izbutit, denotă rîvna de a pune în scenă observațiuni personale, tablouri și caractere văzute în viață. Dl. Rosetti e tînăr și, ca copilul care, neavînd încă noțiunea distanței, își întinde mînușița dincoace sau dincolo de obiectul ce vrea să apuce, cugetul d-sale n-a ajuns pînă la subiectul ce-și propusese a trata, sau l-a depășit Nevăzîndu-l nici el cu limpezimea cuvenită, nu a putut să ni-1 arate nouă în lumina ce-i trebuia. Neconcepîndu-l bine, nu a putut să ni-1 deslușească. Cu timpul, cu vîrsta, cu experiența, cugetul d-sale va răsări din negurile de acum și va lumina – nădăjduiesc – frumos acele situațiuni ale vieții, pe care azi abia le atinge cu o rază tremurîndă. Atunci, autorul atîtor frumoase versulețe va găsi, desigur, vorbe alese cu care să exprime pentru noi, bieți muritori nepricepuți, marile încordări ale sufletului omenesc. Dar pînă atunci, mai va muncă și mai va răbdare. Teatrul cere viață, și viața nu se născoceste, ea trebuie trăită, simțită.

Din *Casta Diva* a d-lui Haralamb Lecca reiese, în adevăr, că autorul posedă o mai mare experiență a vieții, o mai serioasă cunoștință a inimii omenești. Dar și la d-sa această experiență și această cunoștință nu sînt încă destul de stăpîne pe cuget și' lasă prea des frîul liber imaginațiunii „nebunei din' casă”, cum zice francezul. Aceasta o pornește peste cîmpi cu întreaga dramă după ea și – s-o potrivi, nu s-o potrivi – ea vîră persoanele în situațiuni bizare și le scoate din ele ca pe niște păpuși neînsuflețite. Scenele care constituiesc actele și actele care constituiesc drama nu decurg aci din

caracterele personajilor și din modul lor propriu de a se purta în viață, ci numai și numai din bunul plac sau fantazia autorului. Și aceasta pentru ce? Pentru că caracterele personajilor nu sînt bine desinate, pentru că personajele dramei nu au despre viață decît niște noțiuni ușoare, superficiale, cum le are însuși autorul lor. Cel mai sucit psiholog, logicianul cel mai elastic nu vor putea, fiind dată problema piesei, explica concluziunile ei. Dar – mi se va obiecta – nu sînt frumoase aceste concluziuni? Ba desigur că pot fi frumoase, ca orice produs al imaginațiunii. Presupuneți, însă, că Gina, înduplecată de atîta amor, de atîta abnegațiune din partea lui Dinu, ar consimți să-1 ia, la sfîrșitul piesei, ar fugi cu el la Paris, ar spăla cu o iubire atît de splendidă petele întunecoase ale trecutului, presupuneți că amîndoi ar uita acest trecut dureros ca un vis îngrijitor, răspundeți-mi, vă rog, aceasta ar fi, oare, contrariu caracterelor lor și nu ar stoarce tot atîtea lacrimi din ochii ființelor sensibile și tot atîtea aplauze din întregul public? O repet, situațiunile piesei d-lui Lecca nu decurg din caracterele personajilor, mizeria și infamia în care cade Gina nu este rezultatul natural al însușirilor sufletului ei: prin urmare, situațiuni și catastrofe sînt cum le va voi autorul, dar nu cum le impune natura.

Acum, de ce autorul le-a voit astfel și nu altfel? Aș putea răspunde că aceasta e chestie de gust. Dar mărturisesc că nu mă pot împiedeca de a vedea în aceste concluziuni înfrîurirea unor lecturi ale d-lui Lecca, înfrîurirea școalei nouă literare, școalei nordice, care ar putea lua drept deviză cuvîntul Sfîntului Augustin: *Credo quia absurdum*. La a treia reprezentațiune a *Castei Dive* un amic șoptea lîngă mine, cînd Gina rămînea singură, la actul al treilea: „Iată acum și scena nemțesco-svediană”.

Da, dl. Lecca a citit și a reținut. A văzut cum se face o piesă, dar nu s-a preocupat cu ce se face. A ridicat scheletul unei case, cum fac țărani, i-a pus un acoperiș oarecare și la urmă a umplut golurile dintre grinzi cum a putut și cu toate cîte a găsit la îndemîină, ici poezie, colea muzică, dincolo filosofie, mai departe studiu de moravuri, puse unele peste altele cum a vrut Dumnezeu, și legate între ele cu

[ceva iubire și cu puțină ciudă; apoi, la sfîrșit,- le-a dat o ^spoială cu largă bidinea a formei literare.

Focul rampei și tîrnăcopul criticii n-au ce alege din fasemenea clădire...

JS99

HAMLET

Dintre spectatorii care, la Teatrul Național, au aplaudat de atîtea ori pe Manolescu și pe Nottara în rolul lui Hamlet, > cîți sînt acei care au citit în text sau într-o traducere exactă incomparabila dramă a lui Shakespeare? Și dintre aceștia Ecîți sînt care au cugetat asupra psihologiei caracterelor ei? 'Și dintre acești din urmă, în sfîrșit, cîți sînt care au pătruns •sau cel puțin au nădejdea 'că au pătruns, prin întunecosul [tufiș al acțiunii, pînă la obîrșia limpedei gîndiri a tragicului Lși ironicului poet?

Puțini, desigur. Și că aceasta este un adevăr, nu vreau . "altă dovadă decît exclamațiunile multora: „Bine era Mano? 'lescu în Hamlet!" sau-Bine este în Hamlet Nottara!" Căc [dacă pe acești mulți îi întrebi pentru ce Manolescu era sau [Nottara este bine~în Hamlet, ei nu vor ști ce să răspundă, sau rvor răspunde unii că Manolescu zicea admirabil: -La mănăs-știre! La mănăstire!", alții că Nottara joacă în perfecțiune 'scena reprezentației teatrale (în care se zvîrcolește ca omul \ șearpe, cum a și fost caricaturizat, sau că declamă minuna șcelebrele -A fi sau nu a fi?" și -Vai! sărmane Yorick!'-)

Pe lîngă acestea, cîțiva vor mai adăoga poate și alte exemple ba vor presăra chiar admirațiunea lor cu ceva considerente asupra sensului dramatic și puterii de expresiune a protas goniștilor trecuți și prezenți ai primei noastre scenef dar la urma urmei, și ei, ca și ceilalți, vor sprijini modul lor de a vedea pe același soi de judecată.

Au se înșeală dînșii? și faptul că nu pot explica sau ca explică rău admirațiunea lor implică, oare, că această admira

rațiune este eronată? Ori, mulțumită aceluia instinct care adeseori călăuzește gloatele, **au** nemerit din chiar senin adevărul, și cu drept cuvânt s-au rostit că „bine era Manolescu și bine este Nottara în Hamlet!”

Mai știu și eu. Amîndoi mi-au lăsat impresiuni neuitate în unele scene ale acestei drame atît de puternice și de îngrozitoare. Ochii mei păstrează neștearsă imaginea ambilor artiști, plimbînd dintr-o culisă într-alta fața neguroasă și sarcastică a tainicului erou. Purtate de vocile lor, îmi răsună mereu la ureche cînd risul fără veselie al politicului, cînd îndoiala dureroasă a filosofului, dcsunînd amarnic amîndouă ca două clopote crăpate ce bat a moarte într-o clopotniță trăsniță.

Dar acel bărbat – cu sau fără barbă – pe care l-am văzut și l-am ascultat la teatru, era oare Hamlet, sufletul îngrijat, nedumerit și șovăitor, sondat de tragicul duhovnic, sau era numai Manolescu și numai Nottara? Cînd a căzut cortina, îmi era mie, spectator, deslușită ființa observată de pătrunzătorul geniu al lui Shakespeare, sau cugetul mi-a fost preocupat numai de efectele dramatice obținute de actori? , Iată întrebări care au aspectul unor răspunsuri pentru admiratorii de mai adineauri. Dar mă rog să nu fiu ținut de rău din pricina lor. A întreba este a căuta un răspuns, iar nu a-l da. Și dacă eu fac asemenea întrebări, să credeți că sînt nedumerit; căci pe problema destul de complicată, dar totuși rezolvată, a psihologiei lui Hamlet, mai iacă altoindu->se altă problemă, aceea de a ști ce vrea să dovedească jocul actorilor. Citind drama lui Shakespeare cu atențiune ai putea să explici ce este personajul ei principal, vîzînd-o, însă, la teatru interpretată de actori cu modul lor de a vedea, te zăpăcești, îți pierzi șirul ideilor și în definitiv nu mai pricepi nimic. La fiecare scenă actorul pare că va revărsa o lumină nouă asupra caracterului lui Hamlet și la fiecare scenă personajul se afundă din nou într-o mare insondabilă de absurd și de nebunie. Actorul mi se aseamănă cu legendarul Sisif, asupra căruia se rostogolește vecinie bolovanul suit pe muchia dealului. După Sisif-Manolescu iacă Sisif-Nottara. Ei s-au muncit, s-au trudit, s-au canonic-

și rolul nu l-au putut sui pe muche unde să-î privim cu toții și să-l înțelegem. Tot ce am înțeles a fost că bieții de ei au făcut eforturi colosale și dacă admirăm ceva este lupta lor cu imposibilul.

Da, cu imposibilul, căci este cu desăvîrșire imposibil ca actorul să tîlmăcească publicului un rol pe care însuși nu-l cuprinde. Și nici un actor nu va consimți niciodată să priceapă rolul lui Hamlet altfel decît ca un rol de adîncime și de o complicațiune psihologică fără margini, ca un dedal întunecos și îngrozitor, în ale cărui galerii nesfîrșite te pîndesc, la fiecă răscruce, toate, dar absolut toate patimile omenești, plus cîteva stări fiziologice morbide și vrea două-trei leziuni în domeniul neurasteniei. Astfel interpretat (și sînt actori care au destul talent pentru a ne înfățișa, pe rînd, aproape toate cîte le spusei, în cele cîteva ore ale spectacolului), astfel interpretat, rolul lui Hamlet este o muncă nesuferită atît pentru acela care-l joacă, cît și pentru acela care-l ascultă.

Dar de ce oare un actor, chiar de talent, nu ar consimți să înțeleagă rolul lui Hamlet așa cum este în adevăr, simplu și limpede, și cu atît mai omenesc cu cît e mai simplu și mai limpede? De ce nu l-ar înțelege cum l-a definit Goethe, de pildă: *Un sufkt însărcinat ca o acțiune mare și incapabil de a o săvîrși?* Adică un om oarecare, un om ca toți oamenii, silit de împrejurări să aibă sufletul unui erou și devenind cu atît mai slab și mai șovăitor cu cît împrejurările îi cer mai multă putere și mai multă energie? De ce? Pentru că actorul care ar face aceasta ar fi blestemat de toată breasla lui; pentru că, în cazul acesta, rolul ar trebui tîlmăcit cu simplitate, cu sobrietate și că nu s-ar mai putea pune în socoteala lui fantaziile și exagerațiunile melodramatice, proprii actorilor în general, și mulțumită cărora ei iau ochii gloatei și-și pim în evidență personalitatea, lăsînd în al doilea plan pe aceea mai modestă a invizibilului sau defunctului autor.

Actorul care ar juca pe Hamlet cum l-a înțeles Goethe, și cum l-au explicat Paul de Saint-Victor și Jules Lemaître,

acel actor ar fi mai mult decît un om de talent, ar fi un om prob.

Dar... asta nu ține de cald.

1899

AGATHA BĂRSESCU

Stagiunea aceasta se va număra printre fastele Teatrului Național, pentru că în cursul ei această mare artistă l-a țîrnosit templu al artei, ceea ce, sărmanul, uitase că este, și nu credea că va putea fi așa de curînd. Să mai vorbim de marele talent al d-rei Bărsescu ar fi de prisos, dacă nu pentru această revistă, cel puțin pentru toți cititorii noștri, care, dacă nu au avut fericirea să-l poată aprecia prin sineși, au putut, totuși, afla, prin orice organ al presei, entuziasmul ce el a ridicat în publicul bucureștean. Căci tot ce e de admirat în d-ra Bărsescu, fizicul impunător și armonios, vocea puternică și caldă, de o mlădiere rară, pornind de la sunetele cele mai aspre pentru a se pierde în îngănările cele mai delicate, ca o furtună, în stare să sfărâme copacii seculari și să se îmblînzească în adieri șovăielnice, legănînd abia un freamăt de frunze, dicțiunea minunată de limpezime și de pătrundere; gestul rar și precis, care în loc să turbure atențiunea o deșteaptă, o luminează? știința scenei apoi, impecabilă, și – în sfîrșit – exacta și minuțioasa înfățișare a rolurilor celor mai extreme și cele mai disperate. Din toate aceste calități, ajutate de o putere de muncă supraomenească și frămîntate împreună de o inteligență superioară, este plăsmuit strălucitorul talent al d-rei Bărsescu. Scriam aci anul trecut, făcînd un paralel între două celebrități române ale scenei lirice, că una era mereu *înaintea* rolului pe care îl reprezintă și că îl masca oarecum cu personalitatea sa proprie, ca și cum ar fi zis publicului la fiecîe moment: „Așa e că bine îmi șade în acest rol?” – pe cînd cealaltă îl întrupa cu așa perfecțiune, cu așa conștiință, încît nu-și mai dădea

seamă spectatorul dacă vedea o realitate sau o ficțiune. Cele ce scriam despre această minunată artistă le pot repeta despre d-ra Bărsescu. Ba chiar dînsa merge mai departe pe această cale cînd, interpretînd roluri de ființe vîrstnice sau mistuite de trudă, de boală, de mizerie, își uită pînă și cea mai gingășie, cea *cochetărie* firească, ultima și cea mai mare jertfă a sufletului femeiesc.

Inutil de a mai insista asupra acestui subiect; ar fi a repeta ceea ce o lume știe, ceea ce presa a trîmbițat pe toate tonurile, de la cea mai entuziastă pînă la cea mai puțin favorabilă.

Ceea ce, însă, trebuie notat este că trecerea pe prima noastră scenă a d-rei Bărsescu a transformat cu desăvîrșire actorii Teatrului Național. Mediocritatea lor reieșea, la primele reprezentațiuni, atît de palpabilă, atît de vădită, încît admiratorii lor cei mai neînfrînați încruntau sprîncenile, măsurînd distanța care îi despărțea de adevăr și de frumos. Public benevol și îngăduitor, acești admiratori aplaudaseră cu căldură și – mă grăbesc a o spune – cu sinceritate niște creațiuni slabe, ciudate, ridicule uneori, care ne uimeau însă pe noi, pe cei mereu nemulțumiți, pe vecinicii cătători de noduri în papură, prin copilăreasca lor concepțiune, prin înfățișarea lor fenomenal de nelogică, nemărginit de falsă, de nechibzuită, de neartistică. Exagerațiunea o credeau că este sublimul și priveau simplicitatea ca o dovadă a lipsei de mijloace. Intonau fals în cuvîntare, pentru că intonarea justă li se părea banală, și gesticulau într-un vecinie și voit contrasens, pentru că nu căutau să sublinieze rolul, dar istețimea lor proprie. într-un cuvînt, absurdul li era legea.

Acum, însă, cu încetul, de cînd au de dat replica d-rei Bărsescu, pilda, sau poate chiar povețele d-sale i-au modificat, îi vezi mișcîndu-se ca toată lumea, vorbind ca toată lumea, gesticulînd mai rar și mai creștinește, ba chiar, uneori, nemerînd efecte potrivite cu rolul și trăind ca buni vecini cu estetica. îmi dau impresiunea că-și trec examenul din urmă de la conservator și îmi vine a mă gîndi, privindu-i, că vor fi bune dobîndiri pentru Teatrul Național. În adevăr

ei sînt la școala cînd joacă alături cu minunata lor tovarășă} și dacă trecerea ei pe prima noastră scenă nu ar fi decît o școală pentru societarii actuali și viitori, ar trebui, totuși, să-i mulțumim cu recunoștință, uitători chiar, de s-ar putea, să fim, de orice alte sublimе fmpresiuni ce ne-ar lăsa.

înșiși artiștii noștri de frunte par a se fi ridicat mai sus, cu prilejul acestei distinse tovarășii artistice. Am fost superior atinși de jocul nobil și sobru al d-lui. Nottara în cîteva drame; am fost superior impresionăți de compoziția unor roluri ale d-lui Demetriade pe care l-am aplaudat adesea în scene de o rară valoare artistică. Acestui merit al d-rei Bărsescu îi este părtaș dl. Scarlat Ghica, actualul director general al teatrelor, și numele lor amîndouă sînt vrednice să răsune alături în amintirea zilelor faste pe care am avut norocul să le apucăm.

1899

IOAN DIMITRESCU

Nimeni, din cei care l-au auzit acum cincisprezece ani, nu a ghicit în băiețandruț timid și șubred, plecat din Iași spre cucerirea viitorului — ca din Provența gingașii tamburinari — în tenorinul delicat și ciripitor, căruia ursita isteasă îi dădea din întîia zi prilejul plin de primejdii dar și de nădejdi să-și încerce glasul alături cu al lui Patti, nimeni, zău, nu a ghicit pe atunci pe bărbatul voinic și plin de sănătate, pe tenorul puternic cu vocea largă și întinsă, cu plămîinii încă-pători, ca niște foi de făurărie, suflînd fără sforțare notele întregului registru ca printr-o minunată trompetă de argint, artistul desăvîrșit — într-un cuvînt — pe care cei de atunci și cei de azi îl aplaudă frenetic la Teatrul Național.

Omul acesta e născut într-o zodie norocoasă. Abia pornit m străinătate, află o primire frumoasă pe scenele italiene. Nu trece mult, i se propune un angajament la Londra unde dublează pe celebrul de Reszke în cîteva opere. Talent mlă^

tdios, el își însușește lesne experiența admirabilului artist și devine cu încetul favoritul publicului pe marile scene ale lEngliterei. Pururea soarta îi zâmbește. Oriunde cîntă, stîr-fnește entuziasmul. Orișunde direcțiunile voiesc să-I lege ;de-

Acum, iată-l înapoi pe malurile unde și-a luat avîntul. Astăzi este incontestabil unul din celebrii tenori ai școalei italiene. Posedînd un repertoriu foarte bogat, preîuind orice rol și cîntîndu-l cu același suflet de la *Rigoletto* pînă la *Hughenoți*, de la *Somnambula* pînă la *Aida*, trecînd cu aceeași înlesnire pe scenele operelor comice, lirice, și dramatice, el și-a afirmat acum absoluta sa măiestrie și poate fi considerat ca perfect în tot repertoriul italian.

Este, însă, un repertoriu special, acela al lui Wagner. Cu toată știința și dibăcia sa, dl. Dimitrescu nu poate alt decît să j ne dovedească marea deosebire ce există între muzica incompara-bilului geniu german și aceea a tuturor genurilor plăsmuite de întreaga omenire și toate mai mult sau mai puțin compara-bile între ele. Lăsînd de o parte cestiunea inspirațiunii și a înălțării sufletești, tot atît de sublimă la Bellini, la Doni-zetti, la Romini, la Verdi, la Meyerbeer, la Gounod, la HaMvy, la Berlioz sau la Wagner, este aci un procedeu nou, o rupere ; desăvîrșită cu teoriile admise de ceilalți, un mod particular de a scrie muzica pentru cînt, o cerință nouă din partea autorului, o sforțare diferită din partea cîntăreșului. Pentru a ; cînta muzica lui Wagner trebuie o voce dresată anume și ; într-un mod așa de deosebit de acela pentru executarea [muzicii obicinuite, încît aceeași voce, același om nu poate cînta și una și alta. Un artist preparat pentru a cînta reper-toriul de la Bayreuth nu mai este în stare să cînte altceva, și un artist, oricît de bun ar fi ei, preparat pentru a cînta repertoriul celălalt, nu va putea fără un deosebit studiu și după ce va fi rupt cu desăvîrșire cu trecutul său, să cînte repertoriul lui Wagner. -Aceasta ne-a dovedit-o celebrul Van Dick, neîntrecut în *Lohengrin*, în *Tannhäuser*, în *Pat-*

sifal etc. și care a făcut fiasco în *Faust*-, în *H'emani*; -în *Hughenoți*. Aceasta o dovedește Popovici lumii cîntînd pretutindeni, la Viena, la Bayreuth, în Italia, numai pe Wagner. Aceasta ne-o dovedește azi dl. Dimitrescu, admirabil, minunat, în operele repertoriului mai vechi și cu mult inferior sieși în Wagner.

Dar a-ți fi inferior ție, cînd ești Ioan Dimitrescu, este totuși a fi superior multora, foarte multora.

1899

„EMILIA GALOTTI”

Bieți latini, înrădăcinați în erorile geniului nostru străvechi,-fossil și strimt, mărginit în zborul său de reguli severe, aproape dogmatice, de un soi de *canon* tot atît de absolut ca și cele bisericesti și urmat în decursul veacurilor de oameni prea numeroși pentru ca omenirea să nu-l bage în seamă, iată-ne astăzi așa de pătrunși de nepăcătuirea gustului nostru artistic, încît nu mai putem aprecia, nici chiar înțelege frumusețile novatorilor ce răsar printre popoarele mai nouă, mai de curînd îndrumate pe potecile artei. Aceasta trebuie să fie, îmi închipui, pricina pentru care, cu toată bunăvoința, noi latinii de toate națiunile sîntem refractari artei nordice de astăzi și chiar artei germane din veacul trecut. Și ca să mărginesc chestiunea, eu unul declar că renunț a pricepe pe Ibsen și că-mi este tăgăduit darul de a înțelege frumusețea teatrului german.

Acel ce, român fiind, sau francez, sau italian se va rosti în conștiința lui împotriva mea, acela e luat de valul modei sau nu a supt laptele maică-sei. *Emilia Galotti* nu este — ce e drept — considerată un cap d-operă a lui Lessing. Chiar germanii spun că *Fabulele* și *Laokoonul* sînt superioare acestei drame. Totuși, ei o admiră și o privesc ca un monument al literaturii lor. De bună credință eu mă înscriu în fals și susțin că drama e rău concepută, că personajele sînt rău

destinate, ba chiar absurde, și că dacă piesa are vreo calitatef aceasta trebuie să fie stilul autorului, calitate care se pierde cînd piesa e tradusă, mai ales cum e tradusă la noi.

Dacă un modern ar seri astăzi această dramă, fie chiar în Germania, cred că n-ar găsi un teatru care să i-o joace, un spectator care să i-o aplaude. Criticii l-ar muștra aspru din cauza sărăciei mijloacelor întrebuintate, din cauza umpluturii rilor fără interes care constituie rolul fiecărui personaj, din cauza absurdității sentimentelor care au pretențiunea că le călăuzesc, din cauza conflictelor produse de aceste sentimente, conflicte pururi diametral opuse oricărei logici, oricărui bun simț. Și dacă criticii germani nu ar judeca astfel opera modernului dramaturg, apoi rămînem noi, latinii, s-o judecăm așa.

De ce dar merge publicul să asculte această piesă și de ce aplaudă ici-colo? Ei bine, publicul merge pentru că e înșelat. El, de bună seamă, crede că Emilia Galotti este o italiană care simte ca el, căci Lessing a mai făcut și gluma aceasta de și-a pus acțiunea în Italia. Apoi publicul vede pe afiș nume iubite: Agata Bârsescu, Aristizza Romanescu, Anielia Hasnaș, Nottara, Dimitriadi, Petrescu, Sturdza, și se gîndește — cu drept cuvînt — că întîlnirea acestor buni artiști în scenă este o plăcere rară, o adevărată sărbătoare artistică, pentru spectator. Înșelat de Lessing, sârmanul public este înșelat și în nădejdea sa. Nicăieri personajele nu se întîlnesc, nicăieri o scenă nu-i pune față în față, nu-i strînge ca un mănunchi din care să s-avînte parfumul dorit; aci o scenă între dl. Petrescu și d-na Romanescu; aci alta, între dl. Nottara și dl. Sturdza; alta între d-na Bârsescu și dl. Nottara sau Petrescu etc. etc. Dialoguri, dialoguri, dialoguri,-și acestea asemănîndu-se grozav cu monologuri alternate.-Și dacă publicul aplaudă, nu aplaudă decît pe artiști și că în mobilul aplauzelor lui este o mare doză de compătimire pentru eforturile ce le fac ei. Dacă direcțiunea teatrului nostru binevoiește să dea publicului plăcerea rară de a vedea pe doamnele Bârsescu și Romanescu jucînd împreună, să monteze *Electra* lui Sofocle. Doamna Romanescu, în r61ul

Ectetrei, doamna Bârsescu în acel al CKtemnestrei, dl. Nof tara și Dimitriadi în Greste și Egist.

Iată, desigur, o interpretare unică pe întâia noastră scenă și tot desigur un capo d-operă în fața mărimii căruia, ca dinaintea unei minuni, tremură și îngenuche genii omenesc.

1899

DESPRE TEATRU

"Voi căuta să precizez în aceste pagini ideile generale care au curs în materie de teatru și voi îndrăzni să arăt, ici-colea, ideile personale pe care mi le-a sugerat studiul subiectului și experiența personală.

Mă voi ocupa îndeosebi de teatrul vorbit, teatrul cântat neavînd încă la noi decît o existență iluzorie și nefiind, de altminteri, specialitatea mea.

În cuvîntul teatru sînt de distins trei accepțiuni diferite:

- 1) Opera dramatică (teatrul lui Eschil, al lui Moliere etc).
- 2) Reprezintarea ei (a face teatru, a juca teatrul).
- 3) Mijloacele de reprezentare (teatrul în aer liber, teatrul închis, teatrul cu mare spectacol, teatrul de salon, teatrul de stat etc).

Direcțiunea unui teatru se leagă de aceste două din urmă părți.

Aceste trei accepțiuni cîrînd fiecare însușiri proprii, arareori același om le are pe toate, deci arareori același om se poate măguri că va încăpea indiferent în oricare din breslele care constituiesc familia oamenilor de teatru; adică arareori un autor dramatic va fi și actor și director de teatru, arareori un actor va fi și director și autor, arareori un director va fi și autor și actor.

Moliere, Hardy, Favart, iată puținele celebrități cu tripla însușire pe care, dacă nu mă înșel, ni le pomenește istoria.

Și încă din aceștia trei, Moliere este singurul care a biruit vremile; voluminosul teatru al lui Hardy și puținele opere comice ale lui Favart nu au supraviețuit epocii lor.

Să notăm în treacăt că, singură, literatura dramatică franceză, această coboritoare directă din marile genii ale antichității greco-romane, această aima ntaier a teatrului modern, a produs cele trei exemple: Moliere, Hardy, Favart, - autori, actori și director de teatru.

Nu mă voi întinde mai departe asupra acestui subiect. Oricine poate conchide din acest fapt cît de greu îi este naturii să înzestreze aceeași ființă cu multiplele calități care vor face dintrînsa un om de teatru complet.

Non licet cuicumque adire Corinthum, ziceau înțelepții din vremuri; *neque ad artem dramaticam îmi voi permite să adaug.*

Și totuși, această artă, atît de complexă, atît de subtilă, atît de spinoasă; domnită de reguli ineluctabile deși nefori mulate nicăieri; de legi puternice și misterioase ca înseși legile naturii, această artă superioară între toate și pururi cea din urmă manifestațiune a civilizațiunilor ajunse la supremul grad de maturitate, această artă ispitește sufletele cele mai copilărești, cele mai neunețite, cele mai lipsite de puterea creatoare.

Istoria omenirii ne arată poeți, pictori, sculptori, muzicanți geniali, deși tineri; marii autori dramatici sînt totdeauna oameni maturi. Două excepțiuni face natura în decursul veacurilor: Sofocle, Racine.

Germanii adaugă pe Schiller.

Este cazul de a repeta: excepțiunea confirmă regula.

Și regula aceasta e dreaptă.

Pentru a fi poet, pictor, sculptor, muzicant îți ajunge să ai, cu entuziasmul cald al tinereții și o tehnică lesne de învățat, darul frumosului și al expresiunii adîncă a omenirii. Cunoștința perfectă a nevoilor și năzuințelor ei, pătrunderea pînă în cele mai tainice adîncime ale beznei ce se numește sufletul omenesc și o conștiință senină în care să nu încăpe nici slăbiciune, nici animozitate personală. Și cînd vei avea toate aceste însușiri, mai ai nevoie de darul de sinteză, darul creator de a concretiza într-o ființă, într-un tip, toate caracterele risticile răspîndite în mii de ființe similare. Și cînd vei poseda și acest dar, atunci îți va mai trebui telurica dramatică și

dialogul, uneltele rare și prețioase, mulțumită cărora vei lumina și tâlmăci spectatorului o ființă pe care nu o cunoștea, dar în care străvede și oglindește propriul său suflet.

Adeseori un mare artist din o breslă oarecare e un cugetător; un mare autor dramatic, totdeauna.

1908

DESPRE TEATRU

Autorul dramatic e comic sau tragic, arareori și una și alta.

Și dramaticul și comicul sînt subiectivi, cînd scriu tragedia sau comedia așa zisă de caractere, iar amîndoi sînt obiectivi cînd operele lor oglindesc mizeriile sau ridicolele sociale.

Cei dintîi însă au nevoie de geniu pentru a nu fi mediocri, celor d-al doilea nu le trebuie decît talent.

Vezi că aceștia, mulțumită observației, presărate cu entuziasm sau emoție într-o categorie, cu spirit în cealaltă vor face opere de artă dureroase sau hazlii, grozave sau biciuitoare.

Ceilalți însă, despicători ai sufletului omenesc, pe care înșiși cu întreaga lui complexitate îl poartă în pieptul lor, vor dura pururi monumente în afară și deasupra vremelniceilor societăți și trecătoarelor moravuri.

Prometeu încătușat, Agamemnon, Antigona, Hamlet, Macbeth, Othello, Cidul, Avarul, Mizantropul, Tartuffe, Andromaca, Fedra, Nora sînt stări sufletești ale omenirii de oricînd și oriunde; iar *Perșii*, *Viespile*, *Nourii*, dramele istorice ale lui Shakespeare, *Burghezul gentilom*, *Hoții*, *Căsătoria lui Figaro*, *Ginerele d-lui Poirier*, *Le demi-monde*, *Scrisoarea pierdută* zugrăvesc o societate, o vreme, cel mult un popor.

Ca și acelea sînt acestea capodopere, precum sînt păsări zburătoare, vulturul și colibriul, precum felini cu ghiare și colți sînt angora și leul.

Dar comedia de intrigă? dar drama cu postulatul impus și deznodămîntul arbitrar? dar vodevilul?

Acestea sînt industrii și comerț. Ele n-au ce căuta în domeniul artei dramatice, precum ilustrațiunile ziarelor nu se numesc pictură, nici nu sînt statuie cocoșei de ipsos ce se vînd pe strade.

Firește că ele constituiesc majoritatea enormă a producțiunii teatrale din toate țările și din toate vremile. Dar afară de rare excepțiuni, autorii lor nici n-au pretențiunea că fac artă; iar dacă au această pretențiune, lucrările lor tot inconsistente rămîn și Timpul, nepăsător, le mătură cu vârful aripei.

Afacere de modă sau de gust, uneori de competența salubrității publice, niciodată de domeniul artei.

1908

TEATRUL NAȚIONAL

Apus de soare

A fost odată ca niciodată, că dacă n-ar fi nu s-ar povesti, un împărat mare și înțelept...

Un basm! Un basm frumos și povestit într-o limbă bogată, plină de acel farmec al graiului popular în care sînt așternute Vechile cronici și vechile balade, poveștile spuse la șezătoare și doinile zise prin crînguri. Dar acel basm frumos, în loc să ni-l spuie o mătușica, toreind firul amintirilor lîngă vatra unde fumegă și trosnesc surcelele,, și de Unde o văpaie dulce arunca din cînd în cînd pe părății albi ai odăii focul umbrelor celor ce ascultă, acel basm frumos îl vorbește și-l trăiește fiecare față evocată, de la împăratul mare și înțelept pînă la cel din urmă ostaș ori clăcaș de care se pomenește.

Și fiecare se arată în portul lui și umblă prin grădina cu pomi verzi, cu flori înflorite, cu poame pîrguite, cu păsări cîntătoare, sau se așează în jălțuri și în strane de stejar săpat, sub boitele întunecoase ale unui vechi castel cu velințe/covoare și piei de sălbatici, pe lespezile tocite, în Clipuri' de sfinți și de strămoși pe zidurile palatelor răcoroase.

Și m loc să fie vorba de un împărat mare și înțelqpt oare; care, și de ființe incbipuite, și de fapte care nu s-au petrecut, e vorba de Ștefan cel Mare, de copiii, de boierii, de ostașii și de clăcașii lui, de isprăvi făptuite și păstrate cu sfințenie în amintirea letopisețelor, de castelul din Suceava, de istoria țării și a neamului. Așa că la frumusețea basmului se adaogă puterea adevărului, așa că la interesul faptelor săvârșite se adaogă inflăcărarea simțimintului național.

, Acestea le-am văzut, le-am înțeles și le-am simțit ascultînd *Apus de Soare*.

Un basm istoric.

Dar, oare, pentru că *Apus de Soare* e dialogat în loc să fie povestit, pentru că el ni se desfășură pe o scenă de teatru în loc să ni se îngine la gura sobei, pentru că păstrează culoarea locală în loc să ne stopeze în domeniul fanteziei, se poate susține că nu mai e un basm ci o piesă de teatru?

Răspund categoric: Nu.

Apus de soare nu are din însușirile cerute unei piese de teatru decît forma exterioară, dar nicidecum fondul, miezul [...]

.Piesa de teatru, drama vrea subiect, adică drama sufletească a persoanelor în anume împrejurări ale vieții; vrea acțiune, adică conflictul sufletesc izvorît între persoane din mtîlnirea lor în împrejurările vieții, sau din întimirea în același suflet a unor patimi contrarii. Talentul autorului consistă, deci, în a alege stări sufletești puternice, de pildă amorul, ura, ambițiunea, și a le dezlănțui în acele împrejurări ale vieții unde ele se pot manifesta cu mai mare energie! acesta va fi subiectul. Apoi, persoanele înzestrate cu acele stări sufletești el le va năpusti unele în contra altora într-o luptă crîncenă pentru atingerea aceluiași scop, sau în chiar sufletul lor va da lupta intereselor contrarii; aceasta va fi acțiunea.

Fără aceste două elemente primordiale nu poate fi piesă de teatru, oricît de frumos ar vorba persoanele, oricît de mărețe sau de încîntătoare le-ar fi tiradele, oricît de aleasa,-

de bogată și de meșteșugită le-ar fi limba. Aceste **două eje*** mente primordiale își au sediul în creier, nu în inimă, și pe cîtă vreme un scriitor va lua simțimintele drept cugetări, el **va** seri poate idile, elegii, povești sau poeme, dar niciodată piese de teatru, fie comedii, fie drame. Și aceste două elemente primordiale lipsesc cu desăvîrșire în *Apus de Soare*.

Dar aceasta însemnează oare că d. Delavrancea nu **are** însușirile necesare pentru a seri piese de teatru? Deloc.

Acum douăzeci de ani eu însumi îl rugam pe dl. Delavrancea să trag o piesă din nuvela sa *Iancu Moroi* care e o dramă puternică, foarte omenească și care la scenă ar fi covârșitoare în conceziunea ei. Dl. Delavrancea n-a vrut. Mi-a răspuns că nu-și poate închipui cum scena și-actorul ar înfățișa toate amănuntele pe care autorul le vede cînd scrie o nuvelă, pentru că nu pricepe cum actorul să nu puie ceva din personalitatea sa peste personalitatea personajului pe care îl reprezintă.

Cum vedem dl. Delavrancea și-a schimbat părerile și bine a făcut. Dar numai puțin în opera sa cea nouă nu autorul lui *Iancu Moroi* a ținut condeiul, ci acela al *Sultānichii* și al *între vis și viață*. Sufletul său de român neaoș, de patriot inflăcărat, a tresărit la pomenirea lui Ștefan cel Mare și a simțit un imbold ineluctabil să slăvească pe marele domn, făuritorul atîtor victorii, eroul unor vremi mărețe, dătătorul de legi și datini, și a scris un basm frumos, un basm încântător, într-o limbă bogată, plină de acel farmec al graiului popular în care sînt așternute vechile cronici și vechile balade, poveștile spuse la șezătoare și doinile zise prin crînguri.

Să-1 felicităm din toată inima pentru nobila intenție ce a manifestat; să aplaudăm cu căldură aparițiunea lui Ștefan Vodă cel Sfînt și pomelnicul eroilor „asupra oaselor cărora se reazămă pămîntul țării noastre” și să-i urăm mai marij mai frumoase, mai întregi izbînzi în viitor.

1909

CARAGIALE

Caragiale!

Pentru mine numele a reprezentat obirșia artei dramatice române și, în același timp, punctul ei culminant.

Opera lui e aceea a unui maestru și rămîne cea mai mare Scriere dramatică a literaturii române...

Psicolog, Caragiale pătrunde tainele și slăbiciunile sufletului nostru cu o acuitate și cu o precizie pe care de la Moliere și pînă la dînsul nu a mai dovedit-o nici un scriitor dramatic.

Ca stilist, Caragiale e impecabil, fraza lui e lapidară și concisă pînă la extrem. Aceasta însă fără dauna culoritului și unui pitoresc exuberant care face să se imprime în memorie într-un chip nepieritor. Ca om, Caragiale e un suflet înalt și de o bunătate pe care chiar causticitatea spiritului său nu o poate știrbi. În rîsul lui nu încapă pic de răutate, ba adeseori răsare din el adîncă durere a lui Moliere. Cine l-a cunoscut pe Caragiale cît de puțin, a fost, neîndoindu-l, uluit de scînteiala duhului său pătrunzător, dar după reflecție s-a simțit pătruns de melancolia acestui cuget cinstit. De aceea, noi care-l cunoaștem pe Caragiale îl admirăm din toată inteligența pentru adîncimea geniului său, dar mai ales îl iubim din toată inima pentru largă bunătate a unui suflet, rudă de aproape al lui Rabelais, al lui Cervantes, al lui Moliere. Ca și dînșii, Caragiale nu aparține numai țării sale, ci întregii omeniri.

1912

OPINII CRITICE

4

Și iittr-adevăr, *Vlaicu-Vodă* întrunește toate cerințele unei drame menite să rămînă: calități literare și calități dramatice. Autorul acestei drame e un adevărat poet, care, prin imagini noi și bogate, prin cuvinte expresive știe să zugrăvească oameni, fapte, locuri, timpuri. Limba lui e o comoara, pe care doar la Odobescu o mai întîlnim. Împerecherea neologismelor cu arhaisme le dă o culoare delicată și, în același timp, dă putere de expresivitate frazei, împerecherile acestea, desigur, le găsim și în Odobescu, dar dl. Davila a știut să le înmulțească, să le rafineze. Un patetism sincer, firesc, înalță parcă și valoarea cuvintelor, și a frazelor. Tiradele, chiar cele mai lungi, sînt clădite cu o artă de compoziție deplină, cu o putere de convingere rară, așa că efectul lor e puternic, înălțător. Emoția artistică cuprinde pe spectator și-l ține toată vremea cît aude vorbele înțelepte, românești ale figurilor de pe scenă. Și pe urmă sentințele cumînți, neaoșe, care sînt presărate aproape în fiecare replică.

Versul de 16 silabe, întrebuițat de dl. Davila, iifșă, mi se pare cam obositor atît pentru actor, cît și pentru spectator, deși acest vers are avantajul de-a putea exprima mai precis patetismul unei tirade, de pildă. În schimbul acestui avantaj, însă, rămîne cam colțuros, lipsit de mlădiere și neputînd sublinia variația de sentimente ce se cuprind într-o dramă.

Dar și ca teatru *Vlaicu-Vodă* are calități excepționale. Autorul este un om de teatru care știe să construiască drama, care știe să ruiniască efectele. Fiecare act, fiecare scenă în sine e un tot întreg. Poate chiar că, ocupîndu-se prea mult de detalii, a cam neglijat totalitatea dramei. După actul de expunere, care este nn adevărat cap-de-operă, actul al doilea lînțește. Conflictul se innoadă anevoie și cam meșteșugit. Și mai ales eroul principal.

Vlaicu, iui prea are caracteristica unui erou. Vlaicu e bun, e nobil, iubitor de țară, de neam, de credința strămoșească. Singurul lui cusur este doamna Clara, adică slăbiciunea. Un astfel de domn nu prea e erou și e greu să faci dintr-însul un erou, fiindcă emanciparea lui de sub stăpînirea mumei sale nu e o faptă eroică. Vlaicu este poate cusurul de căpetenie al dramei d-lui Davila, precum efectele sînt iarăși calitățile ei teatrale de căpetenie.

Cu toate observațiile, mai mult sau mai puțin însemnate, *Vlaicu-Vodă* rămîne o podoabă a literaturii noastre dramatice prin patetismul cald și comunicativ, prin frumusețea limbii și a versurilor, prin puterea de evocare a unei epoci frămîntate, prin măiestria de amănunt cu care e construită, prin efectele dramatice și prin patriotismul cald și cuminte ce transpiră dintr-însa. Ca atare, *Vlaicu-Vodă* nu numai merită, dar trebuie să figureze totdeauna în repertoriul Teatrului Național, alături de dramele lui Alecsandri, Caragiale, Hasdeu și ale d-lui Delavrancea.

(LIVIU REBREANU, *Vlaicu-Voăn*, 1913, reproducus în *Opere alese*, 1961, p. 418-422.)

Vlaicu-Vodă este opera clasică românească în versuri. De altfel, versul acesta de 16 silabe, ceva mai greoi, mai larg, mai așezat e mai aproape de trecutul nostru întunecat, de caracterul sfătos și deloc retoric al cronicilor noastre, decît retoricul alexandrin. Chiar clipelor de avînt și vitejie el le dă un temei de măreție patriarhală. Eminescu însuși a simțit acest lucru cînd l-a folosit pentru aa să pună față în față pe Mircea cu Barazid. Și în altă privință se apropie *Vlaicu-Vodă* de fragmentul eminescian. În lapidaritatea simplă grăitoare a lui. Formulele înțelepte, invocațiunile nu lipsite de o simplitate măreață constituiesc un clasicism și fac din *Vlaicu-Vodă* pendantul *Scrisorii pierdute* în teatrul românesc, care se sprijină și justifică, prin aceste două capodopere, cincizeci de ani de existență oficială, o sută de ani de năzuiri începute la curtea lui Caragea-Vodă.

Ani de zile i s-a contestat d-lui Davila paternitatea acestei opere. Se credea că numai Odobescu ar fi putut s-o conceapă și s-o realizeze. Noi socotim că unul dintre argumentele care se poate aduce cu hotărîre împotriva acestei ipoteze este că *Vlaicu-Vodă* depășește cu prea mult opera odobesciană.

Livrescă, lucioasă, verbală, strict academică, fraza lui Odobescu e departe de expresivitatea plină de tîle a tai *Vlaicu-Vodă*.

Autorul acestuia nu poate fi decît Alex. Davila. Unul dintre cei mai mari scriitori pe care i-a avat neamul românesc, un late-raeiator, se află astăzi în zona neutră. Intre viață și moarte. ^

Un premiu național mai poate ajunge pînă la el și mai poate ușura o bătrînețe care urmează unei tinereți ce nu ne e permis s-o judecăm. Ceea ce știm e că în *Vlaicu-Vodă* sînt cel puțin tot atîtea versuri frumoase și temeinice, cît în opera d-lui CodreaOu sau Topîrceanu.

Socotim că părerea noastră va fi și aceea a comisiei Ministerului Artelor.

(CAMIL PETRESCU, *Vlaicu-Vodă*, cronică teatrală din 1927, reproducus în voi. *Opinii și atitudini*, 1962, E.p.l., p. 376-377.)

Alexandru Davila și-a scris poemul istoric cu meșteșugul unui adevărat om de teatru, după regulile clasice ale dramaturgiei eroicoromantice. El însuși mi-a mărturisit că a luat de model pe Victor Hugo, al cărui suflu, ale cărui tirade îmbracă în *Vlaicu-Vodă* o formă autohtonă de avînt.

O lucrare solid încheată după un plan bine chibzuit și realizat de un meșter arhitect.

Prin purtarea conflictului, prin intensitatea creștîndă a acțiunii, prin meșteșugită împărțire a actelor, prin evoluția gradată a personajelor și armonioasa distribuție a scenelor capitale și a celor de legătură, piesa lui Davila rămîne un model de construcție dramatică.

Teatrul are mai multă legătură cu arhitectura decît cu literatura. Reguli care sînt mai mult ale inginerului decît ale poetului prezidează la elaborarea și desăvîrșirea unui edificiu scenic. Fără această armătură, neconsolidat cu fierul și betonul armat al tehnicii, edificinl e amenințat cu prăbușirea, oricîte frumuseți literare l-ar împodobi. Prin masiva lui execuție *Vlaicu-Vodă* a înfruntat vremea.

E uimitoare această siguranță a spiritului și a mîinii, la ua om care n-a scris decît o singură piesă!

Izbînzii lui Dâvila invidioşii Vremii i-au opus o infamie: *Vlaicu-Vodă* nu-i aparţine. Este opera unui alt Alexandru, a marelui prozator Alexandru Odobescu.

O dramă familială, sinuciderea lui Odobescu în urma unor complicaţii sentimentale cu fosta soţie a lui Davila, a alimentat un nebulos roman-foileton, în ale cărui ape tulburi pizmăreţii au pescuit mincinoasa acuzare.

Nu admiteau ca un om străin de literatură să se releve dintr-o dată maestru.

„Conu-Alecu” era cunoscut ca „om de lume”, om de club, călăreţ şi spadasin şi din când în când amator de teatru, organizator de spectacole festive, de binefacere, baluri costumate la Cotroceni şi aiurea. La unul din aceste baluri a apărut el însuşi deghizat în marele compozitor Franz Liszt. Asemănarea era într-adevăr impresionantă. De aici, poate, a ieşit legenda – alimentată cu abilitate de familie şi consemnată ca o realitate indiscutabilă chiar de unii istoriografi literari – cum că generalul Carol Davila, -tatăl lui Alexandru, era fiul natural al celebrului muzicant, rod al legăturii acestuia cu contesa D'Agoult, o scriitoare franceză cunoscută sub pseudonimul Daniel Stern.

E adevărat că în unele episoade contesa numeşte pe Carol „fiul meu”, dar scria aceasta într-o vreme când ar fi vrut să-şi mărite cu tânărul Charles pe una dintre fetele ei, al cărui tată era Liszt.

Pe mărturia acestor scrisori s-a creat confuzia originilor lui Davila, tot' aşa după cum, pe o prezumţie fără fond s-a propagat legenda altei paternităţi, aceea a lui Odobescu faţă de drama istorică a lui Alexandru Davila.

Faptul că Odobescu n-a scris la maturitate nici versuri, nici teatru nu-i împiedica pe detractorii lui Davila să atribuie paternitatea Doamnei Clara celui ce-a imortalizat pe Doamna Cbiajna.

în arhivele Academiei se găsesc câteva poezii şi schiţe teatrale, încercări fără valoare deosebită, ale lui Odobescu. Asemenea marilor prozatori, el a început scriind versuri.

Aşadar, Alexandru Odobescu avea gata o piesă scrisă de la primul vers pînă la ultimul şi pînă la cea mai neînsemnată indicaţie regizorală. Cu numele şi cu influenţa lui – a fost şi membru în comitet şi director al Teatrului Naţional – el n-a încercat s-o reprezinte, n-a citit-o nimănui, n-a vorbit nimănui despre ea nici-odată. Rudele şi prietenii lui Odobescu nu ştiau nimic din munca migăloasă, absorbantă, prelungindu-se uneori cu anii, pe care şi-o impune elaborarea unui poem dramatic în cinci acte. Printre hîrutiile rămase de la Odobescu nu s-a găsit un proiect, o scenă, o pagină de manuscris, zvărlitura unui vers. Scriind pe *Vlaicu-Vodă*, el a lucrat în taină de conspirator, a distrus tot ce ar fi putut să mărturisească paternitatea acestei opere. A pus-o bine într-un sertar pe care nu-l cunoştea decît Davila, apoi s-a împuşcat, lăsînd această bogată moştenire, ca o compensaţie, celui căruia îi luase soţia.

-Cunoaşteţi roman poliţist mai misterios şi mai absurd?

Davila n-a răspuns. Şi bine a făcut. Ce era să răspundă?

A primit cu mîndrie, cu demnitate, nedreapta osîndă.

O singură dată mi-a vorbit, ocolind calomniile, despre felul cum a lucrat la *Vlaicu-Vodă*.

– L-am scris întîi în alexandrine (stihuri de 14 şi 13 silabe). Pe urmă l-am reluat în forma actuală (16 şi 15 silabe). în prima elaborare aveam unele versuri mai concise, mai directe. De pildă rîndul *Căci sînt nume ce sparg ziduri şi nu-ncap în închisori* era mai^scurt, mai dinamic în prima versiune:

Sînt nume ce sparg ziduri şi-n temniţe nu ncapî

într-adevăr, alexandrinul născocit de truverul medieval Alexandre e mai sprinten, mai teatral. Vasile Alecsandri şi-a scris poemele dramatice pe această măsură.

în a doua formă a lui *Vlaicu-Vodă*, Alexandru Davila a folosit versul mai leneş, mai muzical, mai românesc, versul dublat al baladei populare, în care Grigore Alecsandrescu a turnat splendidă-i poezie *Umbra lui Mircea la Cozia*.

(VICTOR EFTIMIU, *Vlaicu-Vodă* (1954), amintiri reproduse în *Oameni de teatru*, 1965 Editura Meridiane, p. 172-186.)

Ideile, conflictul, mesajul, în dramaturgie, trăiesc şi se pot transmite prin personaje, care reprezintă modul direct şi eficace

de exprimare a dramaturgului. Primul și cel mai semnificativ personaj al dramei lui Davila este Vlaicu. În fruntea uneia dintre forțele susținătoare ale conflictului, Vlaicu este totodată principalul purtător al mesajului pe care Davila l-a desprins din fuiorul veacurilor, l-a oferit prezentului și l-a transmis viitorului. „Sfînt se face orice mijloc pentru-a țării apărare.”

Purtat de un profund sentiment de dragoste de țară, conștient de înalta sa menire ca domn conducător al unui popor cu care se simte solidar și față de care este răspunzător, Vlaicu trăiește cu acest cult al țării. Eroul are o forță spirituală deosebită, care nu contravine în esență adevărului și este de înțeles prin raportarea directă la acea epocă, în care tradițiile abia se formau. Personajul nu este erou pentru că prin el acționează experiențe seculare, ci pentru că, înțelegînd realitățile și cunoscînd trecutul apropiat, lasă el învățăminte viitorului.

Personalitatea eroică a lui Vlaicu este rezultatul unor dezbateri conștiente. În această privință, minunatul și zguduitorul său monolog din actul al V-lea este concludent și rămîne din deosebire puncte de vedere un adevărat monument de artă teatrală. El are valoare, de premisă și concluzie pentru înțelegerea domnului, care conștient inițial de adevăratele mari probleme ale vieții, în general, și ale unui conducător de oameni, în special, s-a putut dărui cu totul țării. A știut că trebuie și a avut puterea să înfrîngă „chinurile” sale, deoarece văzuse și înțelesese chinuri nespuse de mari — și nu ale unui om numai, ci ale unui întreg popor. [...]. /

Vlaicu, Mircea și Anca sînt trei personaje care slujesc aceeași idee patriotică, dar fiecare cu deplină originalitate. Sinuos sau drept, drumul lor este presărat de drame, întrebări sau greșeli, care pot merge pînă la crimă; unul pornește convins, altul cîștigă convingerea pe parcurs, al treilea, la sfîrșitul piesei. În destinele acestor personaje se întîlnește diversitatea vieții, complicată, dar adevărată și convingătoare. Ele servesc aceeași idee, dar diferit și original ca mod de realizare dramatică. Aceste trei personaje ar fi de ajuns spre a dovedi marea calitate de artist creator a lui Davila.

(VIR CIL BRĂ DĂȚE ANU, *Vlaicu-YoăS, capodoperă a dramaturgiei naționale, în Drama istoric națională, București, 1966, Editura pentru Literatură. — 185; 194).*

Davila se afirmase, încă din cronicile dramatice publicate în revista *Literatura și arta română*, prin 1898—1899, ca un spirit critic neliniștit, deschis chemărilor inovatoare. Perioada sa pariziană se consumase în apropierea unui Verlaine și în admirația muzicalității pasionale a simbolisticii lui D'Annunzio. Cînd vinși înaintea oară la direcția Naționalului bucureștean, în 1905, el introduce o viziune esențialmente nouă asupra raportului dintre teatru și dramaturgie, acordînd o altă însemnătate „ideilor” din text pe care „actorul” trebuie să le exprime, „înțelegîndu-le” și primind îndrumarea „regizorului profesionist”. În această perspectivă se așează și predilecția sa pentru repertoriul modern, paraibsenian ca *Instinctul* de Kistemaekers, *Două lumi* de Gerhart Hauptmann sau drama de inspirație naturalistă *Arlesiana* de Alphonse Daudet, *Tinerete* de Max Halbe. Deloc insensibil la atracțiozitatea scenică a dramei pasionale și cedînd chiar frumosului exterior al cîrfieldierilor salonaarde, Davila alege, și pe acest teren al compromisurilor, accentele de răsunset recent, cu o doză certă de inedit și, în contrast cu moralismul desuet, într-o oarecare frondă a pasionalității dezlănțuite: Bernstein este jucat cu două piese în stagiunea 1907—1908, paralel cu o piesă românească înrudită, *Sanda*, de Al. G. Florescu.

Bineînțeles că autorul lui *Vlaicu-Vodă* n-a neglijat, ca director al primei scene, nici „marele repertoriu”, de care s-a apropiat însă cu vădite tendințe de reînnoire scenică.

(VICU MÎNDRA, *Incursiuni în istoria dramaturgiei române. București, 1971, Editura Minerva, p. 276-283.*)

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ \

EDIȚII

- Le cotillon. Bluettes Bucarest, 1900, Imprimerie de l'Indépendance Roumaine, 54 p.
- Vlaicu-Vodă, dramă în 5 acte, în versuri București, 1902, Editura I. V. Socec, 142 p.
- Vlaicu-Vodă, dramă în 5 acte, în versuri Ediția a II-a. București, 1908, Editura librăriei Socec & Co., 219p. („Biblioteca românească”, nr. 32–34).
- Duda și Mura. Horă București, 1917, 30 p.
- Vlaicu-Vodă, dramă în 5 acte, în versuri Ediția a III-a. București, 1921, Editura librăriei Socec & Co., 175 p.
- Vlaicu-Vodă, dramă în 5 acte, în versuri Ediția a IV-a. București, 1925, Editura librăriei Socec & Co., 196 p.
- Vlaicu-Vodă, dramă în 5 acte, în versuri Ediția a V-a. București, 1929, Editura Cartea românească, 196 p.
- Din torsul zilelor I—III. București, f.a.. Editura Oltenia.
- Vlaicu-Vodă, dramă în 5 acte, în versuri Ediția a VI-a. 1944, Cartpa românească, 196 p.
- Vlaicu-Vodă, dramă în 5 acte, în versuri Ediție îngrijită de D. D. Panaitescu, cu' o prefață de Simion Alterescu. București.. •1956, E.s.p.l.a., 259 p. („Biblioteca pentru toți”).

Vlaicu-Vodă Ediție îngrijită de Tiberiu Avramescu. București, 1960, E.s.p.l.a., 229 p. („Biblioteca pentru toți”).

Vlaicu-Vodă Prefață și note de Nicolae Sorin. București, 1965, Editura tineretului, 224 p.

Vlaicu-Vodă Ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru. Postfață de Marian Popa. București, 1971, Minerva, 226 p. („Arcade”).

Antologie de dramaturgie românească Ediție, prefață și aprecieri critice de Constantin Măciucă, voi. II: *Vlaicu-Vodă*. București, 1973, Editura Ion Creangă, p. 119-318.

Corespondență inedită Ediție îngrijită de Marin Mănu Bădescu. Cluj, 1973, Editura Dacia, 305 p. (cu 28 de reproduceri).

DESPRE VIAȚA ȘI OPERA LUI DAVILA

a. Volume

Elena Perticari-Davila *Amintiri din copilărie*, București, 1940, Editura Casei Școalelor, 71 p. /

Mihai Vasiliu *Alexandru Davila*. București, 1965, Editura Meridiane, 214 p.

b. In volume

E. Lovinescu *Critice, III*, ediție definitivă. București, 1927, Editura Ancora, p. 18 – 20 și 54 – 58.

M. Dragomirescu *Paternitatea lui Vlaicu-Vodă (Odobescu și Davila)*, în *Critică*, voi. II, *Directive* (1910 – 1928). București, 1928, Editura Casei Școalelor, p. 37 – 43.

George Mihail Zamfirescu *Pentru memoria lui Al. Davila*, în vol. *Mărturii în contemporaneitate*. București, 1938, Fundația pentru literatură și artă, p. 57-61.

G. Călinescu *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*. București, 1941, Fundația pentru literatură și artă, p. 579 – 580.

Victor Eftimiu *Alexandru Davila și Pompiliu Eliadeg Vlaicu-Vodă în voi. Oameni de teatru*. București, 1965, Editura Meridiane, p. 81 – 92; 172-186.

Virgil Brădățeanu *Drama istorică națională*. București, 1966, E.p.l., p. 172-202.

Pompiliu Constantinescu *Alexandru Davila*, reprodus în *Scrieri*, 2g~ București, E.p.l., 1967, p. 417 – 419.

Constantin Ciopraga *Filonul istoric, folcloric, mitologic: Al.Davila în voi. Literatură română între 1900 și 1918*. Iași, 1970, Editura Junimea, p. 603-611.

Mihai Florea *Scurtă istorie a teatrului românesc*. București, 1970, Editura Minerva, p. 73 – 76.

Dumitru Micu început de secol. București, 1970, Editura Minerva, p. 532-538.

Dan Grigorescu *Richard al II-lea; Doamna Clara – Despot-Vodă în voi. Shakespeare în cultura română modernă*. București, 1971, Editura Minerva, p. 126-127; 185.

Ovidiu Papadima *A. Davila în voi. Istoria teatrului în România, II (1849-1918)*, București, 1971, Editura Academiei R.S.R., p. 196-203.

Ioan Massoff *Alexandru Davila – interviu*, în voi. *Despre ei și despre alții*, București, 1973, Editura Minerva, p. 94 – 99.

CUPRINS

<i>Prefață</i>	V
<i>Tabel cronologic</i>	XXXI

VLAICU-VODĂ

dramă în cinci acte, în versuri	X
Precuvintare	2

SUTAȘUL TROIAN

dramă în cinci acte, în versuri	
actul I	171 [^]

SCRISORI CĂTRE UN ACTOR

„Adrisantul necunoscut”	193
Publicul-interpretarea-giugeaua	194
Talentul(?)	197
„Vates”	200
Arta (?)	202
Interpretarea	205
Puțină istorie actoricească	208
Comedia, tragedia, drama	211
Versul și proza	214
Regizorul (Fragmente)	217
Cidul	220
Planul de teatru.—Iarăși „Cidul”	
Accentuarea și intonarea	224
Hamlet, Lucius-Iunius-Brutus	227
Trilogia	231
„Pro domo”	236

Teatrul Național.....	
Teatrul Național: Doamna de Nuovhia	
Teatrul Național: Elena Theodorini	
Teatrul Național: <i>[O lecție; Casta Diva]</i> (Fragment).....	
Hamlet.....	
Agatha Bârescu.....	
Ioan Dimitrescu	
„ <i>Emilia Galotti</i> ”.....	
Despre teatru [I].....	
Despre teatru [II].....	
Teatrul Național: <i>Apus de soare</i>	
Caragialc	*
<i>Opinii critice</i>	
<i>Bibliografie selectivă</i>	

Redactor : ELENA BERAM
Tehnoredactor : MARIANA PUȘCAȘU

Bun de tipar U.I.1915. Apărut 1975. comanda
nr. 22«. Tiraaj 22 000 broșate. Coli de tipar 20,5.

Tiparul executat sub comanda nr.
40 725 la Combinatul Poligrafic „Casa
Scintei”, Piața Scintei nr. 1
București
Republica Socialistă România